

ISSN (Print) 2616-6844
ISSN (Online) 2663-1318

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN

of L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

ҚҰҚЫҚ сериясы

LAW Series

Серия ПРАВО

№ 4(149)/ 2024

1995 жылдан бастап шығады

Founded in 1995

Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза в год

Астана, 2024

Astana, 2024

Бас редакторы: Сактаганова И.С.

з.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан

Бас редактордың орынбасары **Акшалава Р.Д., PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан**

Жауапты хатшы **Касымжанова А.А., PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан**

Техникалық хатшы **Искакова Ж.Т., PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан**

Редакция алқасы

- Томас Хоффман** кұқық докторы, Таллин техникалық университетінің профессоры, Таллин, Эстония
- Фридерик Цоль** кұқық докторы, Оснабрюк университетінің профессоры, Германия
- Лисица В.Н.** РҒА Мемлекет және кұқық институтының бас ғылыми қызметкері, Мәскеу
- Василевич Г.А.** з.ғ.д., профессор Беларусь мемлекеттік университетінің конституциялық кұқық кафедрасының меңгерушісі
- Николас Хайоз** Фрибургск университетінің профессоры, Швейцария
- Онгарбаев Е.А.** з.ғ.д., профессор, ҚР Конституциялық соттың судьясы, Астана, Қазақстан
- Онланбекова Г.М.** Алматы қ. мамандандырылған экономикалық соттың судьясы, Алматы, Қазақстан
- Нургалиева Е.Н.** з.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
- Нукушева А.А.** з.ғ.к., профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан
- Нургалиев Б.М.** з.ғ.д., профессор, Bolashaq Academy, Қарағанды, Қазақстан
- Акимжанов Т.К.** з.ғ.д., профессор, Тұран университетінің ФЗИ директоры, Алматы, Қазақстан
- Мороз С.П.** з.ғ.д., профессор, Каспий қоғамдық университеті, Алматы, Қазақстан
- Карагусов Ф.С** з.ғ.д., профессор, Каспий қоғамдық университеті, Алматы, Қазақстан
- Галиакбарова Г.Г.** философия докторы (PhD), доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
- Туюкбаева Н.С.** философия докторы (PhD), Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің қауымдастырылған профессоры, Алматы, Қазақстан
- Мұқалдиева Г.Б.** з.ғ.к., қауымдастырылған професор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
- Мукашева А.А.** заң ғылымдарының докторы, кұқық және мемлекеттік басқару мектебі, «Нархоз университеті» КЕАҚ, Алматы, Қазақстан
- Балгимбекова Г.У.** з.ғ.к., философия докторы (PhD), Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан
- Бирманова А.И.** философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ.Сәтбаев к-сі, 2, 218 б.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Тел.: +7 (7172) 709 500, (ішкі: 31-294). **E-mail:** vest_law@enu.kz

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Құқық сериясы
Меншіктенуші: «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» Коммерциялық емес акционерлік қоғам

Мерзімділігі: жылына 4 рет

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігімен тіркелген.

19.02.2021 ж. № KZ10VPY00032635 қайта есепке қою туралы куәлігі

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-294)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Тел.: +7 (7172) 709 500, (ішкі 31-294). E-mail: vest_law@enu.kz

Editor-in-chief: Saktaganova I.S.

Candidate of Law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Deputy Editor-in-Chief **Akshalova R.D.**, *Doctor of Philosophy (PhD), L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

Responsible Editor **Kassymzhanova A.A.**, *PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

Technical Secretary **Iskakova Zh.T.**, *Doctor of Philosophy (PhD), L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

Editorial Board

- Thomas Hoffmann** Doctor of Law, Professor at Tallinn Technical University, Tallinn, Estonia
- Fryderyk Zoll** Doctor of Law, Professor at Osnabrück University, Germany
- Lisitsa V.N.** leading researcher at the Institute of state and law of the RAS, Moscow
- Vasilevich G.A.** Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Constitutional Law of the Belarusian State University
- Nicolas Hayoz** Professor at the University of Fribourg, Switzerland
- Ongarbayev Ye.A.** Doctor of Law, Professor, Judge of the Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan
- Onlanbekova G.M.** judge of the specialized Economic Court of Almaty, Kazakhstan
- Nurgaliyeva Ye.N.** Doctor of Law, professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
- Nukusheva A.A.** Candidate of Law, Professor of the Department of Civil and Labor Law, Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan
- Nurgaliyev B.M.** Doctor of Law, professor, Bolashaq Academy, Karaganda, Kazakhstan
- Akimzhanov T.K.** Doctor of Law, professor, Director of the Research Institute of Law, Turan University, Almaty, Kazakhstan
- Moroz S.P.** Doctor of Law, Professor, Caspian Public University, Almaty, Kazakhstan
- Karagusov F.S.** Doctor of Law, Professor, Caspian Public University, Almaty, Kazakhstan
- Galiakbarova G.G.** Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
- Tuyakbayeva N.S.** Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
- Mukaldiyeva G.B.** Candidate of Law, Associate Professor, Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
- Mukasheva A.A.** Doctor of Law, School of Law and Public Administration, NJSC «NARXOZ» University", Almaty, Kazakhstan
- Balgimbekova G.U.** Candidate of Law, Doctor of Philosophy (PhD), Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan
- Birmanova A.I.** Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan

Editorial address: 2, Satpayev str.

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, 010008

Tel.: +7 (7172) 709 500, (in. 31-294), **E-mail:** vest_law@enu.kz

Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Law Series

Owner: Non-profit joint-stock company «L.N. Gumilyov Eurasian National University»

Periodicity: 4 times a year

Registered by the Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan

Rediscount certificate № KZ10VPY00032635 from 19.02.2021

Printing House Address: 13/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Tel.: +7 (7172) 709 500 (in.31-294)

Главный редактор: Сактаганова И.С.

к.ю.н, ЕНУ им. Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Зам. главного редактора **Акшالова Р.Д., PhD, ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан**

Ответственный секретарь **Касымжанова А. А., PhD, ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан**

Технический секретарь **Искакова Ж.Т., PhD, ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан**

Редакционная коллегия:

- Томас Хоффман** доктор права, профессор Таллинского технического университета, Таллин, Эстония
- Фридерик Цоль** доктор права, профессор университета Оснабрюк, Германия
- Лисица В.Н.** ведущий научный сотрудник Института государства и права РАН, г. Москва
- Василевич Г.А.** д.ю.н., профессор, заведующий кафедрой конституционного права Белорусского государственного университета
- Николас Хайоз** профессор Фрибургского университета, Швейцария
- Онгарбаев Е.А.** д.ю.н., профессор, судья Конституционного Суда РК, Астана, Казахстан
- Онланбекова Г.М.** судья специализированного экономического суда г. Алматы, Казахстан
- Нургалиева Е.Н.** д.ю.н., профессор, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
- Нукушева А.А.** кандидат юридических наук, профессор, Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова, Казахстан
- Нургалиев Б.М.** д.ю.н. профессор, Bolashaq Academy, Караганда, Казахстан
- Акимжанов Т.К.** д.ю.н., профессор, директор НИИ права университета Туран, Алматы, Казахстан
- Мороз С.П.** д.ю.н., профессор, Каспийский общественный университет, Алматы, Казахстан
- Карагусов Ф.С** д.ю.н., профессор, Каспийский общественный университет, Алматы, Казахстан
- Галиакбарова Г.Г.** доктор философии (PhD), доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
- Туякбаева Н.С.** доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан
- Мұқалдиева Г.Б.** кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан
- Мукашева А.А.** доктор юридических наук, школы права и государственного управления, НАО «Университет Нархоз», Алматы, Казахстан
- Балгимбекова Г.У.** кандидат юридических наук, доктор философии (PhD), Карагандинский университет им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан
- Бирманова А.И.** доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, Карагандинский университет им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К. Сатпаева, 2, каб. 218

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Тел.: +7 (7172) 709 500, (вн. 31-294), **E-mail:** vest_law@enu.kz

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Право
Собственник: Некоммерческое акционерное общество «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева»

Периодичность: 4 раза в год

Зарегистрировано Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан.

Свидетельство о постановке на переучет № KZ10VPY00032635 от 19.02.2021 г.

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1,

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

тел.: +7 (7172) 709 500 (вн.: 31-294)

Д.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ
ҚҰҚЫҚ СЕРИЯСЫ

ВЕСТНИК ЕВРАЗИЙСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ Д.Н.ГУМИЛЕВА. СЕРИЯ ПРАВО

BULLETIN OF L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY
LAW SERIES

№4 (149)/2024

МАЗМҰНЫ

Конституциялық құқық. Әкімшілік құқық

Жанузакова Л.Т., Бейбитов М.С., Алимбетова А.Р.

Діни саладағы құқықбұзушылықтар үшін әкімшілік жауаптылық..... 11

Жармаханбетова Б.А., Сактаганова А.Б., Сактаганова И.С.

*Оңтүстік Корея Мен Қазақстанның жер қойнауын пайдалану саласындағы бірлескен
азірлемелеріндегі құқықтық мәселелер.....* 24

Азаматтық құқық. Азаматтық процесс. Еңбек құқығы

Рахметулина Б.С., Мырзаханов Е.Н.

*Қазақстан Республикасындағы қоршаған ортаны және адамдардың денсаулығын қорғаудың
негізгі мәселелері.....* 35

Суйменбаева А.М., Бекенова А.Б., Алдаберген А.Е.

*Мемлекеттік емес зейнетақы қорларының инвестициялық стратегиялары: әлемдік
тәжірибе.....* 46

Телеуев Г.Б., Бектурганов А.Е., Бекежанов Д.Н.

*Азаматтардың жерге құқықтарын іске асырудың тарихи-құқықтық аспектілері:
Солтүстік Қазақстан облысының мысалында.....* 58

Аронов А.К.

Интернет дәуірінде авторлық құқықты қорғау: Қазақстанның бағыты..... 71

Қылмыстық құқық. Қылмыстық процесс. Криминалистика. Криминология

Избасова А.Б., Маликова Ш.Б, Кан А.Г.

Сот-психологиялық сараптамасының теориялық және құқықтық мәселелері..... 84

Аманжолова Б.А., Олейник В.И.

*Қазақстан Республикасының заңнамасындағы қылмыс, қылмыстық теріс қылық және
әкімшілік құқық бұзушылық ұғымдарының арақатынасы мен жетілдірілуінің өзекті
аспектілері.....* 97

Ахметов А.С.

Сыбайлас жемқорлықты зерттеудегі өзекті мәселелер..... 118

Темирканова Д.К., Сматлаев Б.М., Муканов М.Р.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминологиялық сипаттамасы: ғылыми мақала..... 135

Кемешов Р.С., Муратова А.Ж., Турегелдиев Б.У. <i>Қазақстандағы пенитенциарлық қылмыс: өсу факторлары және алдын алу шаралары.....</i>	149
Әпсімет Н.М., Алимкулов Е.Т., Дүйсенбаева Г.Ж. <i>Онлайн қылмыстарды тергеу кезінде цифрлық іздерді жинау.....</i>	170
Тұрысбек Р.Б., Жумагулова Ш.Р., Сатаева А.Б. <i>Түзеу мекемелерінде қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алудың халықаралық тәжірибесі.....</i>	186

Халықаралық құқық

Балмагамбетова В.М., Қаханов Ә.С. <i>Қазақстан Республикасындағы оқытушы кадрлардың мәртебесі туралы халықаралық ұйымдардың ұсынымдарын іске асыруды талдау.....</i>	205
Дигай Д.А., Глешалиев Н.Д., Першеев А.С. <i>Халықаралық тәжірибе және ақпаратқа қол жеткізу құқығын қорғаудың ұлттық ерекшеліктері: салыстырмалы-құқықтық талдау.....</i>	216
Ван Хэюн, Лю Вунхао, Лю Ючинь <i>Халықаралық қылмыстық құқықты “шығармашылық түсіндіру” туралы: себептері, жолдары және шектеу әдістері.....</i>	235

CONTENT

Constitutional law. Administrative law

Zhanuzakova L.T. , Beibitov M.S., Alimbetova A.R. <i>Administrative responsibility for offenses in the religious sphere.....</i>	11
--	----

Zharmakhanbetova B.A., Saktaganova A.B.,Saktaganova I.S <i>Legal issues in joint developments of South Korea and Kazakhstan in the field of subsoil use.....</i>	24
--	----

Civil law. Civil process. Labor law

Rakhmetulina B.S., Myrzakhanov E.N. <i>The main issues of protection of the environment and people's health in the Republic of Kazakhstan.....</i>	35
--	----

Suimenbayeva A.M., Bekenova A.B., Aldabergen A.E. <i>Investment strategies of non-state pension funds: world experience.....</i>	46
--	----

Teleuyev G.B, Bekturganov A.E, Bekezhanov D.N. <i>Historical and legal aspects of the implementation of citizens' rights to land: on the example of the North Kazakhstan region.....</i>	58
--	----

Aronov A.K. <i>Protecting copyright in the Internet age: The Kazakhstani perspective.....</i>	71
---	----

Criminal law. Criminal process. Criminalistics. Criminology

Izbassova A.B, Malikova Sh.B., Kan A.G. <i>Theoretical and legal issues of forensic psychological examination.....</i>	84
--	----

Amanzholova B.A, Oleinik V.I. <i>Current aspects of the correlation and improvement of the concepts of crime, criminal misconduct and administrative offense in the legislation of the Republic of Kazakhstan.....</i>	97
--	----

Akhmetov A.S. <i>Current problems in the study of corruption.....</i>	118
---	-----

Temirkanova D.K, Smatlaev B.M., Mukanov M.R. <i>Criminological characterization of domestic violence: scientific article.....</i>	135
---	-----

Kemeshov R.S., Muratova A.Zh., Turegeldiyev B.U. <i>Penitentiary crime in Kazakhstan: growth factors and preventive measures.....</i>	149
---	-----

Apsimet N.M. , Alimkulov Ye.T., Duisenbayeva G.Zh. <i>The collection of digital traces in the investigation of online crimes.....</i>	170
---	-----

Turysbek R.B., Zhumagulova Sh.R., Satayeva A.B. <i>International experience in the prevention of criminal offenses in correctional institutions.....</i>	186
--	-----

International law

Balmagambetova V.M., Kakhanov A.S.

Analysis of the implementation of the recommendations of international organizations on the status of teachers in the Republic of Kazakhstan..... 205

Digay D.A., Tleshaliyev N.D., Persheyev A.S.

International experience and national peculiarities of protection of the right to access to information: comparative legal analysis..... 216

Wang He-yong, Liu Wen-hao, Liu Yu-qin

On the "Creative Interpretation" of ICL: Causes, Ways and Limiting Methods..... 235

СОДЕРЖАНИЕ

Конституционное право. Административное право

Жанузакова Л.Т., Бейбитов М.С., Алимбетова А.Р.
Административная ответственность за правонарушения в религиозной сфере..... 11

Жармаханбетова Б.А., Сактаганова А.Б., Сактаганова И.С.
Правовые вопросы совместных разработок Южной Кореи и Казахстана в области недропользования..... 24

Гражданское право. Гражданский процесс. Трудовое право

Рахметулина Б.С., Мырзаханов Е.Н.
Основные вопросы охраны окружающей среды и здоровья людей в Республике Казахстан..... 35

Суйменбаева А.М., Бекенова А.Б., Алдаберген А.Е.
Инвестиционные стратегии негосударственных пенсионных фондов: мировой опыт..... 46

Телеуев Г.Б., Бектурганов А.Е., Бекежанов Д.Н.
Историко-правовые аспекты реализации прав граждан на землю: на примере Северо-Казахстанской области..... 58

Аронов А.К.
Защита авторских прав в эпоху Интернета: взгляд Казахстана Protecting copyright in the Internet age: The Kazakhstani perspective..... 71

Уголовное право. Уголовный процесс. Криминалистика. Криминология

Избасова А.Б., Маликова Ш.Б., Кан А.Г.
Теоретические и правовые вопросы судебно-психологической экспертизы..... 84

Аманжолова Б.А., Олейник В.И.
Актуальные аспекты соотношения и совершенствования понятий «преступление», «уголовный проступок» и «административное правонарушение» в законодательстве Республики Казахстан..... 97

Ахметов А.С.
Актуальные проблемы изучения коррупции..... 118

Темирканова Д.К., Сметлаев Б.М., Муканов М.Р.
Криминологическая характеристика бытового насилия: научная статья..... 135

Кемешов Р.С., Муратова А.Ж., Турегелдиев Б.У.
Пениitenciарная преступность в Казахстане: факторы роста и меры профилактики..... 149

Апсимет Н.М., Алимкулов Е.Т., Дүйсенбаева Г.Ж.
Сбор цифровых следов при расследовании онлайн-преступлений..... 170

Турсыбек Р.Б., Жумагулова Ш.Р., Сатаева А.Б.
Международный опыт предупреждения уголовных правонарушений в исправительных учреждениях..... 186

Международное право

Балмагамбетова В.М., Қаханов Ә.С.

Анализ реализации рекомендаций международных организаций о статусе преподавательских кадров в Республике Казахстан..... 205

Дигаї Д.А., Глешалиев Н.Д., Першеев А.С.

Международный опыт и национальные особенности защиты права на доступ к информации: сравнительно-правовой анализ..... 216

Ван Хэюн, Лю Вунхао, Лю Ючинь

О “творческой интерпретации” международного уголовного права: причины, пути и методы ограничения..... 235

**Конституциялық құқық. Әкімшілік құқық / Constitutional law.
Administrative law / Конституционное право. Административное право**

IRSTI 10.17.65
Scientific article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-11-23>

Administrative responsibility for offenses in the religious sphere

**L.T.Zhanuzakova¹ , M.S.Beibitov² , A.R. Alimbetova*³ **

¹*Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan Turan University*

²*L.N. Gumilyov Eurasian National University*

³*Almaty Humanitarian and Economic University*

(e-mail: ¹zhanleila@mail.ru, ²beibitov.m@mail.ru, ³alimbetova_alida@mail.ru)

Abstract: The relevance of the research topic is determined by the influence that religion possesses on the life of modern society. Religious beliefs often serve as the basis for forming moral and ethical norms, providing people with a system of values and rules of behavior oriented towards spiritual growth. However, they can also be the cause of disagreements, disputes, and conflicts among individuals, leading to violations of laws, rights, and freedoms of individuals and citizens. Currently, Kazakhstan has established the necessary legal framework for regulating the relations between the state and religious associations. Norms of administrative and criminal liability for violations of legislation on these matters are provided. However, processes occurring in Kazakhstani society indicate an increase in violations in the religious sphere, caused by the influence of destructive religious movements, as well as the growth of poverty among the population. In this regard, the state must apply necessary legislative and organizational-preventive measures to prevent violations, both from religious associations and individual believers, as well as individuals engaged in missionary activities, and from the state itself in terms of ensuring freedom of religion for individuals. The aim of this article is to analyze the novelties proposed in the Code of the Republic of Kazakhstan "On Administrative Offenses" and provide their legal assessment. During the research, foreign experience in legal regulation of responsibility for committing administrative offenses has been studied, and a comparative analysis has been conducted with Kazakhstan's legislation and existing law enforcement practices. Based on this analysis, recommendations have been developed to improve the administrative offense legislation of the Republic.

Key words: administrative responsibility; administrative offenses; code; confession; religious associations; religious rituals; freedom of religion.

Introduction

The role of religion in modern society is diverse and depends on various factors, including cultural, historical and social characteristics. It can play the role of a social connecting element, promoting communication and understanding within religious communities, providing society with common symbols, traditions and holidays. At the same time, religious beliefs and disagreements can cause manifestations of intolerance, fanaticism, radicalism on this basis and become a source of conflicts in society, violation of the rule of law, rights and freedoms of citizens.

In this regard, timely and adequate legal regulation of relations in the religious sphere is a necessary step on the part of the state to ensure the legitimate activities of religious associations.

Currently, the legal basis for their activities is the norms of the Constitution of the Republic of Kazakhstan and the Law of the Republic of Kazakhstan of October 11, 2011, "On Religious Activities and Religious Associations."

The Constitution proclaims Kazakhstan a secular state (Article 1), which implies the separation of religion and religious associations from the state and from educational organizations, non-interference of the state and religious associations in each other's affairs. Article 22 recognizes the right of everyone to freedom of conscience, meaning freedom of religion and worship, atheism. Its meaning is that a person voluntarily forms his worldview, views, chooses a line of behavior.

Article 5 of the Basic Law prohibits the incitement of religious hatred. These prohibitions and restrictions follow from the secular nature of the state, the inadmissibility of a split in society on a religious basis. At the end of 2023, 3977 religious associations representing 18 faiths, as well as 486 missionaries, were registered in Kazakhstan.

The influence of radical religious movements on the fragile minds of young people is observed. It is worth recalling several hundred Kazakhstanis who went with their families to Syria to participate in the war on the side of the Islamic State. Already in the 90s, radical Islamic groups began to function in the Republic, adhering to ideas that go beyond traditional Islam and promote violence as a means of achieving goals. These groups carry out propaganda work, recruit their supporters and arrange destabilizing actions in society, including terrorist acts. A major terrorist act committed in March 2024 in the Crocus Concert Hall in Moscow, which resulted in huge casualties, once again demonstrated the need for a decisive fight against this phenomenon.

The Kazakh authorities are taking measures to prevent the activities of such religious groups, including legislative ones. The Code of Administrative Offenses establishes administrative liability for violation of legislation on religious activities and religious associations. Currently, the Parliament is considering a bill initiated by the deputies of the Mazhilis, which introduces a number of amendments to the Administrative Code of the Republic of Kazakhstan.

The purpose of this article is to analyze the norms of administrative and tort legislation and, taking into account the experience of foreign countries in this area and Kazakhstan's international obligations, to identify shortcomings in legal regulation and propose measures to eliminate them.

Materials and methods

In the studies of lawyers of Kazakhstan, the issues of the concept of a secular state, the classification of religious movements were raised, the composition of individual offenses in the field of religious activity, the causes and factors causing and contributing to them were considered [1; 2]. A major contribution to the development of these problems was made by R.A. Podoprigora, whose works gave a detailed historical and legal review of relations between the state and religious associations in the Republic and abroad, analyzed the powers of state bodies to register religious associations, regulate religious, missionary and their educational activities, the status of clergy, proposed measures to improve national legislation in this area [1].

In the works of Russian scientists, the issues of interaction between the state and religious associations, the ratio of the right to freedom of conscience and the right to education, the jurisdiction and cognizance of cases of administrative offenses in the implementation of missionary activities, the formation of uniform practice in such cases, the circulation of religious literature and the role of the religious factor in ensuring the security of the state [3-5].

Researchers of non-CIS countries focus on the problems of ensuring freedom of religion, the role of religion in the life of modern society, violations of human rights in the religious sphere, including in relation to the legislation of specific countries [6-9].

At the same time, there are practically no scientific studies in the public segment devoted to administrative responsibility for violation of legislation in the religious sphere on the issues raised in the article. This is largely due to other, different from Kazakhstan, approaches of the state to solving these problems, the absence of separate codes on administrative offenses in non-CIS countries and classifying these issues as criminal offenses. Liability issues, if considered, are mainly in the context of violation of freedom of religion or prosecution for religious beliefs without reference to the compositions mentioned in this article.

The study used various scientific methods to understand this problem. They include: legal analysis of regulatory legal acts, comparative jurisprudence to study the administrative practice of various countries in this area, empirical methods to study statistics on cases of offenses in the religious sphere, interpretation of legal texts and legal doctrine. In addition, expert assessments of the effectiveness of the measures taken to prevent offenses in this area were given.

Results and Discussion

Administrative liability for violation of legislation on religious activities and religious associations is established by article 490 of the Administrative Code of the Republic of Kazakhstan, which includes 7 elements of administrative offenses. Article 489 introduced responsibility for the leadership, participation in the activities of unregistered religious associations and their financing.

According to "Forum18" in 2021, 130 administrative cases in this category were initiated in Kazakhstan. They were expressed in attending liturgical meetings not agreed with the authorities, importing or selling religious literature and images; posting religious materials on the Internet; violation of the procedure for prayer in mosques [10].

According to R.A. Podoprigora, the norms of the Administrative Code on participation in the activities of unregistered religious associations and their leadership contradict the Constitution and international obligations of the Republic of Kazakhstan [1].

In our opinion, there are no contradictions, since the "restriction" of the human right to freedom of conscience is carried out by registering religious associations. State registration is provided for all non-profit organizations. With regard to religious associations, it is necessary to take them into account and prevent the penetration of destructive religious movements into the country, aimed at ensuring public safety and protecting the rights and freedoms of citizens. The same goes for the activities of unregistered missionaries. In modern geopolitical conditions, state control in this area is needed. However, the control powers of the state, including those related to state registration, should not infringe on the constitutional right of citizens to freedom of religion and free worship. A balance between the constitutional freedom of the person and the interests of the state in ensuring public safety and law and order must be ensured when the relevant norms are enshrined in legislation.

The compositions of administrative offenses enshrined in the Administrative Code do not cover the entire range of violations of legislation in the field of religious relations and do not stop their growth. Cases of violation of the law related to restrictions on wearing elements of religious clothing in secondary education institutions, items of clothing in public places that impede face recognition, with a religious marriage ceremony "neke kiyu" outside religious buildings (structures), which entails the spread of cases of unilateral divorce by members of certain religious groups and their evasion of responsibility for the upbringing and maintenance of children. There are facts of cohabitation with two or more women, propaganda and promotion of relevant views. Minors under the age of 12 are allowed to participate in worship services, religious rites without accompanying parents or other legal representatives of the minor, etc.

In this regard, the deputies of the Mazhilis initiated a bill aimed at solving these problems and strengthening the secular foundations of the state. The development of this draft law and its further adoption are justified and timely steps in strengthening the rule of law and course of law, observing human rights, ensuring a constructive dialogue and interaction between the state and religious associations.

It is characteristic of a secular state that it does not take a direct part in religious affairs, recognizes the principle of equality before the law, regardless of religious affiliation.

The norm on responsibility for wearing religious clothing or its elements in secondary education organizations can outwardly be considered as a violation of these principles, discrimination against citizens on religious grounds. In fact, we are talking about the specific clothes of women professing Islam, which covers the body. Representatives of the Christian denomination can put on crosses, also denoting their religious affiliation. But since they are worn on the body and are usually hidden from prying eyes, there is no ban on wearing them. In this case, some kind of religious discrimination arises.

The proposed rule does not provide a clear definition of what elements of clothing can be recognized as an expression of religious affiliation. The lack of clear criteria can lead to arbitrary interpretation and application of the law. A detailed justification is needed for how restricting the wearing of religious attributes in secondary educational institutions is in the public interest

and law and order. In this regard, it is advisable to consolidate clear criteria defining elements of clothing expressing religious affiliation, taking into account the protection of constitutional rights and freedoms of citizens.

R.A.Podoprighora believes that the very fact of wearing religious objects is not a violation, but their use should not threaten the safety of students and teachers. He believes that in private schools these issues should be discussed in charters and agreements on education, and in public schools such manifestations should be treated differently in each case [1].

Taking into account the international obligations of Kazakhstan and the secular nature of the state, it is important to conduct a wide public dialogue before adopting such norms. The participation of citizens, religious leaders and representatives of the educational community will take into account different points of view and provide a more balanced approach to the regulation of these issues.

In most countries of Europe, in Canada, in the USA, where the principle of a secular state operates, educational institutions are obliged to ensure freedom of religious expression, including the right to wear religious clothing. Restrictions in this regard are an exception, not a rule, and are justified by the principle of security or prevention of discrimination. At the same time, restrictions, if allowed, then their introduction is given at the discretion of the school itself.

The exception is France, where the wearing of religious clothing is prohibited in all schools except universities [3].

As M.L.Voronkova notices, in the USA, France and a number of other Western countries has been created a "separation model of a secular state, in which the interaction of the state and religious associations is minimized," the latter presents broad autonomy [4]. This approach predetermines the maximum distance between the state and the regulation of various manifestations of religious freedom.

In countries with a Muslim legal system (especially in the Middle East), there are usually certain rules and regulations governing the wearing of religious clothing in secondary schools. Wearing traditional Muslim attire such as hijab or niqab may be mandatory or highly recommended for girls and women in educational settings, including secondary schools. In other countries, the approach to this issue may be more diverse depending on the level of secularization of society and political characteristics.

In the initiated norm, the subject of an administrative offense is only the students themselves, although the elements of religious clothing can be worn by a teacher or other school employee. It turns out that schoolchildren cannot wear such clothes, and adults working in this organization can. There is discrimination by status.

The German Federal Constitutional Court ruled on the complaint of a teacher who was not accepted to work in a public school due to wearing a headscarf based on decisions of the Baden-Württemberg administrative courts. The court recognized that wearing a headscarf is protected by the right to freedom of religion. At the same time, the need for state neutrality to ensure freedom of denominations was emphasized. In the field of school education, such neutrality should also be expressed by the appearance of teachers to prevent possible conflicts. However, these issues, according to the Constitutional Court, are not within the competence of the executive or judicial authorities, but should be resolved in law [11].

In this regard, the legislator must very clearly formulate certain restrictions in order to prevent arbitrary violation of the freedom of religion of certain categories of persons.

It is desirable to make the proposed sanction alternative. Since this offense does not pose a great danger, it is advisable to limit the warning for the first time, and impose a fine only in case of repeated violation.

Thus, this norm is subject to adaptation in terms of secular foundations of the state, freedom of religion and the prevention of discrimination based on religion. When finalizing it, it is recommended to take into account foreign experience and the norms of international law in terms of balancing the freedom of religious expression and security interests in educational institutions.

The draft law proposes to supplement the Code of Administrative Offenses of the Republic of Kazakhstan, Article 434-3, which introduces administrative responsibility for wearing items of clothing in public places that impede face recognition. The proposed norm may face the problem of restricting the right of citizens to freely choose clothes. The lack of a clear definition of what constitutes anti-facial recognition clothing can lead to interpretive difficulties and arbitrary application of the law.

For example, a person is sick and put on a medical mask so as not to infect others. In summer, protective headgear and sunglasses, which also interfere with face recognition, can become additional items of clothing. A mask, glasses, headgear can also be worn due to cosmetic defects in a person, and in cold weather it can be a hood from a jacket or other outerwear. It turns out that such a person must constantly carry a medical certificate with him so as not to be at risk of detention, stopping and checking documents by law enforcement agencies, to prove the need to carry them.

Obviously, the developers of the bill by such items meant the niqab - the traditional female headdress of Arab women, covering the face, with a slot for the eyes, or other types of Muslim women's clothing of this type.

In foreign countries, this issue is usually resolved by establishing prohibitions on wearing items of clothing that hide the face, taking into account the safety of society and the fight against terrorism, as well as other criminal activities. Such restrictions take place not only in countries with authoritarian regimes, but also in democratic states, and they are introduced not for religious reasons, but in order to ensure security and fight crime. But at the same time, it is important to observe the principle of proportionality in order to avoid arbitrary application and respect human rights.

When introducing such a norm, clear wording and justification for introducing administrative responsibility in this area are needed, a clear definition of what is considered clothing items that impede face recognition in order to exclude legal uncertainty.

In part 2 and 4 of Article 489 of the Administrative Code of the Republic of Kazakhstan, additions are proposed that establish the administrative responsibility of the leaders and members of the religious association or the religious association itself for committing actions that violate the legislation of the Republic. This is due to the fact that in the title of article 489, in addition to public associations, religious associations are mentioned, but as subjects of offenses they are mentioned only in parts 9, 10, 11 (leadership, participation and financing of the

activities of unregistered religious associations, as well as the activities of which are suspended or prohibited).

Most of the provisions of Article 489 refer to a violation of the legislation on public associations. Article 490 provides for liability for violation of legislation on religious activities.

This leads to the logical conclusion that the corpus delicti established by parts 9-11 of article 489 in relation to religious associations should be transferred to article 490, respectively, removing the mention of religious associations from the name and content of article 489.

In addition, article 490 with the proposed novels specifies the composition of violations of the legislation on religious activities and religious associations, while the amendments to article 489 are not specific. Therefore, we consider it unnecessary to transfer such violations to Article 490.

Part 7 of Article 490 is proposed to be amended by the draft, indicating the head of a religious association appointed by a foreign religious center as a subject of administrative responsibility in the absence of agreement with the authorized body.

The need for coordination with a state body is due to the interests of the state in ensuring public order and security, but constitutional guarantees of freedom of religion and religious activity should be taken into account. It is important to identify the procedures and criteria that will be used for this negotiation in order to avoid arbitrariness and ensure transparency of the process.

In many countries, the key principle is transparency of the activities of religious associations and respect for the rights of citizens, which prevents administrative responsibility for the simple appointment of a leader. Foreign experience emphasizes the importance of observing the fundamental principles of religious freedom and preventing unnecessary interference in religious affairs. Administrative responsibility in democratic countries is introduced not for the appointment of a head of a foreign center without coordination with the state, but only for violation by a religious association of legislation, for example, in the field of finance, public security, etc.

Therefore, it is recommended to assign responsibility to the foreign religious association itself, and not to its leader. It is also necessary to introduce mechanisms to protect the rights of religious associations and their leaders from possible arbitrariness in the exercise of state control. The key aspects should be compliance with constitutional principles, clarity of the norm and compliance with the international obligations of the Republic.

Russian researchers made a proposal to establish administrative responsibility for offenses in the field of Internet missionary. There is a need to introduce certain requirements, restrictions and prohibitions when carrying out missionary activities using the Internet [5].

This proposal requires careful consideration. After all, ISIS ideologists have widely and successfully used modern communication technologies, including the Internet, to attract new adherents to their ranks. As noted in the Information of the Russian Federation at the request of the special rapporteur of the UN Human Rights Council, illegal content is often posted on law-abiding sites without the knowledge of the administration (on message boards, social networks, forums, media portals, etc.) [12].

Taking into account the secular nature of the state and the increasing Islamization of the population, the dissemination of ideas contrary to traditional family values and violating

national legislation, in order to protect the rights of women and children, we consider it reasonable to introduce administrative responsibility for conducting religious marriage rites outside religious buildings, for promoting polygamy.

Thus, the introduction of new compositions of administrative offenses is aimed at protecting the freedom of religion of citizens, their other rights, to ensure public safety and law and order.

It is proposed to make the following changes and additions to the Code of Administrative Offenses.

1. Article 409 should establish clear criteria defining elements of clothing or other items expressing religious affiliation, taking into account the protection of constitutional rights and freedoms of citizens. For example, to amend part 3-1 as follows: "Wearing in secondary education organizations, with the exception of spiritual (religious) educational organizations, elements of outerwear or other objects of religious affiliation that demonstrate a person's belonging to the corresponding denomination that clearly do not correspond to the established patterns of school dress, entails a warning."

2. Supplement Article 409 with Part 3-2 as follows: "3-2. Actions (inaction) provided for in Part 3-1 of this Article, committed repeatedly within a year after the imposition of an administrative penalty, entail a fine in the amount of ten monthly calculation indicators. "

3. Article 434-3 requires a clear definition of what is considered to be clothing items that impede face recognition in order to exclude legal uncertainty, indicate clothing items not covered by this composition (medical masks, sunglasses, etc.)

4. In the title and parts 9, 10, 11 of article 489, delete the word "religious."

Conclusion

The study allows us to draw the following conclusions.

In the light of modern challenges and demands for harmony between religious freedom and public safety, the issue of administrative responsibility for violation of legislation in the field of religious activities is becoming increasingly important for our society.

The administrative and tort legislation of the Republic of Kazakhstan in the field of religious activities already contains some provisions on violations and their administrative consequences. However, in the context of a dynamic environment and constantly emerging new challenges, existing norms may need to be improved and evolving.

Taking into account the proposed short stories, it is necessary to clearly define the typical violations of legislation in the field of religious activities and their administrative consequences. This will help to eliminate ambiguities and ensure more effective application of the law. Administrative penalties for violations in this area should be commensurate with the degree of violation and not lead to unnecessary restrictions on the rights of believers, in compliance with international guarantees.

It is important to ensure transparency and fairness in the application of administrative responsibility in the field of religious activities. This includes guarantees of judicial independence, the right to adequate protection and appeal against decisions.

Training and awareness-raising needs to be provided to various structures, including law enforcement agencies, courts, and religious communities, to ensure that legislation is properly understood and applied in practice.

Dialogue and consultation with religious communities in developing and amending legislation on religious activities should continue. This will help to accommodate diverse interests and ensure more balanced and effective norms.

Thus, further improvement of administrative and tort legislation in the field of religious activities will contribute to a more harmonious and stable functioning of society in the Republic of Kazakhstan.

The contribution of the authors

The authors, **Zhanuzakova L.T., Beibitov M.S. and Alimbetova A.R.**, contributed equally to the writing of the article and the conduct of the study. Each author provided important information that played a significant role in shaping the study.

References

1. Подопригора Р.А. Совершенствование законодательства в области свободы вероисповедания в свете разработки новой редакции Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30649932&pos=3;-110#pos=3;-110 (дата обращения: 07.07.2024).
2. Темирбаева А. Основные виды, причины и факторы административных правонарушений в сфере религиозной деятельности в Казахстане: <https://religions-congress.org/ru/news/povosti/1166>. (дата обращения: 07.07.2024).
3. Семенова Н.С. Соотношение права на образование и права на свободу совести на примере запрета на ношение хиджабов в школе // Вестник РУДН. Серия Юридические науки. – 2015. - № 1. - С.50-63.
4. Воронкова М.Л. Особенности взаимодействия государства и религиозных объединений // Известия Саратовского ун-та. - 2012. - Т. 12. - Сер. Экономика. Управление. Право. - Вып.4. - С.87-92.
5. Гриднева А.В., Матанцев Д.А. Некоторые вопросы правосубъектности религиозных объединений в России и зарубежных странах: сравнительно-правовой анализ // Право и государство: теория и практика. - 2020. - № 1(181). – С.12-15.
6. Černič J.L. Managing Religious Diversity in the Private Sphere in Post-Secular Societies: Lessons from Business and Human Rights // Religions. – 2023. – 14, 1510 - <https://www.mdpi.com/journal/religions> (дата обращения: 07.07.2024).
7. Grubbs, S. (2006) The Administrative Oversight of Campus Religious Groups in the Southeast // Journal of College and Character. - Volume VII. - № 8. - P. 1-17.
8. Chelini-Pont. B. (2005) Religion in the Public Sphere: Challenges and Opportunities // Brigham Young University Law Review. - № 3. - P.611-628
9. Williams, D.U. (2022) State and Non-State Violations of Religious Freedom and Implications for National Unity in Nigeria: <https://canopyforum.org/2022/08/05/state-and-non-state-violations-of-religious-freedom-and-implications-for-national-unity-in-nigeria/> – (дата обращения: 07.07.2024).

10. Казахстан: международный доклад о свободе вероисповедания за 2022 г.: <https://kz.usembassy.gov/ru/kazakhstan-2022-international-religious-freedom-report> (дата обращения: 07.07.2024).

11. Решение Федерального Конституционного Суда Германии от 24 сентября 2003 г. – 2 BvR 1436/02 // Избранные решения Федерального Конституционного Суда Германии. Фонд Конрада Аденауэра в Российской Федерации – М.: Инфотропик Медиа, 2018. – С.267- 272 (1028 с.).

12. Информация Российской Федерации в связи с запросом специального докладчика Совета ООН по правам человека по вопросу о свободе религии или убеждений с просьбой предоставить сведения по теме «Ликвидация нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений и достижение ЦУР 16»: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Religion/Submissions/States/26.russia.docx> (дата обращения: 07.07.2024).

Л.Т. Жанузакова¹, М.С. Бейбитов², А.Р. Алимбетова*³

¹Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты,
Тұран университеті

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті

³Алматы гуманитарлық-экономикалық университеті

(e-mail: ¹zhanleila@mail.ru, ²beibitov.m@mail.ru, ³alimbetova_alida@mail.ru)

Діни саладағы құқықбұзушылықтар үшін әкімшілік жауаптылық

Аңдатпа: Зерттеу тақырыбының өзектілігі діннің қазіргі қоғам өміріне тигізетін ықпалымен байланысты. Діни нанымдар көбінесе адамгершілік-этикалық стандарттарды қалыптастырудың негізі болып табылады, адамдарды рухани жетілдіруге бағытталған құндылықтар жүйесі мен мінез-құлық ережелерімен қамтамасыз етеді. Бірақ олар заңның, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының бұзылуына әкеп соғатын адамдар арасындағы келіспеушіліктерге, дауларға және жанжалдарға да себеп болуы мүмкін. Қазіргі уақытта Қазақстанда мемлекет пен діни бірлестіктер арасындағы қарым-қатынастарды реттеу үшін қажетті құқықтық база жасалған. Осы мәселелер бойынша заңнаманы бұзғаны үшін әкімшілік және қылмыстық жауапкершілік туралы нормалар қарастырылған. Сонымен қатар, қазақ қоғамында болып жатқан процестер деструктивті діни ағымдардың ықпалынан туындаған діни саладағы құқық бұзушылықтардың көбейгенін, сондай-ақ халықтың кедейшілігінің өсуін көрсетеді. Осыған байланысты мемлекет діни бірлестіктер тарапынан да, жекелеген діндар азаматтар тарапынан да, сондай-ақ миссионерлік қызметпен айналысатын адамдар тарапынан да құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін қажетті заңнамалық, ұйымдастырушылық және алдын алу шараларын қолдануға міндетті. Бұл мақаланың мақсаты – Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексінде ұсынылған жаңалықтарды талдау және оларға құқықтық баға беру. Зерттеу барысында әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін жауапкершілік мәселелерін құқықтық реттеудің шетелдік тәжірибесі зерделеніп, оның Қазақстан заңнамасымен, сондай-ақ қолданыстағы құқық қолдану тәжірибесімен салыстырмалы талдауы жүргізілді. Осының негізінде республиканың әкімшілік және деликттік заңнамасын жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірленді.

Түйін сөздер: әкімшілік жауапкершілік; әкімшілік құқықбұзушылық; кодекс; мойындау; діни бірлестіктер; діни рәсімдер; дін бостандығы.

Л.Т. Жанузакова¹, М.С. Бейбитов², А.Р. Алимбетова*³

¹Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан,
Университет Туран

²Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева

³Алматинский гуманитарно-экономический университет

(e-mail: ¹zhanleila@mail.ru, ²beibitov.m@mail.ru, ³alimbetova_alida@mail.ru)

Административная ответственность за правонарушения в религиозной сфере

Аннотация: Актуальность темы исследования обусловлена тем влиянием на жизнь современного общества, которым обладает сегодня религия. Религиозные убеждения часто служат основой для формирования моральных и этических норм, предоставляя людям систему ценностей и правил поведения, ориентированных на духовное совершенствование. Однако они могут стать и причиной разногласий, споров и конфликтов между людьми, что влечет за собой нарушения закона, прав и свобод человека и гражданина. В настоящее время в Казахстане создана необходимая правовая база по регулированию отношений государства и религиозных объединений. Предусмотрены нормы административной и уголовной ответственности за нарушение законодательства по этим вопросам. Вместе с тем, процессы, происходящие в казахстанском обществе, показывают увеличение правонарушений в религиозной сфере, вызванных влиянием деструктивных религиозных течений, а также ростом бедности населения. В этой связи государство должно применять необходимые законодательные и организационно-профилактические меры для недопущения совершения правонарушений, как со стороны религиозных объединений и отдельных верующих граждан, а также лиц, занимающихся миссионерской деятельностью, так и со стороны самого государства в части обеспечения свободы вероисповедания личности. Цель данной статьи – проанализировать новеллы, предлагаемые в Кодексе Республики Казахстан «Об административных правонарушениях», дать их юридическую оценку. В процессе исследования изучен зарубежный опыт правового регулирования вопросов ответственности за совершение административных правонарушений и проведен его сравнительный анализ с законодательством Казахстана, а также существующей правоприменительной практикой. На данной основе разработаны рекомендации по совершенствованию административно-деликтного законодательства Республики.

Ключевые слова: административная ответственность; административные правонарушения; кодекс; конфессия; религиозные объединения; религиозные обряды; свобода вероисповедания.

References

1. Podoprigora R.A. Sovershenstvovanie zakonodatel'stva v oblasti svobody veroispovedaniya v svete razrabotki novej redakcii Kodeksa Respubliki Kazahstan ob administrativnyh pravonarusheniyah [Improvement of legislation in the field of religious freedom in the light of the development of a new edition of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses] Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30649932&pos=3;-110#pos=3;-110 [in Russian] (data obrashhenija: 07.07.2024).

2. Temirbaeva A. Osnovnye vidy, prichiny i faktory administrativnyh pravonarushenij v sfere religioznoj deyatel'nosti v Kazahstane [The main types, causes and factors of administrative offenses in the field of religious activity in Kazakhstan]. Available at: <https://religions-congress.org/ru/news/novosti/11666> (data obrashhenija: 07.07.2024).

3. Semenova N.S. (2015). Sootnoshenie prava na obrazovanie i prava na svobodu sovesti na primere zapreta na noshenie hidzhabov v shkole [Correlation of the right to education and the right to freedom of conscience on the example of the ban on wearing hijabs at school]. Vestnik RUDN. Seriya YUridicheskie nauki. – Bulletin of the RUDN. The series of Legal Sciences, 1, 50-63 [in Russian]

4. Voronkova M.L. (2012). Osobennosti vzaimodejstviya gosudarstva i religioznyh ob"edinenij [Features of interaction between the state and religious associations]. Izvestiya Saratovskogo universiteta. Ser. Ekonomika. Upravlenie. Pravo - Izvestiya Saratov University, 12, 4, 87-92 [in Russian].

5. Gridneva A.V., Matancev, D.A. (2020). Nekotorye voprosy pravosub"ektnosti religioznyh ob"edinenij v Rossii i zarubezhnyh stranah: sravnitel'no-pravovoj analiz [Some issues of legal personality of religious associations in Russia and foreign countries: comparative legal analysis]. Pravo i gosudarstvo: teoriya i praktika. - Law and the State: theory and practice, 181, 12-15 [in Russian].

6. Černič J.L. (2023). Managing Religious Diversity in the Private Sphere in Post-Secular Societies: Lessons from Business and Human Rights // Religions. – 2023. – 14, 1510 Available at: <https://www.mdpi.com/journal/religions> (data obrashhenija: 07.07.2024).

7. Grubbs S. (2006) The Administrative Oversight of Campus Religious Groups in the Southeast // Journal of College and Character. - Volume VII. - № 8. - P. 1-17.

8. Chelini-Pont, B. (2005) Religion in the Public Sphere: Challenges and Opportunities //Brigham Young University Law Review. - № 3. - P.611-628

9. Williams D.U. (2022) State and Non-State Violations of Religious Freedom and Implications for National Unity in Nigeria. Available at: <https://canopyforum.org/2022/08/05/state-and-non-state-violations-of-religious-freedom-and-implications-for-national-unity-in-nigeria/> (data obrashhenija: 07.07.2024).

10. Kazakhstan: mezhdunarodnyj doklad o svobode veroispovedaniya za 2022 g. [Kazakhstan: International report on religious freedom for 2022]. Available at: <https://kz.usembassy.gov/ru/kazakhstan-2022-international-religious-freedom-report> [in Russian] (data obrashhenija: 07.07.2024).

11. Reshenie Federal'nogo Konstitucionnogo Suda Germanii ot 24 sentyabrya 2003 g. – 2 BvR 1436/02 (2018) [Decision of the Federal Constitutional Court of Germany dated September 24, 2003 – 2 BvR 1436/02]. Izbrannye resheniya Federal'nogo Konstitucionnogo Suda Germanii. Fond Konrada Adenauera v Rossijskoj Federacii - Selected decisions of the Federal Constitutional Court of Germany. Konrad Adenauer Foundation in the Russian Federation – Moscow: Infotropik Media, 267- 272 [in Russian].

12. Informaciya Rossijskoj Federacii v svyazi s zaprosom special'nogo dokladchika Soveta OON po pravam cheloveka po voprosu o svobode religii ili ubezhdenij s pros'boj predostavit' svedeniya po teme «Likvidaciya neterpimosti i diskriminacii na osnove religii ili ubezhdenij i dostizhenie CUR 16» [Information from the Russian Federation in connection with the request of the Special Rapporteur of the UN Human Rights Council on freedom of religion or belief to provide information on the topic "Elimination of intolerance and discrimination based on religion or belief and the achievement of SDG 16"]. Available at: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Religion/Submissions/States/26_russia.docx (data obrashhenija: 07.07.2024).

Information about the authors:

Жанұзақова Л.Т. – заң ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат Институтының бас ғылыми қызметкері, "Тұран" университетінің құқық ҒЗИ директорының орынбасары, Сәтпаев к-сі, 16а, 050013, Алматы қ., Қазақстан.

Бейбітов М.С. – заң ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, Сәтпаев к-сі, 2, 010008, Астана қ., Қазақстан.

Алимбетова А.Р. – хат-хабар үшін автор, PhD, Алматы гуманитарлық-экономикалық университетінің қауымдастырылған профессоры, ш/а. Ақсай-3,36, 050031, Алматы қ., Қазақстан.

Жанузакова Л.Т. – доктор юридических наук, профессор, главный научный сотрудник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, заместитель директора НИИ права университета «Туран», ул. Сатпаева, 16а, 050013, г. Алматы, Казахстан.

Бейбитов М.С. – доктор юридических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева, 2, 010008, , г. Астана, Казахстан.

Алимбетова А.Р. – автор для корреспонденции, PhD, ассоциированный профессор, Алматинский Гуманитарно-экономический университет, мкр. Аксай-3,36, 050031, г. Алматы, Казахстан.

Zhanuzakova L. – Doctor of Law, Professor, Chief Researcher of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Deputy Director of the Research Institute of Law of the University "Turan", Satpayev str, 16a, 050013, Almaty, Kazakhstan.

Beibitov M. – Doctor of Law, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satpayev str, 010008, Astana, Kazakhstan.

Alimbetova A. – corresponding author, PhD, Associate Professor, Almaty University of Humanities and Economics, MD. Aksai-3.36, 050031, Almaty, Kazakhstan.

IRSTI 10.53.22

Scientific article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-24-34>

Legal issues in joint developments of South Korea and Kazakhstan in the field of subsoil use

B.A. Zharmakhanbetova¹, A.B. Saktaganova^{2*}, I.S. Saktaganova²

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University

²A.K. Kussayinov Eurasian Humanitarian Institute

(e-mail: ¹balzhan.zh10@gmail.com, ²aridnissakta.11@gmail.com, ¹aridnis@mail.ru)

Abstract: South Korea and Kazakhstan are actively developing cooperation in the field of subsoil use, seeking to combine their resources and technological capabilities for mutually beneficial partnership. Kazakhstan, which has rich mineral reserves, attracts investments and the experience from South Korea for the effective management and development of its natural resources. At the same time, South Korea, which needs stable supplies of raw materials, gets access to Kazakh resources, which contributes to the diversification of its sources of raw materials and strengthening economic security. The key areas of cooperation are the exploration and production of oil, natural gas, rare earth elements and other minerals. Joint projects include the creation of modern mining enterprises, the introduction of advanced technologies and the exchange of experience in the field of environmentally sound subsoil use. Both States are also working to create favorable conditions for investments and develop a regulatory-legal framework that promotes long-term and sustainable development of the subsurface use sector. Such cooperation allows Kazakhstan to improve infrastructure and attract modern technologies, which contributes to the sustainable development of the national economy. For South Korea, the partnership with Kazakhstan opens up new opportunities to expand its presence in the international resource market and strengthen economic ties with Central Asia.

Keywords: subsoil use, subsoil laws, legal framework, legislation, Kazakhstan, sustainable development, investments, South Korea.

Introduction

The joint developments of South Korea and Kazakhstan in the sphere of subsoil use are regulated by a number of international and national legal acts, as well as bilateral agreements defining the legal framework, conditions, and procedures for cooperation. Among the main regulatory instruments are:

There are several International Agreements and Conventions and Bilateral agreements between Kazakhstan and South Korea like - agreements on cooperation in the sphere of energy and subsoil use. Where investment agreements for the protection of the rights and interests of investors of both countries. Developing countries have concluded a large number of bilateral investment treaties (BIT), as well as free trade agreements (FTA), which contain specific obligations to protect intellectual property rights as "investments". These agreements go beyond the issuance of multilateral norms in the field of intellectual property rights and developed countries are strategically developed to promote the economic interests of their industries [1].

Multilateral international treaties:

– UN Convention on the Law of the Sea, governing the Exploration and Production of Minerals in marine Areas;

– ILO Conventions and Protocols governing working conditions in the mining industry [2].

Equally important National Legislation of both countries. For Kazakhstan there wide spread of codes and one of them «The Code of the Republic of Kazakhstan on Subsoil and Subsoil Use». This is the basic legislative act regulating all aspects of subsoil use, including licensing, conditions of concessions, environmental protection, and responsibility of subsoil users. Other code which should be mentioned is «The Law on Public Investments», it regulates foreign investments in the economy of Kazakhstan, including subsurface use.

According to South Korea legislative system, they claim of having robust «Mining Law» Defines the rules and procedures for Korean companies involved in mining within and outside the country. The South Korean government offers a clear regulatory framework that ensures stability and predictability for mining companies. This helps to reduce the uncertainty associated with legal and regulatory issues. The South Korean government supports the mining sector through investments in technology and infrastructure. This includes access to advanced mining technologies and well-developed transportation and logistics infrastructure [3].

Also «The Law on Foreign Investments» Represents the regulation of issues connected with Korean investments abroad, including investments in Kazakhstan.

Bilateral Commissions and Councils are an important tool in international relations aimed at developing and strengthening cooperation between the two countries. There are several cooperations between two countries:

1. Kazakh-Korean Intergovernmental Commission on Trade and Economic Cooperation: Meets regularly to debate and coordinate joint projects in the sphere of subsoil use.

2. Working groups and councils at the level of ministries and companies: Give practical guidance and control over the implementation of specific projects in issues of technical and environmental regulation. These structures create platforms for regular high-level meetings

and discussions, contribute to resolving emerging differences and contribute to deepening bilateral cooperation in various fields.

Agreements on compliance with environmental norms and standards are crucial parts in this cooperation. The attention of both States to issues of environmental safety and sustainable development is reflected in the requirements for subsurface use projects.

Technical regulations and standards – to define the requirements for the use of technologies and methods of mining, ensuring the safety and efficiency of processes.

The regulation of joint developments in the sphere of subsoil use between South Korea and Kazakhstan is based on a comprehensive system of international and national legal acts and bilateral agreements that provide legal and economic conditions for successful and mutually beneficial cooperation.

Methods and Materials

When writing an article about the joint developments of South Korea and Kazakhstan in the field of subsoil use, various research methods and materials are used to ensure the accuracy, completeness and relevance of information. The study of academic publications, government reports, analytical articles and research related to subsoil use in Kazakhstan and South Korea been held. Analysis of international legal acts and bilateral agreements regulating cooperation between countries. Moreover, comparison method of the legislative and regulatory frameworks of both countries related to subsurface use been used. In the same way, comparison of economic indicators and investment strategies of Kazakhstan and South Korea in the field of subsoil use. Statistical data of the national statistical services of Kazakhstan and South Korea, as well as international organizations made significant impact in this study. Information databases on subsoil and export of minerals, investments and economic indicators has been carried out. The use of various research methods and materials allows for a comprehensive and objective approach to the study of the topic of joint developments of South Korea and Kazakhstan in the field of subsoil use. A comprehensive analysis of the legal, economic and technical aspects of cooperation contributes to a deep understanding of the process and identification of key success factors and challenges in this area.

Discussion

In the ongoing search for essential minerals needed for modern technology, South Korea's confirmation of the availability of high-purity lithium mineral resources in Kazakhstan is an important milestone. This discovery, made during exploration work last year, highlights the deepening of economic and strategic ties between the two countries. The article examines the implications of this discovery, the context of South Korean-Kazakh cooperation in resource development, and the broader impact on the global lithium market.

Lithium is a cornerstone of the modern technological landscape, especially in the production of batteries for electric vehicles (EVS), smartphones, laptops and renewable energy storage systems. As the world moves towards greener energy solutions, demand for lithium has

increased dramatically, making its reliable supply critical for technological progress and sustainable development [4].

South Korea is actively seeking to ensure stable lithium supplies for its burgeoning technology and automotive industries. The country's strategic interest in lithium reserves in Kazakhstan is driven by the need to diversify the sources of this important mineral, reduce dependence on traditional suppliers and improve supply chain security.

Last year, South Korean exploration groups confirmed the presence of high-purity lithium mineral resources in Kazakhstan. This discovery is particularly noteworthy because of the quality and quantity of lithium deposits. High purity lithium is essential for the production of efficient and long-lasting batteries, which makes these stocks extremely valuable.

The exploration included advanced geological studies and sampling methods, which made it possible to accurately assess the potential of the resource. The high purity designation indicates that lithium deposits require less processing, which reduces environmental impact and production costs.

For South Korea, this discovery is a strategic victory. It promises reliable and high-quality lithium supplies that can support the country's ambitious plans for the production of electric vehicles and other high-tech industries. As South Korea is home to major battery manufacturers such as LG Chem and Samsung SDI, providing access to lithium is vital to maintaining the company's competitiveness in the global market [5].

Moreover, this discovery strengthens South Korea's energy security and meets its goals to reduce carbon dioxide emissions. By supporting the production of electric vehicles and renewable energy technologies, lithium supplied from Kazakhstan can play a key role in South Korea's transition to green energy.

For Kazakhstan, this discovery opens up new opportunities for economic growth and diversification. As a country rich in natural resources, Kazakhstan seeks to attract foreign investment and technology to develop its mining sector. Cooperation with South Korea brings not only capital, but also experience in the field of sustainable mining and advanced mining technologies.

This partnership is likely to lead to the development of local infrastructure, job creation and transfer of technological know-how, which will benefit the economy of Kazakhstan as a whole. In addition, the successful exploitation of lithium reserves makes Kazakhstan a key player in the global lithium supply chain, which could potentially lead to increased geopolitical influence.

The introduction of high-purity lithium from Kazakhstan to the global market may help reduce some of the supply problems faced by the lithium industry. As demand continues to exceed supply, new sources of high-quality lithium are crucial to stabilize prices and ensure the sustainable growth of the electric vehicle and renewable energy sector.

In addition, the participation of South Korea, a technologically advanced and environmentally friendly country, in the development of lithium resources in Kazakhstan can set new standards for the sustainable development of the mining industry worldwide. This partnership can serve as a model for other countries seeking to balance economic growth with concern for the environment.

Thus, in almost 10 years, a reliable basis was created for the further systematic development of the law on subsoil use and subsoil use activities in nature, which made it possible to raise the level of development of public relations in the field of subsoil use and subsoil use activities of subsoil users to a new level. To attract investment in this sector of the economy. Today, there are objective prerequisites for the transition to the next stage of development of legislation on subsoil use and subsoil use activities that meet the new realities of sustainable development of the state and market economy. The transition to a new stage in the development of legislation on subsoil use and subsoil use activities is also associated with the need to implement into domestic legislation the provisions of international legal acts and international treaties to which the Republic of Kazakhstan is a party.

Analysis of Kazakhstan's mineral resource base, indicating a potential future shortage of profitable mineral reserves, raises serious concerns. Shortages of profitable mineral reserves can have several economic, environmental, and geopolitical consequences. Having highlighted the potential impacts and actions, important economic implications can be considered in the area of reduced revenues. If Kazakhstan's lucrative mineral reserves are depleted, this could lead to a decline in revenues from the mining industry, which is the country's most important source of income. There are also employment concerns: the mining sector is an important employer and shortfalls in lucrative reserves could lead to job losses and affect the livelihoods of many people.

Mineral exploration is worth noting if, Kazakhstan may consider investing in geological exploration to identify new profitable mineral deposits. Advanced geological and geophysical surveys can help discover untapped resources. Increased exploration leads directly to advances in mining technologies and techniques that can help make previously uneconomic mineral reserves profitable. Kazakhstan could invest in research and development in this area [6].

Kazakhstan should focus on sustainable and efficient management of existing mineral resources. This includes responsible mining practices and waste minimization. Kazakhstan could cooperate with other countries either to provide access to needed minerals or to jointly invest in mineral exploration and production in other parts of the world.

As mineral resources are depleted, it is critical to address the environmental impacts associated with mining and develop policies to minimize negative impacts. The depletion of lucrative mineral reserves can have geopolitical implications, as access to certain minerals is vital to such industries. like technology and defense. Kazakhstan should take its geopolitical position into account when securing resources from other countries.

The Korea Institute of Geoscience and Resources held an international forum on critical minerals at the JW Marriott Hotel in Seocho-gu, Seoul on the 5th and disclosed the results of these explorations.

The expedition was carried out in 2021 when the Deputy Prime Minister of Kazakhstan visited South Korea and presented a group of candidates for promising mining areas to the Geological Research Institute and requested cooperation in research and development (R&D) in the development of mineral resources [7].

Ivrov Kani Bakitbekovych, Deputy Chairman of the Geological Commission of the Ministry of Industry and Construction of Kazakhstan, who attended the press conference, said that this is

the first time that Kazakhstan has proposed joint mineral development at the government level. «Currently, there are several foreign institutions such as Germany and Canada, but they are conducting mining and research in places where they do not know the possibilities because they have been licensed without cooperation with the government» Bakit Bekovich said, stressing that “cooperation with Korea is supported by all Kazakh ministries” [8].

The Geological Research Institute received 27 candidates and selected two sites for exploration over a period of two years, and since May last year, a joint geological survey of lithium-containing 'lithium-cesium-tantalum (LCT) pegmatite' has been carried out in 1.6% of the pegmatite zones in Bakeno, eastern Kazakhstan [9].

Heo Cheol-ho, head of the Mineral Resources Research Division of the Korea Institute of Geology, noticed that, “This area used to mine tantalum, and tantalum comes out along with lithium and cesium” adding, “According to data from Kazakhstan Investment, the local reserves are worth 21 trillion won, and the residue left over from mining ore is estimated to be worth 19 trillion won”. He added that “the Geological Research Institute explored pegmatite ores through field surveys and drone physical exploration, and discovered the potential by discovering 3.45 million tons of pegmatite orebodies in the area based on existing geological cross-sections of Kazakhstan” [10].

Based on this, the Geological Coalition explained that the goal is to obtain approval for the "subsoil use right" that can be mined and conduct drilling surveys.

If it receives permission this year, it plans to start drilling surveys next year and build a beneficiation plant necessary for resource separation in the local area in the future to begin lithium development in earnest.

On this day, Geological Research introduced that it is conducting nickel exploration in the Bayangulgi region of western Mongolia with Mongolia and plans to cooperate in earnest [11].

Mongolia signed an MOU with South Korea for rare metal exploration cooperation on the occasion of the Prime Minister's visit to Korea in 2023, and plans to jointly develop mineral exploration and smelting technologies based on this [12].

Kazakhstan should review and possibly revise its mining laws and regulations to ensure they help attract investment and encourage responsible mining. It is important for Kazakhstan to proactively address mineral resource shortages profitably through a combination of economic diversification, exploration, technology development and responsible resource management. Planning for the future will be critical to mitigating the potential economic and social problems associated with this problem.

In the future, if the quality and economic feasibility of the mineral are confirmed through drilling surveys after obtaining permission from the Kazakh government, it is expected that lithium development with the participation of domestic companies will begin in earnest.

Results

Studies have shown that lithium found in Kazakhstan has a high degree of purity. This reduces the cost of its processing and makes it more attractive for industrial use. The high purity of lithium also reduces the environmental impact of mining and processing, which is in line with global trends towards sustainable development.

The introduction of advanced technologies has made it possible to reduce the time and costs of field exploration, as well as minimize the risks associated with environmental and geological conditions.

Benefits for the Economy of Kazakhstan

- Attracting investments and creating jobs in Kazakhstan.
- Infrastructure development and economic diversification, reducing dependence on other types of natural resources.
- South Korea applies high environmental standards in the exploration and production process, minimizing negative effects on the environment.
- South Korea's experience can serve as an example for other countries and companies in the field of sustainable subsoil use.

The results of the study confirmed the significant potential of Kazakhstan as a source of high-purity lithium. This discovery opens up new opportunities for economic growth and technological development in both countries. For South Korea, this provides strategic stability and support for high-tech industries, and for Kazakhstan - attracting investment and infrastructure development. To ensure the legality of investments in lithium resources in Kazakhstan, South Korea and Kazakhstan must strictly comply with international and bilateral agreements, as well as national legislation. This comprehensive approach guarantees the protection of investors' rights, compliance with environmental and social standards, as well as the creation of favorable conditions for the successful.

Conclusion

One of the main conclusions of this study is the strengthening of the legal framework. Kazakhstan and South Korea are actively working to create and improve the legal framework for cooperation in the field of subsoil use. This includes the development of bilateral agreements aimed at protecting investments and simplifying procedures for international companies. The legislation of both countries provides significant investment incentives for foreign companies engaged in mining. This includes tax incentives, simplified licensing procedures and guarantees of stability of the legal regime.

Kazakhstan and South Korea are striving to exchange advanced technologies in the field of mining and processing of minerals. At the legislative level, this is supported by programs of joint research projects and innovative initiatives.

Joint projects between Kazakhstan and South Korea include the development of new fields, the modernization of existing production facilities and the introduction of advanced resource management methods. The new proposals also provide for the creation of joint ventures and investment funds to support long-term projects. Despite the positive aspects of cooperation, the parties face challenges related to changing global markets and geopolitical instability. Nevertheless, the continuation of the legislative and economic dialogue between Kazakhstan and South Korea creates a solid foundation for further successful partnership in the field of subsoil use.

These conclusions underline the importance of legislative initiatives and new proposals for the development of bilateral cooperation, promote investment and innovation in the field of

subsoil use, and ensure the sustainable and safe development of this important sector of the economy of both countries.

The contribution of the authors.

Zharmakhanbetova B. – results and discussion.

Saktaganova A. – corresponding author, abstract, keywords, introduction, methodology, conclusion.

Saktaganova I. – transliteration, information about the authors, list of references.

References

1. Kim H., Park S. Bilateral Investment Treaties and Their Impact on Resource Development between Kazakhstan and South Korea // Journal of International Trade and Investment. – 2021. - 14(3). – С. 45-62.
2. Lee J., Bekova A. Technology Transfer in the Mining Sector: The Case of Kazakhstan and South Korea // Mining Technology Journal. – 2018. - 3(1).- С. 23-37.
3. Наиров А.С. Қазақстан ұлттық инвестициялық компаниясы, Қазақстанның тау-кен секторындағы инвестициялық мүмкіндіктер. – Алматы. – 2020.
4. Меморандум о взаимопонимании между Министерством индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан и Министерством торговли, промышленности и энергетики Республики Корея. – 2021.
5. Жандосов М.А. Технологический обмен в области добычи полезных ископаемых: Казахстан и Южная Корея // Журнал экономики и бизнеса Казахстана. – 2019. - 12(4). С. 102-115.
6. Нургалиев К.Б. Экономическое сотрудничество Казахстана и Южной Кореи: история, современность и перспективы. Казахский институт стратегических исследований. Алматы. – 2019. С. 24.
7. Исабеков Т.К. Недропользование в Казахстане: правовые и экономические аспекты международного сотрудничества // Издательство Назарбаев Университета. - Астана. – 2018. – С. 31.
8. Официальный сайт Korea Trade-Investment Promotion Agency (KOTRA): [<https://www.kotra.or.kr>] (<https://www.kotra.or.kr>) (дата обращения 07.07.2024).
9. Eurasianet. Kazakhstan-South Korea Mining Cooperation: [<https://eurasianet.org>] (<https://eurasianet.org>). (дата обращения 07.07.2024)
10. Сарсенбаев Е.К. Инвестиционные стратегии Казахстана в сотрудничестве с Южной Кореей в горнодобывающей отрасли. – 2023.
11. Бекмуханов Т.А. Роль Южной Кореи в развитии минерально-сырьевой базы Казахстана. Вестник Казахстанского института горного дела. – 2022. - 7(1). С. 74-87.
12. Жумабаев Е.А. Сравнительный анализ экологических норм в горнодобывающей промышленности Казахстана и Южной Кореи. // Экологический журнал Казахстана. – 2021. - 9(4). С. 92-108.

Б.А. Жармаханбетова¹, А.Б. Сактаганова^{2*}, И.С. Сактаганова¹

¹*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті*

²*А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты*

(e-mail: ¹balzhan.zh10@gmail.com, ²aridnissakta.11@gmail.com, ¹aridnis@mail.ru)

Оңтүстік Корея Мен Қазақстанның жер қойнауын пайдалану саласындағы бірлескен әзірлемелеріндегі құқықтық мәселелер

Андатпа: Оңтүстік Корея мен Қазақстан өзара тиімді әріптестік үшін өз ресурстары мен технологиялық мүмкіндіктерін біріктіруге ұмтыла отырып, жер қойнауын пайдалану саласындағы ынтымақтастықты белсенді дамытуда. Пайдалы қазбалардың бай қорлары бар Қазақстан өзінің табиғи ресурстарын тиімді басқару және игеру үшін Оңтүстік Кореяның инвестициялары мен тәжірибесін тартады. Сонымен қатар, шикізатты тұрақты жеткізуді қажет ететін Оңтүстік Корея қазақстандық ресурстарға қол жеткізе алады, бұл оның шикізат көздерін әртараптандыруға және экономикалық қауіпсіздікті нығайтуға ықпал етеді. Мұнайды, табиғи газды, сирек жер элементтерін және басқа да пайдалы қазбаларды барлау және өндіру ынтымақтастықтың негізгі бағыттары болып табылады. Бірлескен жобалар заманауи тау-кен өндіру кәсіпорындарын құруды, озық технологияларды енгізуді және экологиялық негізделген жер қойнауын пайдалану саласында тәжірибе алмасуды қамтиды. Екі мемлекет те инвестициялар үшін қолайлы жағдайлар жасау және жер қойнауын пайдалану секторының ұзақ мерзімді және тұрақты дамуына ықпал ететін нормативтік-құқықтық базаны әзірлеу бойынша жұмыс істеуде. Мұндай ынтымақтастық Қазақстанға инфрақұрылымды жетілдіруге және ұлттық экономиканың тұрақты дамуына ықпал ететін заманауи технологияларды тартуға мүмкіндік береді. Оңтүстік Корея үшін Қазақстанмен әріптестік халықаралық ресурстар нарығында қатысуды кеңейту және Орталық Азия елдерімен экономикалық байланыстарды нығайту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.

Түйін сөздер: жер қойнауын пайдалану, Жер қойнауы туралы Заңдар, құқықтық база, заңнама, Қазақстан, орнықты даму, инвестициялар, Оңтүстік Корея.

Б.А. Жармаханбетова¹, А.Б. Сактаганова^{2*}, И.С. Сактаганова¹

¹*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева*

²*Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова*

(e-mail: ¹balzhan.zh10@gmail.com, ²aridnissakta.11@gmail.com, ¹aridnis@mail.ru)

Правовые вопросы совместных разработок Южной Кореи и Казахстана в области недропользования

Аннотация: Южная Корея и Казахстан активно развивают сотрудничество в области недропользования, стремясь объединить свои ресурсы и технологические возможности для взаимовыгодного партнерства. Казахстан, обладающий богатыми запасами полезных ископаемых, привлекает инвестиции и опыт Южной Кореи для эффективного управления и

освоения своих природных ресурсов. В то же время Южная Корея, нуждающаяся в стабильных поставках сырья, получает доступ к казахстанским ресурсам, что способствует диверсификации ее источников сырья и укреплению экономической безопасности. Ключевыми направлениями сотрудничества являются разведка и добыча нефти, природного газа, редкоземельных элементов и других полезных ископаемых. Совместные проекты включают создание современных горнодобывающих предприятий, внедрение передовых технологий и обмен опытом в области экологически обоснованного недропользования. Оба государства также работают над созданием благоприятных условий для инвестиций и разработкой нормативно-правовой базы, способствующей долгосрочному и устойчивому развитию сектора недропользования. Такое сотрудничество позволяет Казахстану совершенствовать инфраструктуру и привлекать современные технологии, что способствует устойчивому развитию национальной экономики. Для Южной Кореи партнерство с Казахстаном открывает новые возможности для расширения присутствия на международном рынке ресурсов и укрепления экономических связей со странами Центральной Азии.

Ключевые слова: недропользование, законы о недрах, правовая база, законодательство, Казахстан, устойчивое развитие, инвестиции, Южная Корея.

References

1. Kim H., Park S. Bilateral Investment Treaties and Their Impact on Resource Development between Kazakhstan and South Korea // *Journal of International Trade and Investment*. – 2021. - 14(3). – S. 45-62.
2. Lee J., Bekova A. Technology Transfer in the Mining Sector: The Case of Kazakhstan and South Korea // *Mining Technology Journal*. – 2018. - 3(1).- S. 23-37.
3. Nairov A.S. *Kazakhstan ulttyk investicijalyk kompanijasy, Kazachstannyn tau-ken sektoryndagy investicijalyk mymkindikter*. – Almaty. – 2020.
4. Memorandum o vzaimoponimanii mezhdu Ministerstvom industrii i infrastruktornogo razvitija Respubliki Kazahstan i Ministerstvom trgovli, promyshlennosti i jenergetiki Respubliki Koreja. – 2021.
5. Zhandosov M.A. Tehnologicheskij obmen v oblasti dobychi poleznyh iskopaemyh: Kazahstan i Juzhnaja Koreja // *Zhurnal jekonomiki i biznesa Kazahstana*. – 2019. - 12(4). S. 102-115.
6. Nurgaliev K.B. Jekonomicheskoe sotrudnichestvo Kazahstana i Juzhnoj Korei: istorija, sovremennost' i perspektivy. *Kazahskij institut strategicheskikh issledovanij*. Almaty. – 2019.- S. 24.
7. Isabekov T.K. Nedropol'zovanie v Kazahstane: pravovye i jekonomicheskie aspekty mezhdunarodnogo sotrudnichestva // *Izdatel'stvo Nazarbaev Universiteta*. - Astana. – 2018. – S. 31.
8. Oficial'nyj sajt Korea Trade-Investment Promotion Agency (KOTRA): [<https://www.kotra.or.kr>] (<https://www.kotra.or.kr>) (data obrashhenija 07.07.2024).
9. Eurasianet. Kazakhstan-South Korea Mining Cooperation: <https://eurasianet.org>. (data obrashhenija 07.07.2024)
10. Sarsenbaev E.K. *Investicionnye strategii Kazahstana v sotrudnichestve s Juzhnoj Koreej v gornodobyvajushhej otrasli*. – 2023.
11. Bekmuhanov T.A. Rol' Juzhnoj Korei v razvitii mineral'no-syr'evoj bazy Kazahstana. *Vestnik Kazahstanskogo instituta gornogo dela*. – 2022. - 7(1). S. 74-87.

12. Zhumabaev E.A. Sravnitel'nyj analiz jekologicheskikh norm v gornodobyvajushhej promyshlennosti Kazahstana i Juzhnoj Korei. // Jekologicheskij zhurnal Kazahstana. – 2021. - 9(4). -S. 92-108.

Information about authors:

Жармаханбетова Б.А. – докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтбаев к-сі., 2, 10000, Астана, Қазақстан

Сактаганова А.Б. – PhD докторы, заң пәндері кафедрасы, А. Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты, М. Жұмабаев даңғылы, 4, 010009, Астана қ., Қазақстан

Сактаганова И.С. – заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтбаев к-сі., 2, 10000, Астана, Қазақстан

Жармаханбетова Б.А. – докторант, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева, 2, 10000, Астана, Казахстан

Сактаганова А.Б. – доктор PhD, кафедра юридических дисциплин, Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова, проспект М. Жумабаева, 4, 010009, Астана, Казахстан

Сактаганова И.С. – кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева, 2, 10000, Астана, Казахстан

Zharmakhanbetova B. – PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satbaev st., 10000, Astana, Kazakhstan.

Saktaganova A. – PhD, Department of Legal Disciplines, A.K. Kussayinov Eurasian Humanitarian Institute, 4 M. Zhumabayev Ave., 010009, Astana, Kazakhstan

Saktaganova I. – candidate of legal sciences, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satbaev st., 10000, Astana, Kazakhstan

**Азаматтық құқық. Азаматтық процесс. Еңбек құқығы /
Civil law. Civil process. Labor law / Гражданское право.
Гражданский процесс. Трудовое право**

IRSTI 87.01.01
Scientific article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-35-45>

The main issues of protection of the environment and people's health in the Republic of Kazakhstan

B.S. Rakhmetulina^{1*}, **E.N. Myrzakhanov²**

¹*Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov*

(e-mail: ¹bagdat_82@mail.ru, ²edik_myrzakhanov@mail.ru)

Abstract: This article discusses current problems of environmental safety in the state. The authors highlight the organizational and legal aspects of environmental protection. Practical experience is studied, whose activities are aimed at suppressing threats to environmental safety.

"Green development" is the current international standard, which makes it possible to divide the development of the world community into the ideology of "economic" in the last 60 years and "green" in the next 60 years.

Green development is based on the theory of green systems, i.e. the interdependence and mutual influence of humanity and nature. Green manufacturing theory means saving and investing in resources, increasing efficiency, cleaner production, reusing and recycling materials. Green growth means stimulating economic growth and development while ensuring that natural assets are preserved and continue to provide the resources and ecosystem services on which our well-being depends.

The purpose of the study is to identify effective measures to protect the environment. When studying this problem, data and empirical materials in the field of environmental protection were used. The only evidence of this is voluntary closure of the world's largest nuclear test site, international promotion of the Aral Sea and Caspian protection programs, as well as other experienced works of Kazakhstan to protect the environment from harmful effects occurring at the international level. The annual messages of our President, as usual, are aimed at distinguishing our achievements, orienting our future, and most importantly, jointly defining the right way to achieve the great goal common to all of us.

Keywords: nature, economy, international standard, ecology, safety, medicine, law, convention.

Introduction

The theory of green economy is based on three axioms: it is impossible to endlessly expand the sphere of influence in a limited space; it is impossible to demand satisfaction of endlessly growing needs in conditions of limited resources; everything on the surface of the Earth is interconnected.

The main purpose of the article is that Kazakhstan, located in the heart of Eurasia, signed the Rio 92 Declaration, the Johannesburg Declaration (2002), 25 international conventions in the fields of ecology and development, and Kyoto ratified the protocol. Also, it was established as an active participant in the sustainable development of the global processes of European and Asian countries. It was mentioned the importance of maintaining the harmony of economic, social and ecological processes in the introduction of technologies and programs of efficient and rational use of natural resources [1]. That is, the future of the state that could not create equality between the economy and ecology will undoubtedly be bleak. Because even if we return today to increase economic indicators, it may lead us to spend ten or even a hundred times more funds than the profit we earned to eliminate the resulting damage tomorrow. Therefore, in the path of development, Kazakhstan combines itself with the need for sustainable development. The speech of our President "Ensure environmental protection and ecological safety in accordance with international standards" became the basis for the development of the ecological policy of the Republic of Kazakhstan. "Green development" is the current international standard, which makes it possible to divide the development of the world community into the ideology of "economic" in the last 60 years and "green" in the next 60 years. Climate change is one of the biggest challenges facing humanity in the new millennium. The rate of deterioration of the environment caused by climate change, as well as the measures taken by mankind to combat their negative consequences, pose new challenges to Kazakhstan that require fundamental measures of influence. In this regard, in May 1995, the UN Framework Convention was ratified. The Kyoto protocol was signed in March 1999, and a document was adopted for its implementation from May 2009. In the post-Kyoto period, the Government of Kazakhstan decided to reduce greenhouse gas emissions by 15 percent by 2020, and by 25 percent by 2050, compared to 1992. In addition, the President instructed us to work out mechanisms for trading greenhouse gas quotas in Kazakhstan [2].

Historically, Kazakhstan, which is currently a party to Annex 1 for the purposes of the Kyoto Protocol, expressed its intention to join Annex B of the Kyoto Protocol to implement joint mechanisms and conduct greenhouse gas trade as a party to the Kyoto Protocol. In order to ensure the quota trade in Kazakhstan, the regulatory and legal framework is being formed. The Ministry has developed a draft law "On making additions and changes to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on environmental issues". In order to reduce greenhouse gases released into the atmosphere, a "green investment" scheme was introduced, which provides for strictly targeted financing of the project. It will be used to update outdated technologies, introduce new, energy-saving facilities, as well as alternative energy sources at the expense of the funds received from the expenses of greenhouse gases to the republican budget. With

the support of the UN Development Program, the Ministry is developing a plan for low-carbon development of the economy. The concept determined the main direction of the strategic planning of the sectoral economy with the transition to low-carbon development - strategic measures, sectoral measures were determined, and various development options were developed. Also, the concept of adaptability to the changes of Nature is being developed, which allows to adapt to the situation of natural changes in the main areas of the economy. Choosing the path of "Green Development" by using energy-efficient and low-emission technologies of Kazakhstan reduces the anthropogenic impact on the environment, and also contributes to reaching a new qualitative level of the country's social and economic development.

The concept of the transition of the Republic of Kazakhstan to a "green economy" lays the foundation for deep systemic transformations with the aim of transitioning to a new economy by increasing the well-being, quality of life of the population of Kazakhstan and the country's entry into the ranks of the 30 most developed countries in the world while minimizing the burden on the environment and degradation of natural resources.

Since the first day of independence, Kazakhstan has been paying significant attention to environmental issues. Voluntary closure of the world's largest nuclear test site under the leadership of the President, promotion of the Aral Sea and Caspian protection programs at the international level, as well as the harmful impact of Kazakhstan on the environment at other international levels. The only evidence of this is the experienced works for protection from. The annual messages of our President, as usual, are aimed at distinguishing our achievements, orienting our future, and most importantly, jointly defining the right way to achieve the great goal common to all of us.

The main subject of history is the human spirit, and it should be noted that the purpose of history is not only to consider the past, but to form a spiritual world. History is a constantly developing science. It is impossible to assess the present and the future without knowing the past, and the historical literacy and activity of citizens are of great importance for the development of society in the right direction [3]. The saying that without people – no history, without history – no people is probably not in vain. Historical consciousness, culture, tradition, succession of generations are formed through historical study. History develops the ability to see the current events comprehensively and deeply and helps to take the right step into the future.

Man's change of nature is the change of natural substances and physical and chemical characteristics of nature during human development. It is possible to distinguish several periods of the A.t.o. these periods ended with ecological crises and ecological revolutions overlapping with them. These stages are:

- 1) the time when people affected the biosphere only as ordinary biological species;
- 2) the period of progressive hunting, which did not drastically change the ecosystems during the formation of humanity;
- 3) grazing animals, burning the land, accelerating the growth of grass, etc. changing ecosystems through actions;
- 4) strengthening influence on nature by radically changing a part of ecosystems;
- 5) global change of all ecological components of the entire biosphere associated with the unlimited growth of economy. The last period began about 300 years ago, and now it has reached its most tense point [4].

Materials and methods of human ecology. Human ecology has been formed as a result of long-term development. In the course of this development, its theoretical foundations, methodological rules and specific methodical approaches for performing scientific and applied tasks were formed. The formation and development of anthropoecological ideas was accompanied by the improvement and processing of research methods acquired by human ecology from other disciplines - natural and social geography, demography, sociology, biology and medicine.

In order to form the methodological foundations of human ecology, it was important to understand it as the science of the development laws of spatio-temporal systems (anthropoecosystems) formed in the process of interaction of human communities and natural complexes on earth, as well as the science of methods of regulation and management of these systems.

In the system of anthropoecological methods, natural, social-household, economic, political, ecological-hygienic, etc. evaluation of factors plays a large role. Sometimes, anthropoecological cadastres are created with a list of phenomena and factors that affect or may affect the life activity of people. Comparative studies systematize nature, economy, population, medical-demographic and social indicators and develop in close connection with the growth of thematic cartography.

An important methodological principle of the study of anthropoecological objects is, first of all, cartographic modeling. In human ecology, such an important methodological approach as zoning is widely used. Optimizing the human habitat and raising the level of health of the society requires future assessment, which is only possible on the basis of anthropoecological forecasting. As a result of the complex processes of the internal development of human ecology, it is currently a large-scale basic science that studies the internal structure of anthropo-ecosystems, their territorial integration and spatio-temporal connections [5]. The systematic approach to human ecology was formed as a result of solving the characteristic tasks of anthropoecology using the rules of the general theory of the system.

The object and subject of research in human ecology is a specific reality (as well as its various aspects, characteristics and relationships) to which research is directed. Determining the object and subject of research is the first step in establishing a research program. The object of research can be studied from different points of view. Creating a research program is aimed at summarizing a certain point of view from which the object can be studied. During the implementation of the actual scientific work, the research plan of this problem specifies certain aspects, properties, characteristics, and features of the object under consideration. In other words, the research subject is differentiated. The research subject (substance) is the most important properties, aspects, features, characteristics of the studied object from a theoretical or practical point of view. It is possible to single out several objects of research related to scientific-cognitive and practical purposes in one object. The studied phenomenon is understood as a whole that is studied in its function and change, in all its defining dependencies and complexes.

Discussion

Human adaptation (Adaptation of a person) is one of the main concepts in human ecology, as well as in many other disciplines (physiology, anthropology, medical geography, sociology,

ethnography, etc.). Human adaptation to a new environment is a complex socio-biological process. This is based on the body's function and system, as well as habitual behavior. A.b. - two-way process; not only does the person himself adapt to the new environmental situation, but also adapts this situation to his own needs and wants, creates a system of life support. This includes houses, clothes, cars, infrastructure, food, etc. belongs to. The mechanisms of AB are different. Therefore, according to the human community, the following types are distinguished: 1) biological; 2) social; 3) ethnic (as a special type of society) adaptation [6].

The environment of human life (or rather: human living environment) is the natural environment, quasi-naturally developed environment ("second nature"), settlements (infrastructure) and indoor (residential) environment (artificial environment), socio-psychological environment and the reality of the socio-economic environment, i.e. a complex of natural, natural.

Factor, in ecology – 1) a situation with a driving force of processes or an influence on them, a significant situation in any process, phenomenon; 2) expression of the correlation between variables studied in factor analysis [7]. Among the factors, the most important ones are: abiotic-ecological factor – inorganic and environmental factors affecting organisms; Human factor is a set of anthropological-morphological, physiological and psychological features that contribute to or limit the effectiveness of human activity in the "human-environment" system; a) a person's social, economic, industrial, scientific-technical, organizational-management, etc. special designation of activity in the system of relations; b) includes all situations related to a person as a subject of activity in various spheres of public life; Informational Factor is a Factor that is usually seen as a code of information that is very important in life (the "subscription" system), and therefore does not have an excessive effect on an organism, for example, a genetic Factor; anthropic factor is a factor that appears during direct human influence on something; Atmospheric Factor – Factors associated with the physical state and chemical composition of the atmosphere; social factor – social relations in humans or in nature in insects (ants, bees, termites, etc.). Factor from structure; biogenic factor – a set of factors related to the direct or intermediate influence of living organisms on the environment in the present and past; biological Factor – a Factor that appears during life, in particular, the main source of its formation is a living organism or any combination of them (for example, the relationship between a predator and its prey – the Factor of food depletion); Biosphere Factor – the main source and environment is considered to be the biosphere; biotic Factor – 1) Factor whose origin is the intermediate effect of a living organism on the environment, for example, chemical emissions (phytoncides, etc.), destruction of organisms (coal, formation of marine carbonates) or their activities in the past (for example, soil formation); 2) a set of effects of the life activity of one organism on the life activity of another organism [8]. These are divided into intra-species (demographic, ethological, group, etc.) and inter-species (breeding, predation, etc.); (see Competition, Commensalism, Mutualism, Parasitism); biocenosis (cenosis) Factor is a Factor, the basis of which is not an individual organism, population, species or their random combination, but the collective action of organisms that make up the biocenosis; Mutagenic factor is a factor that directly or indirectly causes gene mutations, for example, high radiation, environmental pollution with chemicals;

Natural factor is a factor acting outside of human presence (non-anthropogenic) or related to its biological value (including man-made influence); natural-anthropogenic Factor - a natural Factor that has been changed by human activity to such an extent that it differs from its original version both quantitatively and qualitatively; Species Factor is a Factor that appears and acts within the framework of a biological species. It includes general species, population, group and individual factors; Physiological Factor - individual impact of a person on his body, for example, stress; Chemical Factor - Factor resulting from the chemical composition of the environment (including chemical pollution); Limiting Factor - 1) Factor that limits the existence of a process, phenomenon or organism (species, community), for example, competition between species; 2) an environmental factor that has a greater or lesser effect on the composition and biological productivity of the ecosystem than others, for example, in the steppe zone - water for plants, in forested areas - the abundance of nutrients in the soil, and in the tundra - the amount of heat is considered a limiting factor; Evolutionary factor is the character of the influence of organisms in the past geol. Factors determined as a result of life activity in periods (for example, the amount of oxygen in the atmosphere, the ozonosphere, etc.); see Abiotic factor, Anthropogenic factor, Environmental factor [9].

The International Fund for Clean Technologies, consisting of representatives of the World Bank, the European Bank for Reconstruction and Development and the International Finance Corporation, has allocated 1.1 bln. Considered applications for financing projects/programs on clean technologies in Kazakhstan in the amount of US dollars. They are: development of renewable energy sources; energy efficiency; modernization of the centralized heating system.

Results

Taking into account the global crisis, as the main pillar of our program, we considered the optimization of the use of economic means for nature protection, the goal of achieving environmental safety in accordance with environmental standards. This direction was carried out in accordance with the concept of transition to sustainable development of the Republic of Kazakhstan for the period of 2007-2024, adopted by the Decree of the President of the Republic on November 14, 2006. Within the scope of this program, ways to solve a complex environmental problem - the problem of waste processing and consumption were considered. 700 million in the country every year. tons of industrial and 3 mln. more than a ton of household waste is produced. At present, the amount of disposed waste generated annually is about 134 mln. tons or 20 percent, and in 2011 the amount of waste to be disposed of is 139 mln. it is expected to be about 20.7 percent [10].

In 2007, Kazakhstan ratified the Stockholm Convention and took on the task of eliminating solid organic pollutants accumulated up to 200 thousand tons. An interdepartmental working group was established on the instructions of the government to regulate the problem of working with waste in various fields. An inspection of the existing normative legal acts was carried out and proposals for amendments to the existing legislation on waste treatment were developed. In addition, the problem of cleaning the flow of pipes of communal cleaning facilities of all regional

centers and the cities of Astana and Almaty is also in a difficult situation. In many regions of the country, the situation of water management is going through a difficult period. This is because many water bodies have lost their natural properties, such as self-cleaning and self-recovery. For this purpose, the "Green Development" program was approved.

Conclusion

In conclusion, the program is aimed at the development of green economy, reduction of anthropogenic influence that harms the environment and health, restoration and preservation of the natural ecosystem, and development of the management system for improving the quality of the environment. Another issue to be resolved within the framework of the "Green Development" program is to ensure the environmental safety of oil produced from the Caspian Sea. We all know that this is related to the latest news in the Gulf of Mexico. Such problems show the interest of many countries and create an opportunity to solve them together. The Framework Convention on the Protection of the Water Basin of the Caspian Sea with the Caspian Littoral States came into force. This Convention is the first regional convention adopted for the purpose of determining the main direction of regulation of anthropogenic influence on the Caspian Sea, restoration of biological and other commercial resources of the Caspian Sea, as well as solving complex problems in cooperation with the states along the Caspian Sea, lad.

With the support of international organizations and donors, the Caspian ecological program has started working with all the states along the Caspian. Currently, the program's office is located in Astana. It is worth noting that our initiatives need international support. That is why we proposed to consider the issues of development of low-carbon economy and adaptation to climate change at the conference of ministers of ESCAP states held in the Palace of Independence in Astana and at the Pan-European conference in Astana. At the session of ESCAP in Astana, the most important issues were the continuation of the discussion of "green growth" or the topics of "ecological security of economic development", which became relevant at the 5th ministerial conference in Seoul in 2005. During the 6th conference, important documents such as the Astana Initiative, the Ministerial Declaration and the regional action plan were adopted. Kazakhstan took the initiative to create a new ecological declaration called "green bridge" between Europe and Asia. On the basis of the environmental protection policy of Kazakhstan, the Astana initiative called "Green Bridge" in the way of partnership assistance to the countries of Asia and the Pacific Ocean and Europe in the implementation of "Green Growth" plans and programs has progressed. The initiative focuses on cross-sectoral, intra-regional and inter-regional strengthening. The "Green Growth" office was established, which provides expertise and information with the help of modern tools. The "Green Growth" office provides an opportunity to disseminate detailed information on the practices of the areas of activity in Kazakhstan, Central Asia, and Europe. We are sure that this information will be in demand in the Asia-Pacific region. At present, there is a decrease in environmental law violations by nature users. This is due to the strengthening of the measures applied on the administrative and civil basis by the environmental inspection.

Currently, 20 percent of the population of the republic use water that does not meet the standard quality. The number of water users in the country is increasing every year. The main

water users are agriculture (75%) and industries (20%). In addition, it is worth noting that more than half of the river water comes from the territories of neighboring countries, and that problems will arise in the future due to its transboundary nature and climate change. Our country is rich in underground water, mineral sources and resources of hydro-thermal energy. Currently, a draft law on providing industrial enterprises with circulating water equipment is being developed. It will contribute to the rational use of water resources. The Ministry carried out planned modernization of the national hydrometeorological service, that is, monitoring 259 hydrometeorological and environmental meteorological stations, 291 posts, 185 hydrometeorological control stations, and provided various information and weather forecasting products. Environmental control of the quality of atmospheric air, water surface, dry land and earth's crust is carried out.

Radiation monitoring is also carried out. In addition, expeditionary research is carried out in the Caspian, Aral seas, Lake Balkash, Aktau seaport area, Nura river, Shchuchye-Burabai resort area and transboundary rivers of Kazakhstan. Fulfilling the tasks assigned to the Ministry by the Head of State and the Government will allow to achieve ecological safety of providing a suitable environment to increase the quality of life of Kazakhstani people. Our natural resources are a huge wealth. However, no matter how contradictory it may seem, the world experience shows that many countries with natural wealth could not properly utilize it and could not leave the ranks of poor countries. All this once again proves that the leading factor is people, their will, strength, perseverance, and knowledge. This is the "golden key" that allows us to open the door to prosperity and independence. "The wealth of the earth's subsoil is the benefit of all future generations... We all have to live and work as if we did not have such wealth," as our President noted, preserving the available wealth of our country, using it effectively, and ensuring environmental security. It is in our hands to live in a bright future by providing.

Contribution of the authors

When writing the article, we developed a research style, processed and analyzed statistical data on environmental protection and other organizations. We studied materials from scientific and educational literature, also analyzed reports and materials of international organizations. We determined the purpose and objectives of the study, formed proposals and conclusions to solve the questions raised.

In the process of writing a scientific article by the authors **Rakhmetulina B.S.** and **Myrzakhanov E.N.** general contributions were made to the collection and processing of materials on the topic under study.

References

1. Beisenova, A. Samakova, T. Espolov, Zh. Shildebaev Ecology and efficient use of nature. Almaty-2004.
2. Zhatganbaev J.J. Basics of ecology. Almaty-2003.
3. Общая экология. Под редакцией А.С. Степановских. - М.: ЕДИНСТВО-ДАНА, 2000.// http://46.255.239.230/ebooks/ekologii/Obshaia_ekologia.pdf (дата обращения 17.09.2024)

4. Денисов В.В., Гутенев В.В., Луганская И.А. Экология. Москва, 2006 г. <https://istina.msu.ru/publications/book/28481843/> (дата обращения 09.10.2024)
5. Novikov Yu.V. Ecology, environment and people. // Textbook. - М., 1998.
6. Odum Yu. Ecology in 2 volumes. - М., Mir, 1986.
7. Brodsky A.K. Short course in general ecology. - S-P, 1996.
8. Тарасов А.О. Экология и охрана природы.-М., 1990.
9. Panin V.A. Ecology of Kazakhstan. 2004.
10. Environmental Code of the Republic of Kazakhstan dated January 2, 2012. (with changes and additions as of 09.09.2024) // https://online.zakon.kz/Dokument/doc_id-39768520. (дата обращения 17.10.2024).

Б.С. Рахметулина, Е.Н. Мырзаханов

*Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті
(e-mail: bagdat_82@mail.ru, edik_myrzakhanov@mail.ru)*

Қазақстан Республикасындағы қоршаған ортаны және адамдардың денсаулығын қорғаудың негізгі мәселелері

Аңдатпа: Бұл мақалада мемлекеттегі экологиялық қауіпсіздіктің өзекті мәселелері талқыланады. Авторлар қоршаған ортаны қорғаудың ұйымдық-құқықтық аспектілерін атап көрсетеді. Іс-әрекеті экологиялық қауіпсіздікке төнген қатерлердің жолын кесуге бағытталған практикалық тәжірибе зерттеледі.

«Жасыл даму» – әлемдік қауымдастықтың дамуын соңғы 60 жылдағы «экономикалық» және алдағы 60 жылдағы «жасыл» идеологиясына бөлуге мүмкіндік беретін қазіргі халықаралық стандарт.

Жасыл дамуды жасыл жүйелер теориясына, яғни адамзат пен табиғаттың өзара тәуелділігі мен өзара ықпалына негізделген. Жасыл өндіріс теориясы ресурстарды үнемдеу және инвестициялау, тиімділікті арттыру, таза өндіріс, материалдарды қайта пайдалану және қайта өңдеуді білдіреді. Жасыл өсу табиғи құндылықтардың сақталуын және біздің әл-ауқатымыз тәуелді болатын ресурстар мен экожүйелік қызметтерді қамтамасыз етуді қамтамасыз ете отырып, экономикалық өсу мен дамуды ынталандыруды білдіреді.

Зерттеудің мақсаты – қоршаған ортаны қорғаудың тиімді шараларын анықтау. Бұл мәселені зерттеу кезінде қоршаған ортаны қорғау саласындағы деректер мен эмпирикалық материалдар пайдаланылды.

Дүние жүзіндегі ең ірі ядролық полигонды өз еркімен жабу, Арал теңізі мен Каспий теңізін қорғау бағдарламаларын халықаралық ілгерілету, сондай-ақ Қазақстанның қоршаған ортаны халықаралық деңгейде болып жатқан зиянды әсерлерден қорғау бойынша басқа да тәжірибелі жұмыстары. оның бірден-бір дәлелі.

Елбасымыздың жыл сайынғы жолдаулары әдеттегідей жетістіктерімізді саралап, болашағымызды бағдарлауға, ең бастысы баршамызға ортақ ұлы мақсатқа жетудің дұрыс жолын бірлесіп айқындауға бағытталған.

Түйін сөздер: табиғат, экономика, халықаралық стандарт, экология, қауіпсіздік, медицина, құқық, конвенция.

Б.С.Рахметулина, Е.Н.Мырзаханов

*Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
(e-mail: bagdat_82@mail.ru, edik_myrzakhanov@mail.ru)*

Основные вопросы охраны окружающей среды и здоровья людей в Республике Казахстан

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные проблемы экологической безопасности в государстве. Авторами освещаются организационные и правовые аспекты по охране окружающей среды. Изучается практический опыт, чья деятельность направлена на пресечение угроз по экологической безопасности. «Зеленое развитие» - это современный международный стандарт, позволяющий разделить развитие мирового сообщества на идеологию «экономического» в последние 60 лет и «зеленого» в последующие 60 лет.

Зелёное развитие основано на теории зелёных систем, т. е. взаимозависимости и взаимовлиянии человечества и природы. Теория зелёного производства означает сбережение и инвестирование в ресурсы, повышение эффективности использования, чистое производство, повторное использование и переработку материалов. Зеленый рост означает стимулирование экономического роста и развития, обеспечивая при этом сохранность природных активов и бесперебойное предоставление ими ресурсов и экосистемных услуг, от которых зависит наше благополучие.

Целью исследования является выявление эффективных мер по охране окружающей среды. При изучении данной проблемы применялись данные и эмпирических материалов в сфере охраны окружающей среды. Добровольное закрытие крупнейшего в мире ядерного полигона, международное продвижение программ защиты Аральского и Каспийского морей, а также другие опытные работы Казахстана по защите окружающей среды от вредного воздействия, происходящие на международном уровне, – единственное тому подтверждение. Ежегодные послания нашего Президента, как обычно, направлены на то, чтобы выделить наши достижения, сориентировать наше будущее, а главное – совместно определить правильный путь к достижению великой цели, общей для всех нас.

Ключевые слова: природа, экономика, международный стандарт, экология, безопасность, медицина, право, конвенция.

References

1. Beisenova, A. Samakova, T. Espolov, Zh. Shildebaev Ecology and efficient use of nature. Almaty-2004.
2. Zhatganbaev J.J. Basics of ecology. Almaty-2003.
3. Obshhaja jekologija. Pod redakciej A.S. Stepanovskih. - M.: EDINSTVO-DANA, 2000. // http://46.255.239.230/ebooks/ekologiia/Obshaia_ekologia.pdf (data obrashhenija 17.09.2024)
4. Denisov V.V., Gutenev V.V., Luganskaja I.A. Jekologija. Moskva, 2006 g. <https://istina.msu.ru/publications/book/28481843/> (data obrashhenija 09.10.2024)

5. Novikov Yu.V. Ecology, environment and people. // Textbook. - M., 1998.
6. Odum Yu. Ecology in 2 volumes. - M., Mir, 1986.
7. Brodsky A.K. Short course in general ecology. - S-P., 1996.
8. Tarasov A.O. Jekologija i ohrana prirody.-M., 1990.
9. Panin V.A. Ecology of Kazakhstan. 2004.
10. Environmental Code of the Republic of Kazakhstan dated January 2, 2012. (with changes and additions as of 09.09.2024) // [https:// online.zakon.kz /Dokument/doc_id-39768520](https://online.zakon.kz/Dokument/doc_id-39768520). (data obrashhenija 17.10.2024).

Information about the authors:

Рахметулина Б.С. – кандидат юридических наук, профессор кафедры права, Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, 020000, пр. Абая 76, Кокшетау, Казахстан.

Мырзаханов Е.Н. – магистр юридических наук, сеньор-лектор кафедры права, Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, 020000, пр. Абая 76, Кокшетау, Казахстан.

Рахметулина Б.С. – заң ғылымдарының кандидаты, құқық кафедрасының профессоры, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, 020000, Абай даңғылы 76, Көкшетау, Қазақстан.

Мырзаханов Е.Н. – автор, заң ғылымдарының магистрі, құқық кафедрасының сеньор-лекторы, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, 020000, Абай даңғылы, 76. Көкшетау, Қазақстан.

Rakhmetulina B. – candidate of legal sciences, professor, department of law, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, 020000, Abai Ave. 76, Kokshetau, Kazakhstan.

Myrzakhanov E. – Master of Law, senior lecturer of the Department of Law, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, 020000, 76 Abai Ave., Kokshetau, Kazakhstan.

IRSTI 87.01.01
Scientific article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-46-57>

Мемлекеттік емес зейнетақы қорларының инвестициялық стратегиялары: әлемдік тәжірибе

А.М. Суйменбаева*¹, А.Б. Бекенова², А.Е. Алдаберген³

^{1,2}М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті

³Ш. Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты

(e-mail: *¹akmaral.suymenbayeva@mail.ru, ²mentik84@mail.ru, ³erkenovna1896@mail.ru)

Аңдатпа: Бұл мақалада міндетті және ерікті тұрақты кіріс схемаларында зейнетақымен қамсыздандыру үшін өтімділік қажеттілігін қанағаттандыратынын және оның қалай жасалатынын түсіну үшін еліміздің және шетелдердің соңғы тәжірибесі зерттеледі.

Жақсы ойластырылған зейнетақы жүйесінің мақсаты - қартайған кезде кедейлікті азайту және адамның өмір бойы табысын теңестіру. Соңғы отыз жыл ішінде өзгеріп отыратын демографиялық тенденциялар зейнетақы табысын төлеу жөніндегі міндет мемлекет пен жұмыс берушілерге жүктелетін «түсуіне қарай төлеу» схемаларынан және белгіленген төлемдері бар кәсіптік зейнетақы жәрдемақыларынан белгіленген жарналары бар схемаларға көшуге әкелді. Тұрақты кіріс схемаларына көшу жеке тұлғалар үшін зейнеткерлікке шығу кезіндегі жарналар мен жәрдемақылар арасында тығыз байланыс орнатуға көмектеседі. Дегенмен, зейнеткерлікке шыққанға дейін белгілі бір өтімділіктің нақты қажеттіліктері, жинақтарға қол жеткізу және жеке тұлғалар үшін зейнеткерлікке шыққаннан кейін жеткілікті кірісті қадағалау арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ету барған сайын күрделі міндет болып табылады. Бұл тепе-теңдікті дұрыс сақтау қажеттілігі барған сайын күшейе түседі, өйткені ұлттық әлеуметтік қамсыздандыру жүйелерін қамту көбінесе табысы төмен, жұмыссыздық кезеңдері көп және тұрақты емес жалақысы бар, жалақысы жоқ жұмысшылар санының көбеюімен кеңейеді.

Сонымен қатар зейнетақы жинақтарына қол жеткізуді қамтамасыз етудің зейнеткерлікке шыққаннан кейінгі табыстың жеткіліктілігіне әсерін көрсету үшін қарапайым модельдеуді пайдаланады. Зерттеулер көрсеткендей, қолайсыз күйзеліс жағдайында зейнетақы жинақтарына шектеулі қол жетімділік бұл адамдардың жалпы әл-ауқатын арттыруға көмектеседі.

Бұл мақаланың мақсаты еліміздегі институционалдық инвесторлар ретінде ЖЗҚ даму перспективаларын анықтау болып табылады.

Түйін сөздер: Конституция, зейнетақы, зейнетақы жүйесі, заңдар, нормалар, демография, кіріс, зейнеткерлік.

Кіріспе

Еліміз егемендігін алғалы біраз уақыт өтсе де оның ең басты таңдауы халықтың әлеуметтік жағдайының тұрақты деңгейден жоғары болуын қамтамасыз ету болып қала береді. Бүгінгі таңда аталған құндылық еліміздің Президентінің басты назарында қала беретіні ашық жариялы көрініс болып, күнделікті өмір тіршілігіміздің бір нақты бөлшегіне айналып кеткенін тағы білеміз. Бұл жөнінде еліміздің Президенті халыққа анық жариялаған саяси стратегиялық бағытында тайға таңба басқандай етіп көрсеткен болатын. Және де осы бағдарламаға сай қазіргі таңда мемлекетімізде өмір тіршілігін жасап жүрген қоғамның осал, әлеуметтік жағдайы төмен деп танылған ардақты зейнеткерлерімізге ең қолайлы жағдай жасап, толық жауапкершілікті алып отырған жайы бар [1]. Осы тұрғыда айтып кететін болсақ Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауында әлеуметтік әділеттілік пен экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету етуге бағытталғанын ашық көрсетеді. Сондай ық Назарбаев еліміздегі зейнетақы жүйесін әділ әрі тұрақты болу үшін бірнеше рет реформалар жүргізуге қажеттіліктің барын атап өтті. Және де Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауындағы зейнетақы мәселелері, оның кемел басшы екендігі көрініс табады.

Ғылыми зерттеудің негізгі өзектілігі болып еліміздің аумағында әлеуметтік қамсыздандырудың маңызды құраушысы болып табылады. Осы әрекеттер халқымыздың ілгері жылжуына негіз ретінде танылып, адамдық әлеуметімізді сақтап қалуға, әлемде өзіндік деңгейде қалыптасуға үлкен мүмкіндік. Осы жағдай халқымыздың үлкен жетістігіміз. Қазақстан Республикасында қолайлы жағдаймен қамтамасыз етілетіні белгілі болып тұр.

Еліміздің саяси стратегиясын оңтайлы жүргізу мақсатында халықтың әлеуметтік жағдайын көтермелеуде жұмыс берушілердің де қосар үлесі зор. Олар әсіресе қазіргі таңда мүмкіндігі шектеулі адамдардың қатарына жатқызылатын зейнеткерлерге жағдай жасау маңызды. Осы стратегияны тек біздің елімізде ғана емес, сонымен қатар дамыған елдерде де қолданылатыны белгілі. Осы жағдайға сәйкес зейнеткерлерге заң талабына сай реттелген мемлекеттік жәрдемді нақты осы категорияға жататын азаматтар ғана алуы тиіс.

Зейнетақымен қамсыздандыру мәселелері көптеген дамыған елдердің, сондай-ақ дамушы елдердің саяси күн тәртібінде маңызды орын алады. Бұл мәселенің ең алғашқы факторы қазіргі таңда тек еліміздің емес әлемді алып тұрған мәселе десек артық айтылғандық болмайды. Ол демографиялық өзгерістер, зейнетақы жүйелері үшін ақылы немесе жинақтаушы болып табылатын факторлар. Әрине аталып отырған демографиялық өзгерістердің жалпы бағыттары жалпылама болып табылады. Мұндағы өзгешелік әр елдегі зейнетақы саясаты проблемасының нақты сипаты екі ерекше факторды көрсетеді – демографиялық өзгерістердің ауырлығы және шет елдердегі бастапқы зейнетақы жүйелерінің болуы.

Зерттеулер көрсеткендей, қолайсыз күйзеліс жағдайында зейнетақы жинақтарына шектеулі қол жетімділік бұл адамдардың жалпы әл-ауқатын арттыруға көмектеседі. Зейнеткерлікке шыққанға дейін өтімділікке деген қажеттілік көбінесе қысқа мерзімді

«шұғыл» жинақ пен қарыздың болмауынан туындайды. Егде жастағы кедейліктің алдын алу арасындағы таңдау жас кезінде кедейліктің алдын алу (есебінен ұзақ мерзімді жинақтауға ерте қол жеткізуді қамтамасыз ету) көбінесе зейнетақымен қамсыздандырудың жалпы жағдайына байланысты қамтамасыз ету және басқа да әлеуметтік қорғау жүйелерінің болуы мысалы, медициналық сақтандыру жеке адамдарға қол жетімді. Алайда, зейнетақы жинақтарына қол жеткізумен байланысты тәуекелдер тым айқын. Зейнетақы жинақтары зейнетақы табысы жеткіліксіз болатындай дәрежеде сарқылуы мүмкін. Тұрғын үй сатып алу үшін зейнетақы қорларына қол жеткізген жағдайда да, бұл адамдардың «активтерге бай, бірақ қолма-қол ақшасыз» болуына әкелуі мүмкін [2].

Әдістер мен материалдар

Мақаланың әдіснамалық негізінде зейнетақымен қамтамасыз ету барысында әлеуметтік құқық сипатындағы мәселелерді шешуге болатын алғышарттар құрайды. Осы орайда әдіснамалық негіз ретінде жалпыға бірдей танымның ғылыми әдісіне сүйенеді. Тарихи әдіс арқылы зейнетақының қалыптасуы мен оның даму жолдарына қатысты заң шығарушылық тәжірибесін тарихи тұрғыдан зерделеу. Формалды-логикалық әдіс – зейнетақы жинақтарының шарттарын қарастыру барысында ҚР-ның нормаларында белгіленген мазмұнын жан-жақты, тереңірек зерттейді. Зейнетақы проблемаларын зерттеу барысында заңнамалық және тәжірибелік тұстарын жүйелеу. Салыстырмалы әдіс отандық заңнамамен көзделген зейнетақы жинақтарын шет елдің тәжірибесімен салыстыру арқылы қолданылады. Сонымен қатар жүргізіліп отырған теориялық негіздер заңнама, ережелер мен осы саладағы мамандардың ғылыми конференция материалдары мен тезистер құрайды.

Талқылау

Көптеген елдер демография, әлеуметтік қамсыздандыру және экономика мәселелерін шешу үшін корпоративтік және жеке жинақ жоспарларын енгізу арқылы зейнетақы жүйелерін жетілдіруге ұмтылуда. Алайда, ұзақ мерзімді және сенімді жинақ жүйесін құру көптеген кедергілерді жояды. Қазақстанда зейнетақы реформаларының ретроспективті талдауы реформаторлардың алдында тұрған мәселелерді шешу бойынша кейбір ұсыныстарды ұсынады. Осылайша, еліміздегі зейнетақы жүйесі міндетті жинақ жүйесі арқылы жүзеге асырылды, оны кейін ерікті жинақтаумен алмастырды. Бұл кезең орташа өмір сүру ұзақтығынан қысқа болып көрінгендіктен, бұл шара болашақ зейнеткерлерге зейнетақы төлемдерін көбейтуде тиімсіз болып шықты. Нормативтік құқықтық актілердің жиі өзгеруі және жұмыс күшін қамтудың қысқаруы, өйткені мемлекет қазіргі зейнетақы алушылардың әл-ауқатына басымдық береді, сонымен қатар болашақ зейнеткерлердің мүдделеріне нұқсан келтіреді. Зейнетақы жинақтарына салынған инвестицияларға кірістіліктің минималды талаптарына бағытталған экономикалық саясат одан әрі әсер етті, нәтижесінде активтерді бөлудің неғұрлым консервативті

стратегиясы және мемлекеттік емес зейнетақы қорларында тиімсіз белсенді басқару пайда болды. Бірақ зерттеулер көрсеткендей, осы кедергілерді еңсеруге және болашақ зейнеткерлерді ауыстыру мөлшерлемелерін көтеруге бағытталған саяси іс-шаралар зейнетақы жинақтары жүйесіндегі тұрақты ережелерді қамтуы керек; жұмыс күшінің кем дегенде 80%-ын қамтитын жинақ жүйесі; меншікті капиталдың үлкен үлесін, ұзақ мерзімді перспективаны және нақты көрсеткіштерді қамтитын активтерді бөлу стратегиясы. Бұл ұсыныстарды зейнетақы жүйелерін жетілдіруге және реформалауға мүдделі дамушы нарықтық экономикаларға қолдануға болады. Еліміздің жалпы сырт мемлекеттердің экономикасы дамыған сайын зейнетақы жинақтарын құру және басқару мәселелері әр ел мен оның үкіметі үшін өзекті мәселе болып табылады. Даму барысында міндетті зейнетақы жинақтарының тірегі ортақ шешімге айналды. Осы тұрғыда мемлекеттің зейнетақы жүйесін қалыптастыруда реформаның маңыздылығы көрініс табады. Мұндай реформалардың бірегей сипаттамалары мен нәтижелерін қарастыра отырып, әртүрлі ұлттардың тәжірибесін зерттеу осындай күрделі жүйелерді зерттеудің негізгі әдісі болып табылады. Мысалы, ЭЫДҰ (2022) зейнетақы жүйесін реформалаудағы өткен тәжірибелерден сабақ алудың, ненің жақсы жұмыс істейтінін және ненің басқаша жұмыс істейтінін білудің маңыздылығын атап көрсетеді. Бұл орайда Ресей мемлекетінің осы саладағы жүргізген іс тәжірибесін анық көрсетуге болады. Ресейдегі зейнетақы жинақтары жүйесінің тарихы маңызды және күрделі жағдай болып табылады, оны зерттеу болашақта осындай реформаларды жүзеге асыратын саясаткерлерге құнды нұсқаларды ұсына алады. 2002 жылы Ресейде міндетті зейнетақы жинақтары жүйесін қалыптастыру басталды, ал 2022 жылдың соңына қарай Ресей Қаржы министрлігі зейнетақы жинақтарын жекешелендіру және бұл жүйені ерікті зейнетақы жоспарлары мен ұзақ мерзімді зейнетақы жүйесіне айналдыру жоспарларын жариялады. Бұл зерттеу эмпирикалық дәлелдерге және мемлекеттік емес зейнетақы қорларының қалыптасуын бағалауға баса назар аудара отырып, зейнетақы жинақтарын инвестициялаудың ұзақ мерзімді тәжірибесі туралы түсінік беруге бағытталған [3]. Осы тұрғыда авторлар өз пікірлерін білдіру барысында мемлекеттік органдардың тиімді зейнетақы жүйесінің жоспарын ашық көрсетті. Онда халықтың зейнетақыны пайдалану барысындағы тиімді жодарын көрсете білген.

Мемлекеттік емес зейнетақы қорлары көптеген елдердің қаржылық және зейнетақымен қамсыздандыру жүйелерін басқаратын және әлеуметтік және инвестициялық институттар ретінде жұмыс істейтін сияқты. Олардың әлеуметтік функциясы мемлекеттік зейнетақымен қамсыздандыру жоқ немесе оның рөлі тым төмен елдерде маңызды болып табылады. Инвестициялық функция барлық елдер үшін маңызды болуы мүмкін, өйткені мемлекеттік емес зейнетақы қорлары қомақты қаржы ресурстарын жинақтап, инвестицияларды қамтамасыз ете алады. Ресей Федерациясында мемлекеттік емес зейнетақы қорлары қазір бүкіл қаржы жүйесіне де, зейнетақымен қамсыздандыру жүйесіне де аз үлес қосады. Сонымен қатар, инвестициялардың кірістілігін бағалау тәсілі әр түрлі елдерде әр түрлі болады. Жеке зейнетақы табысын есептеу әдістерін анықтайтын нұсқаулар Латын Америкасында, Орталық және Шығыс Еуропа елдерінде әр түрлі. Қадағалау органы оларды активтерді басқаруды бақылаудың

ресми есептеу әдісі ретінде белгілейді. Есептеу әдістері инвестициялық портфельді пайда мөлшерлемесінің минималды немесе салыстырмалы кепілдіктері арқылы реттейтін елдерде маңызды. Батыс Еуропа, Солтүстік Америка және Азия-Тынық Мұхиты аймағындағы елдерде кірістерді есептеудің жалпы критерийлері зейнетақы қорының активтерін басқарушы бекіткен инвестициялық саясатта көрсетілген. Зейнетақы қорының жәрдемақысын есептеудегі тағы бір айырмашылық мынада: Латын Америкасы елдерінің көпшілігі зейнетақы қорлары тапқан пайданың жалпы сомасын ескереді, Ал Еуропалық округтердің көпшілігі таза кірістілік туралы деректерді жинайды [4]. Авторлардың пікірімен келісуге әбден болады, себебі зейнетақы жинақтарын инвестициялаудың әртүрлі стратегиялары бар, олар инвестициялау мерзіміне, тәуекелге төзімділікке және жеке мақсаттарға байланысты.

Әлеуметтік мемлекеттің басты мақсаты зейнет жасындағы адамдардың қартайған кездегі кедейшіліктің алдын алу үшін күш қуаты артып тұрған шақтан бастап ұзақ мерзімді жинақтарға ерте қолжетімділікті қамтамасыз ету арқылы жүзеге асырылатыны белгілі. Сол себепті мемлекеттің алдына қойған маңызды саясаты арнайы жинақтаушы жарналар схемасына ертерек қол жеткізу екендігін қазіргі таңда қоғамға дәлелдеп шыққан болатын. Егер салыстырмалы түрде айтатын болсақ, мысалы АҚШ сияқты елдерде мұндай мәселені арнайы бекітілген «Кедейлікпен күресу туралы» заңымен реттеп отырып, әлеуметтік қамсыздандыру жүйесін толыққанды реттеп отыр. Қысқаша айтқанда, зейнетақы жинақтарына тез арада қол жеткізуге байланысты мемлекеттің саясаты нақты бір өлшем барлығына жарамды деген көзқарас орынсыз секілді. Бұл жерде әртүрлі елдердің әлеуметтік жағдайлары алуан түрлі, соған орай неғұрлым сәйкес келетін стратегияларды қалай таңдағаны талқыланады. Өндірістен қол үзбей еңбек етіп табыс көзін алып отырған азамат арнайы ережеге шолу жасай отырып белгіленген жарналардың міндетті немесе ерікті болып табылатындығына қарай өз жинағына арнайы соманы салып отыруға мүмкіндігі бар екендігін көрсетеді [2, б.11].

Мемлекеттік емес зейнетақы қорларының саны және онда сақтандырылған адамдардың саны туралы статистика Ресейдің мемлекеттік емес зейнетақы қорлары сияқты негізгі қаржы институтының дамуын көрсетеді. Бұл ретте Ресей мемлекетінің зейнетақы жүйесінің жарналары реформа жүргізілумен бірге өсіп отыр. Жаһандану дәуіріндегі бұл мәселенің өзектілігі ғалымдардың жариялымдарында сипатталған [4].

Азаматтардың зейнетақы жинақтарын қалыптастыру барысында қазіргі кезде инвестициялаудың бір маңызды шешімі болып, осы қатынастардың белсенді қатысушылары саналады. Әлемдік тәжірибеге сүйенетін болсақ мемлекеттік емес зейнетақы қорлары тек зейнетақымен қамтамасыз етудің бір ғана құралы емес, сонымен қатар бұл процесс еліміздің экономикасына да инвестициялау арқылы қосатын үлесі мен орны бөлек. Осы саланы реттеуге байланысты еліміздің әлеуметтік саласын ретке келтіре отырып, мемлекет тарапынан көптеген іске асатын нормативтік құқықтық актілер қабылданған болатын. Бұл маңызды құжаттың мақсаты халықтың зейнетақы активтерін инвестициялаудың тәртібі мен шарттарын нақтылау болып табылатынында [5]. Қарттардың зейнетақысының айлық күн көріс көрсеткішінің жеткіліктілігі еңбек кірісін зейнетақы тәйлемдерімен алмастыру бойынша коэффициентімен

қарастырылады. Осы мәселені реттеу бойынша халықаралық еңбек ұйымының конвенциясын басшылыққа алуға болады. Осы конвенцияның пайымдауынша зейнеткердің күн көріс деңгейі жоғары болуы үшін жұмыс барысында материалдық қамтамасыз етуі кемінде 40%-ын құрауы тиіс делінген [6]. Алғашқы кезде мемлекеттік зейнетақымен қамсыздандыру проблемалардың көбеюі Ресей Федерациясында бюджет тапшылығына байланысты етілген, бірақ сонымен қатар осы елдегі инфляцияның күрт көтеріліп кетуі де, сонымен қатар кірістің төмендігі үлкен әсерін тигізіп отырғандығы байқалады. Сол себепті еңбекке жарамсыз азаматтардың күн көрісін жақсы деңгейге көтеру мақсатында мемлекет қызметтің екі түрін жүзеге асырады, атап айтқанда зейнетақымен қамсыздандыру және зейнетақы сақтандыру. Бұл орайда жиналған қаражат зейнетақы шарттары бойынша қатысушылардың алдындағы зейнетақы резервтерін құрайтынын анықтап отырған болатын [7]. Кейінгі уақыттағы мемлекет тарапынан жасалған статистикаға үңілетін болсақ дұрыс жағына өгерістерді байқауға болады. Бұл жерде сақтандырылған тұлғалар санында төмендеу байқалады, бұл РФ Үкіметінің зейнетақының жинақтаушы бөлігіне сақтандыру жарналарын аударуға мораторий енгізуімен түсіндіріледі. Ресейлік ЖЗҚ-ның инвестициялық саясатындағы трендтерді анықтау үшін зейнетақы резервтері мен зейнетақы жинақтарын орналастыру бойынша олардың инвестициялық қоржындарының құрылымына талдау жүргізілді, сараптаудың нәтижелері ЖЗҚ кірістілігімен салыстырылды, РФ-дағы ЖЗҚ инвестициялық қоржындарының ағымдағы жай-күйін қарай отырып, тек портфельдегі тиісті активтер үлесінің орташа мәні. Мәндерді бөлу қалыпты мәнге жақын болып табылатынын анықтау қажет. Олай болмаған жағдайда орташа мән репрезентативті болып табылмайды, өйткені ол портфельге құралдарды іріктеуге полярланған тәсілдерді арифметикалық орташаландырудың нәтижесі болып табылады. Ресейлік ЖЗҚ-ның инвестициялық саясатындағы трендтерді анықтау үшін зейнетақы резервтері мен зейнетақы жинақтарын орналастыру бойынша олардың инвестициялық қоржындарының құрамы мен құрылымына талдау жүргізілді, сараптау нәтижелері ЖЗҚ кірістілігімен салыстырылды, РФ-дағы ЖЗҚ инвестициялық қоржындарының ағымдағы жай-күйін қарай отырып, оған сүйенуге болмайды [8].

ЖЗҚ қызметі осы қаржы институттарының клиенттері үшін ғана емес тұтастай алғанда мемлекет, экономика үшін де маңызды, өйткені олар шоғырландыратын ресурстар орасан зор инвестициялық әлеуетті білдіреді. ЖЗҚ инвестициялық портфельдерінің кірістілігінде факторлардың маңызды рөл атқаратыны расталды.

Еліміздің жинақтаушылардың жинақ сомасы әдеттегідей инвестициялық айналымда тұрақты түрде мемлекеттің кепілімен жүзеге асырылады. Әдепкі инвестициялық опцияның мақсаты-инвестициялық таңдау жасағысы келмейтін немесе жасай алмайтын адамдарға инвестициялық стратегияны ұсыну жүзеге асырылады. Тұрақты зейнетақы жинақтарының жоспарларында жеке тұлғалар әдетте өздерінің инвестициялық стратегиясын таңдай алады, содан кейін инвестициялық шешімдерінің салдарын көтере алады. Алайда, жеке тұлғалардың қаржылық білімі жетіспеуі және инвестицияларды таңдауға әсер етуі мүмкін әртүрлі мінез-құлық бейімділіктеріне бейім болуы мүмкін. Негізгі мәселелерге таңдау мен ақпараттың шамадан тыс жүктелуі, уақыттың сәйкес

келмеуі, эвристикалық шешім қабылдау, кадрлық эффекттер, өзіне деген сенімділік, экстраполяция және шығындардан бас тарту жатады. Мемлекет өз қарамағына инвестицияны алу барысында, шетелдік мардымсыз инвестицияға жинақтаушылардың төлемін сала алмайтыны тағы бар, бұл әрекет мемлекет тарапынан қабылданған дұрыс шешім ретінде танылады.

Нәтижелер

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, мемлекеттік емес зейнетақы қорлары (ЖЗҚ) қосымша зейнетақы алу құралы ғана емес, сонымен қатар экономикаға қомақты инвестициялар көзі болып табылады. Бұл зерттеудің мақсаты қазіргі уақытта елде жұмыс істейтін ЖЗҚ-ның инвестициялық әлеуетін анықтау болып табылады. Еліміздің ЖЗҚ-ны талдау олардың инвестициялық ресурс ретіндегі елеусіз рөлін көрсетті. Сонымен бірге, ЖЗҚ айтарлықтай қаражатпен жұмыс істемегенімен, бірақ дамыған қор нарығының және елде тиімді қаржы құралдарының болмауы олардың инвестициялық қызметі үшін мүмкіндіктерді тарылтады. ЖЗҚ активтерін орналастыру құрылымын зерттеу оның инвестициялық портфельді әртараптандыру тұрғысынан оңтайлы емес екенін және өте консервативті екенін көрсеткенін байқауға болады. ЖЗҚ инвестицияланатын активтерінің 85% - ға жуығы мемлекет кепілдік берген бағалы қағаздар мен банктік депозиттік шоттардағы қаражаттан тұрады. Бірақ ЖЗҚ қызметі туралы ақпаратты ашуға, қор нарығын дамытуға жәрдемдесуге, салымшылардың зейнетақы жинақтарын қорғаудың сенімді тетіктерін қалыптастыруға және Қазақстандағы ЖЗҚ-ның тиімді инвестициялық портфельін қалыптастыруға қойылатын талаптарды қатаңдату жағдайын тағы да анықтап отыр.

Мемлекеттік емес зейнетақы қорлары қаржылық, инвестициялық және әлеуметтік функцияларды орындайтын заманауи қаржы жүйесінің маңызды сегменті болып табылады. ЖЗҚ-ның қаржылық функциясы олардың ерікті зейнетақы жарналары түріндегі жинақтардың қомақты сомасын жинақтау және оларды инвестицияларға айырбастау қабілетінде жатыр. Инвестициялық функция-бұл ЖЗҚ жүйесі Қазақстанның экономикасына өте қажет ұзақ мерзімді инвестициялық ресурс бола алады. Қазақстанның мемлекеттік емес зейнетақымен қамсыздандырудың қазіргі жағдайы ЖЗҚ-ның инвестициялық қызметінің тиімділігі туралы және олардың одан әрі даму перспективалары туралы пікірталасты күшейтті.

Әлемдік тәжірибе мен ғылыми зерттеулер ЖЗҚ-ның қаржылық ресурстары ішінде ұзақ мерзімді инвестициялардың көзі бола алатындығын көрсетеді. ЖЗҚ-ның маңызды міндеті зейнетақы резервтерін сақтау және көбейту болып табылады және нәтижесі олардың қайда инвестицияланатынына байланысты. ЖЗҚ инвестициялық қызметінің мәселелері қазіргі құқықтық ғылымында олардың активтерін басқару, активтерді бөлу және оған әсер ететін факторлар, инвестицияларды әртараптандыру, инвестициялық тәуекелдер және пайданы қорғау туралы шешімдер қабылдау тұрғысынан зерттелуде.

Жекелеген елдердің жеке зейнетақы жүйелері шеңберінде ЖЗҚ-ны инвестициялық құқықтық реттеу туралы жалпы ережелер ЭЫДҰ-ның жұмыс құжаттарында кеңінен ашылды. Жеке зейнетақымен қамсыздандырудың рөлі белгілі бір жеңілдіктері бар жетілген жеке зейнетақы жоспарлары енгізілген елдерде, сондай-ақ зейнетақы жүйесінің міндетті жеке құрамдас бөлігі бар елдерде маңызды екені анық.

Дамыған және дамушы нарықтағы елдердегі зейнетақы жүйелері қаржылық тұрақтылықты сақтау үшін өзгермелі демографиялық жағдайларға бейімделуі керек. Олар сондай-ақ өзгеріп отыратын әлеуметтік-экономикалық жағдайлар мен көзқарастарды ескеруі керек, осылайша олар ұрпақ арасында әділ қабылданады деген тұжырымдамаға келеміз [9].

Қорытынды

Қорыта келе ойды түйіндейтін болсақ, елімізде әлеуметтік саланы дамыту барысында жинақтаушы зейнетақы қоры айтарлықтай жетістіктерге жете алмады. Бірақ белгілі бір жағдайларда олар мемлекеттік инвестициялық саясаттың тиімді құралы бола алады. ЖЗҚ-ның инвестициялық әлеуетін арттыру үшін олардың қызметі туралы ақпаратты ашуға қойылатын талаптарды күшейту және мемлекеттік емес зейнетақымен қамсыздандыру қағидаттары туралы ақпараттандыру бойынша жалпыұлттық науқан жүргізу, ұйымдасқан және өтімді қор нарығын дамытуға жәрдемдесу, сондай-ақ Қазақстанда салымшылардың зейнетақы жинақтарын қорғаудың қосымша құқықтық тетіктерін қалыптастыру қажет. ЖЗҚ тиімді инвестициялық портфелін қалыптастыру ЖЗҚ қызметін реттейтін мемлекеттік органның инвестициялық стандарттарды белгілеу және өзгерту жөніндегі өкілеттіктерін кеңейту арқылы ЖЗҚ үшін инвестициялық шектеулерге заңнамалық деңгейде өзгерістер енгізуді көздейді, өйткені инвестициялау объектілерінің саны әртараптандыру қажеттілігін ескере отырып ұлғайтылуы тиіс. ЖЗҚ қызметін реттейтін нормативтік актілерді қайта қарау және жетілдіру қажет екені байқалады. Зейнетақы жүйелері және олардың реформалары қаржылық тұрғыдан тұрақты негізде барабар және әділ зейнетақыларды қамтамасыз етуге бағытталуы тиіс. Жинақтаушы зейнетақы жүйесінің өміршеңдігі азаматтардың оған қатысуға және өз үлестерін қосуға дайындығына да байланысты, бұл өз кезегінде қатысушылардың Үкіметтің осы мақсаттарға жетуге деген ұзақ мерзімді міндеттемесіне сенуіне және жүйенің ережелері тұрақты және жұртшылық үшін түсінікті болуына байланысты болады деген тұжырымдамаға келеміз.

Осы ғылыми мақаланы жазудағы ойды түйіндеп, бірнеше өзіміздің ұсыныстарымызды белгілеп кететін болсақ, ең бастысы Қазақстандағы зейнетақы жүйесіне талдау жүргізу арқылы әлсіз жақтарын анықтау. Елімізде қарқынды өсіп жатқан инфляция мен өмір сүру құнының өсуін ескере отырып, зейнетақыны тұрақты түрде индексстеу. Табысы төмен зейнеткерлерге қосымша төлемдер еңгізу. Азаматтарға зейнетақы құқықтары мен мүмкіндіктері туралы ақпараттық науқандарды ұйымдастыру. Бұл ұсыныстар

Қазақстандағы зейнеткерлердің өмір сүру сапасын жақсартуға және тұрақты зейнетақы жүйесін құруға көмектесуі мүмкін.

Авторлардың қосқан үлесі

Сүйменбаева А.М. – мақаланы жазуға айтарлықтай үлес қосты. Статистикалық деректерді жинады және эмпирикалық деректерді талдады, сонымен қатар зерттеу нәтижелерін қалыптастырды. Мақаланың мәтінін дайындады.

Бекенова А.Б. – мәтінді бағалау арқылы мақаланың мазмұнына талдау жүргізді, содан кейін мақаланың күшті және әлсіз жақтарын анықтады.

Алдаберген А.Е. – Зерттеу қорытындыларын қалыптастыру бойынша сындарлы ұсыныстар ұсынылды.

Әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. ҚР Президенті - елбасы Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан.– URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050> (өтініш берген күні: 15.10.2024)
2. Early Access to Pension Savings: International Experience and Lessons Learnt– URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/757001551715193169/pdf/Early-Access-to-Pension-Savings-International-Experience-and-Lessons-Learnt.pdf> (өтініш берген күні: 15.10.2024)
3. Drapkina Igor M., Fedyunina Anna A., Simacheva Yuri V. Unrealized opportunities: Exploring Russia’s untapped OFDI potentials amidst economic sanctions // Russian Journal of Economics. – 2023. -№9. – pp. 134–157. URL: <https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/130719/1/2-s2.0-85167985611.pdf>
4. Кругляк Л.И., Фатхлисламова Г.Ф. Становление негосударственных пенсионных фондов в пенсионной системе РФ // Вестник университета. - 2018. - №9, С. 22-26. https://vestnik.guu.ru/jour/article/view/1132?locale=ru_RU
5. Зейнетақы активтерін инвестициялық басқару жөніндегі қызметті жүзеге асыру ережесін бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі Басқармасының 2005 жылғы 30 шілдедегі N 273 қаулысы. Күші жойылды.– URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V050003831_ (өтініш берген күні: 15.10.2024)
6. Конвенция Международной Организации Труда № 102 о минимальных нормах социального обеспечения (Женева, 4 июня 1952 г.).– URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1014127 (өтініш берген күні: 15.10.2024)
7. О негосударственных пенсионных фондах. ФЗ №75 от 07.05.98.– https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_18626/ (өтініш берген күні: 15.10.2024)
8. Our Investment. –URL: <https://www.gpif.go.jp/en/investment/> (өтініш берген күні: 15.10.2024)
9. Equitable and Sustainable Pensions. Challenges and Experience // – <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781616359508/ch001.xml>

А.М. Суйменбаева¹, А.Б. Бекенова², А.Е. Алдаберген³

^{1,2}Таразкий университет имени М.Х. Дулати

³Международный Таразский инновационный институт имени Ш.Муртаза
(e-mail: *¹akmaral.suymenbayeva@mail.ru, ²mentik84@mail.ru, ³erkenovna1896@mail.ru)

Инвестиционные стратегии негосударственных пенсионных фондов: мировой опыт

Аннотация: В данной статье исследуется недавний опыт страны и за рубежом, чтобы понять, удовлетворяет ли она потребность в ликвидности для пенсионного обеспечения в схемах обязательного и добровольного фиксированного дохода и как это делается. Цель хорошо продуманной пенсионной системы-уменьшить бедность в пожилом возрасте и сбалансировать доход человека на протяжении всей его жизни. За последние тридцать лет меняющиеся демографические тенденции привели к переходу от схем «платить по мере поступления», в которых обязанность по выплате пенсионного дохода возлагается на государство и работодателей, и схем с установленными взносами на профессиональные пенсионные пособия с установленными выплатами. Переход на схемы с фиксированным доходом может помочь людям установить более тесную связь между пенсионными взносами и пособиями. Однако обеспечение баланса между конкретными потребностями в ликвидности до выхода на пенсию, доступом к сбережениям и отслеживанием достаточного дохода после выхода на пенсию для отдельных лиц становится все более сложной задачей. Потребность в правильном поддержании этого баланса становится все более острой, поскольку охват национальных систем социального обеспечения часто расширяется за счет увеличения числа неоплачиваемых работников с низкими доходами, большим количеством периодов безработицы и нерегулярной заработной платой. Он также использует простое моделирование, чтобы показать влияние обеспечения доступа к пенсионным сбережениям на достаточность дохода после выхода на пенсию. Исследования показывают, что ограниченный доступ к пенсионным сбережениям в условиях стресса может помочь улучшить общее самочувствие этих людей. Целью данной статьи является определение перспектив развития НПФ как институциональных инвесторов в стране.

Ключевые слова: Конституция, пенсия, пенсионная система, законы, нормы, демография, доход, пенсия, инвестиция.

A. Suymenbayeva¹, A. Bekenova², A. Aldabergen³

^{1,2}M.Kh.Dulati Taraz University

³International Taraz Innovation Institute named after Sh.Murtaza
(e-mail: *¹akmaral.suymenbayeva@mail.ru, ²mentik84@mail.ru, ³erkenovna1896@mail.ru)

Investment strategies of non-state pension funds: world experience

Abstract: This article examines the recent experience of the country and abroad to understand whether it satisfies the need for liquidity for pension provision in mandatory and voluntary fixed income schemes and how this is done. The goal of a well-designed pension system is to reduce poverty in old

age and balance a person's income throughout his life. Over the past thirty years, changing demographic trends have led to a shift from pay-as-you-go schemes, in which the obligation to pay retirement income is imposed on the State and employers, and defined contribution schemes to defined benefit occupational pension benefits. Switching to fixed income schemes can help people establish a closer link between pension contributions and benefits. However, balancing specific pre-retirement liquidity needs, access to savings, and tracking sufficient income after retirement is becoming an increasingly difficult task for individuals. The need to maintain this balance correctly is becoming increasingly acute, as the coverage of national social security systems is often expanded by increasing the number of unpaid workers with low incomes, more periods of unemployment and irregular wages. He also uses simple modeling to show the impact of providing access to retirement savings on income adequacy after retirement. Research shows that limited access to retirement savings under stress can help improve the overall well-being of these people. The purpose of this article is to determine the prospects for the development of NPFs as institutional investors in the country.

Keywords: Constitution, pension system, laws, norms, demography, income, pension, investment.

References

1. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің зһаңа сајасы бaрыты. ҚР Президенті - еlbасы Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ Қазақстан халқына Zholdaуy, Astana қ., 2012 zһылғы 14 zһeltoқсан. ["Kazakhstan-2050" Strategy is the new political direction of the state. President of the Republic of Kazakhstan N.A. Address of NAZARBAEV to the people of Kazakhstan, Astana, December 14, 2012]. Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050> (өtinish bergen кyни: 15.10.2024)
2. Early Access to Pension Savings: International Experience and Lessons Learnt. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/757001551715193169/pdf/Early-Access-to-Pension-Savings-International-Experience-and-Lessons-Learnt.pdf> (өtinish bergen кyни: 15.10.2024)
3. Drapkina Igor M., Fedyunina Anna A., Simacheva Yuri V. Unrealized opportunities: Exploring Russia's untapped OFDI potentials amidst economic sanctions // Russian Journal of Economics, 9, 134-157 (2023). Available at: <https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/130719/1/2-s2.0-85167985611.pdf> (өtinish bergen кyни: 15.10.2024)
4. Krugljak L.I., Fathlislamova G.F. Stanovlenie negosudarstvennyh pensionnyh fondov v pensionnoj sisteme RF [Formation of non-state pension funds in the pension system of the Russian Federation]. Vestnik universiteta [Vestnik universiteta]. 9. 22-26(2018). https://vestnik.guu.ru/jour/article/view/1132?locale=ru_RU (өtinish bergen кyни: 15.10.2024)
5. Zejnetaky aktivterin investicijalық басқару zһonindegi кызmetti zһyzege asyru erezhesin bekitu turaly. Қазақстан Respublikasy Қарzһy naryғyn zһәne қарzһy ұjymdaryn retteu men қадарalau agenttigi Bасқармасынyң 2005 zһылғы 30 shildedegi N 273 қaulыsy. Kыshi zһojyldy. [On the approval of the rules for implementation of activities on investment management of pension assets. Resolution No. 273 of July 30, 2005 of the Board of the Agency for Regulation and Supervision of the Financial Market and Financial Organizations of the Republic of Kazakhstan. Repealed]. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V050003831_ (өtinish bergen кyни: 15.10.2024)
6. Konvencija Mezhdunarodnoj Organizacii Truda № 102 o minimal'nyh normah social'nogo obespechenija (Zheneva, 4 ijunja 1952 g.). [Convention of the International Labor Organization No. 102

on minimum standards of social security (Geneva, June 4, 1952)]. Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1014127 (өтиніш берген күні: 15.10.2024)

7. O negosudarstvennyh pensionnyh fondah. FZ №75 ot 07.05.98. [Non-state pension funds]. Available at: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_18626/ (өтиніш берген күні: 15.10.2024)

8. Our Investment. Available at: <https://www.gpif.go.jp/en/investment/> (өтиніш берген күні: 15.10.2024)

9. Equitable and Sustainable Pensions. Challenges and Experience. Available at: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781616359508/ch001.xml> (өтиніш берген күні: 15.10.2024)

Авторлар туралы мәлімет:

Суйменбаева А.М. – Хат-хабар авторы, мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық кафедрасының аға оқытушысы, құқық магистрі, экономика және құқық факультеті, М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Сулейменов көшесі, 7а, 800000, Тараз қаласы, Қазақстан.

Бекенова А.Б. – мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық кафедрасының доцентінің м.а., заң ғылымдарының кандидаты, экономика және құқық факультеті, М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Сулейменов көшесі, 7а, 800000, Тараз қаласы, Қазақстан.

Алдаберген А.Е. – құқықтану кафедрасының аға оқытушысы, құқық магистрі, заң факультеті, Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты, Желтоқсан көшесі, 69Б, 800000, Тараз қаласы, Қазақстан.

Суйменбаева А.М. – автор для корреспонденции, старший преподаватель кафедры государственной службы и административного права, магистр права, факультет экономики и права, Таразский университет им. М.Х. Дулати, улица Сулейменова, 7а, 800000, город Тараз, Казахстан.

Бекенова А.Б. – и.о. доцента кафедры государственной службы и административного права, кандидат юридических наук, факультет экономики и права, Таразский университет им. М.Х. Дулати, улица Сулейменова, 7а, 800000, город Тараз, Казахстан.

Алдаберген А.Е. – старший преподаватель кафедры юриспруденции, магистр права, юридический факультет, Международный Таразский инновационный институт им. Ш. Муртазы, ул. Желтоқсан 69Б, 800000, г. Тараз, Казахстан.

Suimenbayeva A. – corresponding author, Senior Lecturer of the Department of Civil Service and administrative law, Master of Law, Faculty of Economics and law, Taraz University named after M.H. Dulati, Suleimenov Street, 7A, 800000, Taraz, Kazakhstan.

Bekenova A. – acting associate professor of the Department of Civil Service and administrative law, candidate of Law, Faculty of Economics and law, Taraz University named after M.H. Dulati, Suleimenov Street, 7A, 800000, Taraz, Kazakhstan.

Aldabergen A. – senior lecturer of the Department of jurisprudence, master of Law, Faculty of Law, International Taraz Innovation Institute named after sh.Murtaza, Zheltoksan Street 69B, 800000, Taraz, Kazakhstan.

ҒТАР 10.59.41

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-58-70>

Ғылыми мақала

Азаматтардың жерге құқықтарын іске асырудың тарихи-құқықтық аспектілері: Солтүстік Қазақстан облысының мысалында

Г.Б. Телеуев¹, А.Е. Бектурганов², Д.Н. Бекежанов¹

¹ І.Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті

² Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

(e-mail: ¹galim@mail.ru, ²a.e.bekturganov@mail.ru, ³bek_dauren@mail.ru)

Аңдатпа: Ұсынылған ғылыми зерттеудің мақсаты Солтүстік Қазақстан мысалында азаматтардың жерге құқықтарын іске асырудың тарихи құқықтық аспектілеріне зерттеу жүргізу болып табылады. Географиялық климаттық жағдайларға байланысты жер пайдалану ерекшеліктерін анықтау. Жер заңнамасы эволюциясының Солтүстік Қазақстанның жергілікті тұрғындарына әсерін анықтау. Солтүстік Қазақстанның жер қатынастарын құқықтық қамтамасыз ету мәселелерін зерделеу жергілікті халықтың жер құқықтарын іске асыруға қатысты осы уақытқа дейін қойылған сұрақтарға ғылыми жауаптар әзірлеуге септігін тигізеді. Ежелгі заманнан бері Қазақстан аумағында ата-бабаларымыздың өмірінің негізі мал шаруашылығы болды.

Зерттеудің нәтижесі ретінде азаматтардың жерге құқықтарын іске асырудың тарихи-құқықтық аспектілеріне қатысты және оның даму болашағы жөнінде ғылыми теориялық қорытындылар жасалынды.

Азаматтардың жерге құқықтарын іске асырудың тарихи-құқықтық аспектілерін жер қатынастарын мемлекеттік құқықтық реттеудің тарихнамасын түсіну, осы жөнінде авторлық көзқарастар қалыптастырып, тарихи құқықтық құжаттарды талдау негізінде Қазақстан Республикасының солтүстік аймағында жер қатынастарын мемлекеттік құқықтық реттеу кезеңдерін анықтай отырып; тарихи құқықтық тұрғыдан Қазақстан Республикасының солтүстік өңіріндегі тұрғындардың жерге құқықтарын қорғаудың құқықтық бағасын беріліп, Солтүстік Қазақстанда азаматтардың жерге құқықтарын жүзеге асырудағы мәселелерді анықтау, оларды шешудің амалдарын ұсынылуы тиіс.

Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырады (Grant No. BR24993047).

Түйін сөздер: Жер құқығы, жер заңнамасы, жерді пайдалану, жер иелену, жерге меншік құқығы, көшпелі өркениет, декрет, ереже.

Кіріспе

Азаматтардың жерге құқықтарын жүзеге асыруды тарихи құқықтық тұрғыдан зерттеу, Қазақстан Республикасы жер заңнамасының қалыптасуы мен дамуының шеңберінде жүргізілуі тиіс. Бұл тақырыпты зерттеу Қазақстан Республикасында жер қатынастарын құқықтық қамтамасыз етудің даму мәселелерін зерттеу, оның болашақта даму бағыттарын анықтау үшін маңызды. Тарихи құқықтық құжаттарды талдау негізінде Солтүстік Қазақстан тұрғындарының жерге құқықтарын жүзеге асыру үрдісі әрдайым өзгеріске ұшырап отырғанын байқаймыз. Солтүстік Қазақстан жергілікті халқының жерге құқықтарын жүзеге асыруды зерттеу, осы уақытқа дейін шешілмеген теориялық сұрақтардың шешімін табуға септігін тигізеді.

Ежелгі заманнан бері Қазақстан аумағында біздің ата-бабаларымыздың өмірінің негізі мал шаруашылығы болды. Көшпелі шаруашылықтың дамуының басты себебі Қазақстанның табиғи-климаттық жағдайлары мен құрғақ аймағы болды, олар қазақтардың өңірде көптеген ғасырлар мен мыңжылдықтар бойы орныққан көшпелі шаруашылықты жүргізуіне сөзсіз себеп болды.

Солтүстік Қазақстандағы азаматтардың жерге құқықтарын жүзеге асыру тетіктерін зерттеу үшін, ғылыми деңгейде келесі сұрақтар шешілуі тиіс:

1. Солтүстік Қазақстандағы жер қатынастарын мемлекеттік құқықтық реттеудің тарихнамасын түсіну, осы жөнінде авторлық көзқарастар қалыптастыру;

2. Тарихи құқықтық құжаттарды талдау негізінде Қазақстан Республикасының солтүстік аймағында жер қатынастарын мемлекеттік құқықтық реттеу кезеңдерін анықтау;

3. Тарихи құқықтық тұрғыдан Қазақстан Республикасының солтүстік өңіріндегі тұрғындардың жерге құқықтарын қорғаудың құқықтық бағасын беру;

4. Солтүстік Қазақстанда азаматтардың жерге құқықтарын жүзеге асырудағы мәселелерді анықтау, оларды шешудің амалдарын ұсыну.

Зерттеу әдістері

Ұсынылып отырған зерттеуді дайындау барысында құқықтың жалпы әдістері, соның ішінде тарихи құқықтық әдістері қолданылды. Тарихи құқықтық әдістер Қазақстан Республикасында жер заңнамасының қалыптасуы мен дамуын анықтау үшін және жер заңнамасының даму бағыттарын болжау үшін қолданылды. Ғылыми әдебиеттерге шолу жасау барысында матрикс технологиясы қолданылды. Жинақталған ғылыми әдебиеттерге ғылыми саралау жасау кезінде жалпыдан жекеге және жекеден жалпыға өту әдістері, аналогия әдістері қолданылды.

Талқылау

1860 жылдары Ресей империясының құрамына енген Қазақстан аумағы ерекше басқаруға ие болды. XIX ғасырдың 20-жылдарында Қазақстан аумағын әкімшілік бөлу бойынша реформалар жүргізілгені белгілі.

1891 ж. наурыз айының 25-інде қабылданған «Ереже» бойынша жергілікті халықтың мүдделері ескерілместен, шеткі аудандарды бақылау жұмыстарын жүргізуді басты мақсат ретінде қарастырды [1]

Шаруалардың қазақ даласына жаппай қоныс аударуы 1880 жылдары басталды, бұл қазақтардан едәуір жер учаскелерін алып тастауға әкелді. Қоныс аударушылар мен жергілікті көшпенділер арасындағы әлеуметтік шиеленістерге қарамастан, Үкімет шаруаларды отарлау процесін жеделдетуге тырысты. Ол үшін алдымен жерді пайдаланудың жергілікті ерекшеліктерін егжей-тегжейлі зерттеу және "бос жер" деп аталатын жердің көлемін анықтау қажет болды. Осы мақсатта белгілі земство статистигі, тарихшы және публицист Ф.А. Щербинаның басшылығымен арнайы комиссия құрылды, ол 1886 жылы дала аймағына жіберілген арнайы комиссияны басқарды.

1896-1901 жылдар аралығында Ф.А. Щербинаның басшылығымен экспедиция Омбы, Петропавл, Ақмола, Көкшетау, Атбасар, Семей, Павлодар, Қарқаралы, Өскемен, Зайсан, Қостанай және Ақтөбе қалаларын қоса алғанда, Дала генерал-губернаторлығының он екі уезіне егжей-тегжейлі зерттеу жүргізді. Экспедицияның маңызды міндеттерінің бірі осы өңірлердегі Қазақстан халқының шаруашылық бойынша үздіксіз санағы болды. Зерттеулер тек экономикалық өндірушілерді ғана емес, сонымен қатар аймақтың табиғи ресурстарын, соның ішінде жер бедерін, топырақ жағдайын, өсімдіктер мен су көздерін зерттеді [2].

Ф. Щербина бұл зерттеудің маңыздылығын атап өтіп, қазақтарда Ресей империясының бірде-бір зерттеуінде немесе маңызды құжаттыңда айтылмаған жер қауымдастығы бар екенін атап өтті: «экспедиция алған ең маңызды нәтижелер, ең алдымен, экспедиция қырғыз жерінің нысандарын мықтап белгілегендігінен көрінді». Экспедиция жұмысына дейін 1868 жылғы дала жағдайында да, жергілікті мекемелердің тәжірибесінде де қырғыздарда тірі шекара трактаттары бойынша нақты жер пайдалану алаңдары бар жер қауымдастығының болуы туралы нұсқаулар болған жоқ. Экспедиция жұмысына дейін бұл тақырып бойынша ешқандай материалдар болған жоқ [2].

Өз жұмысында ол аймақтың табиғи жағдайларына бейімделген және рулық және көшпелі мал шаруашылығының әсерінен қалыптасқан қазақтардың жер пайдалану, жер иелену нысандарын сипаттады. Көшпелі қоғамда тұқымның күші шешуші рөл атқарғанын атап өтіп: тұқым неғұрлым күшті болса, соғұрлым ол көшпелі аумақтарды басқара алады [3].

Өз жұмысында А.И.Левшин «Қырғыз – қайсаки, немесе қырғыз-қайсаки, Орда мен даланың сипаттамасы» – деп жазады. Біз тізімдеген барлық қырғыз-казактардың ұрпақтары мен ұрпақтары бір жерден екінші жерге ауысып немесе қоныс аударып, тұрақты тұрғын үйлерге ие бола алмайды және жерлерге иелік ете алмайды. Мүмкіндігінше араласуды болдырмау үшін, егер олар маңызды себептер оларды осы әдет-ғұрыпты өзгертуге мәжбүр етпесе, олар көбінесе (әсіресе қыста) бірдей трактаттарды ұстанады. Осылайша, мал көшпелі қазақтардың жалғыз меншігі болды, бұл олардың жер меншігінің жоқтығын растады [4].

А.И.Левшиннің зерттеуі П.П.Румянцев, Г.Гинс, П.Хворостанский және басқалар сияқты патша кезеңінің көптеген зерттеушілерінің көзқарастарына әсер етті, олар өз еңбектерінде көшпелі қазақтарда жер меншігінің жоқтығын атап өтті.

Зерттеуші П.П. Румянцев өзінің «Өткен және қазіргі Қырғыз халқы» монографиясында ЕО қазақтарының жер қатынастарының ерекшеліктерін көшпелі өмірдің толық үстемдігімен сипаттайды, жерді пайдалану белгілері жоқ. Қырғыздар жазда, қыста малды өздерімен бірге алып, киіз үйлерін алып, бір жерден екінші жерге айдады. Бұл кезде жердің көп болғаны соншалық, оған меншік құқығы болған жоқ, егер белгілі бір территорияда көшіп-қону құқығы үшін жекелеген тұқымдастар арасында дау туындаса, онда бұл жер туралы емес, тек дала бай емес, сондықтан өте жоғары бағаланатын су көздері туралы болды [3].

Революцияға дейінгі бірқатар зерттеулерде қазақтардың жерге коммуналдық-рулық немесе коммуналдық-ауылдық меншігінің болуы туралы пікір айтылды. Сонымен, М.И.Красовский-дің «дала округтері қазақтарының өмір салты» атты еңбегінде қазақтарда жеке меншіктің жоқтығын атап өтті. Әрі бұған дейін оларға ерекше байланған жоқ, өйткені сол кезде далада жерді коммуналдық иелену туралы ұғымдар басым болды [4].

Сонымен, көшпелі қазақтардың жер меншігіне құқығының жоқтығы туралы пікірге ресейлік және шетелдік зерттеушілердің көзқарастарына әсер етіп, Қазақстанның алғашқы отарлау кезеңінде жазбалар мен есептер қалдырған орыс шенеуніктері мен ғалымдарының ықпалымен де қалыптасты.

Кейінірек Қазақстандағы жерге феодалдық меншік сипаты туралы мәселе бойынша С.З. Зиманов пен А.Е. Ершов сөз сөйледі. Бірлескен мақалада олар «жетекші сала мал шаруашылығы болған қазақ феодалдық қоғамында жер өндірістің басты шарты болып қала берді. Мал-жердің өнімі және оның болмысы соңғысыз мүмкін емес». Сол кезеңдегі жер қатынастары мәселелері бойынша пікірталастар мен ғылыми зерттеулердің нәтижесінде А.Е. Ершовтың «қазақтардағы феодалдық жер қатынастарының тарихы бойынша очерктер» монографиясы жазылды [5].

Ресейдің қазақтарға қатысты отаршылдық саясатының күшеюіне байланысты рулық байланыстардың біртіндеп жойылуы және рулық бөлінуге негізделген аумақтық сенімділіктен бас тарту, округтен тыс жерде жүруге тыйым салу және Үкіметтің қазақ жерлерін нақты бөлуді ынталандыруы көшпелі аймақтың шектелуіне, жасанды түрде құрылған жер дағдарысына әкелді, бірақ сонымен бірге жергілікті билікке халық пен жер есебін орнатуға мүмкіндік берді әрі қарай көшпелі қазақтардан бос жерлерді көші-қон қорына алып қоюға көшу, Қазақстанды жаппай және жалпыға бірдей отарлауды біртіндеп дайындай отырып жүзеге асырылды [6].

XVIII ғасырдың аяғында Сібірде және казак желілерінде орыс халқы арасында әйелдердің жетіспеушілігі қазақ әйелдерін бағынбайтын қазақ ауылдарынан күштеп басып алу, сатып алу немесе айырбастау арқылы шешілді. Патшаның 1808 жылғы 23 мамырдағы атаулы Жарлығы ресейлік субъектілерге «барлық ресейлік-еркін мемлекет субъектілеріне қырғыз балаларын, соның ішінде қыздарды әйелдер санын толықтыру үшін сатып алуға және айырбастауға» мүмкіндік берді. Қазақ балаларын құл ретінде ұстауға тыйым салу 1825 жылы ғана енгізілді, бірақ сол кезде де қыздардың алмасуы ресми рұқсатпен жалғасып, сол кездегі зорлық-зомбылық пен кемсітушілік тәжірибесін көрсетті. 1825 жылғы жарлықпен "қырғыздарды, қалмақтарды және басқа азиялықтарды сатып алуға тыйым салынды, бірақ Батыс Сібірдегі әйелдердің

жетіспеушілігін толықтыру үшін көшпенділерден әйел балаларды айырбастауға рұқсат етілді". 40 жастағы «бөтен әйел» 12 рубльді құрады, ал қазақ қызын 2 бұқа, 2 кірпіш шай, қызыл былғары және төрт жармаға сатып алды [7].

Қазақстанда православиені орыстандыру және отырғызу жергілікті тұрғындардан миссионерлерді тартқан діни бауырластықтардың қызметі арқылы белсенді жүргізілді. Миссионерлер қоғамдағы елеулі еркіндігі мен отбасылық және қоғамдық өмірге ықпалына байланысты негізгі одақтастар ретінде көрген қазақ әйелдеріне ерекше назар аударылды. Айтпақшы, қазақ әйел миссионерлердің ауқымды жоспарларында олардың жақтаушысы болуға тиіс еді, өйткені олар оның үлкен еркіндікке ие екенін, «өз бетін ер адамнан жаппайтынын және жеткілікті салмағы мен маңызы бар қоғамға кедергісіз жіберілетінін байқады. Оны Орыс-православие рухында ақылға қонымды түрде тәрбиелеу одан біздің әдемі одақтасымызды жасайды»[8]

Біздің зерттеу аспектісінде әйелдерді күштеп басып алу мен айырбастаудың әсерін қарастыратын болсақ, олар жерді пайдалану құқығын беру және байырғы тұрғындарға, соның ішінде әйелдердің нашарлауы, босану құрылымдарының әлсіреуі, экономикалық және құқықтық кемсітушілік сияқты тарихи кезеңдегі әйелдерді қоса алғанда, жерді кепілдендірілген пайдалануды қамтамасыз ету үшін ауыр зардаптарға әкеледі., мәселен, жерге қол жеткізуді шектеу.

Сондай-ақ, отарлау патшалық Ресей мен кеңестік режимнің империялық саясатын ақтауға қызмет еткен қазақ халқы туралы көптеген жалған мифтердің құрылуына және таралуына әкеп соқтырғанын атап өткім келеді. Олар қазақ халқының дәстүрлі мәдениеті мен бірегейлігін бұзуға бағытталған зорлық-зомбылық саясатын жүргізуге негіз болды. Бұл мифтерді деконструкциялау және сыни талдау Қазақстанның отарлауы қалай болғанын, қазіргі стереотиптердің қаншалықты ақталғанын және олардың қазақтардың өзін-өзі қабылдауы мен өзін-өзі сәйкестендіруіне қалай әсер еткенін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл қағидатты мәнге ие, өйткені қазақ мәдениетінің ажырамас бөлігі ретінде қабылданатын көптеген элементтер шын мәнінде отаршылдық саясат контекстінде бұқаралық санаға жасанды түрде енгізілгенін түсінуге мүмкіндік береді.

Нәтижелер

Қазақтардың егіншілік дәстүрлерінің көп ғасырлық тарихы бар. Бірақ Қазақстанда егіншіліктің даму тарихы туралы айта отырып, суару әдістерінің тақырыбын айналып өту мүмкін емес. Қазақ егіншілігі еуропалық егіншіліктен ерекшеленді және оның ерекшелігі егіншіліктің суару жүйесі болды. Бірінші кезекте қазақтардан суармалы егіншілік дамыды. Оның екі түрі болды – тұрақты емес және тұрақты.

Осы кезеңді қорытындылайық, Қазақстанның байырғы тұрғындары үшін патша империясын отарлау реформасының салдары бірқатар жағымсыз сипатта көрінді:

– Қазақтардың байырғы халқы құнарсыз жерлерге, сусыз шөлдерге және қол жетпейтін жерлерге ығысыстырылды, бұл өмір сүру жағдайларының нашарлауына және олардың дәстүрлі шаруашылық салтының бұзылуына әкелді.

– Жерді басып алу және су ресурстарына қол жетімділікті шектеу сындарлы өзара әрекеттесуге кедергі келтіріп, қоныс аударушылар мен байырғы тұрғындар арасында тұрақты даулар туғызды.

– Отарлаушылар тұщы су қоймалары бар жерлерді иемденіп, қазақтарды өз жерлерін жоғары ақыға жалға алуға мәжбүр етті, бұл қазақ қауымдастықтарының экономикалық негізіне нұқсан келтірді.

– Көшпелілердің дәстүрлі жол бағыттарының жолын кесу көшпелі мал шаруашылығына кері әсерін тигізді.

– Құнарлы жерлерден айыру, сондай-ақ кемсітушілік тәжірибелер қазақтардың жерді пайдалану саласындағы талқылауға және шешімдер қабылдауға қатысу мүмкіндігіне кедергі келтірді.

– Даланың өртенуі жайылымдардың жойылуына және жем-шөп базасының азаюына алып келді, бұл мал санына кері әсерін тигізді.

– Дала жырту жерлерді азайтты және жергілікті фаунаның жойылуына ықпал етті.

– Көшпенділердің кедейленуі, шаруа қожалықтарының, жетімдер мен үйсіз адамдардың пайда болуы әлеуметтік мәселелерді ушықтырды [8].

Абуов К.К. Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алған сәттен бастап жер қатынастарын құқықтық реттеудің қалыптасуы мен дамуын бірнеше кезеңге бөліп қарастыруды ұсынды:

I-кезең. 1990-1993 ж. Тәуелсіз Қазақстанның жер қатынастарын мемлекеттік құқықтық реттеудің фундаменталды тетіктері қалыптасқан болатын.

II-кезең. Бұл кезеңдегі заңнаманың негізгі ерекшелігі

III-кезең. 1995-2001 «Жер туралы» Қазақстан республикасының заңының қабылдануымен байланысты.

IV-кезең. 2003 ж. 20 шілдесінен бастап. Бұл кезең негізінен жер қатынастарын реттеуді кодификациялаумен ерекшеленеді.

1990 ж. дейін Қазақстан Республикасында жер заңнамасының құалыптасуы мен дамуы елде орын алған саяси құқықтық жағдайлармен байланыстырылады. Қазақстан республикасы жер қатынастарын құқықтық қамтамасыз ету эволюциясын өзіндік ерекше сипатқа ие. 1990 ж. дейінгі кезеңді екі бөлікке бөліп қарастыруға болады. Яғни революцияға дейінгі және революциядан кейінгі жер қатынастарын құқықтық реттеу [9].

Қазақстан Республикасында революцияға дейінгі кезеңде өңдеу мен пайдалануға жарамды жерлердің ауқымы есептелінбеген болатын. КАЗСР үкіметі бекіткен тізімлімге сәйкес жердің жалпы аумағы 11 млн. 577 мың 783 га. құраған, оның ішінде 88 млн. 812 мыңы өңдеуге жарамды жерлер санатын құрады. Кейбір ақпарат көздерінде пайдалануға жарамды жерлер 50 млн га аумақты құраса, басқа мәліметтер 75,5 млн га құрады деп көрсетеді. Қазақстан Республикасы жерлерінің басым ауқымы шөлейтті және жартылай шөлейтті жерлерді құрап 60 пайыз көрсеткішті көрсетеді. В.М. Боровскийдің зерттеулеріне жүгінетін болсақ, шөлейтті және жартылай шөлейтті жерлер 64,5 пайыздық көрсеткішті қамтиды. Яғни қазақстандық жер пайдалану нысаны климаттық географиялық ерекшеліктерге байланысты үш түрлі шаруа қожалықтарын жүргізуге бағытталған [10].

Тарихи тұрғыдан қарастыратын болсақ, Солтүстік Қазақстан өңірінің ақ гвардияшылардың басып алуынан кейін Компартия басшылығымен халық шаруашылығын қалпына келтірумен айналысты. Сол уақытта елдің ішкі жағдайында қайшылықтардың орын алуымен жер қатынастарын құқықтық реттеу баяу жүрді. Халық шаруашылығын жүргізу мемлекеттің үмітін ақтамады. 1920 ж. өндіріс тек тапсырма ретінде берілген жоспардың тек 1,5 пайызын ғана орындады. Қазақстанның басқа өңірлеріндегідей Солтүстік Қазақстанда да жер пайдаланудың негізгі нысаны ол жайылым мақсатында пайдалану болды. Климаттық жағдай отырықшылық немесе жартылай отырықшылыққа ғана мүмкіндік берді. Сол себептен де кейбір ғалымдар оны миграциялық жер пайдалану деп те атайды [11].

Кейбір тарихи құқықтық деректер Солтүстік Қазақстанда жер пайдаланудың қоғамдық нысанының элементтерін атап өтеді. Қоғамдық жер пайдалану мемлекеттің әлеуметтік экономикалық дамуына байланысты түрлі сипатта өзгеріп отырды. Әлеуметтік салыстырмалы жер пайдалану нысаны қыс уақытында әсіресе нақты тоқтаусыз сипатта болса, жаз уақытында жиі орын ауыстырумен болды. Көп жағдайда, қазақ даласында тұрақтылық мәдениеті бая дамығандықтан, көшпенді түрде бос жерлерді иеленумен болды. Бұл үрдіс бастапқыда құқықтық тұрғыдан жер қатынастарына ықпал ету үрдісінің баяулауына септігін тигізді. Сол себептен де мемлекет осы қатынасқа ықпал етуге тырысты. 1989 жылы 12 шілдеде «ауыл тұрғындары мен мешіттерді ерікті түрде қоныстандыру жөнінде» ереже қабылданды [12]. Бірақ Солтүстік Қазақстанның тұрғылықты халқына бұл ереже аса оңтайлы болмады. Себебі, ережеде нақты қандай жерге ерікті түрде қоныстандыру керектігі жөнінде айтылмаған. Ондай жерлерді анықтауды жергілікті биліктің өз еркімен таңдауына берілген болатын. Сонымен қатар, қазақ шаруаларын мәжбүрлі түрде құнарсыз жерлерге орнықтыру фактілері орын алған болатын. Осындай фактілердің орын алуы, қазақ шаруаларының мал шаруашылығына едәуір түрде теріс әсерін тигізді.

1917 ж. 26 қарашада II жалпы советтік съезінде жер туралы декреттің қабылдануымен жер қатынастарын реттеудің кеңестік моделі қолданыла бастады. Жерге орналастырудың бұл жердегі мақсаты тәркіленген жерлерді жүзеге асыру болды. Жер комитеттері құрылып олар тікелей сайлаумен айналысты. Жер комитеттерінің негізгі мақсаты осы уақытқа дейінгі орын алған элементтерді толығымен жойып, жерлерді аумағы бойынша үйлестіруді көздеді. Жер комитеттері мал шаруашылықтарын жүргізуге қажет жайылымдық жерлердің көлемін анықтау үшін құрылды. Олар сонымен қатар, жерге жалдау ақысын бекітіп оларды төлеудің тәртібіне қадағалау жүргізді. Жер реформасының жобасы әзірленді. Жер заңнамасының орындалуын қамтамасыз ету мақсатында комитеттер орталық және жергілікті комитеттер болып бөлінді. Әлбетте, жер заңнамасына қатысты осы өзгерістер Солтүстік Қазақстан аймағына тікелей ықпалы болды. Жер заңнамасының қалыптасуы мен дамуына қарамастан жергілікті тұрғындардың жерді пайдалану құқығынын шектелуі орын алып отырды [13].

Тарихи құқықтық құжаттарды зерттеудің нәтижесінде қазан социалистік революциясынан жер телімдерін пайдалану шектелгенін түсінеміз. Жұмыс орындары

мен шаруа кеңестері құрылып Қазақстанның аумағында саяси режим толығымен өзгеріске ұшырады. Жерге жеке меншік құқығынан бас тартылды [14].

1918 ж. 20 тамызда ВЦИК қозғалмайтын мүлік пен мүліктік құқықтарды жою туралы декреті қабылданды. Жарлыққа сәйкес жеке және өнеркәсіптік тұлғалардың, кәсіпорындар, мен бөлімдер мен мекемелердің жеке меншігі таратылады, жер учаскесі мемлекеттік жер учаскесіндегі кәсіпорынның құрылыс салушыларына беріледі [15].

1919 жылы 14 ақпанда «Социалистік жерге орналастыру туралы» бұйрық қабылданып социалистік шаруашылыққа өтудің алғашқы шаралары қабылдана бастады. Осы бұйрықтың 3-бабына сәйкес – «Адамда болуы мүмкін барлық қанағаттанушылықтарды жою, социализм негізінде ғылым мен техниканың барлық жетістіктерін пайдалану, ауыл шаруашылығын ұйымдастыру, жұмыс істейтін адамдардың көпшілігін социализм рухында тәрбиелеу, сондай-ақ капиталды ұйымдастыру және кедей пролетариат пен ауыл үшін күрес ұйымдастыру, жер пайдаланушыларды жеке меншіктен ірі кеңестік серіктестерге, шаруа қожалықтарына және басқа кооперативтерге беру мақсатқа жетудің маңызды құралы болып табылады» – делінген. Осы бұйрыққа сәйкес, ірі кеңестік шаруашылықтар жер иеленудегі мемлекеттің алдына мақсатына жету үшін құрылған жетілдірілген жүйелер деп көрсетеді. Сол себептен де жеке құқықтағы жер иеленушілер өтпелі кезең ретінде қарастырылды. Сол себептен де осы кезеңде алдыға қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін жер саласында жер учаскелеріне орналастыру үшін тиісті шаралар қолданатыны бекітілген. Сәйкесінше, жер жұмыстары жер бөлімдерінің бастамасымен жүргізілді. Жер учаскелерін бөлу жер учаскелерінің жоспары негізінде жүзеге асырылды [16.].

Қорытынды

Сонымен қорытындылай келе, мақалада Солтүстік Қазақстандағы жергілікті тұрғындар, әйелдер, аз қамтылған қала тұрғындары және ауылдық кедейлердің жергілікті қоғамдастықтары үшін кепілді жер пайдалануды қамтамасыз ететін жер пайдалану нысандарын жүргізу тетіктерін айқындау үшін ең алдымен осы қатынастарды реттейтін Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің даму эволюциясы зерделенді.

Қазіргі кезеңде Солтүстік Қазақстандағы жергілікті тұрғындар, әйелдер, аз қамтылған қала тұрғындары және ауылдық кедейлердің жергілікті қоғамдастықтары үшін кепілді жер пайдалануды қамтамасыз ететін жер пайдалану объектілерін жүргізу тетіктерін талдау мынадай тұжырымдар үшін негіз болды:

1. Тарихи құжаттарды талдау Солтүстік Қазақстан облысының аграрлық әлеуеті жоғары болғандықтан үнемі реформаланғанын көрсетеді. Бұл өз кезегінде жергілікті халықтың жерге деген құқығын жүзеге асыруда қиындықтар туғызды;

2. Тәуелсіз Қазақстанның жер заңнамасының дамуы Солтүстік Қазақстанға тікелей әсер етті. Алайда, Солтүстік Қазақстанда Кеңес Одағынан Тәуелсіз Қазақстанға көшу кезінде жүргізіліп жатқан реформалардың салдарын жою бойынша жұмыстар әлі де жүргізілуде. Атап айтқанда, жер учаскелерін заңсыз бөлу;

3. Меншік нысандарының өзгеруі әрдайым Солтүстік Қазақстанның тұрақты тұрғындарына қолайсыздық туғызды. Жергілікті тұрғындардың, әйелдердің және табысы төмен қала тұрғындарының заңды мүдделері әрқашан қысымға ұшырады. Алайда, соңғы жағдайды талдау жер иелерінің өздері жер заңнамасының нормаларын бұзғанын көрсетеді.

4. Тарихи тұрғыдан алғанда, мемлекеттік саясаттың негізгі мақсаты әрқашан жерді ортақ мақсатта пайдалануға бағытталған. Өкінішке орай, қарастырылып отырған топтардың мүдделері мемлекеттік деңгейде қорғалмады.

5. Жергілікті тұрғындардың жер құқығын жүзеге асыруда көптеген проблемалар болғандықтан, заң актілерін бұза отырып алынған жерлер мен жерлерді мемлекет меншігіне қайтару үшін кешенді түгендеу жүргізілуі керек.

Қазақстан Республикасы жер қатынастарын құқықтық қамтамасыз ету тарихнамасын қорытындылай келе, Қазақстанның Ресейге қосылуы жер қатынастары мен олардың құқықтық реттелуін түбегейлі өзгерткенін атап өтеміз. Жер қоры Шыңғыс хан-сұлтан руынан Ресей империясына өтті, ол де-Факто да, де-юре де қазақ жерлерінің толық иесі болды. Ресей отарлауы қазақтардың дәстүрлі өмір салтын бұзды, экономикалық және әлеуметтік қысымды күшейтті және қоғамның стратификациясына әкелді, байырғы халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайына теріс әсер етті, оларды құнарлы жерлер мен дәстүрлі ресурстарға қол жетімділіктен айырды. Жерді пайдалану тетіктерін патша үкіметі Солтүстік Қазақстандағы байырғы тұрғындардың, әйелдердің, жергілікті қауымдастықтардың, табысы төмен қала тұрғындарының және ауыл кедейлерінің қажеттіліктерін ескермей белгіледі, бұл олардың жер құқықтарының толық бұзылуына әкелді.

Қазақстан Республикасының әлеуметтік экономикалық дамуында жер пайдалану құқығы мен жерге меншік құқығының мәселелері ерекше орынды иеленеді. Осы аталған мәселелерді зерттеу объективтік тұжырымдар қалыптастыру мен осы мәселенің даму бағытын анықтау үшін қажет. Солтүстік Қазақстанның тарихын, осы жердегі тұрғындардың жерге деген құқықтарын жүзеге асыру тетіктерін зерттеу арқылы ашылады. Жергілікті халықтың жерге құқықтарын жүзеге асырудағы олқылықтар мен кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Солтүстік Қазақстанның географиялық орналасу ерекшеліктері мен әлеуетінің республика экономикасындағы орны мен маңызы осы аймақтағы жергілікті халықтың жерге деген құқықтарын жүзеге асыру мәселелерін зерттеуге негіз болды.

Авторлардың үлесі

Телеуев Г.Б. Тақырып бойынша ғылыми әдебиеттерге әдеби шолу жасады. Ғылыми мақаланың өзекті мәселелерін анықтады. Ғылыми мақаланың кіріспе, негізгі бөлім, талқылау және қорытынды бөлімдерін жасады. Мақаланың ғылыми гипотезаларын жасады.

Бектурганов А.Е. Қазақстан Республикасы жер заңнамасының қалыптасуы мен дамуының тарихи құқықтық деректеріне зерттеу жүргізді. Қазақстан Республикасы жер заңнамасының дамуының бағыттарын зерттеді.

Бекежанов Д.Н. Қазақстан Республикасының жер заңнамасының тарихи құқықтық тұрғыдан зерттеп, негізгі нормативтік құқықтық актілерге талдау жасады.

Әдебиеттер тізімі

1. Мырзахметова А.Ж. Исследовательская деятельность переселенческого управления в Казахстане в начале XX века// URL: <http://articlekz.com/article/5120>. (өтініш берген күні: 14.10.2024).
2. Левшин А.И. Описание киргиз-казачьих, или киргиз-кайсацких, орд и степей (под общей редакцией академика М.К. Козыбаева). – Алматы: Санат, 1996. – 656 с.; Левшин А.И. Описание киргиз-казачьих, или киргиз- кайсацких, орд и степей. - Ч.3.-1832.- 304 с.
3. Румянцев П.П. Киргизский народ в прошлом и настоящем. – СПб., 1910. – 66 с.
4. Красовский М.И. Образ жизни казахов степных округов. 2-е изд.доп. – Астана: Алтын кітап, 2007. - Т.12. - 287 с.
5. Еренов А.Е. Очерки по истории феодальных земельных отношений у казахов. – Алма-Ата: Наука, 1961. – 156. с.
6. Потанин Г.Н. Заметки о сибирском казачьем войске //Военный сборник, 1861, Т. 19- № 5.
7. Садвокасова З.Т. Духовная экспансия царизма в Казахстане в области образования и религии (II половина XIX - начало XX веков). – Алматы: 2005. – 277 с.
8. Андреев И.Г. Описание Средней орды киргиз-кайсаков. – Алматы: Ғылым, 1998. - С. 162.
9. Абуов К.К., Кульмаганбетова А.С. Развитие отношений собственности на землю в Республике Казахстан. Проблемы агрорынка. 2017-(4)-157-162
10. Боровский В.М., Кожевников К.Я. Западно-Казахстанская область. (Природные и почв. условия) //Общие природные и почвенные условия сельскохозяйственного производства областей Казахстана. – Алма-Ата: Изд-во Акад. наук КазССР, 1960. С. 111.
11. Ибраимова Г. Землеустройство казахского населения в первой трети XX века» (теория и практические подходы). Источник. – Караганда, 2006. - 48-50
12. Закон «О переселении сельских обывателей и мещан на казенные земли» 12 июля 1889 года <https://e-history.kz/ru/calendar/show/26877> (өтініш берген күні: 14.10.2024).
13. Декрет II Всероссийского съезда Советов о земле. 26 октября (8 ноября) 1917 г. https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/o_zemle.htm (өтініш берген күні: 14.10.2024).
14. Переселенческое движение в Казахстан во второй половине XIX в.// <https://e-history.kz/ru/history-of-kazakhstan/show/9198> (өтініш берген күні: 14.10.2024). «Об отмене права частной собственности на недвижимости в городах»// <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/12445-20-avgusta-dekret-p-rezidiuma-vtsik-ob-otmene-prava-chastnoy-sobstvennosti-na-nedvizhimosti-v-gorodah> (өтініш берген күні: 14.10.2024).
16. Положение о социалистическом землеустройстве и о мерах перехода к социалистическому земледелию // Известия Ц. И. К. от 14 февраля 1919 года, № 34

Г.Б. Телеуев¹, А. Е. Бектурганов², Д.Н.Бекежанов¹

¹Жетысуский университет имени И.Джансугурова

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

(e-mail: ¹galim@mail.ru, ²a.e.bekturganov@mail.ru, ³bek_dauren@mail.ru)

Историко-правовые аспекты реализации прав граждан на землю: на примере Северо-Казахстанской области.

Аннотация: Целью представленного научного исследования является проведение исследования исторических правовых аспектов реализации прав граждан на землю на примере Северного Казахстана. Определение особенностей землепользования в зависимости от географических климатических условий. Определение влияния эволюции земельного законодательства на коренное население Северного Казахстана. Изучение вопросов правового обеспечения земельных отношений Северного Казахстана будет способствовать выработке научных ответов на поставленные до настоящего времени вопросы, касающиеся реализации земельных прав местного населения.

В результате исследования были сделаны научно-теоретические выводы относительно историко-правовых аспектов реализации прав граждан на землю и перспектив ее развития.

Понимание историографии государственного правового регулирования земельных отношений историко-правовых аспектов реализации прав граждан на землю, формирование авторских взглядов по этому поводу и определение этапов государственного правового регулирования земельных отношений в северном регионе Республики Казахстан на основе анализа исторических правовых документов; с исторической правовой точки зрения правовая оценка защиты прав населения северного региона Республики Казахстан на землю должна быть унифицирована, предложены подходы к выявлению, решению вопросов реализации прав граждан на землю в Северном Казахстане.

Это исследование финансируется Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (Grant No. BR24993047)

Ключевые слова: Земельное право, земельное законодательство, землепользование, земле-владение, кочевая цивилизация, декрет, правило.

G. Teleuyev¹, A. Bekturganov², D. Bekezhanov¹

¹Zhetisu University named after I.Zhansugurov

²L.N. Gumilyov Eurasian National University

(e-mail: ¹galim@mail.ru, ²a.e.bekturganov@mail.ru, ¹bek_dauren@mail.ru)

Historical and legal aspects of the implementation of citizens' rights to land: on the example of the North Kazakhstan region

Abstract: The purpose of the presented scientific research is to conduct a study of the historical legal aspects of the realization of citizens' rights to land on the example of Northern Kazakhstan.

Determination of land use characteristics depending on geographical climatic conditions. Determining the impact of the evolution of land legislation on the indigenous population of Northern Kazakhstan. The study of the issues of legal support of land relations in Northern Kazakhstan will contribute to the development of scientific answers to the questions raised so far regarding the implementation of land rights of the local population.

As a result of the research, scientific and theoretical conclusions were made regarding the historical and legal aspects of the realization of citizens' rights to land and the prospects for its development.

Understanding the historiography of the state legal regulation of land relations, historical and legal aspects of the realization of citizens' rights to land, the formation of author's views on this issue and the definition of stages of state legal regulation of land relations in the northern region of the Republic of Kazakhstan based on the analysis of historical legal documents; from a historical legal point of view, the legal assessment of the protection of the rights of the population of the northern region of the Republic of Kazakhstan to land should be unified, approaches to identifying and solving issues of the realization of citizens' rights to land in Northern Kazakhstan are proposed.

This research is funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. BR24993047)

Keywords: Land law, land legislation, land use, land ownership, nomadic civilization, decree, rule.

References

1. Myrzahmetova A.ZH. Issledovatel'skaya deyatel'nost' pereselencheskogo upravleniya v Kazahstane v nachale HKH veka //URL: <http://articlekz.com/article/5120>. (өтиніш берген күні:14.10.2024).
2. Levshin A.I. Opisanie kirgiz-kazach'ih, ili kirgiz-kajsackih, ord i stepej (pod obshchej redakciej akademika M.K. Kozybaeva). – Almaty: Sanat, 1996. – 656 s.; Levshin A.I. Opisanie kirgiz-kazach'ih, ili kirgiz- kajsackih, ord i stepej. - CH.3.-1832.- 304 s.
3. Rumyanцев P.P. Kirgizskij narod v proshlom i nastoyashchem. – SPb., 1910. – 66 s.
4. Krasovskij M.I. Obraz zhizni kazahov stepnyh okrugov. 2-e izd.dop. – Astana: Altyn kitap, 2007. - T.12. - 287 s.
8. Erenov A.E. Ocherki po istorii feodal'nyh zemel'nyh otnoshenij u kazahov. – Alma-Ata: Nauka, 1961. – 156. s.
9. Potanin G.N. Zametki o sibirskom kazach'em vojske // Voennyj sbornik, 1861, T. 19, № 5.
10. Sadvokasova Z.T. Duhovnaya ekspansiya carizma v Kazahstane v oblasti obrazovaniya i religii (II polovina XIX - nachalo HKH vekov). – Almaty: 2005. – 277 s.
11. Andreev I.G. Opisanie Srednej ordy kirgiz-kajsakov. — Almaty: Fylym, 1998. — S. 162.
12. Abuov K.K., Kul'maganbetova A.S. Razvitie otnoshenij sobstvennosti na zemlyu v Respublike Kazahstan. Problemy agrorynka. 2017;(4):157-162
13. Borovskij V.M., Kozhevnikov K.YA. Zapadno-Kazahstanskaya oblast'. (Prirodnye i pochv. usloviya) // Obshchie prirodnye i pochvennye usloviya sel'skohozyajstvennogo proizvodstva oblastej Kazahstana. Alma-Ata: Izd-vo Akad. nauk KazSSR, 1960. -S. 111.
14. Ibraimova G. Zemleustrojstvo kazahskogo naseleniya v pervoj treti HKH veka» (teoriya i prakticheskie podhody). Istochnik. – Karaganda, 2006. - 48-50

15. Закон «О pereselenii sel'skih obyvatelej i meshchan na kazennye zemli» 12 iyulya 1889 goda <https://e-history.kz/ru/calendar/show/26877> (өтиніш берген кыні:14.10.2024).

16. Dekret II Vserossijskogo s"ezda Sovetov o zemle. 26 oktyabrya (8 noyabrya) 1917 g. https://www.hist.msu.ru/ER/EText/DEKRET/o_zemle.htm (өтиніш берген кыні:14.10.2024).

17. Pereselencheskoe dvizhenie v Kazahstan vo vtoroj polovine XIX v.// <https://e-history.kz/ru/history-of-kazakhstan/show/9198>(өтиніш берген кыні:14.10.2024).

18. Dekret VCIK ot 20 avgusta 1918 goda «Ob otmene prava chastnoj sobstvennosti na nedvizhimosti v gorodah»// <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/12445-20-avgusta-dekret-p-rezidiuma-vtsik-ob-otmene-prava-chastnoj-sobstvennosti-na-nedvizhimosti-v-gorodah> (өтиніш берген кыні:14.10.2024).

19. Polozhenie o socialisticheskom zemleustrojstve i o merah perekhoda k socialisticheskomu zemledeliyu // Izvestiya S. I. K. ot 14 fevralya 1919 goda, № 34

Авторлар туралы мәліметтер

Телеуев Г.Б. – хат-хабар үшін автор, философия докторы PhD, құқық және экономика факультетінің деканы, І.Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті, Жансүгіров көшесі 187, 050043, Талдықорған, Қазақстан

Бектурганов А.Е. – заң ғылымдарының докторы, профессор, конституциялық және азаматтық құқық кафедрасының меңгерушісі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Сәтбаев көш., 2, 010000, Астана, Қазақстан

Бекежанов Д.Н. – философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, құқықтық пәндер кафедрасының меңгерушісі, І Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті, Жансүгіров көшесі 187, 050043, Талдықорған, Қазақстан

Телеуев Г.Б. – автор корреспонденции, доктор философии PhD, декан факультета права и экономики, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, улица Жансугурова 187, 050043, Талдықорған, Казахстан

Бектурганов А.Е. – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой конституционного и гражданского права, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. К. Сатпаева, 2, 010000, Астана, Казахстан.

Бекежанов Д.Н. – доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, заведующий кафедрой правовых дисциплин, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, улица Жансугурова 187, 050043, Талдықорған, Казахстан

Teleyuev G. – the author of the correspondence, PhD, Dean of the Faculty of Law and Economics, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Zhansugurova street 187. 050043, Taldykorgan, Kazakhstan

Bekturganov A. – doctor of Law, Professor, Head of the Department of Constitutional and Civil Law L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., 2, 010000, Astana, Kazakhstan

Bekezhanov D. – doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, Head of the Department of legal disciplines, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Zhansugurov street 187, 050043, Taldykorgan, Kazakhstan

IRSTI 10.01.79
УДК 341.1/8

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-71-83>

Protecting copyright in the Internet age: The Kazakhstani perspective

A.K. Aronov*

Maqsut Narikbayev University

(e-mail: an_aronov@kazguu.kz)

Abstract: Copyright is granted to authors and right holders of literary, artistic, musical and other creative works since the creation of such works. It should be noted that some fundamental legal frameworks such as the Berne Convention, World Intellectual Property Organization (WIPO) treaties, and the Kazakhstani law on «Copyright and Related Rights» have all been imposed to recognize and protect the rights of authors and right holders globally and internationally. The advent of digital technologies such as the internet, mobile phones, e-book, social networks and others has created an opportunity for the public to make, reproduce and distribute copyrighted works easier, cheaper and faster. However, apart from above opportunities, digitization has also brought complicated issues such as plagiarism, piracy for copyright protection where ordinary users have started to copy and distribute without the authorization of authors. Moreover, it has been noted that the existing national copyright regime appears to be ineffective to solve the challenges. The paper aims to analyze the current situation of copyright protection in Kazakhstan by addressing a question of whether national legal framework can handle digital copyright violation. The novelty of this article is to introduce some legislative and technological measures such as the liability of information intermediaries, blockchain and watermarking, Digital Rights Management (DRM) technologies to enhance copyright protection in the digital environment. To address the above issues, the author will mainly take some essential legal methods such as dialectical, system-structural, comparative-legal, and formal legal.

Key words: copyright, copyright infringement, internet, information intermediary, blockchain technology, watermarking technology, DRM

Introduction

Digital technology and electronic networks offer a valuable opportunity to serve the public interest by improving access to electronic resources for education, research, and leisure. Furthermore, this technology supports the simultaneous use of online materials by multiple users and facilitates remote search capabilities, making territorial and geographical boundaries less relevant when accessing information [1].

Moreover, digital landscape has created new intellectual property objects such as computer graphics, e-books, software, database and others [2]. At times, technological advancements are so significant that they shake the very foundations of an entire legal framework. Peer-to-peer (P2P) file-sharing platforms like Napster, Gnutella, KaZaA, Grokster, and Freenet are merely indicators of a series of innovations that have triggered a transformative shift in the principles of copyright law [2].

It should be noted that digital technologies have constantly impacted on copyright law. This effect can be seen that digitization makes easy, cheap and excellent copy of copyrighted works and allows rapid, global distribution of such works through electronic networks [2].

However, this innovation has introduced unique challenges for copyright holders, particularly by enabling the unauthorized uploading and distribution of copyrighted works without the required licenses, permissions, or legal justification.

Being as a part of intellectual property rights, copyright is granted to the authors of literary, artistic and musical works since they are first created. Under the Berne Convention, this right applies regardless of whether the work is published, as long as it fulfills the fundamental criteria of originality, fixation, and reciprocity.

Copyright is a term used to explain the part of intellectual property that regulates the creation and use of a range of creative works such as music, movie, books, and software [3]. Creative works regulated by copyright and related rights must be in an original, and intangible form as an idea itself cannot be protected by copyright [4]. In other words, to apply copyright, works must be recorded or written down [5]. In addition, intangible property protected by copyright is unique in that it appears automatically and for the advantage of right holders [3].

Copyright law is a concept adopted from the protection of global IP [6]. In essence, it is a branch of law that regulates the rights of authors whose creative works such as literary works, artistic works, dramatic works, musical works, and other products are obliged to be protected by copyright. Moreover, such rights are respected by international agreements as well as the national laws of most states around the world. It is noteworthy that the legal recognition and respect of rights of authors will lead to the motivation of intellectual creativity among the public. Therefore, the main goal of copyright law is to encourage right holders with an idea to create more original works by granting them rights over their creations [7]. So it is plausible to indicate that copyright law is the law that regulates copyright and its enforcement and management.

As mentioned above, the quick development of digital technologies and the internet has led to online copyright infringement which, in turn, has become a serious issue. Illegal streaming, downloading, or sharing copyrighted works on the internet and social networks without authorization and license raises a huge concern and challenge for copyright owners and

authors [8]. This issue appears to be common in the Central Asia, including Kazakhstan and the reason for this as some scholars indicate is weak legal framework and inadequate enforcement mechanisms. The paper aims to evaluate critical legal issues surrounding online copyright violation in Kazakhstan and examine some potential ways to enhance copyright protection in the state.

Materials and methods

The research methodology entails a review of current periodicals, online materials, and legislative and regulatory acts, focusing on copyright protection issues in the digital environment. In developing this article, a combination of general scientific and specialized research methods was applied. The authors have mainly relied on some essential legal methods such as dialectical, system-structural, comparative-legal, and formal legal.

The research draws on the works of notable foreign scholars, including L.Bently, B.Klein, L.Edwards, G.Moss, I.Atanasova, A.Mathur, A.Savelyev and others.

Discussion

It is worth to note that digitization is defined as the translation of information into an online format and some indicate that it is the shift media technology from analogue to digital. The advent of the internet has provided the public with many benefits from easy access to the network to rapid and widespread distribution of information. From copyright perspective, it can be seen that digitization altered the way that copyrighted works could be assessed, exploited, controlled and used and therefore it raised a question to review the key principles and process concerning copyright law [5]. According to Atanasova, four factors of digital technologies have hugely impacted on copyright protection: ease of copying, ease of distribution or sharing information, the enlarged storage of online devices and the cheap way of reproduction of copyrighted works [2].

Ease of reproduction: Digital works can be reproduced quickly, at little to no cost, and without quality loss. Each copy can be replicated endlessly, allowing one digital copy to serve millions of users;

Ease of dissemination: Digital technology enables information to spread quickly across networks, often going viral in a short time, regardless of its accuracy. This, combined with the ease of duplication, allows a single digital copy to be replicated and distributed globally within minutes;

Cheap storage of devices: Digital technology allows vast amounts of data to be stored in small spaces, with storage devices becoming increasingly efficient each year. For example, entire libraries can be stored on personal computers, and creative works like music and documents can be compressed without quality loss. This has significantly impacted industries like music [2].

Since new technologies have caused a serious threat to copyright law, it also emerged a huge debate in the public to solve the issue surrounding online copyright violation. At the current condition, many right holders or authors consider to combat digital piracy by bringing lawsuit

to each individuals. However, this approach seems to be ineffective or even unrealistic due to the scale of the internet, since the practice shows a such approach is time-consuming and expensive to track each user [9].

It should be noted that in the cyberspace all IP rights, especially, copyright appears to be the most vulnerable before the infringement than in traditional environment. Therefore, infringement issues are one of the biggest challenges for copyright protection. Apart from allowing the exact copy of original works, digital technologies also let the users to edit and adapt works, where in most cases it makes difficult to distinguish original works from edited ones. So, the internet and digital technologies create more issues for authors to control the use and storage of their creative works [10].

It is common to see the public who uses and shares copyrighted works freely without regard for restrictions and permissions. For many of them, everything which is found on the net seems to free and belongs nobody.

It should be noted that there are various types of copyright infringement in digital landscape:

- 1) downloading the objects of digital media such as video, photos, e-books, songs and others without the license or permission;
- 2) reposting copyrighted works on the internet or the social networks;
- 3) sharing copyrighted works in form of PDF or music to friends, users through social media platforms;
- 4) circumventing digitally protected works;
- 5) using digital works without proper citation or acknowledgement;
- 6) copying CD contents for commercial exploitation and other actions [2].

It should be mentioned that the first global response to copyright protection was the Berne Convention for protection of literary and artistic works of 1886. The Convention mostly relied on three principles such as principle of national treatment, principle of automatic protection, and principle of independence of protection. Moreover, thanks to this Convention, copyright owners were introduced by some exclusive rights such as the right to translate, the right to make adaptations, the right to perform before the public, the right to communicate to the public and so on. The Berne Convention also at first time introduced moral rights where the author has the right to claim authorship and the right to object to any mutilation, deformation or other illegal actions. The Convention provides some limitations or exceptions on economic rights where copyrighted works can be exploited without the permission of right holders and authors. These limitations are generally named as «free uses» in copyright law [11].

However, the Convention failed to address copyright abuse in the digital environment. As above said, the rise of the internet has triggered the mass unlawful copy and distribution of copyrighted works such as audio-video files, photos, articles, books and others items. Thus, this situation has raised a question on the necessity of changes on the existing legal framework to combat digital piracy. As a result of these digital challenges, the WIPO Copyright Treaty (WCT), and WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT) were adopted to handle copyright violation in the cyberspace.

The WCT is an agreement designed to enhance the Berne Convention by specifically addressing copyright protection in the digital environment. Often referred to as the «Internet Treaty», its

main goal is to safeguard the distribution of digital content online. It requires member countries to uphold certain rights pertinent to digital communications, such as granting authors exclusive rights to communicate, rent, and reproduce their works, including enabling downloads from websites. Although many copyright laws already cover these rights, the WCT makes it clear that authors should receive these protections as a matter of necessity. Additionally, the WCT aligns with most copyright laws by ensuring a protection term of 50 years for digital works [12].

WCT also emphasizes that member states should establish effective legal remedies to prevent the circumvention of technological protections that authors use to secure their rights. It calls for penalties against individuals who alter or remove copyright management information added by the copyright holder. This stance acknowledges the limitations of relying solely on technology to protect copyrighted works, given rapid advancements in technology that make protective measures vulnerable to skilled manipulation. Consequently, it is essential to support these technological protections with legal safeguards to maintain the meaningful exercise of copyright, especially in the digital environment where new users require strengthened measures against technological tampering [12].

The WPPT, similar to the WCT, was created to complement the Rome Convention by specifically protecting the rights of filmmakers, actors, artists, and musicians, collectively recognized as performers under the treaty. It also safeguards the rights of creators of digital audio recordings distributed online. The WPPT's primary aim is to ensure the protection of rights related to the storage, transmission, and distribution of digital performances and phonograms, along with anti-circumvention measures. Reflecting these principles, the U.S. Congress enacted the Digital Millennium Copyright Act (DMCA) in 1998, which, among other provisions, criminalized acts of copyright circumvention [12].

Atanasova claims that both treaties which intended to address digital technologies also facilitated copyright and related rights to be adapted to the challenges of digital environment. This effort resulted in the adoption of 2001 Copyright Directive (the Information Society Directive) in Europe and DMCA in the US [2].

The legal framework for copyright protection in Kazakhstan is the law of the Republic of Kazakhstan, «On Copyright and Related Rights». Up until 2022, there had been over 20 amendments, with most amendments being made to meet new challenges [13]. One of these challenges was copyright violation issues which are mostly committed on the internet.

No country has laws governing legal relations in the global network, allowing users to freely control, copy, and distribute copyrighted material without oversight. The global nature of the Internet makes it nearly impossible to enforce restrictions, leading to frequent copyright infringements that are often difficult or futile to address [14].

According to art. 49 of the Law on Copyright and Related Rights, there are the following methods of protecting copyright: recognition of rights; restoration of the situation prior to the violation; prevention of infringing actions; compensation for damages, including lost profits; recovery of income earned by the infringer; payment of compensation ranging from one hundred to fifteen thousand monthly calculated indices, or double the value of the infringing copies or usage rights, as determined by the court. The court sets the compensation amount instead of calculating losses or income recovery. The law also indicates that other measures could be taken

to protect the rights of copyright owners [13]. In addition to the above methods of protection, authors or rights holders have the right to demand moral damages from copyright infringers.

Given the copyright protection in the cyberspace, a professor Idrysheva offers the legal regulation of information intermediaries in Kazakhstan. The scholar claims that despite the fact that social relations with the participation of providers emerged almost 30 years ago and are dynamically developed, there is still no legal status of providers in Kazakhstani legislations. According to a Russian practice, information intermediaries are defined as 1) a person who transfers a content to the information telecommunication network (ITN), including the internet; 2) a person who posts material or information necessary to obtain it using the ITN; 3) a person providing the opportunity to access the material on this network. Apart from the norms about the definition and types of service providers, and their liability in copyright law, Idrysheva also suggests to introduce the following norms:

- providers are required to obtain authorization from individuals before posting materials on an internet resource. In cases where text works are submitted under another person's name (as per Article 15 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan), providers must refuse to accept such materials;
- publish on the internet resource guidelines for copying or reprinting uploaded texts, including automatic insertion of a source link when content is copied;
- post a warning about the presence of certain copyright holders/authors of the content posted on the site [15].

Despite these methods of copyright protection, there is the lack of judicial practice on copyright violation on the digital landscape because of the following reasons: authors often hesitate to sue for rights protection due to fears of litigation; difficulties in gathering and documenting evidence; a lack of technical and legal knowledge among the public, and inadequate qualifications of lawyers in internet technology [14].

Some argue that copyright cases do not reach court because there is no organized market for copyright work in Kazakhstan. For example, local singers make money mostly from concerts and wedding parties, and not from albums, while in the US and UK, singers usually make high profits by selling their albums [16].

The advent of the internet has resulted in many copyright violation issues in Kazakhstan, too. For example, a photographer Zolotukhin from Almaty city has been already combating copyright infringement for five years. He claims that within these years the situation has not been dramatically changed due to the mass copyright abuse. According to Google sources, the photographer has a photo which has been infringed 5500 times [17]. In recent judicial cases, Mr. Zolotukhin has gotten over 2 million tenge for copyright violation. According to the case, some photos of the photographer were infringed by local companies from 2016 to 2019 years. Despite the fact that the defendants refused the claim by arguing that the photos were taken from open source where there was no information allowing to identify the author, the court decided the case in favor of the claimant, since there was no an author contract between parties [18].

The common issues related to copyright abuse on the digital landscape is plagiarism. Plagiarism involves publishing another person's work, either in whole or in part, under the

name of someone who is not the original author on the internet. It also includes falsifying, altering, or deleting information – especially in electronic form – related to rights management, without the consent of the copyright holders or the individuals responsible for managing these rights.

One of the high-profile lawsuits related to plagiarism in Kazakhstan was the case of web series named as «5:32». A claimant, Mr. Dzaldinov brought lawsuit against LTD «Salem Social Media» and required to get around 15 000 monthly calculation index(MCI) (one MCI is 3 692 tenge) for plagiarism issues and 300 mln tenge as a compensation for moral damage. Later, the court found out that the screenwriters of the web series, indeed plagiarized some facts and stories from the claimant's book. The defendants refused all facts related to copyright infringement [19].

Moreover, Yakubova and Yakubov argue that in terms of the plagiarism, there is no need to publish a work relied on plagiarism, in many cases it can be enough to find it in the part of another work like dissertation or scientific article. The primary characteristic of plagiarism lies in the legal ramifications associated with claiming copyright over someone else's work. While the concept of plagiarism appears straightforward, its boundaries remain ambiguous. In reality, plagiarism can sometimes be confused with other related actions. Consequently, unauthorized use, reproduction, or publication of copyrighted material by others does not necessarily constitute plagiarism [14].

A distinct category of online violations is copyright piracy, particularly internet piracy, which includes copying and distributing musical compositions, sharing copies of films or television programs through computer networks, and unlawfully distributing authors' works.

A key challenge in combating piracy is the support which receives from online communities, including the formation of political movements advocating for unrestricted information sharing on the internet, protests defending sites shut down for hosting unlicensed content, and hacker attacks targeting government websites in various countries.

A common method for sharing content, both legally and illegally, online is through the P2P protocol. The challenge in addressing torrent site activity lies in the fact that these sites do not host the copyrighted material directly; instead, they provide links to individuals who hold the content. These individuals may be located in different countries, making enforcement difficult [20].

In short, it is plausible to say that the existing copyright approach of Kazakhstan appears to be more and less inappropriate to address copyright protection in the digital environment. To be aligned with the modern conditions of digital environment, in our opinion, Kazakhstan needs to take some technological measures and approaches related to copyright protection.

Results

As above said, copyright violation or infringement tends to be a serious threat to creativity and innovation and with digital technologies such a problem has achieved an unprecedented level. To protect the rights and interest of authors and right holders, some scholars offers to use certain technological counter measures. Thus, the following technological measures are recommended to provide better copyright protection.

1. Blockchain technology.

Blockchain is a form of distributed ledger technology that organizes value-exchange transactions into sequential blocks. Each block is linked to the one before it and is permanently recorded across a peer-to-peer network, utilizing cryptographic methods for trust and security. This system preserves a consistent state, agreed upon by all participants, without the need for a central authority or mutual trust.

Blockchain introduces a new approach to data storage security grounded in decentralization. Its key features include:

Transparency: All data on the blockchain is publicly accessible, making it resistant to arbitrary tampering and easily subject to audit.

Redundancy: Each user of the blockchain system possesses a copy of the data, ensuring that it cannot be easily taken offline due to system failures or malicious activities by external parties.

Immutability: Altering records on the blockchain is extremely challenging and requires consensus as defined by the protocol (e.g., agreement from the majority of blockchain users). Therefore, the integrity of the records is upheld by the inherent properties of the underlying code rather than the identities of those operating the system [21].

This ledger logs duplicate works transmitted through a computer system, encoded with specific digital codes that uniquely identify them. With this recorded information, individuals can trace the history and verify the origin of the media content. This preventive capability sets blockchain apart from other technologies and is regarded as the most effective solution to address copyright issues in the digital environment [22].

2. Watermarking technologies.

Watermarking is a digital tool which is used to protect certain copyrighted works. It should be noted that watermarking can be used in multimedia sources such as text, images, audio and video without decreasing the quality of such works. Most experts agree that watermarking is an effective method to protect copyrighted works where copyright owners can monitor their works and prevent the works from illegal copying. A recent study has demonstrated that the ownership of academic works can be enhanced through watermarking tools such as a Digital Object Identifier with Quick Response Code (QR Code) [23].

Watermarking is a preventive technique that embeds the author's signature or a unique mark into the original work, making unauthorized duplication difficult and enabling recognition of the author's ownership through this distinctive sign or mark [12].

In brief, it would be fair to say that digital watermarking technology can solve the problems concerning unauthorized use of copyrighted works.

3. DRM tools.

Encryption involves converting information into a coded format, concealing its true meaning to safeguard data. Its main purpose is to maintain the confidentiality of digital data, whether stored on computer systems or transmitted over networks, such as the internet. DRM uses encryption to limit access to digital content and prevent unauthorized copying and sharing of copyrighted materials like music, movies, and e-books, effectively helping to combat piracy. Through DRM, copyright holders can electronically control the use of their works. Typically, a DRM system begins when the copyright owner provides the digital content to a service

provider, which then incorporates it into an asset management system that regulates its usage. By managing access and enabling content to be streamed upon verification, DRM minimizes unlawful use of digital media [24].

Conclusion

But not least, copyright protection in the digital landscape is a complicated issue. In relation to Kazakhstani legal framework, there is a lack of norms related to the legal regulation of the copyrighted works in the internet, including the main participants of such environment, ISPs.

In this context, we deem it essential to prioritize amending Article 6 of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Copyright and Related Rights» to include copyright objects in electronic or digital form.

It is proposed to incorporate definitions related to information intermediaries into the terminology of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Informatization» This law would also outline their rights and obligations concerning copyright objects on the internet.

Provisions requiring mandatory pre-trial dispute resolution between authors/rightsholders and providers should be incorporated into Article 49 of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Copyright and Related Rights».

In addition to the existing legal framework, authors and right holders in Kazakhstan ought to use contemporary technological measures such as blockchain and watermarking tools to protect their works and prevent illegal duplication.

References

1. Adejoke O. O. Nigeria law of intellectual property, (university of Lagos press and bookshop limited, Lagos). – 2018.
2. Atanasova I. Copyright infringement in digital environment //Economics & Law. – 2019. – T. 1. – №. 1. – C. 13-22.
3. Bently L. et al. Intellectual property law. – Oxford university press, 2022.
4. Awomolo-Enujiugha O. F. Piracy and its burden on copyright in Nigeria: Challenges and solutions //J. World Intell. Prop. – 2020. – T. 23. – C. 413.
5. Klein B., Edwards L., Moss G. Understanding copyright: Intellectual property in the digital age. – 2015.
6. Nurhayati Y. et al. The Issue of Copyright Infringement in 4.0 Industrial Revolution: Indonesian Case //Jurnal Media Hukum. – 2019. – T. 26. – №. 2. – C. 122-130.
7. Mathur A. et al. A reflection upon the digital Copyright Laws in India //Journal of Intellectual Property Rights (JIPR). – 2022. – T. 25. – №. 1-2. – C. 5-14.
8. Fatima S., Shah S. M. Violation of Copyright in Pakistan: Issues and Future Prospects //Pakistan Journal of Criminal Justice. – 2023. – T. 3. – №. 1. – C. 54-65.
9. Al-Ameen A. Copyright in the era of internet adversity: pre-empting a new dawn for Nigeria // Information & Communications Technology Law. – 2020. – T. 29. – №. 2. – C. 174-193.
10. Kim H. B., Anh D. N. N., Van P. N. Copyright Protection of Digital Content in Vietnam's Internet Age //International Journal of Religion. – 2024. – T. 5. – №. 8. – C. 779-791.

11. WIPO, «Summary of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886)» – URL: https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/summary_berne.html (accessed: 27.10.2024)
12. Adetunji A. O., Okuonghae N. Challenges of copyright protection in the digital age: The Nigerian perspective //Library Philosophy and Practice. – 2022. – С. 1-23.
13. Закон Республики Казахстан N 6-I от 10 июня 1996 года «Об авторском праве и смежных правах»– URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z960000006_ (дата обращения 27.10.2024)
14. Bakhramovna Y. I. et al. Problems of copyright protection: Plagiarism and piracy on the internet //Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT). – 2021. – Т. 12. – №. 4. – С. 1132-1135.
15. Идрышева С. К. Информационные посредники и их роль в авторских правоотношениях в цифровую эпоху. – 2024.
16. Видянова Анна «Почему защита авторских прав не развита в Казахстане?», 25 февраля 2019, <https://kapital.kz/gosudarstvo/76107/pochemu-zashchita-avtorskikh-prav-ne-razvita-v-kazakhstan.html> (дата обращения 03.11.2024)
17. Петр Троценко «Почему нарушение авторских прав в РК не считается преступлением», 11 июня 2018, <https://kapital.kz/gosudarstvo/69734/pochemu-naruseniye-avtorskikh-prav-v-rk-neschitayetsya-prestupleniyem.html> (дата обращения 03.11.2024)
18. Решение Бостандыкского районного суда г. Алматы от 05 марта 2020 года Дело №7514–19-00-2/10892
19. Скибан Оксана «В Минюсте рассказали, будут ли ужесточать ответственность за плагиат», 19 декабря 2023, <https://www.zakon.kz/sobytiia/6417955-v-minyuste-rasskazali-budut-li-uzhestochat-otvetstvennost-za-plagiat.html> (дата обращения 03.11.2024)
20. Didenko L. et al. Peculiarities of personal data protection according to European and Ukrainian legislation. – 2022.
21. Savelyev A. Copyright in the blockchain era: Promises and challenges //Computer law & security review. – 2018. – Т. 34. – №. 3. – С. 550-561.
22. Nehal Wagle «Copyright in Digital Era» 12 May 2019, <https://blog.ipleaders.in/copyright-digital-era/> (accessed: 03.11.2024)
23. Harahap M.K., Khairina N. Copyright protection of scientific works using digital watermarking by embedding DOI QR code //Journal of Computer Networks, Architecture and High-Performance Computing. – 2021. – Т. 3. – №. 2. – С. 234-240.
24. Umejiaku N., Obidimma E. O., Ani N. L. Legal Impact of the Advancement of Digital Technology on Copyright Protection in Nigeria //Journal of Commercial and Property Law. – 2024. – Т. 11. – №. 1. – С. 98-105.

А.К. Аронов

Maqsut Narikbayev University

(e-mail: an_aronov@kazguu.kz)

Интернет дәуірінде авторлық құқықты қорғау: Қазақстанның бағыты

Андатпа: Авторлық құқық авторлар мен авторлық құқық иелеріне әдеби, көркем, музыкалық және басқа да шығармашылық туындылар құрылған сәттен бастап беріледі. Берн конвенциясы, Зияткерлік меншік жөніндегі дүниежүзілік ұйым (ЗМДҰ) халықаралық шарттары және «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» Қазақстанның Заңы сияқты кейбір

іргелі құқықтық негіздер авторлар мен құқық иелерінің құқықтарын тану және қорғау үшін құрылғанын атап өткен жөн. Интернет, ұялы телефондар, электронды кітаптар, әлеуметтік медиа және басқалары сияқты цифрлық технологиялардың пайда болуы жұртшылыққа авторлық құқықпен қорғалған туындыларды оңай, арзан және жылдам жасауға, көбейтуге және таратуға мүмкіндік берді. Алайда, жоғарыда аталған мүмкіндіктерден басқа, цифрландыру плагиат, авторлық құқықбұзушылық сияқты күрделі мәселелерге әкелді, мұнда қарапайым пайдаланушылар авторлардың рұқсатынсыз материалдарды көшіріп, тарата бастады. Сонымен қатар, аталған мақалада авторлық құқықты қорғаудың қолданыстағы ұлттық режимі бұл мәселелерді шешуде тиімсіз болып көрінетіні атап өтілді.

Мақаланың мақсаты- отандық заңнамалар цифрлық саладағы авторлық құқықты бұзуды реттей ала ма деген мәселені қарастыра отырып, Қазақстандағы авторлық құқықты қорғаудың ағымдағы жағдайын талдау. Бұл мақаланың жаңалығы цифрлық ортада авторлық құқықты қорғауды күшейту үшін ақпараттық делдалдардың жауапкершілігі, блокчейн және су белгілері, Digital Rights Management (DRM) технологиялары сияқты кейбір заңнамалық және технологиялық шараларды енгізу болып табылады. Жоғарыда аталған мәселелерді шешу үшін автор негізінен диалектикалық, жүйелік-құрылымдық, салыстырмалы-құқықтық және формалды-құқықтық сияқты кейбір негізгі әдістерге жүгінеді.

Түйін сөздер: авторлық құқық, авторлық құқықты бұзу, интернет, ақпараттық делдал, блокчейн технологиясы, су таңбасы технологиясы, DRM.

А.К. Аронов

*Maqsut Narikbayev University
(e-mail: an_aronov@kazguu.kz)*

Защита авторских прав в эпоху Интернета: взгляд Казахстана

Аннотация: Авторское право предоставляется авторам и правообладателям литературных, художественных, музыкальных и других творческих произведений с момента их создания. Следует отметить, что некоторые фундаментальные правовые рамки, такие как Бернская конвенция, международные договоры ВОИС и закон Республики Казахстан «Об авторском праве и смежных правах», были созданы для признания и защиты прав авторов и правообладателей во всем мире. Появление цифровых технологий, таких как Интернет, мобильные телефоны, электронные книги, социальные сети и другие, предоставило общественности возможность создавать, воспроизводить и распространять произведения, защищенные авторским правом, проще, дешевле и быстрее. Однако, помимо вышеперечисленных возможностей, цифровизация также привела к возникновению сложных проблем, таких как плагиат, пиратство в целях защиты авторских прав, когда обычные пользователи начали копировать и распространять материалы без разрешения авторов. Более того, было отмечено, что существующий национальный режим защиты авторских прав, по-видимому, неэффективен для решения этих проблем. Цель статьи – проанализировать текущую ситуацию с защитой авторских прав в Казахстане, рассмотрев вопрос о том, может ли национальная правовая база справиться с нарушением авторских прав

в цифровой сфере. Новизна этой статьи заключается в введении некоторых законодательных и технологических мер, таких как ответственность информационных посредников, блокчейн и водяные знаки, технологии Digital Rights Management (DRM) для усиления защиты авторских прав в цифровой среде. Для решения вышеуказанных вопросов автор в основном использует некоторые основные юридические методы, такие как диалектический, системно-структурный, сравнительно-правовой и формально-юридический.

Ключевые слова: авторское право, нарушение авторских прав, интернет, информационный посредник, технология блокчейн, технология водяных знаков, DRM.

References

1. Adejoke O. O. Nigeria law of intellectual property, (university of Lagos press and bookshop limited, Lagos). – 2018.
2. Atanasova I. Copyright infringement in digital environment //Economics & Law. – 2019. – Т. 1. – №. 1. – С. 13-22.
3. Bently L. et al. Intellectual property law. – Oxford university press, 2022.
4. Awomolo-Enujiugha O. F. Piracy and its burden on copyright in Nigeria: Challenges and solutions //J. World Intell. Prop. – 2020. – Т. 23. – С. 413.
5. Klein B., Edwards L., Moss G. Understanding copyright: Intellectual property in the digital age. – 2015.
6. Nurhayati Y. et al. The Issue of Copyright Infringement in 4.0 Industrial Revolution: Indonesian Case //Jurnal Media Hukum. – 2019. – Т. 26. – №. 2. – С. 122-130.
7. Mathur A. et al. A reflection upon the digital Copyright Laws in India //Journal of Intellectual Property Rights (JIPR). – 2022. – Т. 25. – №. 1-2. – С. 5-14.
8. Fatima S., Shah S. M. Violation of Copyright in Pakistan: Issues and Future Prospects //Pakistan Journal of Criminal Justice. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 54-65.
9. Al-Ameen A. Copyright in the era of internet adversity: pre-empting a new dawn for Nigeria // Information & Communications Technology Law. – 2020. – Т. 29. – №. 2. – С. 174-193.
10. Kim H. B., Anh D. N. N., Van P. N. Copyright Protection of Digital Content in Vietnam's Internet Age //International Journal of Religion. – 2024. – Т. 5. – №. 8. – С. 779-791.
11. WIPO, «Summary of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886)» – URL: https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/summary_berne.html (data obrashhenija: 27.10.2024).
12. Adetunji A. O., Okuonghae N. Challenges of copyright protection in the digital age: The Nigerian perspective //Library Philosophy and Practice. – 2022. – С. 1-23.
13. Закон Республики Казахстан N 6-І от 10 июня 1996 года «Об авторском праве и смежных правах» – URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z960000006_ (data obrashhenija 27.10.2024).
14. Bakhramovna Y. I. et al. Problems of copyright protection: Plagiarism and piracy on the internet //Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT). – 2021. – Т. 12. – №. 4. – С. 1132-1135.
15. Idrysheva S. K. Informacionnye posredniki i ih rol' v avtorskih pravootnoshenijah v cifrovuju jepohu. – 2024.

16. Anna Vidjanova «Pochemu zashhita avtorskih prav ne razvita v Kazahstane?», 25 fevralja 2019, <https://kapital.kz/gosudarstvo/76107/pochemu-zashchita-avtorskikh-prav-ne-razvita-v-kazahstane.html> (data obrashhenija 03.11.2024).
17. Petr Trocenko «Pochemu narushenie avtorskih prav v RK ne schitaetsja prestupleniem», 11 iyunja 2018, <https://kapital.kz/gosudarstvo/69734/pochemu-narusheniye-avtorskikh-prav-v-rk-ne-schitayetsya-prestupleniyem.html> (data obrashhenija 03.11.2024).
18. Reshenie Bostandykского rajonnogo suda g. Almaty ot 05 marta 2020 goda Delo №7514-19-00-2/10892.
19. Oksana Skiban «V Minjuste rasskazali, budut li uzhestochat' otvetstvennost' za plagiat», 19 dekabrja 2023, <https://www.zakon.kz/sobytiia/6417955-v-minyuste-rasskazali-budut-li-uzhestochat-otvetstvennost-za-plagiat.html> (data obrashhenija 03.11.2024).
20. Didenko L. et al. Peculiarities of personal data protection according to European and Ukrainian legislation. – 2022.
21. Savelyev A. Copyright in the blockchain era: Promises and challenges //Computer law & security review. – 2018. – Т. 34. – №. 3. – С. 550-561.
22. Nehal Wagle «Copyright in Digital Era» 12 May 2019, <https://blog.ipleaders.in/copyright-digital-era/> (data obrashhenija 03.11.2024).
23. Harahap M. K., Khairina N. Copyright protection of scientific works using digital watermarking by embedding DOI QR code //Journal of Computer Networks, Architecture and High Performance Computing. – 2021. – Т. 3. – №. 2. – С. 234-240.
24. Umejiaku N., Obidimma E.O. C., Ani N. L. Legal Impact of the Advancement of Digital Technology on Copyright Protection in Nigeria //Journal of Commercial and Property Law. – 2024. – Т. 11. – №. 1. – С. 98-105.

Information about author:

Аронов А.К. – корреспонденция авторы, LLM, докторант, аға оқытушысы, Халықаралық құқық департаменті, Maqсут Narikbayev University, Қорғалжын 8, Z05K8C9, Астана қ., Қазақстан.

Аронов А.К. – автор для корреспонденции, LLM, докторант, старший преподаватель, департамент Международного права, Maqсут Narikbayev University, Коргалжын 8, Z05K8C9, г.Астана, Казахстан

Aronov A. – correspondence author, LLM, doctoral student, senior Lecturer, Department of International law, Maqсут Narikbayev University, Z05K8C9, Astana city, Kazakhstan.

**Қылмыстық құқық. Қылмыстық процесс. Криминалистика.
Криминология / Criminal law. Criminal process. Criminalistics.
Criminology / Уголовное право. Уголовный процесс. Криминалистика.
Криминология**

МРНТИ 10.85.31
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-84-96>

Сот-психологиялық сараптамасының теориялық және құқықтық мәселелері

А.Б. Избасова¹, Ш.Б. Маликова¹, А.Г. Кан²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті

²Қазақстан Республикасы Ішкі Істер Министрлігі М. Есболатов атындағы Алматы академиясы

(e-mail: ¹a_izbasova@mail.ru, ¹msholpan7876@gmail.com, ²kan_torsan@mail.ru)

Аңдатпа: Мақала Қазақстандағы сот-психологиялық сараптамасының теориялық және құқықтық сұрақтары мен заңнамалық тұрғыдан реттелу мәселелеріне арналған. Сот-психологиялық сараптама психологтарды заң практикасына тартудың негізгі нысаны болып табылады. Оларға тергеу органдарының өкілдері тарапынан жүгінудің объективті де, субъективті де себептері бар. Біріншіден, сот-психологиялық сараптаманың мәліметтері дәлелдемелердің қайнар көздерінің бірі болып табылады және шындықты анықтауға қызмет етеді. Екінші жағынан, сараптама деректерінің болуы тергеушіге қателіктің ықтималдығын азайтуға мүмкіндік жасап, мәселені шешуге сенімділік береді.

Мақаланың мақсаты қылмыстық сот ісін жүргізуде сот-психологиялық сараптама жүргізудің кейбір теориялық, құқықтық, ұйымдастырушылық мәселелерін талдау және оны Қазақстан Республикасының қылмыстық сот процесін жүргізуді жақсарту жөнінде ұсынымдар әзірлеуде негізге алу. Мақала барысында сот-психологиялық сараптаманың түсінігі, мәні, пәні мен объектілері қарастырылып және сот-психологиялық сараптаманы қылмыстық сот ісін жүргізуде тағайындаудың құқықтық мәселелері тұжырымдалды.

ҚР Қылмыстық сот ісін жүргізуде сот-психологиялық сараптаманың әдіснамалық қасиеттері мен сипаттамаларын айқындау саласында елеулі келіспеушіліктер бар. Қылмыстық құқық теориясында әзірленген құқықтық-техникалық және психологиялық-техникалық талаптар қабылданған нормативтік құқықтық актілерде көрсетілген талаптарды нақты практикалық іске асырмай пайда келтіре алмайды.

Түйін сөздер: Сот сараптамасы, сот-психологиялық сараптама, сарапшы, психологиялық білім, тергеу органдары.

Кіріспе

Сот сараптамасы – қылмыстық, азаматтық және әкімшілік процестерде ғылыми-техникалық жетістіктерді пайдаланудың бір түрі. Бүгінгі таңда теория мен практикада күрделі, проблемалық жағдайларда сарапшы мамандардың кеңесіне жүгіну қажеттілігі мойындалған. Сараптама, әдетте, ерекше жағдайларда, әлеуметтік және өндірістік басқару, сот ісін жүргізу, білім беру саласында шешім қабылдауда тұлғалардың білімі жеткіліксіз болған кезде жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасы ҚПК-нің 270-бабына сәйкес іс үшін маңызы бар мән-жайлар сарапшының материалдарды арнайы ғылыми білімдер негізінде жүргізетін зерттеуінің нәтижесінде алынуы мүмкін жағдайларда сараптама тағайындалады [1].

Психологиялық білім, ерекше білім бола отырып, психиканың дамуы мен жұмыс істеу заңдылықтары туралы ғылыми дәлелдерге объективті негізделген және басқа біліммен қатар сот төрелігін қамтамасыз ету, мүліктік қатынастар мен азаматтардың жеке құқықтарын қорғау мақсатында қолданыла алады. Олар оқиғаның себептерін анықтау үшін фактілер мен құбылыстардың жиынтығын зерттейді. Сот ұсынған барлық дәлелдемелерді ескере отырып және сотталушының қылмысқа қатысу ықтималдығының дәрежесін бағалай отырып, сарапшы әр істің мәнін анықтауда логика принциптерін басшылыққа алады. Олар сондай-ақ мемлекетке болашақта қылмыспен күресуге көмектеседі. Сарапшы медицина, психология, сот сараптамасын қоса алғанда, тіпті егер қажет болса, аяқ киім тігу және үйді бояу сияқты әртүрлі кәсіптер мен кәсіптердің өкілдері бола алады. Негізгі критерий-сарапшының білімі іске қатысы бар салада білімі, техникалық дағдылары, арнайы дайындығы және тәжірибесінің болуы.

Зерттеу әдістері

Мақаланы жазу барысында зерттеудің жүйелік, салыстырмалы-құқықтық талдау, жинақтау, формальді-логикалық әдістемелері қолданылды.

Талқылау

Ағымдағы нормаларға талдау жасасақ заң шығарушы сот, анықтау және тергеу органдарын қажет жағдайларда тұлға психикасының қабылдау, есте сақтау, ойлау, ерік, ақыл және т.б. сияқты жеке ерекшеліктерін анықтау үшін психологиялық сараптама тағайындауға міндеттейді. Тергелетін оқиғаның мән-жайларын дұрыс қабылдау және олар туралы дұрыс көрсетпелер беру мүмкіндігі психикалық аурудың болуына немесе болмауына ғана емес, сонымен бірге адам психикасының кейбір жеке ерекшеліктеріне, оның даму жағдайларына, ситуацияның сипатына байланысты. Сондықтан психиканың осындай қызметін психиатр емес, сарапшы психолог зерттеуі керек.

Сараптама жүргізу кезінде жеке тұлғаның мәнін талдауға көңіл бөлу керек, профессор А.П.Гуськованың пікірінше, "жеке тұлғаның өмірі, психиканың әлеуметтік өмірі мен адамның психологиялық ерекшеліктері ретінде ерекше (жеке) үйлесімімен қамтамасыз

етіледі. Оған мінез-құлық, темперамент, психикалық процестердің ерекшеліктері, басым сезімдердің үйлесуі, қызметтік ниеттері, қабілетті қалыптастыру кіреді" [2]. Айта кету керек, осы жағдайлардың барлығында сарапшы да, жауапты тұлға да түсіндірме тұжырымдар жасаумен айналысады. Сарапшылар өздері зерттеп жатқан құбылыстарға түсініктеме береді, ал фактілерді зерттеушілер сарапшылардың түсіндірмелерін ұсына-тындығын не жақсы түсіндіретінін қарастырады – бұл құбылыстарға объективті негізделген түсініктеме беруі немесе олар біржақты, қате немесе адал емес болуы мүмкін.

Сот-психологиялық сараптама – істі дұрыс шешу үшін маңызы бар мән-жайлар бойынша қорытынды беру мақсатында психология саласындағы арнайы таным негізінде сарапшы жүзеге асыратын зерттеу [3]. Осылайша, сот-психологиялық сараптама – тергеушінің немесе соттың тапсырмасымен арнаулы психологиялық білімі бар тұлғаның оған ұсынылған эксперименттік материалдарды зерттеу және іс үшін маңызды және белгіленген нысанда қорытынды беру мақсатында зерттеуден тұратын белгілі бір іс-әрекеті.

Осылайша, қылмыстық қабілеттілікті анықтау міндеті сот психологынан құқықтық қабілеттілік стандарттарын түсінуді, мұқият клиникалық сауалнама жүргізуді және сенімді, жарамды шараларды қолдана отырып, адамды бағалауды және барлығын жалпылауды талап ететін жүйелі стандартталған процесс болып табылады. Сот психологтары адамның психикалық қызметін, шешім қабылдау қабілетін, сот процесін түсінуді, оны қорғауға көмектесу қабілетін, сондай-ақ оның айыптаулары мен ықтимал нәтижелерін мойындауды бағалайды. Олар сондай-ақ адамның психиатриялық тарихын, IQ көрсеткішін, дамудың немесе ақыл-ой қабілетінің бұзылуын және кез келген ағымдағы психиатриялық диагнозды ескереді. Қылмыстық процестің кез-келген кезеңінде басты назарда болатын адам өзіндік жеке психологиялық ерекшеліктерімен әр уақытта психологиялық сипаттағы сұрақтардың туындауына себепкер болады. Олардың кейбіреулері тергеушінің немесе судьяның кәсіби және күнделікті тәжірибесі негізінде сәтті шешіледі, ал басқалары сараптамалық зерттеуді талап етеді.

Қылмыстық жүйенің бір бөлігі ретінде сот психологтары балаларға қатысты зорлық-зомбылық жағдайлары бойынша жұмыс істей алады немесе айыпталушының ақыл-есін анықтай алады. Олар күдіктінің қылмыс кезінде жақсылықты зұлымдықтан ажыратқаны туралы, тіпті кәмелетке толмаған адам заңсыз әрекет туралы сөйлескенде шындыққа жанасатыны туралы негізделген пікір бере алады. Кейбір сот психологтары қауіп-қатерді бағалау саласында жұмыс істейді, бұл кімнің зорлық-зомбылық жасау қаупі бар екенін болжайтын жаңа ғылым. Алайда, психологиялық ғылымды қолдану тек клиникалық талдаумен немесе сотта куәландырумен шектелмейді. Шетел тәжірибесінде әлеуметтік психологтар мен эксперименталды психологтар көбінесе адвокаттарға алқабилерді таңдауға көмектеседі немесе ең сенімді дәлелдерді табу үшін фокус-топтар жүргізеді.

Қылмысқа қарсы күрестің қазіргі жағдайында қылмыстық істер бойынша дәлел-демелер базасын кеңейтудің, күшейтудің, тергеу қызметінің тиімділігін арттырудың жаңа мүмкіндіктерін іздеудің өткір қажеттілігі көрініс табады. Сот-психологиялық тәжірибеде ҚР ҚК-нің 99, 106, 101, 111-баптарында көзделген айып тағылған қылмыстық

құқық бұзушылықтар жасалған кезде күдіктілерде заңды релевантты эмоционалды жай-күйлердің сараптамасы аса күрделі және жауапты санатқа жататынын көрсетеді [4]. Күдіктінің эмоционалды жағдайын сараптамалық зерттеу оның жеке психологиялық сипаттамаларын психологиялық диагностикалауды, жеке тұлғаның құқықтық маңызды ситуациямен өзара әрекеттесуін талдауды, жеке қасиеттер мен мінезін, эмоционалды күйін, оның пайда болу жағдайларын, динамикасы мен дамуын, аффективті жағдайда жасалған құқық бұзушылықтың квалификациясын анықтауды қамтиды. Қазіргі уақытта психологтардың сот жүйесіне көмектесетін ең негізгі әдістерінің бірі- адамның психикалық денсаулығы немесе когнитивті қызметі олардың сот ісін жүргізу қабілетіне қалай әсер ететінін түсіну. Сот процесіне әділ қатысу үшін сотталушы не үшін айыпталғанын түсініп, өзін кінәлі немесе кінәсіз деп тану туралы өтініш бере алады, сот ісін жүргізудің қалай жүріп жатқанын түсінеді, адвокатқа нұсқау береді және (қажет болған жағдайда) дәлелдемелерді әділ түрде ұсына алады.

Қазіргі заманда барлық жағынан өзгерген қылмыстылыққа қарсы тұрудың тиімділігін арттыру үшін біріншіден, жеке адамның құқықтары мен заңды мүдделерін мүлтіксіз құрметтей отырып, құқық қорғау және сот органдарының қызметінде күшпен ықпал ету режимінен өзара іс-қимылдың икемді принциптеріне қайта бағдарлау және екіншіден, қылмыстық сот ісін жүргізуді жүзеге асыратын адамдардың психологиялық дайындығын арттыруға және олардың кәсіби психологтармен өзара іс-қимыл практикасын кеңейтуге тиісті талаптар қойылады. Осыған байланысты қылмыстық процесте іс жүргізуді жүзеге асыратын субъектілер мен психологиялық білімді қолданатын, оның ішінде сот-психологиялық сараптама жүргізетін субъектілердің өзара қатынастарының проблемаларын зерттеу өзекті болып табылады.

Сот-психологиялық сараптаманың қорытындысы болашақ тәуекелдерді басқару үшін енгізілуі мүмкін тәуекелдерді басқару стратегияларын ұсына алады. Бұған мінез-құлықты бақылау және шектеу үшін лицензиялау шарттары, мінез-құлық пен қажеттіліктерді басқару үшін белгілі бір агенттіктермен өзара әрекеттесу немесе олардың қатысуы мен ілгерілеуін арттыру үшін жеке адамдармен жұмыс істеу жолдары сияқты мәселелер кіруі мүмкін.

Қылмыстық процестің барысында сот-психологиялық сараптама қолдану бұл – қоғамдық қауіпсіздік пен сот жүйелеріне психологиялық ғылым мен принциптерді қолдану. Адам мінез-құлқының объективі арқылы тәжірибе мамандары қоғамның қауіпсіздігін қамтамасыз ететін мәселелерді шешу үшін қылмыстық сот төрелігі жүйесінде жұмыс істейді. Іс бойынша дәлелдеу құралы ретінде сот-психологиялық сараптама нәтижелері қылмыстық процесс қатысушыларына (айыпталушыға, сотталушыға, жәбірленушіге, куәға) қатысты пайдаланылуы мүмкін.

Сот-психологиялық сараптама теориясында өзекті орын алатын – бұл сараптама объектісі болып табылады. Объектіге қатысты дискуссиялық мәселелер туындаған болатын. Сот сараптамасында сараптамалық зерттеу объектісі – сараптамалық мәселені шешуге қажетті ақпаратты қамтитын материалдық объект ретінде анықталады [5]. Нақты деректер туралы ақпаратты материалдық тасушы сот сараптамасының объектісі

болып табылады. Сот сараптама объектісінің сипаттамасы оның материалдық табиғатын ескермесе толық болмас еді деп көрсетті зерттеушілер [6].

Алайда, сот сараптамасындағы сот-психологиялық сараптама объектісінің материалдық жағы ғылыми пікірталастар туғызады және сот-психологиялық сараптаманың объектісі субъектінің психикалық бейнесі немесе психикалық қызметі бола алмайды деген қорытындыға келеді[7]. Тірі организмдер, процессуалдық мәртебесі бар тұлға ретіндегі адам объект бола алады[8].

Адамның психикалық белсенділігі сот сараптамасының объектісі болып саналуы мүмкін деген пікірді ұстана отырып, психология ғылымының тұжырымдамалық негіздеріне сүйену керек деп санаймыз. Адамның психикасы – бұл мидың белсенділігі, жоғары ұйымдастырылған материяның жүйелік қасиеті екендігі белгілі [9]. Сот-психологиялық сараптамасының теориялық базасы құрылатын психологияның іргелі ғылымында, "психиканы идеалистер сияқты материядан ажыратуға болмайды, бірақ оны материалистер сияқты материямен де теңдестіруге мүмкін емес" деген тұжырымдар негізделген[10]. Жалпы теориялық және жалпы психологиялық деңгейде адамның психикалық қызметі таным пәні бола тұра, оның объектісі бола алмайды. Биологиялық түр ретіндегі адам ғана оның объектісі болады. Философиядағы таным объектісі деп субъектінің танымдық қызметінде оның өзіне қарама-қайшы келетін және оның санасынан тәуелсіз өмір сүретін шындықтың элементі түсініледі[11]. Объектіге берген анықтамалардың ішінде ең жиі кездесетіні ол – М.М. Коченовтың берген анықтамасы, ол психикалық сау адамның психикалық қызметі болып табылады[12]. И.А. Кудрявцев, М.М. Коченовпен келісіп, сот-психологиялық сараптама "толық норманы" зерттейді деп атап өтті[13].

Сот психологиясы психологиядағы мамандандырудың жаңа саласы болып саналғанымен, бұл сала психология тарихындағы алғашқы күндерден басталады. Философтар мен ғалымдар ұзақ уақыт бойы адамдарды қылмыс жасауға, агрессивті болуға немесе қоғамға жат мінез-құлыққа не итермелейтінін түсінуге тырысты. Сот психологиясы қылмыстарды ашып, қылмыскерлердің санасына еніп қана қоймай, сот психологтарының алдындағы көптеген мәселелерді айқындады. Сот психологиясы саласында әртүрлі жұмыс нұсқалары бар. Мысалы, кейбір сот психологтары қылмыс жасаған немесе қылмыс құрбаны болған адамдарды бағалау, бағалау және емдеу үшін тікелей қылмыстық сот төрелігі жүйесінде жұмыс істейді. Басқа сот психологтары балаларға қатысты зорлық-зомбылық жағдайларын зерттейді, куәгер балалармен жұмыс істейді, балаларды қорғау дауларына қатысатын адамдарды бағалайды және ақыл-ой қабілеттерін бағалайды.

Көрнекті кеңес психологы Л.С. Выготский: психологтың сот практикасы психотехниканың көрінісі ретінде әрекет етеді деп сипаттаған [14]. Психотехникалық теория - бұл "объект" теориясы емес, практика теориясы, "объектімен психологиялық жұмыс" теориясы. Сот сараптамасы саласындағы бұл ереже алғаш рет психолог М.М. Коченовтың докторлық диссертациясында көрініс тапты: ол ғылыми зерттеулердің объектісі ретінде "арнайы психологиялық білімді қолдана отырып дәлелдемелер алуға бағытталған сарапшы психологтардың кәсіби қызметін алды[12].

Құқықтық тұрғыдан алып қарайтын болсақ сот-психологиялық сараптама объектісі жеке тұлға және қылмыстық іс материалдары болып табылады. Гносеологиялық тұрғыдан - ақпарат көздері: идеалды (психика) және материалдық (заттай дәлелдемелер, жауап алу хаттамалары, эксперименттік-психологиялық тексерудің нәтижелері және т.б.). Сот-психологиялық сараптаманың негізгі пәні – құқықтық маңызды ситуацияда психикалық қызметтің патологияға жетпеген маңызды өзгерістері туралы нақты мәліметтер. Сараптамалық профилактика тұрғысынан сот-психологиялық сараптама пәні – қылмыс жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларға, құқықтық маңызды ситуациядан тыс адамның психикалық қызметінің ерекшеліктеріне қатысты нақты деректер.

Нәтижелер

Сот-психологиялық сараптаманың құқықтық мәселелерінің біріне сараптаманың түрін дұрыс таңдап, сарапшының алдына қойылатын сұрақтарды дұрыс рәсімдеп, қажетті материалдарды жинап беру қатарына әлі күнге дейін өзекті мәселеге жатады. Сондықтан сот-психологиялық сараптама классификациясын айқындау керектігі көрінеді. Сот-психологиялық сараптаманың классификациясы теориялық және практикалық тұрғыдан маңызды мәнге ие, өйткені бұл олардың әдістемелік және ұйымдастырушылық жағынан қамтамасыз етілу бағытын анықтауға мүмкіндік береді. Ол ең алдымен, тиісті дәлелдемелік ақпаратты жинау, талдау және пайдалану қажеттілігін қанағаттандыруға ықпал етеді; сараптаманы тағайындау кезінде оның түрін дұрыс анықтауға, сараптама мекемесін (сарапшыны) таңдауға мүмкіндік береді, демек, сот-тергеу практикасы үшін үлкен маңызы бар қылмыстық сот ісін жүргізу процесінде сараптаманы пайдаланудың мәні мен тетігін көрсетуге мүмкіндік береді. Сот-психологиялық сарапшылар ұсынған мәселелер құқықтық контекст шеңберіндегі барлық клиникалық спектрді қамтиды, нәтижесінде соттар шешуі керек Азаматтық және қылмыстық мәселелер туындауы мүмкін. Құқықтық мәселелерге қатысты қабілеттерді сипаттау және өлшеу сот психологиясының маңызды мақсаты болып табылады. Нәтижесінде сот-медициналық сарапшы заңды дәлелдер мен сот шешімдерін қабылдауды хабардар ететін, бірақ оған араласпайтын тиісті, дәл және сенімді деректер мен қорытындылар жасауға тырысады. Сонымен қатар, психологиялық этикалық нормалар мен құқық талаптары арасындағы қайшылықтарды түсіндіру қажеттілігіне ерекше назар аударылады. Психологиялық және құқықтық мәселелердің синтезі сот-медициналық сараптаманы басқа мамандықтардан ажыратады.

Қазіргі уақытта сот-психологиялық сараптаманы классификациялау үшін мынадай критерийлерді бөліп көрсетуге болады: сарапталушының процессуалдық жағдайы; оның жеке басының ерекшеліктері; жыныстығы бойынша; сараптамалық зерттеу объектісі; сарапталушылардың саны; өткізу орны мен жағдайлары; зерттеудің саны мен құрамы; қылмыстық істер санаттары; зерттеудің жеке пәні. Әр сот-психологиялық сараптамасының түрін талдау олардың әрқайсысы өз проблемаларымен және ерекшеліктерімен сипатталатындығын көрсетеді.

Қылмыстық сот ісін жүргізудегі сараптамалық зерттеудің жалпы пәнінің критерийіне сүйене отырып, сот-психологиялық сараптаманың келесі түрлері анықталды: жеке тұлғаның эмоционалды және басқа жағдайларына сот-психологиялық сараптама; жеке тұлғаның реттеуші қабілеттеріне сот-психологиялық сараптама; жеке тұлғаның танымдық қабілеттеріне сот-психологиялық сараптама; жеке тұлғаның коммуникативті қабілеттеріне сот-психологиялық сараптама; ниет сипаттамаларына сот-психологиялық сараптама; жеке тұлғаның жеке психологиялық ерекшеліктеріне сот-психологиялық сараптама; әсер етудің сот-психологиялық сараптамасы; ұйымдасқан топтың сот-психологиялық сараптамасы; жеке адам мен ситуацияның өзара әрекеттесуінің сот-психологиялық сараптамасы. Сот-психологиялық сараптаманың бұл классификациясы түпкілікті емес және психологиялық ғылымның да, сараптамалық тәжірибенің дамуымен толықтырылады.

ҚР Сот сараптама тізілімдемесінің қатарына "Сот-психологиялық зерттеу" (шифр 30.1) тек қана 2017 жылы енгізілді. Қазіргі таңда осы сараптаманы әдістемелік жағынан қамтамасыз ететін, яғни нақты іс-әрекеттер барысын көздейтін және оларды шешу алгоритмі регламенттелетін басшылықтың жоқтың қасы. Сондықтан ведомствоаралық деңгейде сәйкес құқыққорғау органдарымен келісе отырып әдістемелік нұсқауларды өңдеп енгізу өзекті мәселе болып тұр.

Құқық қорғау органдарының сарапшының алдына қойған мәселені шешу үшін қолданылатын әдістер кең көлемде таралған, сондықтан олар қазіргі кезде жүйелеу мен классификациялауды талап етеді. Стандартталынған әдістер мен әдістемелердің болмауынан психолог сарапшылар қиындықтарға тап болуда, сонымен қатар бұл мәселе сарапшы қортындысын бағалау барысында сот және тергеу органдарына да қатысты.

Қорытынды

Сарапшының қорытындысы қандай да бір дәлелдердің бар немесе жоқ екенін анықтауға мүмкіндік беретін дәлелдемелердің қайнар көзі болып табылады. Сарапшы-психологтың қорытындысын қылмысты тергеу процесінде дәлелдемелердің бір түрі ретінде сәтті пайдалану үшін тергеу және сот қызметкерлерінің оны дұрыс және жан-жақты бағалауы ерекше маңызды.

Сот-психологиялық сараптама теориясында көптеген мәселелер әлі күнге дейін толығымен зерттелмеген. Көбінесе, арнайы әдебиеттерде қылмыстық істер бойынша тағайындалатын сот-психологиялық сараптама мәселелері қарастырылады, бұл күдіктінің 96,6%-ында қылмыстық-агрессивті әрекеттерінде «аффектінің» болуымен байланысты болып отыр. Ал азаматтық және әкімшілік өндірістегі сот-психологиялық сараптама проблемаларына арналған жұмыстар жоқтың қасы.

Өкінішке орай, қылмыстарды тергеу процесінде сот-психологиялық сараптама тағайындау және өндіру тәжірибесі жүйесіз болып отыр. Тергеушілер мен судьялар сот-психологиялық сараптама тағайындау, сараптама қорытындысының нәтижелерін бағалау және пайдалану кезінде қиындықтарға тап болса, сарапшылар өз ретінде сараптама жүргізу кезінде қателіктер жіберетін кездер де кездесіп жатады. Қылмыстық

істердің жекелеген санаттары бойынша сот-психологиялық сараптама құқық қолдану мәселелері зерттелмеген.

Жәбірленушілердің психикалық жағдайын сараптамалық бағалау – қазіргі таңда өзекті мәселелердің біріне айналып отыр. Бұл көбінесе соңғы уақытта жәбірленушінің іс жүргізу құқықтарының дәйекті кеңеюі, оның іс жүргізу кепілдіктерінің күшеюі, сондай-ақ құқық қорғау органдарының қылмыс жасаған адамға ұқыпты қарауының айқын тенденциясы болып табылады. Қылмыстық процесс барысында жәбірленушінің психикалық жағдайын сараптамалық бағалаудың әртүрлі аспектілері кездеседі. Сот-психологиялық сараптамаға деген сұраныс әлеуметтік жағдайына, жас немесе қартайғанына, физикалық немесе психикалық кемшіліктеріне немесе басқа психофизикалық қасиеттері мен жағдайларына байланысты өз құқықтары мен заңды мүдделерін өз бетінше қорғай алмайтын көмекке мұқтаж жәбірленушілердің мүдделерін қорғау проблемалары туындаған кезде байқалады.

Тергеу және сот практикасында кейде қылмыс құрамының жоқ екенін дәлелдеу кезінде сот-психологиялық сараптама тағайындау қажеттілігі туындайды. Судьялар мен тергеушілер мұндай сараптаманың мүмкіндіктері мен құзыреті туралы жеткілікті білмейді, сарапшылардың қорытындыларына сенімсіздікпен қарайды. Алайда, психологиялық білімді пайдаланбай, белгілі бір жағдайларды дәлелдеу қиын болуы мүмкін. Сондықтан мұндай сараптамалардың дамуы орынды және өзекті болып көрінеді: қажетті қорғаныс жағдайлары мен оның асып кетуінің дәлелі ретінде; аса қажеттілік жағдайларының дәлелі ретінде; физикалық немесе психикалық мәжбүрлеу белгілерінің дәлелі ретінде; негізделген тәуекелдің мүмкіндігінің дәлелі ретінде; бұйрықты немесе өкімді орындау әрекеттеріне қатысты заңдылықтың жекелеген шарттарының дәлелі ретінде. Барлық осы сараптамалар әртүрлі жағдайларда адамның өзара әрекеттесу ерекшеліктерін дәлелдеуге байланысты біріктірілген (қажетті қорғаныс, төтенше қажеттілік, негізделген тәуекел, физикалық немесе психикалық мәжбүрлеу).

Қазақстан Республикасының қылмыстық сот ісін жүргізуде сот-психологиялық сараптама тағайындаудың маңызды құқықтық проблемасының қатарына комиссиялық сараптама жүргізу кезінде сандық құрамды дұрыс айқындамау мәселесі кіріп тұр. Мәселен, ҚР ҚПК 281-бабының 2-тармағына сәйкес комиссиялық сараптама күрделі сараптамалық зерттеулер жүргізу қажет болған жағдайларда тағайындалады және оны бір мамандықтағы кемінде екі сарапшы жүргізеді. Бұл олардың арасында келіспеушіліктер туындаған кезде оларға қойылған мәселелер бойынша нақты бір жауап бере алмайтындығын, ал бұл сәйкесінше соттың мәнді бір шешім қабылдау үшін қиындық туғызатынын көрсетеді. Бұл проблема ҚР ҚПК 281-бабының 3-тармағында көрсетілгендей, ақыл-есінің дұрыстығы мәселесі бойынша сараптаманы тағайындау және жүргізу кезіндегідей, қорытындыда бір пікірге келуі үшін комиссиялық сараптаманың ең аз құрамын екіден үш сарапшыға дейін заңнамалық өзгерту арқылы шешілуі мүмкін [1].

Қазіргі уақытта Қазақстан заңнамасында қылмыстық, азаматтық сот ісін жүргізуде арнайы психологиялық білімге деген қажеттілік пен оларды сот-тергеу практикасында пайдалану арасында сәйкессіздік байқалады, бұл сот-тергеу жұмысында сот-психологиялық сараптаманы қолданудың проблемалық сипатын көрсетеді.

О.Д.Ситковская тергеушілер мен судьялардың жиі жіберетін қателіктері сот-психологиялық сараптаманың орнына кешенді сот психологиялық-психиатриялық сараптаманың негізсіз тағайындаулары екенін айтады [15]. Мысалы, ақыл-есі дұрыс, психикалық аурулардан зардап шекпейтін деп танылған адамға қатысты, ол айыпталған әрекет кезінде оның санасы мен мінез-құлқына айтарлықтай әсер еткен аффект немесе басқа эмоционалды күй жағдайында болғанын анықтау үшін, сондай-ақ, іс үшін маңызды мән-жайларды дұрыс қабылдау және олар туралы дұрыс айғақтар беру қабілетін анықтау мақсатында психикалық аурулардан зардап шекпейтін мектеп жасына дейінгі балаларға қатысты кешенді сот психологиялық-психиатриялық сараптама тағайындау жағдайлары жатады. Бұл мәселелерді шешу үшін психиатрия саласының білімі қажет емес, тек психология, балалар психологиясы саласындағы білімдер жеткілікті. Сонымен, психикалық толықтығына күмән болмаған кезде, яғни психикалық бұзылыстың бар екендігі туралы күдік болмаған жағдайда, сот-психиатриялық сараптамасы тағайындалмауы керек. Бұл ереже өлім жазасы немесе өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасы қарастырылған істер бойынша тұлғаларға қатысты емес. Алайда сот-тергеу органдары сот-психологиялық сараптаманың орнына кешенді сот психологиялық-психиатриялық сараптама тағайындап жатады және осы қалыптасқан ситуацияны ешкім түсіндіре алмайды. Еске сала кетейік, кешенді сараптама іс үшін маңызы бар мән-жайларды анықтау үшін әртүрлі білім салалары негізінде зерттеу қажет болғанда тағайындалады және оны түрлі мамандықтағы сарапшылар өз құзыреті шегінде жүргізеді (ҚР ҚПК 282-бабы) [1].

М.М.Коченовтың пайымдауынша, кешенді сот психологиялық-психиатриялық сараптаманың негізгі функциясы-айыпталушылардың, куәгерлердің және жәбірленушілердің психикалық қызметінің жеке ерекшеліктерін дәл және объективті бағалауға мүмкіндік беретін арнайы психологиялық білім мен зерттеу әдістерін практикалық қолдану негізінде жаңа фактілерді алу болып табылады.

И.А. Кудрявцев кешенді сот психологиялық-психиатриялық сараптаманы тағайындау негіздеріне бұрын болған нейропсихиатриялық аурулар туралы ақпаратты (бас миының жарақаттары, интоксикация, менингит және т.б.) немесе тергеуші мен сот үшін оқиға қарсаңында, құқық бұзушылық әрекетті жасау кезінде немесе одан кейін мінез-құлықтағы ауытқу, ерекше қатыгездік, түсініксіздік белгілері жатады деп мәлімдейді [16].

Сот-психологиялық сараптама мен кешенді сот психологиялық-психиатриялық сараптамаларын дұрыс орынды тағайындамау тергеушілер мен судьялардың олардың ерекшеліктерін білмеуі, біртекті сот-психиатриялық немесе сот-психологиялық сараптамаларды тағайындау негіздерін білмеуі салдарынан қарапайым шатасушылық орын алып отыр. Сондай-ақ практикалық ұсынымдар мен ұсыныстардың жеткіліксіз әзірленуімен, тергеушілер мен судьялардың қандай жағдайларда біртекті, қандай кешенді сараптамалар тағайындау керектігі және олардың мүмкіндіктері туралы нашар хабардар болуымен байланысты. Сондықтан сот-тергеу қызметкерлерінің психологиялық мәдениетін көтеру қажет екенін аңғарамыз.

Авторлардың қосқан үлесі

Авторлар **Избасова А.Б., Маликова Ш.Б., А.Г.** Кан мақала жазуға және зерттеуді жүргізуге теңдей үлес қосты. Әрбір автор зерттеуді қалыптастыруда маңызды рөл атқарған маңызды ақпараттарды ұсынды.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі, Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231> (өтініш берген күні: 20.07.2024).
2. Гуськова А.П. Значение использования специальных знаний специалистов-психологов в уголовном судопроизводстве России / Вестник ОГУ. - № 3- март 2007 г. - С. 4-7.
3. Мельник В.В., Яровенко В.В. Теоретические основы судебно- психологической экспертизы. – Владивосток: ДВУ, 2015, –160 с.
4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226> (өтініш берген күні: 20.07.2024).
5. Авилина Л.М., Беляева Л.Д., Брайнин М.С., Воронин Ю.Ф. Назначение и производство судебных экспертиз //Пособие для следователей, судей и экспертов. - М.: Юрид. лит., 1988. – 320 с.
6. Аверьянова Т.В. Криминалистика. – М., 2010. – 422 с.
7. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза: курс общей теории. – М., 2007. – 212 с.
8. Сахнова Т. В. Экспертиза в суде по гражданским делам: Учеб.-практ. пособие. - М.: Бек, 1997. – 265 с.
9. Петровского А.В., Ярошевского М.Г. Психологический словарь. – М., 1990. – 299 с.
10. Крутецкий В. А. Психология: учебник для учащихся пед. училищ. – М.: Просвещение, 1980. –352 с.
11. Ильичёв Л.Ф., Федосеев П.Н., Ковалёв С.М., Панов В.Г. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
12. Коченов М.М. Судебно-психологическая экспертиза: теория и практика. – М.: Генезис, 2010. – 352 с.
13. Сафуанов Ф.С. Судебная психологическая экспертиза. - М.: 2014. – 421 с.
14. Выготский Л.С. Проблемы развития психики. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с.
15. Ситковская О.Д. Судебно-психологическая экспертиза аффекта: Методическое пособие. – М., 1983. – 71 с.
16. Кудрявцев И.А., Лапшина Е.Н. Психологические подходы к проблеме саморегуляции и их прикладное значение для решения вопросов судебно- экспертной практики (ст. 22 УК РФ): Аналитический обзор. – М.: ФГУ «ГНЦ ССП Росздрава», 2010. – 38 с.

А.Б. Избасова¹, Ш.Б. Маликова¹, А.Г. Кан²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби,

²Алматинская академия МВД РК имени М.Есбулатова

(e-mail: ¹a_izbasova@mail.ru, ¹msholpan7876@gmail.com, ²kan_torsan@mail.ru)

Теоретические и правовые вопросы судебно-психологической экспертизы

Аннотация: Статья посвящена теоретическим и правовым вопросам судебно-психологической экспертизы и вопросам законодательного регулирования в Республике Казахстан. Судебно-психологическая экспертиза является основной формой привлечения психологов в юридическую практику. Обращение к ним со стороны представителей следственных органов имеет как объективные, так и субъективные причины. Во-первых, данные судебно-психологической экспертизы являются одним из источников доказательств и служат для установления истины. С другой стороны, наличие экспертных данных дает следователю уверенность в решении вопроса, позволяя снизить вероятность совершения ошибки.

Цель статьи – проанализировать некоторые теоретические, правовые, организационные вопросы проведения судебно-психологической экспертизы в уголовном судопроизводстве и взять ее за основу при выработке рекомендаций по улучшению ведения уголовного судопроизводства Республики Казахстан. Одним из главных вопросов были рассмотрены понятие, сущность, предмет и объекты судебно-психологической экспертизы и сформулированы правовые основы назначения судебно-психологической экспертизы в уголовном судопроизводстве.

В уголовном судопроизводстве РК имеются существенные разногласия в области определения методологических свойств и характеристик судебно-психологической экспертизы. Разработанные в теории уголовного права нормативно-технические и психолого-технические требования не могут принести пользу без четкой практической реализации требований, указанных в принятых нормативных правовых актах.

Ключевые слова: судебная экспертиза, судебно-психологическая экспертиза, эксперт, психологическое знание, следственные органы.

A. Izbassova¹, Sh. Malikova¹, A. Kan²

¹al-Farabi Kazakh National University

²Almaty Academy Ministry of Internal Affairs of M. Esbulatov

(e-mail: ¹a_izbasova@mail.ru, ¹msholpan7876@gmail.com, ²kan_torsan@mail.ru)

Theoretical and legal issues of forensic psychological examination

Abstract: The article is devoted to theoretical and legal issues of forensic psychological examination and issues of legislative regulation in the Republic of Kazakhstan. Forensic psychological examination is the main form of attracting psychologists to legal practice. The appeal to them by representatives of investigative bodies has both objective and subjective reasons. Firstly, the data of the forensic psychological examination are one of the sources of evidence and serve to establish the truth. On the other hand, the availability of expert data gives the investigator confidence in solving the issue, allowing

to reduce the likelihood of making a mistake.

The purpose of the article is to analyze some theoretical, legal, organizational issues of conducting forensic psychological examination in criminal proceedings and take it as a basis for developing recommendations for improving the conduct of criminal proceedings in the Republic of Kazakhstan. One of the main issues was considered the concept, essence, subject and objects of forensic psychological examination and formulated the legal basis for the appointment of forensic psychological examination in criminal proceedings.

In the criminal proceedings of the Republic of Kazakhstan, there are significant differences in the definition of methodological properties and characteristics of forensic psychological examination. The normative-technical and psychological-technical requirements developed in the theory of criminal law cannot be useful without a clear practical implementation of the requirements specified in the adopted normative legal acts.

Keywords: forensic examination, forensic psychological examination, expert, psychological knowledge, investigative authorities.

References

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі, Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 4 шілдесіндегі № 231-V ҚРЗ. - Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231> (өтініш берген күні: 20.07.2024)
2. Gus'kova A.P. Znachenie ispol'zovaniya special'nyh znaniy specialistov-psihologov v ugolovnom sudoproizvodstve Rossii [The importance of using the special knowledge of psychologists in criminal proceedings in Russia] Vestnik OGU. № 3 - mart 2007 g., S. 4-7.
3. Mel'nik V.V., Yarovenko V.V. Teoreticheskie osnovy sudebno- psihologicheskoy ekspertizy [Theoretical foundations of forensic psychological examination]. – Vladivostok: DVU, 2015, –160 s.
4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдесіндегі № 226-V ҚРЗ. [- Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226> (өтініш берген күні: 20.07.2024)
5. Avilina L.M., Belyaeva L.D., Brajnin M.S., Voronin YU.F. Naznachenie i proizvodstvo sudebnyh ekspertiz. Posobie dlya sledovatelej, sudej i ekspertov. [Appointment and production of forensic examinations. Handbook for investigators, judges and experts]. - M.: YUrid. lit., 1988. – 320 c.
6. Aver'yanova T.V. Kriminalistika [Criminalistics] M., 2010.- 422 p.
7. Aver'yanova T.V. Sudebnaya ekspertiza: kurs obshchej teorii [Forensic examination] (M., 2007. – 212 p).
8. Sahnova T.V. Ekspertiza v sude po grazhdanskim delam [Expertise in civil court]: Ucheb.-prakt. posobie. (M.: Bek, 1997, 265 p).
9. Petrovskogo A.V., YArashevskogo M.G. Psihologicheskij slovar' [Psychological dictionary] M., 1990. – 299 p.
10. Kruteckij V. A. Psihologiya: uchebnik dlya uchaschihsya ped. Uchilishch [Psychology: a textbook for students ped. schools] M.: Prosveshchenie, 1980. –352 p.
11. Il'ichyov L.F., Fedoseev P.N., Kovalyov S.M., Panov V.G. Filosofskij enciklopedicheskij slovar' [Philosophical encyclopedic dictionary] Gl. redakciya: Sovetskaya enciklopediya [Soviet Encyclopedia] M.: 1983, 840 p.

12. Kochenov M.M. Sudebno-psihologicheskaya ekspertiza: teoriya i praktika. [Forensic psychological examination: theory and practice] M.: Genezis, 2010 -352 p.

13. Safuanov F.S. Sudebnaya psihologicheskaya ekspertiza [Forensic psychological examination] M.:2014. – 421 p.

14. Vygotskij L.S. Problemy razvitiya psihiki [Problems of the development of the psyche] M., 1983, - 368 p.

15. Sitkovskaya O.D. Sudebno-psihologicheskaya ekspertiza affekta [Forensic psychological examination of affect] Metodicheskoe posobie (M., 1983, 71 p).

16. Kudryavcev I.A., Lapshina E.N. Psihologicheskie podhody k probleme samoregulyacii i ih prikladnoe znachenie dlya resheniya voprosov sudebno- ekspertnoj praktiki (st. 22 UK RF) [Psychological approaches to the problem of self-regulation and their applied significance for solving issues of forensic practice] Analiticheskij obzor. FGU «GNC SSP Roszdrava» M., 2010,- 38 p.

Авторлар туралы мәлімет:

Избасова А.Б. – философия докторы (PhD), доцент м.а, заң факультеті қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, әл-Фараби даңғылы 71, 050000, Алматы, Қазақстан

Маликова Ш.Б. – заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, заң факультеті, қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, әл-Фараби даңғылы 71, 050000, Алматы, Қазақстан

Кан А.Г. – заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, М. Есболатов атындағы ҚР ІІМ Алматы академиясы, 050000, Алматы, Қазақстан

Избасова А.Б. – доктор философии (PhD), и.о. доцент, кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики, юридический факультет, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, 71, 050000, Алматы, Казахстан.

Маликова Ш.Б. – кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики, юридический факультет, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, пр. аль-Фараби, 71, 050000, Алматы, Казахстан.

Кан А.Г. – кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, Алматинская академия МВД РК имени М.Есбулатова, 050000, Алматы, Казахстан.

Izbassova A. – Philosophy Doctor (PhD), Associate professor of the Department of Criminal law, Criminal process and Criminalistics, Al-Farabi Kazakh National University, al-Farabi ave. 71, 050000, Almaty, Kazakhstan

Malikova Sh. – candidate of Law, Associate professor of the Department of Criminal law, Criminal process and Criminalistics, Al-Farabi Kazakh National University, 050000, Almaty, Kazakhstan.

Kan A. – candidate of Law, Associate professor of the Almaty academy Ministry of Internal Affairs of M. Esbulatov, 050000, Almaty, Kazakhstan.

МРНТИ 10.77.01

Научная статья

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-97-117>

Актуальные аспекты соотношения и совершенствования понятий «преступление», «уголовный проступок» и «административное правонарушение» в законодательстве Республики Казахстан

Б.А. Аманжолова¹, В.И. Олейник²

^{1,2} НАО «Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова»

(e-mail: ¹botanik76@mail.ru, ²oleynik56@internet.ru)

Аннотация: Проблема исследования уголовной и административной ответственности, разграничения преступления от уголовного проступка и административного правонарушения является одной из сложнейших не только для Казахстана, но подавляющего большинства постсоветских государств.

В данной статье авторы анализируют нормы действующего уголовного законодательства Республики Казахстан, ими изучены практические и теоретические проблемы разграничения понятий «преступление», «проступок» и «административное правонарушение», указываются причины их разделения, приводится зарубежный опыт совершенствования этих понятий.

Авторы данной работы, с учетом научных исследований этой актуальной проблематики отечественными и зарубежными учеными, практиками приходят к выводу о необходимости совершенствования и выработки нового понятия уголовного правонарушения с учетом современных требований в обществе.

Кроме того, авторами делается прогноз о возможных рисках, обосновывается вывод о необходимости последовательного и всестороннего изучения вводимых новелл в национальное законодательство. В частности, обращено внимание на издержки законодательной техники, когда при разработке законопроектов остаются без внимания такие важные компоненты, как доктринальные разработки, теоретическая обоснованность и криминологическое прогнозирование введения новелл в национальное законодательство.

Ключевые слова: уголовное правонарушение, преступление, уголовный проступок, декриминализация, гуманизация законодательства.

Введение

Проблемы противодействия преступности на любом этапе развития общества и государства остаются наиболее приоритетными для уголовной политики государства.

Новый Уголовный кодекс Республики Казахстан кардинальным образом пересмотрел и определил новый подход в установлении общественно-опасного деяния и его наказуемости [1].

Казахстан за годы своей независимости показал значимый прогресс в деле становления законодательства. Создана правовая база, которая не перестает совершенствоваться, что и приводит к определенным проблемам как теоретического, так и прикладного характера.

Одной из таких проблем является сложность определения и соотношения понятий «преступление», «проступок» и «административное правонарушение», которая остается актуальной и востребованной. Востребованность изучения данного вопроса продиктована не праздной любопытностью, а практической необходимостью, исходящей из декриминализации и гуманизации законодательства [2].

Согласно диспозиции статьи 10 Уголовного кодекса РК, уголовные правонарушения в зависимости от степени общественной опасности и наказуемости подразделяются на преступления и уголовные проступки.

Разделение противоправного поведения на преступление и уголовные проступки – это важная часть современного уголовного законодательства, которое позволяет правильно оценивать общественную опасность совершенного деяния и назначать соразмерное наказание.

Введению в Уголовный кодекс уголовного проступка как новой категории уголовных правонарушений предшествовала огромная работа, в научных и общественных кругах велись ожесточенные дебаты. За принятие новой категории «уголовный проступок» высказывалось большинство ученых [2].

Необходимость введения подобной классификации правонарушений было указано в Концепции правовой политики на период с 2010 по 2020 год, где отмечено, что уголовная политика страны должна быть направлена на введение в законодательство понятия «уголовный проступок» и переоценки степени тяжести отдельных уголовных правонарушений [1].

Перевод ряда составов административных правонарушений в разряд уголовных проступков позволяет усилить защиту лиц, привлекаемых к ответственности. Это – и обязательное участие защитника – профессионального адвоката, и применение всего комплекса процессуальных гарантий, установленных Уголовно-процессуальным кодексом РК (далее – УПК РК). Также следует отметить, что осуждение за совершение уголовного проступка не влечет судимости.

Указанные новеллы обеспечивают гуманность и минимизацию наказания для лиц, впервые совершивших уголовный проступок либо преступления небольшой или средней тяжести. Наряду с этим в отношении лиц, виновных в совершении тяжких и особо тяжких преступлений, предусмотрена жесткая система наказаний.

Методология

В данной статье используются общенаучные и специальные методы познания закономерностей объективной действительности, также в ней использованы методы анализа, синтеза, сравнительно-правовой и криминологический, структурно-системный методы. Цель исследования заключается в сравнительном анализе уголовной и административной ответственности, определение основной проблематики их разграничения.

Результаты и Обсуждение

Рассмотрение вопросов, связанных с правонарушениями, играют важную роль в законодательстве. При этом следует понимать различия между преступлением, уголовным проступком и административным правонарушением, которые имеют свои особенности и правовой статус.

Для понимания различий между преступлением, уголовным проступком и административным правонарушением необходимо разобраться в их сущности, поскольку оба этих понятия связаны с нарушением закона, но отличаются по своей сути и степени общественной опасности. В правоприменительной практике сложность установления в деянии общественной опасности заключается, прежде всего, в том, что понятие общественной опасности является оценочным.

Слом советской эпохи и коренные преобразования в политической и экономической жизни позволили по-иному взглянуть на необходимость внедрения в уголовное законодательство понятия «уголовный проступок». Полемика по данному поводу не утихала в последующие годы, и в начале XXI века ученые В.Ф. Цепелев, В.Д.Зорькин, Н.А.Лопашенко, И.Э.Звечаровский, Э.Ш. Борчашвили, М.Ч.Когамов и ряд других выступили за необходимость введения понятия «уголовный проступок». Другие ученые – Л.Л. Кругликов, В.Ф.Лапшин, А.И.Коробеев, А.А.Ширшов – высказались против. Однако жизненная необходимость внедрения новой категории уголовного проступка показала свою востребованность в постсоветских странах. Такая востребованность была определена декриминализацией и смягчением уголовных наказаний. В данном контексте принятие понятия «уголовный проступок» было жизненно необходимым, так как оно включало в себя ряд уголовных правонарушений, представляющих небольшую общественную опасность.

В научных кругах данная проблема уже решена, и анализ юридической литературы позволил выявить достаточно стойкое мнение о признаках, позволяющих разграничить административные и уголовные правонарушения. По мнению ученых правоведов из ближнего зарубежья: Ю.А. Яницкого, А.И. Мурзинова, И.В. Маштакова, З.Э. Эрташевой, Э.А. Васильева, к отличительным признакам можно отнести степень общественной опасности и меру ответственности [2].

Обращаясь к зарубежному законодательству, следует отметить, что использование категории «уголовный проступок» характерно для большинства уголовных кодексов

европейских стран. Так, например, ст.111-1 УК Франции вводит материальное основание конкретизации – тяжесть деяния, и устанавливает, что «преступные деяния классифицируются в соответствии с их тяжестью на преступления, проступки и нарушения». Другим критерием для категоризации деяний выступает форма вины... Принятая во Франции классификация преступных деяний имеет большое значение при решении таких вопросов, как выбор процедуры уголовного преследования, определение уголовно-правовых последствий деяния, истечение сроков давности и т.д.

Уголовный кодекс Италии не содержит общего определения преступного деяния, но закрепляет классификацию на преступления и проступки в зависимости от видов наказания: к проступкам относят деяния, наказуемые арестом или денежным взысканием в размере от 4 тыс. до 2 млн. лир (ст.17). Тот же критерий заложен в основу классификации преступных деяний, принятой в законодательстве Испании («мера строгости наказания»), где говорится о тяжких и менее тяжких преступлениях и проступках (ст.13 УК Испании).

Уголовное законодательство Германии также содержит норму, закрепляющую уголовный проступок. Согласно ч.2 ст. 12 УК ФРГ, уголовными проступками признаются деяния, за которые в качестве наказания предусмотрено лишение свободы менее чем на один год или денежный штраф.

В уголовном законодательстве Австрии в основу классификации преступных деяний так же, как и в УК Германии, положен размер наказания. Преступлением признаются умышленные деяния, наказываемые пожизненным лишением свободы или лишением свободы на срок до трех лет, остальные деяния считаются проступками (§17 УК Австрии).

Несмотря на то, что приведенные в юридической литературе понятия уголовного проступка различны между собой, суть их сводится к тому, что уголовные проступки, в отличие от преступлений, обладают меньшей степенью общественной опасности, под которой следует понимать причинение вреда правоохраняемым интересам или создание угрозы его причинения. Таким образом, критерием деления общественно опасных деяний на преступления и проступки является характер и степень общественной опасности [3].

Заслуживает внимание и мнение российской ученой В.Н.Сизовой которая, анализируя положения уголовного законодательства и систему наказаний за совершение уголовных проступков в странах Балтии (Латвийской, Литовской и Эстонской Республиках), рассматривает вопрос об использовании зарубежного опыта в отечественной уголовно-правовой системе, с закреплением соответствующих видов наказаний. Изучение положений уголовного законодательства, регламентирующего институт уголовных проступков, автор начала с латвийской системы уголовно-правовых норм.

Положениями Уголовного кодекса Латвийской Республики устанавливается градация преступных деяний на непосредственно преступления и уголовные проступки, при этом преступления квалифицируются на менее тяжкие, тяжкие и особо тяжкие, а в качестве уголовного проступка законодатель определил деяния, за совершение которых предусматривается наказание в виде лишения свободы на срок не более двух лет или более мягкое наказание.

Литовский законодатель также включил институт уголовного проступка в уголовно-правовую систему. Так, положениями Уголовного кодекса Литовской Республики устанавливается, что все преступные деяния классифицируются на собственно преступления и уголовные проступки.

Вступивший в законную силу с 1 января 2002 г. Уголовный (Пенитенциарный) кодекс Эстонской Республики во многом кардинально изменил прежние уголовно-правовые положения, прежде всего касающиеся регламентации уголовной ответственности за совершение уголовных проступков, предусмотрев категоризацию всех преступных деяний на собственно преступления и проступки, которые могут совершать как физические, так и юридические лица. Уголовный проступок в соответствии с эстонским уголовным законодательством представляет собой виновное деяние, совершение которого влечет за собой назначение наказания в виде денежного штрафа, ареста, лишения права управления транспортными средствами. Дополнительной регламентации подлежат ситуации совершения лицом такого деяния, которое подпадает под признаки как преступления, так и проступка. В таком случае виновное лицо может быть привлечено к ответственности лишь за совершенное преступление, но не проступок, что исключает возможную избыточность в уголовно-правовой оценке содеянного [4].

Положения Уголовного кодекса Республики Казахстан устанавливают регламентацию института уголовного проступка указанием на то, что уголовные правонарушения, исходя из степени общественной опасности и назначенного за их совершение наказания, квалифицируются на преступления и уголовные проступки. В качестве уголовных проступков необходимо считать виновно совершенные деяния, не обладающие высокой степенью общественной опасности, причиняющие несущественные вредные последствия или создающие угрозу причинения вреда личности, организации, обществу или государству, и предусматривающие за совершение следующие виды наказания - штраф, исправительные работы, привлечение к общественным работам, арест [4].

Наличие и степень общественной опасности в уголовном законодательстве определяется в санкциях норм Уголовного кодекса.

Понятие преступления и проступка, содержится в статье 10 УК, согласно которой уголовные правонарушения в зависимости от степени общественной опасности и наказуемости подразделяются на преступления и уголовные проступки.

Преступлением признается совершенное виновное общественно опасное деяние (действие или бездействие), запрещенное настоящим Кодексом под угрозой наказания в виде штрафа, исправительных работ, привлечения к общественным работам, ограничения свободы, лишения свободы или смертной казни.

Уголовным проступком признается совершенное виновное деяние (действие либо бездействие), не представляющее большой общественной опасности, причинившее незначительный вред либо создавшее угрозу причинения вреда личности, организации, обществу или государству, за совершение которого предусмотрено наказание в виде штрафа, исправительных работ, привлечения к общественным работам, ареста, выдворения за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства [5].

В монографии «Уголовные проступки в системе правонарушений Республики Казахстан: теоретические, правовые и организационные аспекты», коллектива авторов Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре РК (далее – Академия правоохранительных органов): Д.Д.Сулеймен, Е.Ануар, Д.К.Каиржанова отмечают, что законодатель при формировании проступков из числа преступлений небольшой тяжести уже дал оценку степени общественной опасности как небольшой. А учитывая, что уголовные и административные правонарушения имеют единую уголовно-правовую природу, перевод некоторых уголовных правонарушений в КоАП не должен восприниматься как декриминализация [6].

В качестве критерия разграничения преступления и уголовного проступка определена наказуемость деяний, а именно:

1) за преступление предусмотрены 6 видов наказаний (*штраф, исправительные работы, общественные работы, ограничение свободы, лишение свободы и смертная казнь*);

2) за уголовные проступки 5 видов (*штраф, исправительные работы, общественные работы, арест, выдворение иностранцев и лиц без гражданства*).

При этом штраф, исправительные и общественные работы назначаются за проступки и преступления, арест назначается за административные правонарушения и проступки, поэтому в таких случаях они разграничиваются по размерам наказания. В остальных случаях предусмотренные виды наказаний не совпадают [6].

После установления степени опасности для общества проводится определение нормы уголовного закона, которую виновное лицо нарушило, это:

– наличие умысла (совершенно умышленно, с косвенным умыслом или по неосторожности);

– уровень участия подозреваемого (прямое или посредственное);

– область правоотношений, сфера права.

Кроме различий, между этими двумя понятиями имеются общие черты, предусматривающие нарушение норм, установленных государством. Таких, как:

– все деяния влекут за собой в разной степени последствия для человека и общества;

– за все противоправные действия предусмотрено наступление наказания;

– каждое нарушение необходимо зафиксировать и доказать.

Кроме наказания виновного, уголовная сфера выполняет правоохранительную функцию. Все правонарушения имеют под собой основополагающие функции:

– регулирование правовых взаимоотношений между государственными органами и гражданами;

– защита общественного порядка;

– предотвращение и профилактика правонарушений.

Современное понимание квалификации преступлений в Казахстане, а также изучение были предметом исследований таких ученых, как: И.Ш. Борчашвили, С.М. Рахметов, К.Ж. Балтабаев и др. Из зарубежных ученых можно выделить Л.В. Головки, который на концептуальном уровне достаточно подробно проанализировал вопросы классификации уголовных правонарушений на уголовные проступки и преступления, а также проблемы их введения в уголовное законодательство Казахстана [1].

Международные эксперты в сфере уголовного права Долотов Р. и Рагулина А. считают, что выделение уголовного проступка в отдельный вид уголовного правонарушения поможет судебной системе. Нагрузка на неё станет ниже, так как эти дела рассматриваются в упрощенном режиме, что значительно разгрузит судебную систему. В то же время в конфликт с новым понятием может войти административная преюдиция - это когда в случае повторного совершения административного правонарушения за него назначают уже уголовное наказание. Как правило, это наказание за преступление небольшой тяжести, не влекущее лишения свободы [7].

В статье 25 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях (далее – КоАП) приведено формально-материальное определение административного правонарушения.

Административное правонарушение – это противоправное, виновное (умышленное или неосторожное) действие либо бездействие физического лица или противоправное действие либо бездействие юридического лица, за которое КоАП предусмотрена административная ответственность. Она наступает, если административное правонарушение по своему характеру не влечет привлечение к уголовной ответственности [8].

Из законодательных определений административного правонарушения и уголовного проступка следует, что они отличаются по следующим признакам:

1) в законодательстве уголовное преступление, уголовный проступок и административное правонарушение разграничены, в первую очередь, по степени их общественной опасности.

2) преступление – это общественно опасное деяние, проступок – деяние, не представляющее большой общественной опасности, а административное правонарушение не обладает признаком общественной опасности.

В теории права оценка степени общественной опасности выражается в размере наказания – санкции за правонарушение. Другими словами, чем выше общественная опасность правонарушения, тем строже наказание [6].

Во-первых, административное правонарушение менее общественно-опасно, чем уголовные проступки, так как административная ответственность наступает, если эти правонарушения по своему характеру не влекут за собой уголовной ответственности.

Во-вторых, за уголовные проступки привлекаются только физические лица, а за административные правонарушения и физические, и юридические лица;

В-третьих, круг субъектов не всегда совпадает. Например, если за административное правонарушение привлекаются родители или лица их заменяющие (например, мелкое хулиганство), в уголовном законодательстве строго выдерживается принцип личной ответственности.

В-четвертых, меры, предусмотренные за совершение этих деяний, отличаются не только по форме, но и по содержанию [9].

В-пятых, в уголовном праве за преступление может предстать вменяемое физическое лицо, достигшее ко времени совершения уголовного правонарушения шестнадцатилетнего возраста, а за отдельные виды преступлений четырнадцатилетнего возраста (например, убийство, изнасилование, разбой, кража, акт терроризма и т.д.), а за

административные правонарушения подлежат: физическое лицо, достигшее к моменту окончания или пресечения административного правонарушения шестнадцатилетнего возраста; юридическое лицо.

Кроме того, за административные правонарушения предусмотрено административное наказание, а за преступления – уголовное наказание; административные наказания применяются широким кругом уполномоченных органов и должностных лиц, судом, а уголовные наказания – только судом; административное дело возбуждается на основании протокола о правонарушении, а уголовное дело возбуждается – началом досудебного расследования является регистрация заявления, сообщения об уголовном правонарушении в Едином реестре досудебных расследований (ЕРДР) либо первое неотложное следственное действие.

Актуальность исследования проблематики разграничения административной ответственности от уголовной заключается в том, что на сегодняшний день имеется ряд нерешенных вопросов в данной сфере [10].

Действующая в современных реалиях правовая концепция административной ответственности подвергается на текущий момент серьезным изменениям. Наибольшее отражение такие изменения получили в многократном увеличении и нижних, и верхних пределов административных штрафов, а также в существенном увеличении сроков давности за некоторые отдельные составы административных правонарушений. По факту, если соразмерить размеры штрафов в качестве меры наказания, произошло смешение меры административной и уголовной ответственности. Данный факт следует расценивать как отрицательный, поскольку это может привести к образованию терминологической неясности такого рода правовых явлений, что негативно скажется на научно-теоретических и практических аспектах их применения [11].

Подобная тенденция наблюдается и в национальном законодательстве, в том числе и при рассмотрении проектов законов «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам оптимизации Уголовного, Уголовно-процессуального и Уголовно-исполнительного кодексов» и «О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях».

Современные правоведы, как и их предшественники, по-прежнему дискутируют по вопросу правовой природы преступлений и административных правонарушений. Соответственно проблематика их разграничения также привлекает внимание исследователей в области юриспруденции. Основные положения такого рода дискуссий и обсуждений сводятся к тому, что в части соотношения уголовной и административной ответственности различия их заключаются в области характера и степени посягательства на общественные отношения.

Административное правонарушение, что отличает его от преступления, имеет всего лишь три признака: противоправность, виновность и наказуемость деяния. Преступлению же свойственны следующие признаки: противоправность (*деяние запрещено законом*), наказуемость (*запрещенное законом деяние предусматривает применение государственного принуждения для предотвращения угрозы*), виновность

(лицо совершало деяние осознанно), общественная опасность (создается угроза причинения вреда законным интересам членов общества), а также непосредственное совершение деяния в форме действия либо бездействия [10].

Необходимо обозначить, что при сравнении административной и уголовной ответственности большое внимание должно уделяться факту общественной опасности.

То есть, если даже следовать определениям, предоставленным Кодексами, то административные правонарушения представляются не столь опасными, по сравнению с уголовными преступлениями. Соответственно, и наказываться они должны менее строго. Хотя необходимо отметить, что такой признак в качестве отличительного нередко становится предметом спора среди современных ведущих ученых и исследователей [11].

Декриминализация и гуманизация законодательства Республики Казахстан требует выработки новых понятий и их соотношения. Поэтому определение и соотношение понятий «преступление», «проступок» и «административное правонарушение» является наиболее актуальной [2].

Вместе с тем правоприменительная практика и научные изыскания в этой области свидетельствуют об определенной критике касательно обоснованности введения указанного института и целесообразности его существования. В правоприменительной практике возникает множество проблем, связанных с разграничением уголовных правонарушений, которые, в свою очередь, проецируются в уголовно-процессуальное законодательство.

Например, С.М. Рахметов в одной из своих работ, категорично утверждает, что практика применения УК за период с 2014 года не привела к повышению его предупредительной роли с использованием института уголовных проступков. В связи с этим он полагает, что в настоящее время имеются достаточные основания для исключения института уголовных проступков из законодательства нашей страны. Поэтому следует исключить из законодательства Республики Казахстан, в первую очередь из УК и УПК, институт уголовных проступков. Правонарушения, относящиеся к уголовным проступкам, в зависимости от наличия или отсутствия признака их общественной опасности необходимо отнести к преступлениям небольшой тяжести или к административным правонарушениям [12].

23 ноября 2023 года в г. Астане состоялась международная научно-практическая конференция на тему: «Проступки в системе национального законодательства. Развитие понятий уголовного правонарушения и административного правонарушения в условиях современного общества», организованная Министерством юстиции совместно с Институтом законодательства и правовой информации Республики Казахстан.

Целью конференции стало определение места уголовных проступков в системе национального законодательства, определение его понятий, а также его соотношение в ряду уголовного правонарушения и административного правонарушения в современных условиях.

Освещая некоторые тезисы участников, ряд ученых (Л.Н. Головкин, С.Г. Коновалов – МГУ РФ) на основе сравнительно-правового и исторического анализа института проступка в уголовном праве выделили важные моменты моделей и возможность

их внедрения в национальное законодательство. Большинство ученых высказали проблемы, связанные с применением института уголовных проступков в Казахстане (М.Ч.Когамов, Т.К. Акимжанов, Б.К.Шнарбаев, Л.А.Темиржанова, В.И.Олейник). При этом выступающие отметили необходимость дальнейшего реформирования института уголовных проступков, направленное на исключение этого института и отнесение их в разряд административных правонарушений и преступлений небольшой тяжести. Ряд выступающих также отметили важность реформирования института проступков, но путем выделения ряда составов из уголовных проступков в административные правонарушения и усиления института уголовных проступков (Р.М.Токтагулов, ГП РК).

Зарубежные ученые поделились опытом применения уголовного проступка в законодательстве Киргизии, Узбекистана, России, Беларуси, США и Польши (Л.Ч.Садыкова, К.Р.Абдрасулова, Ш.Т.Самедова, С.Я.Лебедев, Н.А.Швед, F. Russell, Canan (Рассел Фрэнк Кэнэн), Fryderek Zoll (Фредерик Цолль).

Участники международной конференции, заслушав выступления и предложения, поступившие в ходе мероприятия, пришли к единому мнению о необходимости коренной модернизации института уголовных проступков. По итогам конференции были выработаны рекомендации по улучшению качества законотворческой деятельности, поддержанные всеми участниками [13].

Следует отметить, что наличие уголовного проступка в материальном праве привело к возникновению обособленных видов производств в уголовном процессе, таких, как протокольная форма, приказное производство. Практика их применения периодически подвергается законодательным корректировкам, что свидетельствует об определенных недочетах.

При этом наблюдается тенденция, когда попытка разрешить проблемы практического характера, решить путем внесения изменений и дополнений в уголовное и уголовно-процессуальное законодательство порождает казусы, которые в конечном итоге дестабилизируют практику.

Все это говорит о том, что при разработке законопроектов остаются без внимания такие важные компоненты, как доктринальные разработки, теоретическая обоснованность и криминологическое прогнозирование введения новелл в законодательство [1].

О существовании таких проблем ещё в сентябре 2020 года высказывался Президент Республики Казахстан К.-Ж. К. Токаев, который в своем Послании народу Казахстана отметил: «Важно обеспечить стабильность уголовного и уголовно-процессуального законодательства. Его частые корректировки, изменения отрицательно влияют на правоприменение и не позволяют наработать единообразную следственную и судебную практику. Решения, касающиеся применения законодательства, зачастую принимаются без надлежащего анализа и прогнозирования, исходя из удобства правоприменителей. Поэтому предстоит выработать новые понятия «административного» и «уголовного» правонарушений. Обществу и юридической общественности станет понятной логика установления наказания за правонарушения» [14].

Помимо этого, в очередном правовом программном документе, определяющим развитие законодательства до 2030 года (*Концепция правовой политики Республики*

Казахстан до 2030 года), отмечается потребность в выработке нового понятия «уголовное правонарушение», а также учета требований социальной и криминологической обоснованности [15].

Вместе с тем, изучение санкций УК и КоАП показало отсутствие в этом вопросе четкой логики и системности.

В этой связи заслуживает внимания ранее отмеченная нами работа (монография) коллектива авторов Межведомственного научно-исследовательского института Академии правоохранительных органов: Д.Д.Сулеймен, Е.Ануар и Д.К.Каиржановой, которыми изучены практические и теоретические проблемы, критерии разграничения уголовных преступлений и проступков, административных правонарушений, дан подробный анализ практики их применения, выработаны рекомендации на основе изучения зарубежного опыта.

Как указано в работе указанных авторов, в УК имеются уголовные проступки, санкции которых стали мягче, чем когда они находились в КоАП (ч.1 ст.345 (нарушение ПДД), ч.1 ст.156 (нарушение правил охраны труда и др.).

В целом УК содержит значительное количество составов с несбалансированными альтернативными санкциями.

К примеру, 50 суток ареста по методике, предложенной Академией, является более строгим наказанием, чем 180 часов общественных работ.

Вместе с тем оба эти наказания предусмотрены в качестве альтернативы в ст.138 УК (разглашение тайны усыновления (удочерения). Такой же дисбаланс наблюдается в целом между КоАП и УК.

Очевидно, что ответственность по КоАП должна быть мягче, чем за проступок, а за преступления самая суровая, однако результаты исследования свидетельствуют об обратном.

Проведено сравнение санкций за адмправонарушения (1444), уголовные проступки (149) и преступления небольшой тяжести (166) по разработанной Академией правоохранительных органов «шкале общественной опасности».

Результаты привели к единому знаменателю – суткам (4 МРП штрафа или 4 МРП исправительных работ, либо 4 часа общественных работ = 1 день ареста или лишения свободы, ч. 3 ст. 41, ч. 3 ст. 42, ч. 2 ст. 43 УК).

Следует отметить, что данный метод может быть применен только по адмправонарушениям в отношении физических лиц.

При сравнении установлены интересные факты.

Действующие санкции по адмправонарушениям значатся в пределах от 0,25 до 250 суток, по проступкам – от 13 до 40, по преступлениям небольшой тяжести – от 183 до 990.

Таким образом, по «шкале общественной опасности» все уголовные проступки соответствуют адмправонарушениям. При этом 305 адмсоставов находятся на одном уровне с проступками, а 90 превышают их по тяжести. Если следовать этой логике, то почти 400 адмсоставов должны быть проступками, либо их санкции нужно снизить.

К примеру, за получение незаконного вознаграждения (ст.677 КоАП) санкция составила 150 суток (штраф 600 МРП). Это в 4 раза выше, чем за максимально тяжелый проступок - незаконное изготовление оружия (ч. 4 ст. 288 УК - 40 суток).

Аналогичная ситуация по санкциям за преступления небольшой тяжести.

Так, только по одной статье КоАП (ч.11 ст.409 КоАП) за повторное несоблюдение требований по обеспечению медпомощью санкция составила 250 суток (штраф 1 тыс. МРП). Это превышает минимальный порог за преступления небольшой тяжести на 67 суток (250 против 183). Более того за уголовные проступки максимальный размер штрафа – 200 МРП (63 проступка), тогда как штраф по 32 адмправонарушениям превышает этот предел – от 250 до 1 тыс. МРП.

Имеющийся в действующем законодательстве дисбаланс свидетельствует о необходимости пересмотра назначенных наказаний за адмправонарушения, уголовные проступки и преступления небольшой тяжести.

В ходе исследования также изучен вопрос об эффективности функционирования института уголовных проступков, к которому возникают вопросы, как практического, так и теоретического характера.

Изучение истории вопроса показало, что введение института проступка в 2014 году преследовало несколько целей:

- 1) более четкое разграничение наказаний и, как следствие, улучшение профилактического потенциала уголовного и административного законодательства;
- 2) процессуальная экономия – ускоренный и упрощенный процесс расследования проступков должен был высвободить силы для расследования более тяжких преступлений;
- 3) повышение уровня защиты конституционных прав участников процесса за счет гарантий их соблюдения, содержащихся в уголовном процессе.

Вместе с тем практика показала, что ни одна из вышеуказанных целей не достигнута. Во всем мире основным критерием разграничения проступков от преступлений является общественная опасность, регулируемая законодателем через назначение наказания.

В Казахстане, как подробно изложено выше, этот классический подход не соблюден.

Наряду с этим, расследование проступков по стандартам УПК вместо ускорения и упрощения процесса привело к его усложнению и повышению нагрузки на полицию и суды.

В установленный 3-х дневный срок заканчивается менее 20% дел по уголовным проступкам. Этому способствует еще и вынесение оправдательных приговоров по проступкам (свыше 1200 с 2016 года), основная причина которых - процессуальные нарушения, в том числе несоблюдение сроков составления протокола, несмотря на установление вины.

Не смогли значительно повлиять на ситуацию и внесенные в 2017 году изменения в ст.527 УПК, согласно которым упрощалась процедура сбора доказательств и оформления по делам об уголовных проступках.

Следственные органы по-прежнему, выполняя требования судов, стараются обеспечить соблюдение статьи 24 УПК (*обеспечение всесторонности, полноты и объективности*).

При этом авторы в указанной монографии приводят данные о регистрации уголовных проступков с 2015 по 2018 годы. На этом фоне регистрация проступков с 2015 по 2018 годы упала на 27,5% (с 40208 до 29148), а если считать со снятыми с учета, то на 50,8% (в

2015 г. - 95052, в 2016 г. 81145, в 2017 г. 60920, в 2018 г. 46749). Увеличение нагрузки при расследовании повлекло снижение выявляемости, в том числе таких значимых бытовых правонарушений, как побои, причинение легкого вреда здоровью.

В комплексе это привело к ослаблению профилактики и росту тяжких видов бытовой преступности на 81% (с 287 в 2015 году до 519 в 2018 году), в том числе бытовых убийств (с 82 до 144) и тяжкого вреда здоровью (со 196 до 350) [6].

С 1 июля прошлого года полиция перешла от заявительного на выявительный характер регистрации бытовых правонарушений. Новые поправки позволяют возбуждать дела об административных правонарушениях без заявления потерпевших. Теперь по факту бытового насилия для составления протокола достаточно лишь показаний свидетелей, соседей, записей с камер видеонаблюдения и видеорегистратора. При этом окончательное решение принимает суд. Исключается повторное примирение сторон. Кроме того, усилена административная и уголовная ответственность за бытовое насилие. Определены конкретные сроки административного ареста. С 20 мая т.г. в отдельные статьи Уголовного кодекса, связанные с причинением тяжкого и среднего вреда здоровью, ввели квалифицирующий признак «совершение деяния в отношении лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии либо материальной и иной зависимости от виновного» (статьи 106, 107 УК). Это позволит применять санкцию в виде ареста для изоляции преступника от общества, а также усилить ответственность.

Следует отметить, что в Казахстане вопросам предупреждения и профилактики бытового насилия уделяется пристальное внимание. 15 апреля текущего года Глава государства Касым-Жомарт Токаев подписал Закон РК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения прав женщин и безопасности детей». Указанным законом вводятся нормы, ужесточающие ответственность за любые факты проявления насилия в отношении женщин и детей, которые призваны укрепить институт семьи и безопасность детей. В частности, этим законом вновь криминализированы умышленное причинение легкого вреда здоровью и побои.

Указанные и другие меры способствуют усилению ответственности так называемых «семейных дебоширов и агрессоров», обеспечению принципа неотвратимости наказания за бытовые правонарушения и их профилактике. Однако одних только законодательных мер недостаточно. Необходимо формирование «нулевой терпимости» в обществе к преступлениям данной категории, решительно пресекать любые факты бытового насилия против женщин и детей [16].

Относительно повышения уровня защищенности конституционных прав граждан следует отметить, что:

- 1) бывшие адмправонарушения составляют лишь 30% действующих уголовных проступков;
- 2) КоАП содержит значительные гарантии прав участников процесса - участие защитника, в том числе за счет государства, возможность обжалования действий и решений, в том числе в судебном порядке и др.

Более того, выборочное изучение приговоров по ч.1ст.296 УК (*немедицинское потребление наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров в общественных местах*) показало, что перевод этих деяний из КоАП в УК не повысил уровень соблюдения законных прав привлекаемых граждан. Наркозависимые лица по-прежнему привлекаются просто за факт употребления без учета ключевого признака состава – употребление в общественном месте. При этом в подавляющем большинстве они не обжаловали незаконные решения, принимаемые как в рамках КоАП, так и в рамках УК.

Представители Академии правоохранительных органов в своем исследовании делают вывод, что за пять лет работы по новому УК проступки не вписались в архитектуру ни уголовного, ни административного права.

Вместо этого они стали обособленным институтом с непонятной логикой построения санкций и своим собственным процессом, представляющим из себя симбиоз уголовного и административного, регулируемый при этом УПК. Это создает значительные проблемы на практике и снижает профилактический потенциал правоохранительных органов.

При механическом переносе западной модели разделения правонарушений на преступления и проступки не были учтены отдельные критически важные аспекты, а именно, что:

1) фактически проступки во многих странах соответствуют по санкции нашим преступлениям небольшой и средней тяжести (в Австрии и Польше максимальное наказание предусмотрено до 3 лет лишения свободы, в Германии до 1 года) и за покушение на них предусмотрена ответственность;

2) во всем мире выстроена понятная система наказаний, четко основанная на степени общественной опасности. Согласно этой логике проступками должны являться деяния, минимальное наказание за которые превышает предел наказаний за адмправонарушения, а максимальное – меньше санкций за преступления небольшой тяжести. В нашем УК такая логика отсутствует;

3) утяжеляем процесс доказывания по правонарушениям, которые ранее успешно регулировались КоАП;

4) из-за отсутствия арестных домов невозможно исполнение ключевого для проступков наказания – ареста.

В результате такой механический подход к законотворчеству (*без научной проработки, прогноза последствий от введения и др.*) повлек безнаказанность по составам, которые были переведены в проступки из преступлений небольшой тяжести, а это почти 70% всех составов проступков. На сегодня по ним, по аналогии с административным процессом, по истечению года, если не установлено лицо, дело подлежит прекращению, даже если доказана вина.

Снижению профилактического потенциала способствует также невозможность привлечения к ответственности за покушение на проступок по тем составам, которые переведены из КоАП. При этом во многих странах покушение на проступок наказуемо [6].

Вместе с тем полагаем, что концептуально следует поддержать введение в национальное уголовное законодательство института уголовного проступка,

однако современные реалии требуют проработки этого вопроса с позиции особого правового статуса деяния, отличающего его от преступления и административного правонарушения, порождающие отличные от преступления негативные последствия и дальнейшего развития теории дифференциации уголовных правонарушений.

Заключение

С учетом результатов исследования авторский коллектив Академии правоохранительных органов предлагает:

1. В соответствии с теорией уголовного права и по мнению большинства ученых основным критерием разграничения правонарушений является их общественная опасность, регулируемая законодателем через назначение наказания. В действующем законодательстве имеется дисбаланс санкций, свидетельствующий о необходимости пересмотра назначенных наказаний за адмправонарушения, уголовные проступки и преступления небольшой тяжести. При систематизации наказаний возможно применить разработанный Академией инструмент «шкала общественной опасности».

2. В части сохранения института проступков. Такой подход потребует значительной переработки системы наказаний УК и КоАП в целях построения четкой и понятной архитектуры их ранжирования и разделения в корреляции со степенью общественной опасности совершенных деяний.

В рамках этой работы за основу можно взять использованные в исследовании математические методы либо применить иные научные методы систематизации данных. При этом следует учитывать, что административное право имеет четко сформированный предмет регулирования – общественные отношения в области государственного (публичного) управления. Оно регулирует отношения между государством и гражданами при осуществлении административной деятельности с позиции власти-подчинения.

В качестве рисков по данному варианту можно указать:

1) отсутствие арестных домов (по ценам 2013 года на их постройку МВД планировалось не менее 65 млрд. тенге, плюс ежегодные расходы на содержание) и нецелесообразность их постройки, поскольку это противоречит избранному курсу на гуманизацию и снижение тюремного населения. Одним из вариантов прагматичного разрешения данного вопроса может быть замена наказания в виде ареста за уголовные проступки на «кратковременное» лишение свободы сроком, к примеру, не свыше 2-х месяцев отбывания наказания в учреждениях минимальной безопасности. При этом возможно предусмотреть иные, более облегченные условия содержания таких лиц. Это потребует обсуждения и внесения соответствующих законодательных поправок;

2) невозможность перехода на упрощенный режим расследования и судебного рассмотрения проступков в случае оставления их в УК (*с учетом уголовно-правовой природы проступков*). Помимо этого, если будет принято решение о рассмотрении проступков административными органами или же судами без вынесения приговора, то предстоит вернуться к вопросу о внесении изменений в Конституцию, согласно которой принудительный труд допускается только по приговору суда.

Административные деликты и уголовные правонарушения во всем мире имеют одну уголовно-правовую природу, и перевод из УК в КоАП рассматривается не как декриминализация, а как снижение общественной опасности.

При этом в целях недопущения криминализации целесообразно рассмотреть вопрос о переводе большинства проступков, образованных из преступлений небольшой тяжести, не обратно в УК, а в КоАП. Переводя их в проступки, законодатель уже выразил свою позицию относительно их небольшой общественной опасности. При реализации этого варианта какие-либо негативные последствия не прогнозируются, за исключением возможного перераспределения сил и средств административных органов в связи с увеличением составов в КоАП.

Проработку этих предложений целесообразно осуществить в рамках исполнения Инициативы 4.1. «Повышение качества законодательства» Реформы 4 Правовое государство без коррупции Стратегического плана развития Республики Казахстан до 2025 года, утвержденного Указом Президента РК от 15 февраля 2018 г.

Приведенный анализ свидетельствует о необходимости последовательного и всестороннего изучения уполномоченными органами вопросов оптимизации уголовного законодательства, связанных с установлением уголовной ответственности за неоконченные уголовные правонарушения. Назрела потребность в пересмотре (ревизии) общественной опасности всех административных правонарушений, уголовных проступков и преступлений небольшой тяжести с учетом новых условий развития Казахстана. При этом отмечается актуальность и важность проведения серьезных наличия угрозы применения насилия к гражданам, необходимо квалифицировать данное деяние как уголовное правонарушение по статье 293 УК РК [6].

Для правильного разграничения указанных понятий необходимо провести работу по соответствию последовательности административного ареста и уголовного ареста, административных взысканий от уголовных наказаний. Помимо этого, необходимо правильно ориентировать правоохранительные органы на применение схожих составов статьи 434 КоАП и статьи 293 УК [2].

Необходимо максимально исключить конкуренцию статей КоАП и УК РК. Особенно, когда речь идет об оценочных понятиях. Случаи субъективной межотраслевой конкуренции уголовных и административных норм порождены издержками законодательной техники, несовершенством их форм и (или) содержания.

Одной из основных целей и задач правоохранительной деятельности является обеспечение принципа неотвратимости наказания, поэтому при осуществлении борьбы с преступностью, её тяжкими, особо тяжкими, небольшой и средней тяжести преступлениями против личности, общества и государства, организованными формами и коррупцией, необходимо учитывать принципы справедливости и гуманизма. Это позволит адекватно оценивать опасность содеянного и назначать пропорциональное наказание.

При этом отмечается актуальность и важность проведения серьезных научных исследований, фокусированных на фундаментальных проблемах категоризации, классификации уголовных правонарушений и учета результатов криминологического

прогнозирования. Результаты таких исследований должны послужить теоретической основой для реализации положений Концепции правовой политики до 2030 года [1].

Указанные предложения и рекомендации отвечают современным запросам практики и интересам участников уголовного процесса, будут способствовать решению проблем правоприменения и качеству законотворческой деятельности.

Вклад авторов

Авторы **Б.А. Аманжолова и В.И. Олейник** внесли равный вклад в подготовку данной статьи. Совместно они осуществили сбор и анализ литературы по теме исследования, обобщили ключевые научные тезисы отечественных и зарубежных ученых, интерпретировали полученные результаты и подытожили основные выводы исследования.

Список литературы

1. Онгарбаев Е.А., Балғынтаев А.О. Некоторые вопросы уголовного проступка в уголовном законодательстве Республики Казахстан / Онгарбаев Е.А., Балғынтаев А.О. //Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: Право. - №2 (139), 2022. - С.100-102, 105.
2. Каржаубаев С.С. К вопросу о соотношении понятий «преступление», «уголовный проступок», «административное правонарушение» /С.С. Каржаубаев// Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. - № 2 (65). - 2021. - С.96-98.
3. Головчанская К.А. Уголовный проступок: Ретроспективный и сравнительно-правовой анализ/К.А. Головчанская//Международный научный журнал «Вестник науки». № 12 (57). т.3. -декабрь 2022 г.- С.259-261.
4. Сизова В.Н. Развитие системы наказаний за уголовные проступки по законодательству стран Ближнего зарубежья/В.Н. Сизова// Вестник Уральского юридического института МВД России. № 3. – 2020. - С.36-38.
5. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. № 226-V ЗРК (с изм. и доп. на 01.09.2023г.) //ИС «Юрист-Параграф» //www/http://online.zakon.kz. (дата обращения: 10.11.2023).
6. Сулеймен Д.Д., Ануар Е., Каиржанова Д.К. Уголовные проступки в системе правонарушений Республики Казахстан: теоретические, правовые и организационные аспекты: монография. Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан. Межведомственный научно-исследовательский институт. - Косшы, 2020. - С.123-136.
7. Долотов Р. Признаете ли Вы понятие «уголовный проступок» - С.3. //httpsspichky.mirtesen.ru/bloq/43511129542/Priznayete-li-Vyi-ponyatie-uqolovnyiy-prostupok (дата обращения: 10.11.2023).
8. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 г. № 235-V ЗРК (с изм. и доп. на 01.09.2023г.) //ИС «Юрист-Параграф» www/http:online.zakon.kz. (дата обращения: 10.11.2023).
9. Жұмағали А. Соотношение административного правонарушения и уголовного проступка в проектах новых редакций КоАП и УК РК. //Заключение в рамках проекта «Продвижение прав

человека в административном законодательстве РК». Жұмағали А. - С.3.:[https://onlain.zakon.kz/Dokument/? dos_id=31497241&pos=58#pos=33;-58](https://onlain.zakon.kz/Dokument/?dos_id=31497241&pos=58#pos=33;-58) (дата обращения: 10.11.2023).

10. Смолиенко А.А. Сравнительный анализ административной и уголовной ответственности: проблемы разграничения. А.А. Смолиенко// Молодой ученый.-2021.-№ 48 (390).-С.333-334. URL: <https://moluch.archive/390/86079/>(дата обращения: 10.11.2023).

11. Керимова С.Н. Проблемы разграничения административной и уголовной ответственности/ С.Н. Керимова// Закон и право. 2019. №1. С.166-167.

12. Рахметов С.М. Необходимо исключить из Уголовного кодекса Республики Казахстан бесполезный институт уголовных проступков С.М. Рахметов/. - С.4: https://onlain.zakon.kz/Document/?doc_id=39317821&pos=28;-20#pos=28;-20 (дата обращения: 24.11.2023).

13. Сайт РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан» Министерства юстиции Республики Казахстан. Международная научно-практическая конференция на тему: «Проступки в системе национального законодательства. Развитие понятий уголовного правонарушения и административного правонарушения в условиях современного общества: <https://www.zgai.kz> «Новое в законодательстве» -<https://www.zgai.kz>. новое-v-zakonodatelstve - С.1-3 (дата обращения - 18.07.2024).

14. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Казахстан в новой реальности: время действий» от 1 сентября 2020 года.//ИС «Юрист-Параграф:[www/http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).- С.21 (дата обращения 10.11.2023).

15. Концепция правовой политики Республики Казахстан до 2030 года. Утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674.: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674#z133>.- С.21 (дата обращения 10.11.2023).

16. Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения прав женщин и безопасности детей» от 15 апреля 2024 года № 72-VIII ЗРК //ИС «Юрист-Параграф».[www/http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).- (дата обращения 18.07.2024).

Б.А. Аманжолова¹, В.И. Олейник²

^{1,2} Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті "КЕАҚ
(e-mail: ¹botanik76@mail.ru, ²oleynik56@internet.ru)

Қазақстан Республикасының заңнамасындағы қылмыс, қылмыстық теріс қылық және әкімшілік құқық бұзушылық ұғымдарының арақатынасы мен жетілдірілуінің өзекті аспектілері

Андатпа: Қылмыстық және әкімшілік жауапкершілікті зерттеу, қылмысты Қылмыстық теріс қылық пен Әкімшілік құқық бұзушылықтан ажырату проблемасы тек Қазақстан үшін ғана емес, посткеңестік мемлекеттердің басым көпшілігі үшін аса күрделі мәселелердің бірі болып табылады.

Бұл мақалада авторлар Қазақстан Республикасының қолданыстағы қылмыстық заңнамасының нормаларын талдайды, олар қылмыс, қылмыстық теріс қылық және әкімшілік құқық

бұзушылық ұғымдарының аражігін ажыратудың практикалық және теориялық мәселелерін зерделеді, олардың бөліну себептерін көрсетеді, осы ұғымдарды жетілдірудің шетелдік тәжірибесін келтіреді.

Осы жұмыстың авторлары отандық және шетелдік ғалымдардың осы өзекті мәселелерді ғылыми зерттеулерін ескере отырып, практиктер қоғамдағы қазіргі заманғы талаптарды ескере отырып, қылмыстық құқық бұзушылықтың жаңа тұжырымдамасын жетілдіру және әзірлеу қажеттілігі туралы қорытындыға келеді.

Сонымен қатар, авторлар ықтимал тәуекелдер туралы болжам жасайды, ұлттық заңнамаға енгізілген новеллаларды дәйекті және жан-жақты зерттеу қажеттілігі туралы қорытынды жасайды. Атап айтқанда, заң жобаларын әзірлеу кезінде доктриналық әзірлемелер, теориялық негізділік және криминологиялық болжау ұлттық заңнамаға новеллаларды енгізу сияқты маңызды компоненттер назардан тыс қалған кезде заңнамалық техниканың шығындарына назар аударылды.

Түйінді сөздер: қылмыстық құқық бұзушылық, қылмыс, қылмыстық теріс қылық, қылмыс-сыздандыру, заңнаманы ізгілендіру.

B. Amanzholova¹, V.Oleinik²

^{1,2} NJSC "Karaganda University named after Academician E.A. Buketov"

(e-mail: ¹botanik76@mail.ru, ²oleynik56@internet.ru)

Current aspects of the correlation and improvement of the concepts of crime, criminal misconduct and administrative offense in the legislation of the Republic of Kazakhstan

Abstract: The problem of studying criminal and administrative responsibility, distinguishing a crime from a criminal offense and an administrative offense is one of the most difficult not only for Kazakhstan, but for the vast majority of post-Soviet states.

In this article, the authors analyze the norms of the current criminal legislation of the Republic of Kazakhstan, they studied the practical and theoretical problems of distinguishing the concepts of crime, criminal misconduct and administrative offense, indicate the reasons for their separation, and provide foreign experience in improving these concepts.

The authors of this work, taking into account the scientific research of this topical issue by domestic and foreign scientists and practitioners, come to the conclusion that it is necessary to improve and develop a new concept of criminal offense, taking into account modern requirements in society.

In addition, the authors make a forecast about possible risks, substantiate the conclusion about the need for a consistent and comprehensive study of the introduced novelties in national legislation. In particular, attention is drawn to the costs of legislative technique, when such important components as doctrinal developments, theoretical validity and criminological forecasting of the introduction of novelties into national legislation are ignored during the development of draft laws.

Keywords: criminal offense, crime, criminal misconduct, decriminalization, humanization of legislation.

References

1. Ongarbaev E.A., Balgyntaev A.O. Nekotorye voprosy ugolovnoho prostupka v ugolovnom zakonodatel'stve Respubliki Kazahstan. Ongarbaev E.A., Balgyntaev A.O. // Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva. Seriya Pravo.- №2 (139), 2022. - S.100-102, 105.
2. Karzhaubaev S.S. K voprosu o sootnoshenii ponyatij «prestuplenie», «ugolovnyj prostupok», «administrativnoe pravonarushenie». /S.S. Karzhaubaev// Vestnik instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan.- № 2 (65).- 2021.-S.96-98.
3. Golovchanskaya K.A. Ugolovnyj prostupok: Retrospektivnyj i sravnitel'no-pravovoj analiz/K.A. Golovchanskaya//Mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal «VESTNIK NAUKI» № 12 (57) t.3.-dekabr' 2022g.- S.259-261.
4. Sizova V.N. Razvitie sistemy nakazaniy za ugolovnye prostupki po zakonodatel'stvu stran Blizhnego zarubezh'ya/V.N. Sizova//«VESTNIK URAL'SKOGO YURIDICHESKOGO INSTITUTA MVD ROSSII» № 3 – 2020.- S.-36-38.
5. Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 3 iyulya 2014 g. № 226-V ZRK (s izm. i dop. na 01.09.2023g//IS «YUrist-Paragraf» :www/http:online.zakon.kz. (data obrashcheniya: 10.11.2023).
6. Monografiya. Ugolovnye prostupki v sisteme pravonarushenij Respubliki Kazahstan: teoreticheskie, pravovye i organizacionnye aspekty [kollektiv avtorov Sulejmen D.D., Anuar E., Kairzhanova D.K.]. Akademiya pravohranitel'nyh organov pri General'noj prokurature Respubliki Kazahstan. Mezhdovedstvennyj nauchno-issledovatel'skij institut.- Kosshy, 2020.- S.123-136.
7. Dolotov R. Priznaete li Vy ponyatie «ugolovnyj prostupok.[Elektronnyj resurs] /R.Dolotov/. -S.3// <https://spichky.mirtesen.ru/bloq/43511129542/Priznayete-li-Vyi-ponyatie-ugolovnyiy-prostupok> (data obrashcheniya: 10.11.2023).
8. Kodeks Respubliki Kazahstan ob administrativnyh pravonarusheniyah ot5iyulya 2014 g. № 235-V ZRK (s izm. i dop. na 01.09.2023g.) [Elektronnyj resurs].//IS «YUrist-Paragraf».:www //http:online.zakon.kz. (data obrashcheniya: 10.11.2023).
9. ZHymagali A. Sootnoshenie administrativnogo pravonarusheniya i ugolovnoho prostupka v proektah novyh redakcij KoAP i UK RK. //Zaklyuchenie v ramkah proekta «Prodvizhenie prav cheloveka v administrativnom zakonodatel'stve RK»/ Hymagali A.Z.- S.3.-Rezhim dostupa:https://onlain.zakon.kz/Dokument/?dos_id=31497241&pos=58#pos=33;58 (data obrashcheniya: 10.11.2023).
10. Smolienko A.A. Sravnitel'nyj analiz administrativnoj i ugolovnoj otvetstvennosti: problemy razgranicheniya. A.A. Smolienko.//Molodoj uchenyj.-2021.-№ 48 (390).-S.333 -334. URL: <https://moluch.archive.390/86079/> (data obrashcheniya: 10.11.2023).
11. Keramova S.N. Problemy razgranicheniya administrativnoj i ugolovnoj otvetstvennosti./S.N. Keramova// Zakon i pravo. 2019.- №1.- S.166-167.
12. Rahmetov S.M. Neobhodimo isklyuchit' iz Ugolovnoho kodeksa Respubliki Kazahstan bespoleznyj institut ugolovnyh prostupkov /S.M. Rahmetov/.- S.4https://onlain.zakon.kz/Document?doc_id=39317821&pos=28;-20#poc=28;-20 (data obrashcheniya: 24.11.2023).
13. Sajt RGP na PHV «Institut zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan» Ministerstva yusticii Respubliki Kazahstan. Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferenciya na temu: «Prostupki v sisteme nacional'nogo zakonodatel'stva. Razvitie ponyatij ugolovnoho pravonarusheniya i administrativnogo pravonarusheniya v usloviyah sovremennogo obshchestva».-

Rezhim dostupa: <https://www.zgai.kz/ru> «Novoe v zakonodatel'stve» -<https://www.zgai.kz/ru/novoe-v-zakonodatel'stve> .- S.1-3 (data obrashcheniya: 18.07.2024).

14. Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazahstana «Kazahstan v novej real'nosti: vremya dejstvij» ot 1 sentyabrya 2020 goda. //IS «YUrist-Paragraf». -Rezhim dostupa: [www/http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).- C.21 (data obrashcheniya: 10.11.2023).

15. Konceptsiya pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda. Utverzhdena Ukazom Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 15 oktyabrya 2021 goda № 674: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674#z133>.- C.21 (data obrashcheniya: 10.11.2023).

16. Zakon Respubliki Kazahstan «O vnesenii izmenenij i dopolnenij v nekotorye zakonodatel'nye akty Respubliki Kazahstan po voprosam obespecheniya prav zhenshchin i bezopasnosti detej» ot 15 aprelya 2024 goda № 72-VIII ZRK //IS «YUrist-Paragraf». -Rezhim dostupa: [www/http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).- (data obrashcheniya: 18.07.2024).

Сведения об авторах:

Аманжолова Б.А. – хат-хабар авторы, заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, қылмыстық құқық, процесс және криминалистика кафедрасының профессоры, "академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті" КЕАҚ, Университетская к-сі, 28, 100024, Қарағанды, Қазақстан

Олейник В.И. – сыбайлас жемқорлыққа қарсы комплаенс-қызметінің басшысы, "Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті" КЕАҚ, Университетская көшесі, 28, 100024, Қарағанды, Қазақстан.

Аманжолова Б.А. – автор для корреспонденции, кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, профессор кафедры уголовного права, процесса и криминалистики, НАО «Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова», ул. Университетская, 28, 100024, Караганда, Казахстан.

Олейник В.И. – руководитель Антикоррупционной комплаенс-службы, НАО «Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова», ул. Университетская, 28, 100024, Караганда, Казахстан.

Amanzholova B. – correspondence author, Candidate of Law, Associate Professor, Professor of the Department of Criminal Law, Process and Criminalistics, NAO "Karaganda University named after Academician E.A. Buketov", Universitetskaya str., 28, 100024, Karaganda, Kazakhstan.

Oleinik V. – Head of the Anti-Corruption Compliance Service, NAO "Karaganda University named after Academician E.A. Buketov", Universitetskaya str., 28, 100024, Karaganda, Kazakhstan.

МРНТИ 10.07.01
Научная статья

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-118-134>

Актуальные проблемы изучения коррупции

А.С. Ахметов

Павлодарский педагогический университет имени А.Маргулана

(e-mail: arman.ahmetov@mail.ru)

Аннотация: В представленной научной работе проводится исследование актуальных проблем изучения коррупции на основе различных источников отечественных и зарубежных авторов, освещается международный положительный опыт по борьбе с коррупцией. Целью данного исследования является проведение целостного анализа содержания феномена коррупции как негативного социального явления. В данной научной работе раскрывается содержание и сущностные характеристики феномена коррупции, дается обоснование классификации коррупции на основе форм ее выражения, выявляются типы и виды коррупции. В процессе написания статьи были использованы научные методы: индукция, дедукция, синтез и анализ, формализация, абстрагирование. В статье приводится ряд определений относительно дефиниции коррупции, дается описание коррупции по видам и формам. Для более полного представления о текущем положении Казахстана в мировых рейтингах по уровню качества антикоррупционного законодательства были представлены и проанализированы результаты исследований независимых международных организаций, результаты которых наглядно показывают текущую ситуацию. Отдельное место занимают исследование и анализ зарубежного положительного опыта в области борьбы с коррупционными проявлениями. В конце статьи приводятся практические рекомендации и меры по совершенствованию антикоррупционной политики, которые могут быть применены в учебном процессе при создании различных программ и концепций.

Ключевые слова: право, правовая культура, правосознание, государство, общество, коррупция.

Введение

Коррупция в условиях современной действительности выступает реальной угрозой для национальной безопасности общества и всей государственной системы управления. Данное негативное социальное явление наносит колоссальный урон системе общественных отношений и государству в целом, что приводит к застою или упадку социально-экономического уровня. Поэтому вопросы борьбы с коррупцией всегда находятся на особом контроле, т.к. в этом проявляется степень цивилизованности государства и готовности населения формировать гражданское общество. Это и объясняет актуальность выбранной темы.

Коррупция является противоправным явлением, которое оказывает негативное воздействие не только на организацию работы государственных институтов власти и на всю финансово-бюджетную систему государства. Это особенно явно проявляется при утверждении бюджета страны и распределении средств на конкретные задачи. Исходя из этого, можно определить основные три направления коррупции, которые имеют негативное воздействие на общество и государство: 1) экономическая сфера - сокрытие доходов и их выведение из легального оборота; 2) политическая сфера - упадок авторитета страны на международном уровне и сложности реализации политических реформ; 3) социальная сфера - подрыв уровня доверия граждан к государственной власти и в целом ухудшение качественных индикаторов уровня жизни людей.

Если говорить о действующей нормативно-правовой базе в области противодействия коррупции, то необходимо выделить принятую 2 февраля 2022 года «Концепцию антикоррупционной политики Республики Казахстан на 2022-2026 годы», в которой содержатся главные достижения в сфере антикоррупционной политики и утверждены целевые индикаторы до 2026 года (Раздел 6. Целевые индикаторы и ожидаемые результаты):

- 1) достижение Индекса восприятия коррупции по данным международной организации Transparency International – не ниже 47 баллов;
- 2) достижение Индекса эффективности государственного управления Всемирного банка (Government Effectiveness) – не ниже значения 74–75 перцентилей;
- 3) достижение Индекса верховенства закона Всемирного проекта правосудия (World Justice Project, Rule of Law Index) – не ниже значения 0,57 балла;
- 4) достижение индекса Учета мнения населения и подотчетность государственных органов Всемирного Банка (Voice and Accountability) – не ниже значения 57,7 перцентилей;
- 5) достижение Индекса контроля коррупции Всемирного банка (Control of Corruption) – не ниже значения 48-50 перцентилей [1].

В еще одном нормативном источнике «Концепция правовой политики Республики Казахстан до 2030 года» содержатся целевые индикаторы в Разделе 8, по которым к 2030 году будет достигнут уровень стран ОЭСР следующих показателей:

- 1) достижение Индекса эффективности государственного управления Всемирного банка – не ниже значения 80 перцентилей;

2) достижение Индекса верховенства права (World Justice Project) – не ниже значения 0,60 баллов;

3) достижение Индекса восприятия коррупции (Transparency International) – не ниже значения 55 баллов;

4) достижение Индикатора независимости судебной системы Глобального индекса конкурентоспособности Всемирного экономического форума – не ниже 50-ой позиции [2].

На основании вышесказанного можно выделить основную цель данного исследования – изучение актуальных вопросов содержания коррупции как негативного социального феномена. К основным задачам необходимо отнести: 1) раскрытие содержания феномена коррупции; 2) выявление и анализ причин коррупционных проявлений; 3) исследование положительной зарубежной практики в сфере борьбы с коррупцией; 4) разработка мер по борьбе с коррупцией во всех ее проявлениях.

Научная новизна данной работы сводится к попытке систематизировать имеющиеся авторские подходы к пониманию природы и сущности коррупции, изучение ее форм и видов, что позволило предложить конкретные дополнения и рекомендации к существующим нормативным источникам.

Методы исследования

Научная работа была написана на основе выборки и обзора исследований отечественных и зарубежных авторов, были использованы нормативные источники касательно вопросов изучения темы исследования. Методологической основой научной работы являются общенаучные и частнонаучные методы, к которым можно отнести: дедукция, индукция, синтез, анализ, формализация, диалектический метод, абстрагирование, применение которых дало возможность в полной мере отразить специфику и особенности изучаемой темы.

Обсуждение

Вопросы противодействия коррупции на сегодняшний день обладают высокой степенью актуальности для многих государств в мире. Коррупция во всех ее проявлениях остается негативной реальностью, которая тормозит развитие и функционирование социально-экономических институтов и препятствует формированию гражданского общества. В процессе исторического развития института государства и форм государственного управления происходила и трансформация коррупционных проявлений, которые эволюционируют вместе с развитием общественных отношений [3].

Для более полного понимания общей картины относительно положения Казахстана в международных рейтингах по вопросам противодействия коррупции необходимо привести данные международных независимых организаций.

В начале 2023 года независимая международная неправительственная организация Transparency International провела исследование Индекса восприятия

коррупции «Corruption Perceptions Index», которое показывает реальный уровень форм распространения коррупции в сфере государственного управления. По итогам проведенного исследования Казахстан среди 180 стран мира расположился на 101-ой позиции (36 баллов) наряду с такими странами, как Эквадор, Панама, Албания, Перу [4].

По данным международной неправительственной организации «World Justice Project», которая в течение 2023 года провела исследование в области анализа уровня обеспечения правовой среды в 142 странах мира. Наибольший интерес представляют итоги проделанной работы по измерению «Индекса верховенства права» - Rule of Law Index, в содержание которого входит измерение 44 показателей по 8 уровням (факторам), одним из которых является «отсутствие коррупции». Измерение данных показателей осуществляется по выработанной шкале от «0» - низшее значение до «1» - высшее значение. Казахстан среди 142 стран мира расположился на 65-ой позиции со значением «0,53» балла, что дает основание сделать вывод о положительной динамике по сравнению с прошлым периодом. Лидерами данного рейтинга являются такие страны, как Дания, которая уже на протяжении семи лет занимает лидерские позиции «0,90 балла», Германия «0,83 балла», Норвегия «0,89 балла», Швеция «0,87 балла», Финляндия «0,85 балла». Если проводить сравнительный анализ среди стран СНГ, то Казахстан опередил Узбекистан (78-ое место), Украину (89-ое место), Кыргызстан (103-е место), Беларусь (104-ое место), Российскую Федерацию (113-ое место). Это дает основание полагать, что проводимая антикоррупционная политика имеет определенные успехи и на качественном уровне отражает успех и эффективность применяемых методов борьбы с этим негативным социальным феноменом [5].

В 2023 году Институт экономики и мира – <https://www.economicsandpeace.org/> (Сиднейский университет, Австралия) провел большую исследовательскую работу, результаты которой легли в основу Глобального индекса мира (Global Peace Index). В представленном отчете проводилось измерение Индекса позитивного мира (Positive Peace Index, PPI) среди 163 стран мира, в котором Казахстан расположился на 76-ой позиции с показателем «1,98» балла (Рисунок 1). Данный рейтинг содержит в себе 8 критериев позитивного мира, среди которых особое место занимает пункт «низкий уровень коррупции». Для понимания расчета данного рейтинга необходимо знать, что наиболее низкое значение (балл) предполагает лучшее положение в области социально-экономической жизни, а высокий показатель балла указывает на отрицательное положение в рейтинге (в целом шкала баллов имеет значение от 1 до 5). Лидерами данного рейтинга являются Исландия «1,12» балла, Дания «1,31» балла. Если говорить о рейтинге среди стран СНГ, то Казахстан находится выше Российской Федерации («3,42» балла, 158-ое место), Украины («3,043» балла, 157-ое место), но при этом отстает от Армении («1,92» балла, 66-ое место). Это дает возможность нам говорить о необходимости дальнейшей активизации антикоррупционной политики с учетом положительного зарубежного опыта и особенностей нормативной базы [6].

RANK	COUNTRY	SCORE	CHANGE	RANK	COUNTRY	SCORE	CHANGE	RANK	COUNTRY	SCORE	CHANGE
1	Iceland	1.124	↔	29	Poland	1.634	↓ 6	57	Moldova	1.873	↑ 4
2	Denmark	1.31	↑ 1	30	Bulgaria	1.643	↓ 5	58	Chile	1.874	↓ 5
3	Ireland	1.312	↓ 1	31	Romania	1.649	↑ 4	59	The Gambia	1.888	↓ 8
4	New Zealand	1.313	↑ 2	32	Spain	1.649	↔	60	Greece	1.89	↓ 6
5	Austria	1.316	↓ 1	33	Taiwan	1.649	↑ 2	61	Bosnia and Herzegovina	1.892	↓ 4
6	Singapore	1.332	↑ 4	34	Italy	1.662	↓ 2	62	Jordan	1.895	↑ 6
7	Portugal	1.333	↑ 1	35	Kuwait	1.669	↑ 3	63	Zambia	1.898	↓ 4
8	Slovenia	1.334	↓ 4	36	Lithuania	1.671	↓ 2	64	Cyprus	1.904	↑ 1
9	Japan	1.336	↔	37	United Kingdom	1.693	↓ 1	65	Serbia	1.921	↓ 7
10	Switzerland	1.339	↑ 1	38	North Macedonia	1.713	↓ 1	66	Armenia	1.929	↑ 3
11	Canada	1.35	↑ 2	39	Costa Rica	1.731	↑ 2	67	France	1.939	↔
12	Czechia	1.379	↓ 5	40	Albania	1.745	↔	=68	Panama	1.942	↓ 8
13	Finland	1.399	↑ 3	41	Vietnam	1.745	↑ 4	=68	Paraguay	1.942	↑ 12
14	Croatia	1.45	↑ 1	42	Botswana	1.762	↑ 6	=70	Trinidad and Tobago	1.946	↑ 1
15	Germany	1.456	↑ 2	43	South Korea	1.763	↑ 2	=70	Kosovo	1.946	↑ 5
16	Netherlands	1.49	↑ 5	44	Mongolia	1.765	↓ 5	=70	Liberia	1.946	↑ 8
17	Bhutan	1.496	↓ 5	45	Montenegro	1.772	↑ 5	73	Cambodia	1.947	↓ 1
18	Hungary	1.508	↓ 4	46	Laos	1.779	↑ 3	74	Malawi	1.97	↓ 4
19	Malaysia	1.513	↔	47	Sierra Leone	1.792	↔	75	United Arab Emirates	1.979	↑ 3
20	Belgium	1.523	↑ 4	48	Oman	1.794	↑ 18	76	Kazakhstan	1.98	↑ 21
21	Qatar	1.524	↑ 1	49	Timor-Leste	1.796	↑ 3	77	Jamaica	1.986	↑ 3
22	Australia	1.525	↑ 4	50	Uruguay	1.798	↓ 5	78	Bolivia	2.001	↓ 1
23	Mauritius	1.546	↑ 5	51	Ghana	1.799	↓ 8	79	Nepal	2.006	↓ 5
24	Norway	1.55	↓ 6	52	Senegal	1.827	↑ 4	80	China	2.009	↑ 6
25	Estonia	1.563	↑ 1	53	Indonesia	1.829	↓ 12	81	Tunisia	2.01	↑ 1
26	Slovakia	1.578	↓ 6	54	Argentina	1.837	↑ 10	82	Equatorial Guinea	2.013	↓ 19
27	Latvia	1.582	↑ 3	55	Madagascar	1.846	↔	83	Dominican Republic	2.019	↑ 5
28	Sweden	1.625	↑ 1	56	Namibia	1.859	↑ 6				

Рисунок 1. Global Peace Index, 2023.

В 2020 году Казахстан вступил в Group of States against Corruption» – <https://www.coe.int/en/web/greco> (Группа государств по борьбе с коррупцией – «ГРЕКО»), что является также показателем эффективности проводимой антикоррупционной политики и готовности соответствовать международным стандартам по борьбе с коррупционными проявлениями. Данная международная организация является постоянно действующим независимым органом при Совете Европы в области профилактики и противодействия коррупционных преступлений и осуществляет координацию по разработке и применению общих антикоррупционных стандартов, производит контроль за их обязательным соблюдением [7]. Включение Казахстана в данную организацию позволит на более качественном уровне проводить анализ международной практики в сфере борьбы с коррупцией и использовать международный положительный опыт при проектировании национального законодательства с учетом потребностей общества.

Таким образом, можно сделать вывод, что существуют проблемные моменты в проводимой антикоррупционной политике, что явно прослеживается в международных рейтингах. Однако стоит отметить и определенные успехи и достижения по данному вопросу, которые проявляются в озвученных индикаторах и показателях.

На сегодняшний день в современной юридической науке отсутствует единое и универсальное понимание понятия «коррупция». Существует большое множество различных определений коррупции, которые показывают многоаспектность и вариативность данного социального феномена. Можно выделить два основных

подхода к пониманию данного понятия, которые встречаются в современной правовой доктрине. Первая группа исследователей рассматривает коррупцию в узком смысле, т.е. интерпретирует ее как факт подкупа или взятки. Вторая группа исследователей рассматривает коррупцию в широком смысле, т.е. ее трактовка не ограничена лишь фактом взятки, и включает в себя целостное понимание о злоупотреблении своим должностным положением государственного служащего в собственных интересах или интересах третьих лиц за определенное вознаграждение. В связи с этим содержание коррупции необходимо рассматривать как совокупность коррупционных правонарушений и возможных рисков и обстоятельств, которые способствуют их совершению [8].

По мнению А.А.Умаровой, под коррупцией понимается социально-отрицательный феномен, который подвержен постоянным изменениям по историческим причинам, которые определяют социально-экономические, политико-правовые условия функционирования государства [9].

Понятие «коррупция» имеет четкое обоснование в ст.1, п.6 Закона Республики Казахстан «О противодействии коррупции», где прописано, что «...коррупция – незаконное использование лицами, занимающими ответственную государственную должность, лицами, уполномоченными на выполнение государственных функций, лицами, приравненными к лицам, уполномоченным на выполнение государственных функций, должностными лицами своих должностных (служебных) полномочий и связанных с ними возможностей в целях получения или извлечения лично или через посредников имущественных (неимущественных) благ и преимуществ для себя либо третьих лиц, а равно подкуп данных лиц путем предоставления благ и преимуществ...» [10]. Данное определение дает исчерпывающую информацию относительно содержания данной дефиниции, а также круга должностных лиц и их действий в плоскости системы государственного управления. Однако существуют и другие определения данного социального феномена, которые раскрывают все стороны коррупционных проявлений и их влияния на социально-экономическое положение государства.

Например, А.В. Кузьмин считает, что коррупция имеет две формы понимания. В широком понимании коррупция подразумевается как явный подкуп в большинстве государственных органах власти, включая незаконные действия должностных лиц, которые находятся на государственной службе. В узком смысле коррупция понимается как передача денежных средств или иных материальных ценностей в пользу третьих лиц с целью личного материального обогащения [11].

В каждой стране существуют разные причины устойчивости перед коррупционными проявлениями, но все же имеются причины, которые носят общий характер и довольно актуальны для большинства государств. Динамика коррупционных преступлений имеет прямую связь со следующими факторами: 1) историко-культурные основания; 2) социально-экономические факторы; 3) политико-правовые основания. Данная дифференциация позволяет сделать вывод, что проявление коррупции является не просто негативным социальным явлением, но и зависит от текущей ситуации в государстве, от уровня его развития и общего прогресса [12].

Если говорить о проблемах, которые порождают коррупцию, то здесь существует двусторонняя связь между ними. С одной стороны, данные проблемы вызывают

появление коррупции, а их решение может влиять на уменьшение уровня коррупционных правонарушений. С другой стороны, коррупция в больших масштабах только лишь обостряет данные проблемы и мешает их разрешать. Это дает основание полагать, что бороться с коррупцией через ограничение ее форм выражения необходимо одновременно с решением возникающих проблем, вызывающих ее фактическое проявление.

Существующие детерминанты коррупции охватывают различные основания, которые содержатся в особенностях государственной системы управления, исторических традициях, несоответствии текущего законодательства реалиям и запросам современного общества, слабой эффективности деятельности правоохранительной системы по предупреждению и искоренению коррупции. Стоит отметить, что данные причины носят как объективный, так и субъективный характер.

Все имеющиеся причины проявления коррупции можно условно разделить на три вида: 1) экономические; 2) юридические; 3) социально-этические.

К экономическим причинам проявления коррупции необходимо отнести:

- 1) слабый уровень социального пакета государственных служащих (зарплата, условия труда и т.д.);
- 2) наличие сложностей в процессе прохождения разрешительных процедур и действий;
- 3) слабый уровень прозрачности принятия процедурных решений;
- 4) несовершенство текущего законодательства в сфере налогообложения и отсутствие процедур общественного контроля в данной области.

К числу юридических причин, которые влияют на проявление коррупции, можно отнести:

- 1) несовершенство нормативно-правовой базы;
- 2) слабый уровень работы механизмов по защите системы государственной власти от коррупционных посягательств;
- 3) недостаточный уровень менеджмента в системе управления на предмет рационального распределения функциональных обязанностей государственных служащих

К социально-этическим причинам проявления коррупции можно отнести:

- 1) укоренившаяся система терпимости среди общества к коррупции;
- 2) слабый уровень правовой грамотности населения;
- 3) низкий уровень правовой культуры граждан и особенно среди государственных служащих;
- 4) наличие правового нигилизма среди населения.

Все вышеназванные причины коррупции охватывают практически все стороны нашей жизни, оказывая негативное влияние на проводимые реформы по различным областям и сферам жизнедеятельности [13].

Для более полного раскрытия содержания коррупции необходимо различать ее виды и формы. Главным основанием для такого разделения является система признаков, целей и сущности данного явления, а также выделение области социальной деятельности, в которой происходит ее реализация. Опираясь на признаки коррупции можно выделить следующие ее виды:

1) политическая коррупция, главной целью которой является захват и удержание власти. Данный вид коррупции основывается на системе подкупа и лоббирования в сфере политической деятельности;

2) административная коррупция, которая в большей мере относится к деятельности должностных лиц на государственной службе;

3) судебная коррупция в основном имеет распространение в сфере реализации судебных решений в пользу тех лиц, которые имеют материальный и иной интерес по определенным ситуациям;

4) экономическая коррупция проявляется в деятельности субъектов предпринимательской деятельности в области укрытия легального дохода и налогообложения;

5) бытовая коррупция, которая является самым распространенным ее видом. Данный вид коррупции проявляется в сфере купли-продажи услуг и товаров в повседневной жизни.

Исходя из представленных выше видов коррупции, можно выделить наиболее атрибутивные ее признаки: 1) наличие круга субъектов коррупции, т.е. лиц, которые уполномочены принимать конкретные решения в правовом поле и совершать действия, влияющие на изменение правового статуса третьих лиц; 2) заинтересованность лица в личных корыстных интересах с целью получения выгоды; 3) наличие социально-экономических последствий для лиц, совершивших коррупционное правонарушение; 4) подрыв авторитета государства и упадок доверия населения к государственным органам власти.

Большинство ученых производят соотношение понятия коррупции с фактическим злоупотреблением должностными лицами своим служебным положением в личных интересах или в пользу интересов третьих лиц. Однако с понятием «коррупция» и связано понятие «коррумпированность». Важно понимать, какая существует связь между этими понятиями. Под коррумпированностью необходимо понимать устойчивое вовлечение должностного лица, которое находится на государственной службе, в процесс незаконного материального обогащения через принятие служебных решений в пользу интересов третьих лиц за вознаграждение. Причем такое поведение должностного лица зависит от моральных и нравственных характеристик человека, его отношения в работе и уровня правовой культуры.

Можно выделить следующие черты, которые имеют прямое отношение к коррупции и раскрывают ее содержание: 1) коррупция – это системное, органически взаимосвязанное социально-правовое явление; 2) коррупция – это факт систематического получения материальных благ и иных выгод в пользу третьих лиц; 3) коррупция – это определенное деяние (действие и бездействие), совершенное с использованием своего служебного положения государственным служащим за материальное вознаграждение или иную форму выгоды.

Если говорить о видах коррупции, то в зависимости от инициатора коррупционных проявлений выделяют: «низовую», или повседневную, коррупцию и «вершинную», т.е. коррупцию, проявляющуюся на высшем уровне государственной власти. Однако между двумя этими видами имеются общие взаимные стороны и общности. Например, «низовая» коррупция иницируется в основном со стороны самих граждан, т.е. она

формируется вместе с элементами теневой экономики, причем в нее вовлечена большая часть населения и сложно подсчитать убытки от ее форм реализации. «Вершинная» коррупция возникает в большей мере со стороны государственной власти, что порождает определенные трудности в области противодействия ее формам, т.е. потенциальные коррупционеры обладают властью и влияют на установление текущего общественного порядка. Зачастую такая разновидность коррупции имеет место в кругах политической элиты и среди должностных лиц, имеющих наиболее высокие должностные посты в управлении государством.

Также коррупцию можно условно разделить на бюрократическую и политическую. Первый вид коррупции проявляется в виде возникающих сложностей и трудностей при оказании государственных услуг населению (например, выдача разрешения на строительство, торговлю и т.д.). Второй вид коррупции подразумевает нарушение закона в области принятия решений должностными лицами или в работе политических институтов власти.

Таким образом, можно сказать, что коррупция в своем текущем современном состоянии имеет тесную связь с недостаточным уровнем совершенства законодательства, а также со слабым уровнем контроля и надзора со стороны уполномоченных органов и общественности.

Во всем мире вопросам противодействия коррупции уделяется особое внимание посредством совершенствования нормативной базы, разрабатываются и реализуются меры по устранению причин коррупции. Можно рассмотреть положительную практику некоторых стран Европейского Союза относительно применения антикоррупционных мер, направленных на изменения законодательства в части ужесточения уголовной ответственности за коррупционные правонарушения, применение гражданско-правовой ответственности через суды общей юрисдикции и т.д.

Например, в новом, принятом в 1992 году, Уголовном кодексе Франции (вступил в силу в 1994 году) содержатся нормы, которые строятся по принципу иерархии относительно совершенных коррупционных преступлений. Глава данного кодекса называется: «О посягательствах на государственные органы управления лицами, которые находятся на государственной службе». В данном разделе прописано: 1. Отдел: «О нарушении в сфере долга» (в данном разделе содержатся пункты, указывающие на действия государственного служащего в пользу получения материальных средств в пользу личной выгоды).

Если говорить о Китае, то там предусмотрена уголовная ответственность за коррупционные преступления, прописанные в ст.385-388 Уголовного закона. Причем сама дефиниция «получение взятки» содержит в себе довольно обширное понимание: 1) требование государственного служащего Китая передать ему любое ценностное имущество или иных материальных выгод и вознаграждений; 2) получение государственным служащим Китая незаконного денежного вознаграждения в виде взятки; 3) использование своих служебных полномочий в целях личного обогащения и получения материальной выгоды [14]. Изучение международного опыта явно проясняет общую картину относительно ситуации по коррупции, которая выступает неотъемлемой

частью криминализации общества и государственной системы управления, поэтому полностью искоренить данную ситуацию очень сложно даже для развитых стран мирового сообщества. Одной из форм борьбы с коррупцией является наличие практики ужесточения уголовного преследования субъектов коррупционных преступлений.

Например, в Австрии в статье 307 Уголовного кодекса прописано, что под коррупцией подразумевается факт дачи взятки или иных материальных преимуществ государственному служащему за определенные услуги в пользу третьих лиц. В Германии в статье 299 Уголовного кодекса под коррупцией понимается дача взятки должностному лицу, который находится при исполнении своих обязанностей с целью получения услуги или иной формы выгоды.

В США любое проявление коррупции, т.е. даже косвенное или прямое ее выражение в сторону должностного лица с умыслом влияния на его действия в целях личной выгоды или иных незаконных целях наказывается в соответствии с Уголовным законом и порицается общественностью (предается огласке) [15].

Далее остановимся на опыте Сингапура, который добился колоссальных успехов в антикоррупционной политике. В этой стране был создан независимый специальный орган - Бюро по расследованию коррупционной деятельности, которое имеет политическую и финансовую независимость. Работа этого органа направлена на расследование коррупционных правонарушений на всех уровнях государственной власти. В функции этой организации входит проверка фактов превышения власти государственных служащих, а также разработка профилактических методов по борьбе с коррупцией. Основная цель антикоррупционной политики заключается в желании и стремлении полностью исключить потенциальные угрозы на уровне всех звеньев государственной системы управления с целью предупреждения фактов коррупции. Для более эффективной борьбы с коррупцией были разработаны принципы, в основе которых лежат следующие положения:

- 1) система оплаты труда и ее размер напрямую связан с размером средней зарплаты работников в частном секторе, т.е. зарплата государственных служащих находится не ниже среднего уровня;
- 2) наличие контроля за имуществом, активами и долгами государственных служащих, т.е. в случае следственной необходимости может быть проведена проверка на предмет происхождения накопленных материальных средств;
- 3) повышение имиджа государственного служащего через средства массовой информации;
- 4) исключение или минимализация административных преград в сфере развития экономики, предпринимательства.

В Китае антикоррупционная политика имеет довольно существенные отличия от вышеназванных стран. Основой данной политики является наличие и применение репрессивных мер влияния на субъектов коррупционных преступлений. В 2003 году в Китае был создан Антикоррупционный комитет, в обязанности которого входит выявление, расследование и определение фактов коррупции, за которые

предусматривается даже смертная казнь как высшая мера наказания. Такие жесткие меры очень эффективно действуют на поведение потенциальных коррупционеров [16].

Таким образом, описанный международный опыт и методы борьбы с коррупцией могут быть адаптированы в наших условиях по следующим направлениям: 1) доработка и дополнение нормативной базы в области противодействия коррупционным проявлениям; 2) реформирование системы правового образования (включение в учебные программы всех уровней обучения специальных курсов по борьбе с данным социальным явлением); 3) профилактика коррупционных рисков (дальнейшая работа по выявлению и пресечению коррупционных рисков в сфере государственного управления и исполнения законодательных актов); 4) дальнейшее реформирование системы оказания государственных услуг населению (упрощение подачи документов, сокращение бюрократических процедур, цифровизация системы оказания государственных услуг).

Результаты

Необходимо обратить внимание на опыт зарубежных стран в сфере совершенствования антикоррупционной политики. Большой интерес здесь представляет применение института омбудсмена по вопросам противодействия коррупционным проявлениям, что будет являться эффективным механизмом по профилактике и предупреждению коррупции, особенно в сфере бизнеса. Здесь имеется положительный опыт Российской Федерации. В данном государстве законодательно закреплено правовое положение Уполномоченного по защите прав предпринимателей, что расширяет область применения нормативных документов в сфере предпринимательства. При этом полномочия данного омбудсмена отражены по трем направлениям: 1) аналитическая функция – выявление коррупционных фактов и схем, а также их причин; 2) корректирующая функция – сотрудничество в области устранения недочетов и ошибок в антикоррупционной стратегии; 3) образовательная функция – организация и проведение семинаров и встреч по повышению уровня правовой грамотности, разработка учебного материала [17].

К одному из средств по предупреждению коррупционных проявлений можно отнести деятельность «комплаенс системы», которая призвана предупреждать незаконные действия в сфере осуществления прямых обязательств сотрудников предприятия и создавать условия для профилактики всех форм коррупции. Данная система уже довольно эффективно работает во многих организациях всех форм собственности и имеет основную задачу по защите коммерческих интересов организации посредством следования действующих правовых норм и правил, регулирующих общественные отношения [18]. Данная система уже довольно успешно реализована в Казахстане, но до сих пор в законодательстве отсутствуют отдельные нормативные акты, которые регулируют деятельность комплаенс-офицеров.

Заключение

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод, что для борьбы с коррупционными преступлениями необходимы следующие меры:

1) постоянный контроль государственными надзорными органами, в функции которых входит надзор и контроль за исполнением законов и прямых должностных обязанностей государственных служащих (например, задействовать неправительственные организации в сфере контроля исполнения законодательства, привлечение независимых общественных объединений в работу по правотворческой деятельности);

2) создание отдельного института омбудсмана по вопросам противодействия коррупции и закрепление его правового статуса (например, разработка нормативной базы, регулирующей деятельность омбудсмана именно в области противодействия коррупции);

3) разработка и включение в учебные программы среднего образования элективных курсов «Основы правовой культуры», «Правовая грамотность» в среднем и старшем звене (включение данных учебных курсов в учебные программы среднего образования, образовательные программы всех специальностей высшего профессионального образования);

4) создание условий по работе комплаенс-офицеров и, самое главное, определение его правового статуса посредством разработки законодательной базы, регулирующей его деятельность.

В связи с изложенными положениями считаем необходимостью дополнить Раздел 5 «Основные принципы и подходы развития антикоррупционной политики» (Задача 6) «Концепции антикоррупционной политики Республики Казахстан на 2022-2026 годы» следующими пунктами:

1) создание института омбудсмана по противодействию коррупции, работа которого будет направлена на проведение мероприятий по антикоррупционному просвещению общества, содействие уполномоченным органам в выявлении коррупционных фактов на основе обращений граждан, анализ действующей нормативной базы, участие в разработке государственных программ и стратегий в области борьбы с коррупцией;

2) разработка единого нормативного законодательства по утверждению правового статуса комплаенс-офицеров с целью повышения эффективности деятельности комплаенс-службы.

Таким образом, проведенное исследование актуальных проблем и вопросов изучения феномена коррупции на основе различных источников дает нам возможность сделать вывод, что на данный момент все еще не выработан общий универсальный подход к пониманию содержания коррупции. Однако существующие подходы и концепции показывают, насколько многоаспектна и вариативна данная дефиниция. Большая часть исследователей уделяет внимание сущностным характеристикам этого негативного социального явления, особенностям и видам по отношению к сферам проявления коррупции. При этом основная роль в борьбе с коррупцией принадлежит государству, уровню его законотворческой деятельности и степени эффективности реализации принимаемых решений. Для более эффективной борьбы с коррупционными проявлениями важно проводить научные исследования (как отдельных ученых, так и

целых исследовательских групп), результаты которых необходимо реализовывать в практической плоскости.

Практическая значимость полученных результатов обуславливается возможностью использования материалов статьи при разработке, проектировании новых и дополнении существующих государственных программ, концепций в сфере противодействия коррупционным преступлениям. Также данный материал можно использовать при создании учебно-методических комплексов по дисциплинам юридического направления, применять при разработке лекционного материала или отдельных учебных занятий на всех уровнях образования (школа-колледж-вуз).

Вклад автора

В процессе написания научной статьи разработал дизайн исследования на основе анализа и обработки отчетных материалов международных независимых организаций, научных исследований отечественных и зарубежных авторов. Была поставлена цель и задачи исследования, что дало возможность сформировать собственные выводы и предложения по изучаемым вопросам, определить практическую значимость полученных результатов.

Список литературы

1. Указ Президента Республики Казахстан от 2 февраля 2022 года № 802 «Об утверждении Концепции антикоррупционной политики Республики Казахстан на 2022-2026 годы»: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2200000802> (дата обращения: 12.12.2023).
2. Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674 «Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года»: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (дата обращения: 12.12.2023).
3. Игисинова Э.К., Давлетбаева Ж.Ж. Формирование антикоррупционной культуры путем продвижения идеологии добропорядочности // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. - 2022. - №1 (68). - С.76-83.
4. Corruption Perceptions Index, 2022: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/> (дата обращения: 12.12.2023).
5. Kazakhstan Overall Rule of Law Score Over Time (2015 - 2023): <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2023/Kazakhstan> (дата обращения: 11.12.2023).
6. Global Peace Index, 2023: <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2023/06/GPI-2023-Web.pdf> (дата обращения: 11.12.2023г.).
7. Закон Республики Казахстан от 30 декабря 2019 года № 299-VI ЗРК «О ратификации Соглашения между Республикой Казахстан и Советом Европы в отношении привилегий и иммунитетов представителей Группы государств против коррупции и членов оценочных групп» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000299> (дата обращения: 12.12.2023).
8. Кузьмин Н.А. К вопросу о понятии и содержании коррупции // Вестник Московского университета МВД России. - 2020. - №6. - С. 128-132.

9. Умарова А.А. Социально-правовые предпосылки коррупции // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. - 2021. - №1. - С. 147-152.
10. Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года № 410-V «О противодействии коррупции»: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33478302(дата обращения: 12.12.2023).
11. Кузьмин А.А. Институциональные аспекты проблемы борьбы с коррупцией в отечественной практике // Вестник СИБИТа. 2018. - №3 (27). - С. 26-32.
12. Толеубекова Б.Х., Хведелидзе Т.Б., Калкаева Н.Б. Новые аспекты в казахстанском подходе к построению антикоррупционной политики // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: Право. - 2023. - № 1 (142). - С. 59-80.
13. Каштанова Е.А. Коррупция: понятие, виды, детерминанты и формы проявления в УИС // Право и государство: теория и практика. - 2023. - №7 (223). - С.45-47.
14. Гуляева Е.А. Опыт зарубежных стран в борьбе с коррупцией // Академическая мысль. - 2020. - №3 (12). - С.127-132.
15. Тулеуова М.Е. Правовая регламентация ответственности за взяточничество в международно-правовых документах и законодательствах некоторых зарубежных стран // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. - 2019. - №2 (56). - С. 200-205.
16. Давранов Х.Б. Зарубежный опыт противодействия коррупции // Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. - 2021. - № 9. - С. 238-245.
17. Феокистов Д.Е. Институт омбудсмена и противодействие коррупции: основная или сопутствующая функция? // Наука. Общество. Государство. - 2022. - №3. - С.71-83.
18. Сарсембаев М.А. Проблемы предотвращения коррупции в Казахстане и международные антикоррупционные нормы // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: Право. - 2022. - №1 (138). - С. 47-57.

А.С. Ахметов

*КеАҚ «Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті»
(e-mail: arman.ahmetov@mail.ru)*

Сыбайлас жемқорлықты зерттеудегі өзекті мәселелер

Андатпа: Ұсынылған ғылыми жұмыста отандық және шетелдік авторлардың әртүрлі дереккөздеріне сүйене отырып, сыбайлас жемқорлықты зерттеудің өзекті мәселелері зерттеліп, сыбайлас жемқорлықпен күрестің халықаралық оң тәжірибесі көрсетілген. Бұл зерттеудің мақсаты – жағымсыз әлеуметтік құбылыс ретіндегі сыбайлас жемқорлық құбылысының мазмұнына кешенді талдау жүргізу. Бұл ғылыми жұмыс сыбайлас жемқорлық құбылысының мазмұны мен маңызды сипаттамаларын ашып, оның көрініс беру формаларына қарай сыбайлас жемқорлықты жіктеудің негіздемесін береді, сыбайлас жемқорлықтың түрлері мен түрлерін анықтайды. Мақаланы жазу барысында ғылыми әдістер қолданылды: индукция, дедукция, синтез және талдау, формализация, абстракция. Мақалада сыбайлас жемқорлықты анықтауға қатысты бірқатар анықтамалар берілген және сыбайлас жемқорлықтың түрі мен нысаны

бойынша сипаттамасы берілген. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнаманың сапасы бойынша әлемдік рейтингтердегі Қазақстанның қазіргі позициясының толық көрінісі үшін тәуелсіз халықаралық ұйымдардың зерттеулерінің нәтижелері ұсынылып, талдау жасалды, оның нәтижелері қазіргі жағдайды айқын көрсетеді. Сыбайлас жемқорлықпен күрес саласындағы шетелдік оң тәжірибені зерттеу және талдау ерекше орын алады. Мақаланың соңында сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты жетілдіру бойынша практикалық ұсыныстар мен шаралар берілген, оларды оқу үдерісінде, әртүрлі бағдарламалар мен тұжырымдамаларды құру кезінде қолдануға болады.

Түйін сөздер: құқық, құқықтық мәдениет, құқықтық сана, мемлекет, қоғам, сыбайлас жемқорлық.

A. Akhmetov

NPJSC «Pavlodar Pedagogical University named after A.Margulan»

(e-mail: arman.ahmetov@mail.ru)

Current problems in the study of corruption

Abstract: The presented scientific work conducts a study of current problems in the study of corruption based on various sources of domestic and foreign authors, and highlights international positive experience in the fight against corruption. The purpose of this study is to conduct a holistic analysis of the content of the phenomenon of corruption as a negative social phenomenon. This scientific work reveals the content and essential characteristics of the phenomenon of corruption, provides a rationale for the classification of corruption based on the forms of its expression, and identifies types and types of corruption. In the process of writing the article, scientific methods were used: induction, deduction, synthesis and analysis, formalization, abstraction. The article provides a number of definitions regarding the definition of corruption and provides a description of corruption by type and form. A special place is occupied by the research and analysis of foreign positive experience in the field of combating corruption. At the end of the article, practical recommendations and measures to improve anti-corruption policy are provided, which can be applied in the educational process, when creating various programs and concepts.

Keywords: law, legal culture, legal consciousness, state, society, corruption.

References

1. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan. «Ob utverzhdanii Konceptii antikorrupcionnoj politiki Respubliki Kazahstan na 2022 - 2026 gody». [On approval of the Concept of anti-corruption policy of the Republic of Kazakhstan for 2022 - 2026] ot 2 fevralja 2022 goda № 802. Available: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2200000802> (data obrashcheniya: 12.12.2023).
2. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan «Ob utverzhdanii Konceptii pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda» [On approval of the Concept of the legal policy of the Republic of Kazakhstan until 2030] ot 15 oktyabrya 2021 goda № 674. Available: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (data obrashcheniya: 12.12.2023).

3. Iginova Je.K., Davletbaeva Zh.Zh. Formirovanie antikorrupcionnoj kul'tury putem prodvizhenija ideologii dobroporjadocnosti [Creating an anti-corruption culture by promoting the ideology of integrity]. Vestnik instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan [Bulletin of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan]. 2022. №.1 (68). P. 76-83.
4. Corruption Perceptions Index, 2022. Available: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/> (data obrashcheniya: 12.12.2023).
5. Kazakhstan Overall Rule of Law Score Over Time (2015 - 2023). Available: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2023/Kazakhstan> (data obrashcheniya: 11.12.2023).
6. Global Peace Index, 2023. Available: <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2023/06/GPI-2023-Web.pdf> (data obrashcheniya: 11.12.2023).
7. Zakon Respubliki Kazahstan «O ratifikacii Soglashenija mezhdou Respublikoj Kazahstan i Sovetom Evropy v otnoshenii privilegij i immunitetov predstavitelej Gruppy gosudarstv protiv korrupcii i chlenov ocenocnyh grupp» [On the ratification of the Agreement between the Republic of Kazakhstan and the Council of Europe regarding the privileges and immunities of representatives of the Group of States against Corruption and members of assessment groups] ot 30 dekabrja 2019 goda № 299-VI ZRK. Available: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000299> (data obrashcheniya: 12.12.2023).
8. Kuz'min N.A. K voprosu o ponjatii i sodержanii korrupcii [On the issue of the concept and content of corruption]. Vestnik Moskovskogo universiteta MVD Rossii [Bulletin of Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia]. 2020. №.6. P. 128-132.
9. Umarova A.A. Social'no-pravovye predposylki korrupcii [Social and legal prerequisites for corruption]. Gumanitarnye, social'no-jekonomicheskie i obshhestvennye nauki [Humanities, socio-economic and social sciences]. 2021. №.1. P. 147-152.
10. Zakon Respubliki Kazahstan «O protivodejstvii korrupcii» [About anti-corruption] ot 18 nojabrja 2015 goda № 410-V. Available: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33478302 (data obrashcheniya: 12.12.2023).
11. Kuz'min A.A. Institucional'nye aspekty problemy bor'by s korrupciej v otechestvennoj praktike [Institutional aspects of the problem of combating corruption in domestic practice]. Vestnik SIBITa [Bulletin of SIBIT]. 2018. №.3 (27). P. 26-32.
12. Toleubekova B.H., Hvedelidze T.B., Kalkaeva N.B. Novye aspekty v kazahstanskom podhode k postroeniju antikorrupcionnoj politiki [New aspects in the Kazakhstani approach to building anti-corruption policy]. Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva. Serija Pravo [Bulletin of the Eurasian National University named after L.N. Gumilyov. Law Series]. 2023. №.1 (142). P. 59-80.
13. Kashtanova E.A. Korrupcija: ponjatie, vidy, determinanty i formy projavlenija v UIS [Corruption: concept, types, determinants and forms of manifestation in the penal system]. Pravo i gosudarstvo: teorija i praktika [Law and state: theory and practice]. 2023. №.7 (223). P. 45-47.
14. Guljaeva E.A. Opyt zarubezhnyh stran v bor'be s korrupciej [Experience of foreign countries in the fight against corruption]. Akademicheskaja mysl' [Academic thought]. 2020. №.3 (12). P. 127-132.
15. Tuleuova M.E. Pravovaja reglamentacija otvetstvennosti za vzjatochnichestvo v mezhdunarodno-pravovyh dokumentah i zakonodatel'stvah nekotoryh zarubezhnyh stran [Legal regulation of liability for bribery in international legal documents and legislation of some foreign countries]. Vestnik instituta

zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan [Bulletin of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan]. 2019. №.2 (56). P. 200-205.

16. Davranov H.B. Zarubezhnyj opyt protivodejstvija korrupcii [Foreign experience in anti-corruption]. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2021. №.9. P. 238-245.

17. Feoktistov D.E. Institut ombudsmena i protivodejstvie korrupcii: osnovnaja ili soputstvujushhaja funkciya? [The Ombudsman Institute and Anti-Corruption: Main or Related Function?]. Nauka. Obshhestvo. Gosudarstvo [The science. Society. State]. 2022. №.3. P. 71-83.

18. Sarsembaev M.A. Problemy predotvrashhenija korrupcii v Kazahstane i mezhdunarodnye antikorrupcionnye normy [Problems of preventing corruption in Kazakhstan and international anti-corruption standards]. Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva. Seriya Pravo [Bulletin of the Eurasian National University named after L.N. Gumilyov. Law Series]. 2022. №.1 (138). -P. 47-57.

Сведения об авторе:

Ахметов А.С. – PhD докторы, қауымдастырылған профессор (доцент), профессор, Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университет, 140000, көш. Олжабай батыр 60, Павлодар, Қазақстан.

Ахметов А.С. – PhD, ассоциированный профессор (доцент), профессор, Павлодарский педагогический университет имени А.Марғулана, 140000, ул. Олжабай батыра, 60, Павлодар, Казахстан.

Akismetov A. – Doctor PhD, associate professor, professor, Pavlodar Pedagogical University named after A.Margulan, 140000, Olzhabay batyr st. 60, Pavlodar, Kazakhstan.

МРНТИ 10.81.51

Научная статья

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-135-148>

Криминологическая характеристика бытового насилия: научная статья

Д.К. Темирканова¹ , Б.М. Слатлаев² , М.Р. Муканов¹

¹Костанайская академия МВД РК имени Ш. Кабылбаева

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

(e-mail: ¹dinara-kairatovna@mail.ru, ²smatlayev_bm@enu.kz, ²alikh8385@mail.ru)

Аннотация: Для понимания и профилактики бытового насилия необходим анализ конкретных случаев бытового насилия. Криминологическая характеристика бытового насилия включает в себя анализ специфики данного явления, его признаков, факторов, способствующих его совершению. При разработке действенных мер профилактики бытового насилия обязательно должны учитываться все полученные на входе такого криминологического анализа данные.

В статье для изучения криминологических аспектов бытового насилия применен диалектический подход к познанию. Исследование проводилось с использованием комплексного методологического инструментария, включающего общенаучные, частно-научные и эмпирические методы исследования.

Автором проведен анализ статистики и материалов уголовных и административных дел по правонарушениям в семейно-бытовой сфере, рассмотренных судами Костанайской области за период 2019–2023 гг. Работа включает характеристику основных криминологических показателей бытового насилия, учитывая такие факторы, как место, время и другие обстоятельства совершения преступлений и правонарушений. Полученные данные позволяют разработать более эффективные профилактические меры с учетом представленной криминологической характеристики бытового насилия.

В результате проведенного исследования выявлена низкая эффективность в борьбе с бытовым насилием законодательно установленного запрета на совместное проживание с потерпевшим для лиц, совершивших бытовое насилие, а также защитных предписаний из-за недостаточных практических мер обеспечения. В связи с этим представлены возможные пути решения, среди которых выделен наиболее целесообразный.

Ключевые слова: административные дела; бытовое насилие; Костанайская область; криминологическая характеристика; правонарушения; преступления; семейно-бытовая сфера; уголовные дела.

Введение

Бытовое насилие является серьезной и актуальной социальной проблемой. Совершаемые противоправные действия в семейно-бытовой сфере причиняют физический, психологический или экономический вред одному из членов семьи или близкого окружения. Оно охватывает как физическое, так и психоэмоциональное насилие, принуждение, контроль и иные формы давления.

Бытовое насилие не только разрушает семьи, но и ставит под угрозу благополучие всего общества. Оно создает опасность не только для отдельных семей, но и для безопасности государства в целом. О понимании в нашей стране серьезности ситуации на государственном и общественном уровнях свидетельствует принятие в апреле 2024 г. поправок в ряд законодательных актов, регулирующих защиту женщин и детей, существенно усилившие ответственность за преступления в сфере домашнего насилия.

Однако предотвращение домашнего насилия требует комплексного системного подхода, выходящего за рамки разовых мер. Эффективная профилактика возможна лишь при совместных усилиях государства и общества, включающих изучение причин и последствий насилия, создание единой системы профилактики и активное участие психологов, правоохранительных органов, педагогов, социальных работников и общественности. Для понимания и предотвращения насилия необходим всесторонний анализ конкретных случаев, охватывающий характеристики преступников и жертв, а также особенности места, времени и иных структурных элементов криминологической характеристики уголовных и административных правонарушений в семейно-бытовой сфере.

Цель – представление криминологической характеристики бытового насилия в Костанайской области и разработка мер по его профилактике с учетом выявленных особенностей.

Достижению поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- систематизация и анализ научного материала по проблеме бытового насилия;
- анализ материалов уголовных и административных дел о семейно-бытовых правонарушениях из практики судов Костанайской области;
- представление обобщения в виде криминологической характеристики бытового насилия в Костанайской области с указанием его причин.

Научная новизна исследования заключается в криминологической характеристике бытового насилия в Костанайской области, основанной на анализе конкретных уголовных и административных дел. Выявленные особенности важно учитывать при разработке предложений по совершенствованию мер предупреждения бытового насилия.

Практическая значимость заключается в возможности использования материалов для дальнейшего изучения выбранной темы.

Обзор литературы

Бытовое насилие – глобальная проблема, затрагивающая межличностные отношения. Несмотря на значительное внимание со стороны зарубежных и отечественных

криминологов, причины этого явления и эффективные профилактические меры до сих пор остаются предметом научных дискуссий.

Так, зарубежные авторы изучают убийства в семейно-бытовой сфере как крайнюю форму бытового насилия, анализируя его причины, последствия и меры профилактики [1], проводят классификацию рассматриваемого вида насилия [2], а также принудительный контроль как отдельную концепцию, включающую различные поведенческие и ментальные аспекты, важные для оценки риска физического насилия в семье [3].

Так, исследование узбекской исследовательницы К. Алиевой, основанное на данных правоохранительных органов, выявило корреляцию между количеством выданных охранных ордеров женщинам и решениями административных и уголовных судов по делам о бытовом насилии. На основе этого анализа автором разработаны рекомендации по борьбе с бытовым насилием в отношении женщин [4].

Российские исследователи внесли значительный вклад в изучение феномена бытового насилия, сосредоточившись на анализе портрета лица, совершающего подобные преступления, и разработке мер их профилактики [5], а также на криминологических аспектах данной проблемы в целом [6].

Тема бытового насилия широко освещена и казахстанскими авторами [7; 8; 9]. В контексте темы статьи особенно следует выделить труды З.Т. Абдукаримовой, Н.К.Абдрамановой, М.Б.Кайназаровой [10], А.А. Калыбаевой [11] и А.К. Кукеева [12], в которых дана криминологическая характеристика бытового насилия.

Таким образом, выбранная тема исследования довольно хорошо изучена, о чем свидетельствует обширная научная литература. Однако наличие множества работ, посвященных проблеме бытового насилия, подтверждает ее, к сожалению, постоянную актуальность.

Однако представленная казахстанскими авторами криминологическая характеристика бытового насилия охватывает данные по всей стране, тогда как отсутствует анализ особенностей отдельных ее регионов. Данная статья направлена на восполнение этого пробела путем изучения специфики совершаемых правонарушений в семейно-бытовой сфере в Костанайской области для разработки более эффективных мер противодействия.

Методология

Основными материалами явились научные работы зарубежных и отечественных авторов по аналогичной теме. Также для достижения поставленной цели исследования и решения задач авторами были изучены 49 уголовных дел (ч.ч. 1-3 ст. 106, ч. 1 ст. 107, ч. 1 ст. 120 и ст. 149 УК РК) и 67 административных дел (ч.ч. 1, 2 ст. 73, ч.ч. 1-1, 2-1 ст. 73-1, ч. 1-1 ст. 73-2, ст. 461, ч. 3 ст. 669 КРКоАП) по правонарушениям в семейно-бытовой сфере, рассмотренных судами Костанайской области за период 2019-2023 гг. Собранные материалы позволили получить данные об основных показателях бытового насилия в регионе и его детерминантах.

Для изучения криминологических аспектов бытового насилия применен диалектический подход к познанию. Исследование проводилось с использованием комплексного методологического инструментария, включающего общенаучные, частно-научные и эмпирические методы исследования.

Результаты и обсуждение

За период с 2019 по 2023 гг. в Костанайской области зарегистрировано 7 588 случаев семейно-бытового насилия: 263 уголовных и 7 325 административных правонарушений. Пик уголовных дел пришелся на 2022 г. (86 случаев), а административных – на 2023 г. (2 119 случаев).

С 2019 по 2022 гг. отмечается увеличение в 5 раз случаев бытового насилия, повлекших уголовную ответственность. Однако в 2023 г. наблюдалось снижение на 38,4 % (с 86 до 53 случаев). Динамика административных правонарушений отличалась: с 2019 по 2021 гг. отмечалось снижение на 11 %, но в 2023 г. произошел значительный рост на 73,8 % по сравнению с 2021 г. (с 1 380 до 2 119 случаев). (рис. 1).

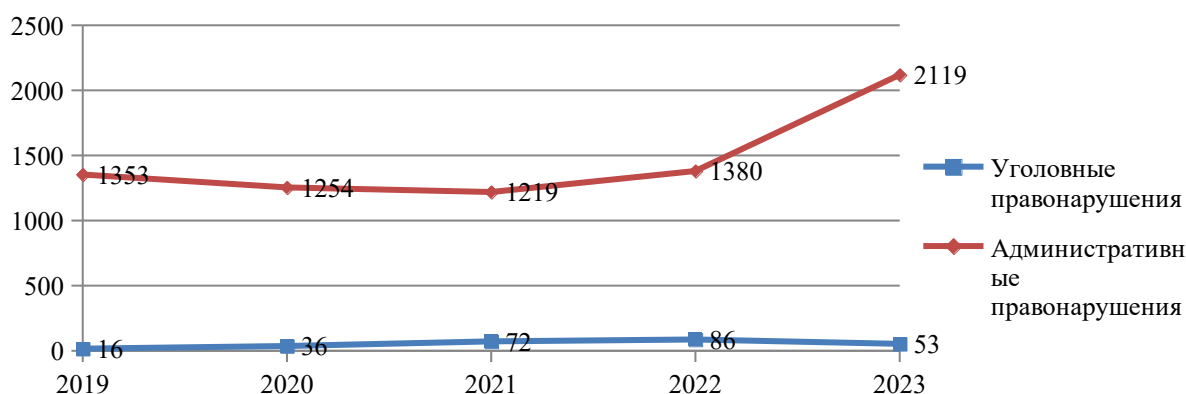

Рисунок 1. Динамика уголовных и административных правонарушений по Костанайской области

Представляется, что такой рост административных правонарушений в рассматриваемой сфере обусловлен ужесточением в 2023 г. административного наказания за бытовое насилие и изменением характера фиксации нарушений с заявительного на выявительный.

Как представлено на рисунке 2, из всех изученных дел преобладают составы, предусмотренные ст.106 и ч. 1 ст. 107 УК РК (причинение тяжкого и средней тяжести вреда здоровью) – 63,3 % и 16,3 %, соответственно.

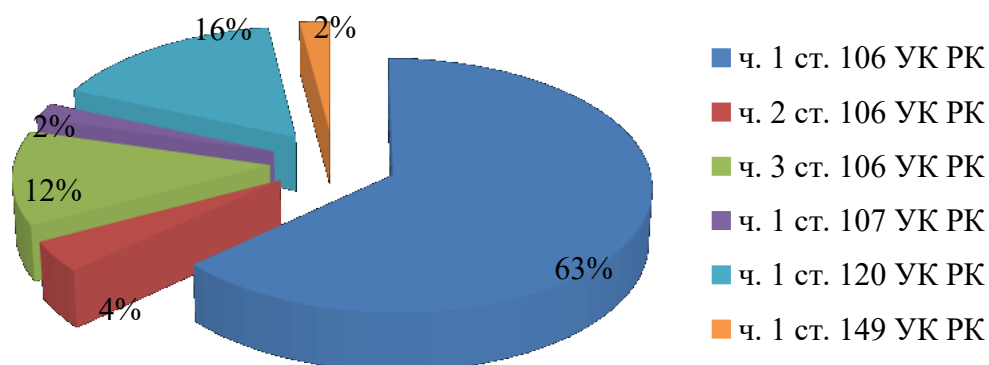

Рисунок 2. Распределение составов уголовных дел в семейно-бытовой сфере

Среди административных дел – ст.ст. 73, 73-2 и ч. 1 ст. 461 КРКоАП (противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений, побои и нарушение защитного предписания) – 40,3 %, 25,4 % и 20,9 %, соответственно (рис. 3).

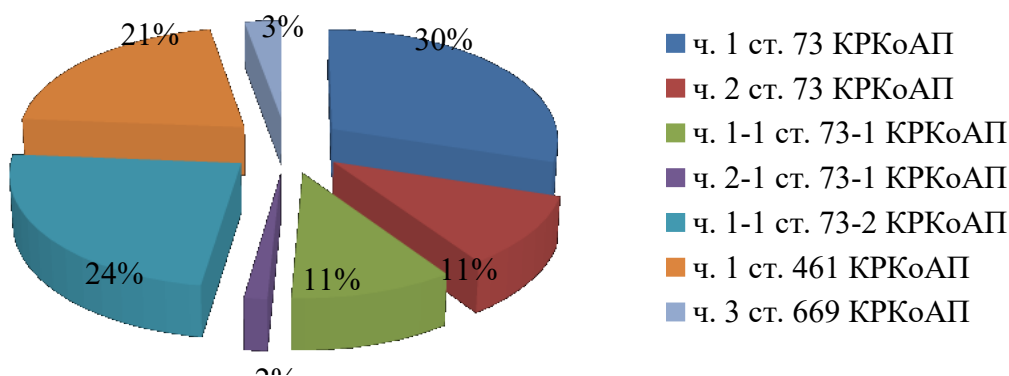

Рисунок 3. Распределение составов административных дел в семейно-бытовой сфере

Результаты исследования подтверждают логическую связь между оскорблениями, другими противоправными действиями в семье и последующим причинением тяжкого вреда здоровью. Это ожидаемый результат, поскольку эскалация насилия в семейных отношениях, начинающаяся с психологического насилия (оскорблений), часто приводит к физическому насилию, вплоть до причинения тяжких телесных повреждений.

При этом изучение уголовных и административных дел по правонарушениям в семейно-бытовой сфере подтверждают основные признаки бытового насилия:

- систематичность – повторяющийся характер бытового насилия;
- закрытость – затрагивается частная жизнь граждан, поэтому их выявление затруднено;
- эмоциональная связь – наличие близких отношений между жертвой бытового насилия и агрессором, что влияет на мотивацию и динамику конфликта.

Таким образом, полученные данные демонстрируют прогрессирующий характер бытового насилия и его потенциально опасные последствия.

Костанайская область включает 16 районов и 4 города областного подчинения. Административный центр области – г. Костанай. Численность населения Костанайской области составляет 827,9 тыс. чел., в т.ч. 518,8 тыс. чел. (62,7%) – городских, 309,1 тыс. чел. (37,3%) – сельских жителей [13]. Следовательно, можно вычислить коэффициент преступности, т.е. на 100 тыс. чел. в 2023 г. пришлось 6 уголовных и 256 административных правонарушений.

Логичными являются данные, согласно которым большая часть уголовных и административных правонарушений в семейно-бытовой сфере совершается в городах (78 % и 79,1 %, соответственно). Местом их совершения является квартира (49 % уголовных и 55 % административных правонарушений) или дом (35 % уголовных и 31 % административных правонарушений), остальное количество приходится на гостиницу, дачу, общежитие, лесопосадку и улицу. Чаще всего вне дома происходят преступные деяния в местности, где практически отсутствуют многоквартирные дома.

При этом в квартире или доме уголовные правонарушения совершаются на кухне (83,8%), где чаще всего собираются вместе сожители/семья, а также возможно распитие спиртных напитков. Важно учитывать этот фактор при разработке мер по предотвращению преступлений в домашней обстановке. Остальные происшествия происходили в коридоре квартиры (6 %), спальная комната (4,1 %), в гостинице (2 %), на улице (4,1 %).

Согласно проведенному анализу, чаще всего бытовое насилие совершается зимой (30,6 % уголовных и 28,4 % административных правонарушений) и летом (30,6 % уголовных и 29,9 % административных правонарушений). Возможно, это связано с тем, что именно на эти периоды приходятся отпуска и праздничные дни, нередко связанные с распитием алкогольных напитков.

По времени преступления чаще всего совершаются в период с 18:00-00:00 (38,8 %) и 00:00-05:00 (34,7 %), тогда как административные правонарушения распределились следующим образом: большинство в вечернее время (18:00-00:00) – 40,3 % и примерно в равном количестве ночью (25,4 %) и днем (26,9%).

Вечернее время, плавно перетекающее в ночное, - это именно то время, когда люди собираются в жилом помещении вместе – после работы или иных дел. Именно этим объясняется, что именно в вечернее время проводят участковые инспектора обход лиц, стоящих на учете, чтобы проверить выполнение ими установленных ограничений.

Из материалов уголовных дел видно, что в большинстве своем (65,3 %) преступления совершены с использованием подручных средств, а т.к., как было указано ранее, насилие происходит на кухне, то это – кухонные хозяйственные ножи (65,3 %). Далее по частоте применения следует физическая сила (удары кулаками, ногами, различные приемы борьбы) – 26,5 %. Также в качестве орудий преступления были использованы самодельный металлический топорик, деревянный черенок, кочерга.

Административные правонарушения, как правило, выражаются в форме скандала с использованием нецензурной брани и оскорблений (71,6 %), однако в 28,4 % дело дошло до применения физической силы (побои). Вследствие этого, пострадавшие имели такие

телесные повреждения, как колото-резаные ранения, закрытые переломы, черепно-мозговые травмы, кровопотери, кровоподтеки. В связи с этим вполне логично принятое отечественным законодателем решение о криминализации побоев.

Судебные решения по рассмотренным уголовным делам предусматривали:

- лишение свободы – 44,9 %, из которых 20,4 % – условно, 14,3 % – рецидив;
- ограничение свободы – 42,9 % с установлением пробационного контроля на весь период наказания и отметка в участковом пункте по месту жительства с целью профилактической беседы с инспектором и одно примирение.

По административным делам чаще всего (61,2 %) наказание назначалось в виде административного ареста от 1 до 30 суток. При этом в отношении некоторых лиц установлена обязанность в течение последующих 6 месяцев посещать профилактические беседы, проводимые участковым инспектором полиции для профилактических бесед, в отношении других – еще и вынесен запрет на употребление алкоголя и/или наркотических средств от 3 месяцев до года. Остальные наказания включают предупреждение и штрафы, есть и освобожденные от административной ответственности в связи с примирением сторон.

Для скорейшего реагирования на случаи бытового насилия участковый инспектор полиции и инспектор отдела по делам несовершеннолетних вправе выписывать защитные предписания. Однако по рассмотренным административным делам ранее было вынесено защитное предписание в отношении десяти правонарушителей, девяти из которых был назначен арест на срок от 1 до 30 суток в связи с его нарушением.

Полагаем, защитные предупреждения не вполне оправдывают свое предназначение, поскольку недостаточно обеспечены на практике. Иначе говоря, к примеру, запрещение не употреблять алкоголь определенный срок должен быть подкреплен принудительным лечением, поскольку самостоятельно человеку сложно воздерживаться от привычного образа жизни. Тем более, что алкоголизм относится к хроническим заболеваниям, которое требует профессионального вмешательства.

Также при практической реализации ст. 54 КРКоАП, предусматривающая запрет на совместное проживание с потерпевшим для лиц, совершивших бытовое насилие (сроком до 30 суток), оказывается неэффективной. Это указывает на необходимость совершенствования механизмов применения данной статьи либо на наличие препятствий, затрудняющих её эффективное использование правоохранительными органами. Представляется, здесь следует позаботиться и о том, куда определить агрессора, поскольку чаще всего это его единственное жилье.

Так, в Казахстане работает ограниченное число кризисных центров для жертв бытового насилия (49 центров: 14 в районных центрах и 32 в городах) [14]. В Костанайской области, насчитывающей 20 районов, доступны лишь 5 таких центров, расположенных в городах Лисаковск, Рудный, Аркалык, Житикара и Костанай. Три из них функционируют под началом неправительственных организаций, остальные – государственные. При этом их деятельность в основном направлена на оказание юридической, медицинской и психологической помощи жертвам насилия (чаще всего это женщины и дети).

Однако высказывается мнение, что в кризисные центры следует отправлять не матерей с детьми, а самих агрессоров. По мнению казахстанского психолога Р. Баймухаметовой, агрессоры и жертвы бытового насилия – это не врожденные роли, а результат негативного опыта детства. И простое изъятие женщины и ребенка из насильственной семьи и размещение их в кризисном центре не решает проблему, поскольку они часто возвращаются в опасную среду. Это свидетельствует о необходимости более комплексного подхода к решению проблемы бытового насилия, включающего работу с причинами насилия и предоставление долгосрочной поддержки пострадавшим [15].

Существующая система фактически поощряет агрессоров, оставляя их безнаказанными. Предлагается изменить подход: обеспечить женщинам и детям безопасное проживание дома, а агрессоров направлять в кризисные центры для реабилитации, включая психологическую помощь и трудоустройство. Возвращение в семью возможно только после прохождения полноценной программы. Жертвам насилия психологическая помощь будет оказываться на дому.

Также высказывается мнение и о создании специальных центров для мужчин-агрессоров. В частности, МВД РК следует создать что-то вроде реабилитационных центров с привлечением министерства здравоохранения (зачастую агрессорам необходима помощь психиатров, психологов). Также привлечь министерство информации и общественного развития РК, ведь неправительственный сектор может оказать существенную помощь в решении данной проблемы [16].

Однако наиболее целесообразным представляется первое предложение. В связи с этим предлагается начать с пилотного проекта в Костанайской области, переориентировав кризисные центры на работу с агрессорами и их реабилитацию. Это наиболее перспективный подход к решению проблемы. Успех пилотного проекта, основанного на государственно-частном партнерстве, позволит масштабировать эту модель на другие регионы страны, привлекая общественность к участию в решении социальных проблем.

В целом профилактические меры бытового насилия включают в себя, во-первых, формирование негативного отношения к насилию через воспитание, медиа, образовательные программы; во-вторых, работу с группами риска, помощь жертвам насилия, организация кризисных центров; в-третьих, реабилитацию преступников, контроль за ранее судимыми, усиление ответственности за бытовое насилие. Действующее законодательство содержит меры по защите жертв бытового насилия (например, судебные запреты на контакт, временные приказы об ограничении общения и др.), но остаются проблемы, связанные с эффективностью в ходе практического применения некоторых из них.

Заключение

Подводя итог, можно сделать вывод, что за 2019-2023 гг. по Костанайской области наблюдается снижение числа уголовных, но рост административных правонарушений в семейно-бытовой сфере. Вероятно, это связано с ужесточением административного

законодательства в 2023 г. в части, касающейся бытового насилия и более эффективным выявлением таких правонарушений.

Исследование показало прямую связь между психологическим насилием в семье (оскорблениями) и последующим причинением тяжкого вреда здоровью. Анализ основных криминологических показателей бытового насилия позволил выявить характерные особенности совершаемых преступлений и административных правонарушений в семейно-бытовой сфере.

Такие правонарушения чаще всего совершаются в городской местности, местом совершения является кухня квартиры или дома. Время совершения – зима или лето, с 18:00 до 05:00 – уголовные и с 18:00 до 00:00 – административные правонарушения. В ходе бытового насилия используются подручные средства, в частности, кухонные хозяйственные ножи. Административные правонарушения в рассматриваемой сфере выражаются обычно в форме скандала с использованием нецензурной брани и оскорблений. По уголовным делам чаще всего в качестве наказания назначается лишение или ограничение свободы, по административным – административный арест.

Понимание особенностей обстоятельств совершения преступлений и правонарушений (место, время и другие факторы) позволит разработать более эффективные профилактические меры, учитывающие специфику выявленных проблем. В частности, выявлена низкая эффективность в борьбе с бытовым насилием защитных предписаний из-за недостаточных практических мер обеспечения, а также законодательно установленного запрета на совместное проживание с потерпевшим для лиц, совершивших бытовое насилие. Для исправления ситуации предлагается: законодательно подкрепить запрет на употребление алкоголя с применением принудительного лечения в отношении правонарушителя, переориентировать кризисные центры на работу с агрессорами и их реабилитацию, использовать государственно-частное партнерство для создания таких новых центров, привлекая тем самым общественность к участию в решении существующих социальных проблем.

Вклад авторов

Темирканова Д.К. собрала материалы уголовных и административных дел по правонарушениям в семейно-бытовой сфере, рассмотренных судами Костанайской области, которые легли в основу исследования обозначенной темы. Участвовала при составлении вводной, основной и заключительной части статьи.

Сматлаев Б.М. определил направление работы, обеспечивал координацию междисциплинарных аспектов исследования, а также осуществил корректуру текста статьи.

Муканов М.Р. внес вклад в написание и в разработку концепции данной работы. Участвовал при составлении вводной, основной и заключительной части статьи.

Список литературы

1. Truong M., Yeganeh L., Cartwright A., Ward E., Ibrahim J., Cuschieri D., Dawson M., Bugeja L. Domestic/Family Homicide: A Systematic Review of Empirical Evidence //Trauma, Violence, & Abuse. – 2023. – Vol. 24. № 3. – P. 1908-1928.

2. Alexander E.F., Johnson M.D. On categorizing intimate partner violence: A systematic review of exploratory clustering and classification studies // Journal of Family Psychology. – 2023. – Vol. 37. № 5. – P. 743-752.
3. Hilton N.Z., Eke A.W., Kim S., Ham E. Coercive control in police reports of intimate partner violence: Conceptual definition and association with recidivism // Psychology of Violence. – 2023. – Vol. 13. № 4. – P. 277-285.
4. Alieva K. Gender inequality in uzbekistan: problems of access to justice for women affected by domestic violence //World Bulletin of Management and Law. – 2023. – Vol. 18. – P. 128-134.
5. Грищенко М.В., Шепелева С.В. Характеристика личности лица, совершающего семейно-бытовые насильственные преступления //Новизна. Эксперимент. Традиции (Н.Экс.Т). – 2024. – Т. 10. – № 1 (25). – С. 15-20.
6. Батюкова В.Е. Некоторые уголовно-правовые и криминологические аспекты семейно-бытового насилия //Право и управление. – 2024. – № 3. – С. 158-162.
7. Бивер К.М., Surayeva K.C. Криминологические проблемы семейно-бытового насилия в отношении женщин // Вестник КазНУ. Серия Юридическая. – 2021. – № 97 (1). – С. 58-66.
8. Жақыш А., Акболатова М., Дузбаева S., Таубаев В., Тургумбаев М. Состояние, структура и динамика семейно-бытового насилия в Республике Казахстан // Вестник КазНУ. – 2023. – № 108 (4). – С. 112-119.
9. Специальный доклад Уполномоченного по правам человека в Республике Казахстан о противодействии бытовому насилию. – Астана, 2024. – 106 с.
10. Абдукаримова З.Т., Абдраманова Н.К., Кайназарова М.Б. Криминологическая характеристика домашнего насилия в отношении женщин Казахстана //Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. – 2023. – № 4 (75). – С. 150-157.
11. Калыбаева А.А. Криминологическая характеристика лиц, совершающих бытовое насилие //Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. – 2024. – № 1 (146). – С. 258-269.
12. Кукеев А. К. Криминологическая характеристика жертвы бытового насилия // Защита жертв преступлений в современном обществе (PVCMS 2023): материалы VI международной научно-практической интернет-конференции / отв. ред. А.В. Майоров. – Челябинск: Эскуэла, 2023. – С. 131-139.
13. Костанайская область. – 2024. – URL: [https://stat.gov.kz/ru/region/kostanay/#:~:text=\(дата обращения: 13.09.2024\).](https://stat.gov.kz/ru/region/kostanay/#:~:text=(дата обращения: 13.09.2024).)
14. Жарбулова Н. По всему Казахстану работает меньше 50 кризисных центров для жертв домашнего насилия. - 2024. – URL: <https://kz.kursiv.media/2024-01-12/zhrb-zapros-krizis-centr/> (дата обращения: 13.09.2024).
15. Миронова Л. В Казахстане предложили отправлять в кризисные центры агрессоров, а не женщин с детьми. [Электронный ресурс]. – 2023. – URL: <https://bizmedia.kz/2023-09-26-v-kazahstane-predlozhili-otpravlyat-v-krizisnye-czentry-agressorov-a-ne-zhenshin-s-detmi/> (дата обращения: 13.09.2024).

16. Козмец Е. Спеццентры для агрессоров, «тревожная кнопка» для женщин: что нужно сделать, чтобы прекратить мордобой в семьях. – 2021. – URL: <https://cisc.kz/ru/speczczentry-dlya-agressorov-trevozhnaya-knopka-dlya-zhenshin-cto-nuzhno-sdelat-chtoby-prekratit-mordoboj-v-semyah-18480.html>(дата обращения: 13.09.2024).

Д.К. Темирканова¹, Б.М. Сматлаев², М. Р. Муканов¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

(e-mail: ¹dinara-kairatovna@mail.ru, ²smatlayev_bm@enu.kz, ²alikh8385@mail.ru)

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминологиялық сипаттамасы: ғылыми мақала

Андатпа: ұрмыстық зорлық-зомбылықты түсіну және алдын алу үшін тұрмыстық зорлық-зомбылықтың нақты жағдайларын талдау қажет. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминологиялық сипаттамасы осы құбылыстың ерекшелігін, оның белгілерін, оны жасауға ықпал ететін факторларды. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың пәрменді шараларын әзірлеу кезінде осындай криминологиялық талдау барысында алынған барлық деректер міндетті түрде ескерілуі тиіс.

Мақалада тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминологиялық аспектілерін зерттеу үшін танымға диалектикалық көзқарас қолданылады. Зерттеу жалпы ғылыми, жеке ғылыми және эмпирикалық зерттеу әдістерін қамтитын кешенді әдістемелік құралдарды қолдану арқылы жүргізілді.

Автор 2019-2023 жылдар кезеңінде Қостанай облысының соттары қараған отбасылық-тұрмыстық саладағы құқық бұзушылықтар бойынша қылмыстық және әкімшілік істердің статистикасы мен материалдарына талдау жүргізді. Алынған деректер тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ұсынылған криминологиялық сипаттамасын ескере отырып, неғұрлым тиімді профилактикалық шараларды әзірлеуге мүмкіндік береді.

Жүргізілген зерттеу нәтижесінде тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күресте тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамдар үшін жәбірленушімен бірге тұруға заңмен белгіленген тыйым салудың, сондай-ақ қамтамасыз етудің тәжірибелік шараларының жеткіліксіздігінен қорғау нұсқамаларының тиімділігі төмен екені анықталды. Осыған байланысты шешудің мүмкін жолдары ұсынылған, олардың ішінде ең орынды болып бөлінеді.

Кілт сөздер: әкімшілік істер; тұрмыстық зорлық-зомбылық; Қостанай облысы; криминологиялық сипаттама; құқық бұзушылықтар; қылмыстар; отбасылық-тұрмыстық сала; қылмыстық істер.

D. Temirkanova¹, B. Smatlaev², M. Mukanov¹

¹*Kostanay Academy of the Ministry Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyrbayev*

²*L.N. Gumilyov Eurasian National University*

(e-mail: ¹*dinara-kairatovna@mail.ru*, ²*smatlayev_bm@enu, kz*, ²*alikh8385@mail.ru*)

Criminological characterization of domestic violence: scientific article

Abstract: in order to understand and prevent domestic violence, it is necessary to analyze specific cases of domestic violence. Criminological characterization of domestic violence includes analysis of the specifics of this phenomenon, its signs, factors contributing to its commission. The development of effective measures to prevent domestic violence must take into account all the data obtained during such a criminological analysis.

The article uses a dialectical approach to cognition to study the criminological aspects of domestic violence. The study was conducted using a comprehensive methodological toolkit, including general scientific, private scientific and empirical research methods.

The author has analyzed the statistics and materials of criminal and administrative cases on offenses in the family and domestic sphere, considered by the courts of Kostanay region for the period 2019-2023. The work includes the characterization of the main criminological indicators of domestic violence, taking into account such factors as place, time and other circumstances of committing crimes and offenses. The obtained data allow to develop more effective preventive measures taking into account the presented criminological characterization of domestic violence.

As a result of the conducted research the low effectiveness in combating domestic violence of the legislatively established prohibition of cohabitation with the victim for perpetrators of domestic violence, as well as protective prescriptions due to insufficient practical measures to ensure. In this regard, possible solutions are presented, among which the most appropriate one is highlighted.

Keywords: administrative cases; domestic violence; Kostanay region; criminological characteristics; offenses; crimes; family and domestic sphere; criminal cases.

References

1. Truong M., Yeganeh L., Cartwright A., Ward E., Ibrahim J., Cuschieri D., Dawson M., Bugeja L. Domestic/Family Homicide: A Systematic Review of Empirical Evidence // *Trauma, Violence, & Abuse*. – 2023. – Vol. 24. № 3. – P. 1908-1928.
2. Alexander E.F., Johnson M.D. On categorizing intimate partner violence: A systematic review of exploratory clustering and classification studies // *Journal of Family Psychology*. – 2023. – Vol. 37. № 5. – P. 743-752.
3. Hilton N.Z., Eke A.W., Kim S., Ham E. Coercive control in police reports of intimate partner violence: Conceptual definition and association with recidivism // *Psychology of Violence*. – 2023. – Vol. 13. № 4. – P. 277-285.

4. Alieva K. Gender inequality in uzbekistan: problems of access to justice for women affected by domestic violence // World Bulletin of Management and Law. – 2023. – Vol. 18. – P. 128-134.
5. Grishchenko M.V., Shepeleva S.V. Charakteristika lichnosti lica, sovershayushchego semejno-bytovye nasil'stvennye prestupleniya // Novizna. Eksperiment. Tradicii (N.Eks.T). – 2024. – T. 10. – № 1 (25). – S. 15-20.
6. Batyukova V.E. Nekotorye ugovovno-pravovye i kriminologicheskie aspekty semejno-bytovogo nasiliya // Pravo i upravlenie. – 2024. – № 3. – S. 158-162.
7. Biver K.M., Surayeva K.S. Kriminologicheskie problemy semejno-bytovogo nasiliya v otnoshenii zhenshchin // Vestnik KazNU. Seriya YUridicheskaya. – 2021. – № 97 (1). – S. 58-66.
8. Zhakysh A., Akbolatova M., Duzbaeva S., Taubaev B., Turgumbaev M. Sostoyanie, struktura i dinami semejno-bytovogo nasiliya v Respublike Kazahstan // Vestnik KazNU. – 2023. – № 108 (4). – S. 112-119.
9. Special'nyj doklad Upolnomochennogo po pravam cheloveka v Respublike Kazahstan o protivodejstvii bytovomu nasiliyu. – Astana, 2024. – 106 s.
10. Abdugarimova Z.T., Abdramanova N.K., Kajnazarova M.B. Kriminologicheskaya harakteristika domashnego nasiliya v otnoshenii zhenshchin Kazahstana // Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan. – 2023. – № 4 (75). – S. 150-157.
11. Kalybaeva A.A. Kriminologicheskaya harakteristika lic, sovershayushchih bytovoe nasilie // Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva. – 2024. – № 1 (146). – S. 258-269.
12. Kukeev A.K. Kriminologicheskaya harakteristika zhertvy bytovogo nasiliya // Zashchita zhertv prestuplenij v sovremennom obshchestve (PVCMS 2023): materialy VI Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy internet-konferencii / otv. red. A.V. Majorov. – Chelyabinsk: Eskuela, 2023. – S. 131-139.
13. Kostanajskaya oblast' [Elektronnyj resurs]. – 2024. – URL: [https://stat.gov.kz/ru/region/kostanay/#:~:text=\(data obrashcheniya: 13.09.2024\)](https://stat.gov.kz/ru/region/kostanay/#:~:text=(data obrashcheniya: 13.09.2024)).
14. Zharbulova N. Po vsemu Kazahstanu rabotaet men'she 50 krizisnyh centrov dlya zhertv domashnego nasiliya. [Elektronnyj resurs]. – 2024. – URL: <https://kz.kursiv.media/2024-01-12/zhrb-zapros-krizis-centr/> (data obrashcheniya: 13.09.2024).
15. Mironova L.V. Kazahstane predlozhili otpravlyat' v krizisnye centry agressorov, a ne zhenshchin s det'mi. [Elektronnyj resurs]. – 2023. – URL: <https://bizmedia.kz/2023-09-26-v-kazahstane-predlozhili-otpravlyat-v-krizisnye-czentry-agressorov-a-ne-zhenshhin-s-detmi/> (data obrashcheniya: 13.09.2024).
16. Kozmec E. Specczentry dlya agressorov, «trevozhnaya knopka» dlya zhenshchin: chto nuzhno sdelat', chtoby prekratit' mordoboj v sem'yah. [Elektronnyj resurs]. – 2021. – URL: <https://cisc.kz/ru/speczczentry-dlya-agressorov-trevozhnaya-knopka-dlya-zhenshhin-chto-nuzhno-sdelat-chtoby-prekratit-mordoboj-v-semyah-18480.html> (data obrashcheniya: 13.09.2024).

Сведения об авторах:

Темирканова Д.К. – құқық магистрі, докторант, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы, Абай даңғылы, 11, 110000, Қостанай, Қазақстан.

Сматлаев Б.М. – заң ғылымдарының докторы, профессор, заң факультет деканы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Сәтпаев көш., 2, 010000, Астана, Қазақстан

Муканов М.Р. – жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің бастығы философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор (доцент), полиция полковнигі, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы, Абай даңғылы, 11, 110000, Қостанай, Қазақстан.

Темирканова Д.К. – магистр права, докторант, Костанайская академия МВД Республики Казахстан имени Шракбека Кабылбаева, пр. Абая, 11, 110000, Костанай, Казахстан.

Сматлаев Б.М. – доктор юридических наук, профессор, декан юридического факультета, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. К.Сатпаева, 2, 010000, Астана, Казахстан.

Муканов М.Р. – начальник факультета послевузовского образования доктор философии (PhD), ассоциированный профессор (доцент), полковник полиции, Костанайская академия МВД Республики Казахстан имени Шракбека Кабылбаева, пр. Абая, 11, 110000, Костанай, Казахстан.

Temirkanova D. – Master of Law, doctoral student, Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Shrakbek Kabylbayev, 11 Abai Avenue, 110000, Kostanay, Kazakhstan.

Smatlayev B. – doctor of judicial science, professor, Dean of the Law faculty, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., 2, 010000, Astana, Kazakhstan

Mukanov M. – Head of the Faculty of Postgraduate Education, Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, Police Colonel, Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Shrakbek Kabylbayev, 11 Abai Avenue, 110000, Kostanay, Kazakhstan.

IRSTI 10.83.21
Scientific article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-149-169>

Penitentiary crime in Kazakhstan: growth factors and preventive measures

R.S. Kemeshov^{*1} , A.Zh. Muratova² , B.U. Turegeldiyev³

¹Alikhan Bokeikhan University

²L.N. Gumilyov Eurasian National University

³Astana Turan University

(e-mail: ¹r.kemeshov@cso.com.kz, ²m-alua@mail.ru, ³bagdaulet.turegeldiyev@bk.ru)

Abstract: The study is devoted to the analysis of factors contributing to the growth of penitentiary crime in Kazakhstan and the development of comprehensive prevention measures. It considers the social, economic, institutional and legal aspects of the problem as well as the international experience of reforming penitentiary systems. The work identifies systemic problems that hinder the effective re-socialization of convicts, such as overcrowding in prisons, unsatisfactory conditions of detention, lack of social programs, corruption and gaps in legislation. The practical significance of the study lies in offering specific recommendations for improving legislation, improving conditions of detention and developing re-socialization programs.

The research methods include comparative analysis, statistical generalization and expert assessments based on data from normative legal acts, reports of international organizations and scientific publications. The necessity of improving the legal mechanisms regulating the penitentiary system, taking into account international human rights standards, has been identified.

The study contributes to criminological science by offering a detailed analysis of penitentiary crime in Kazakhstan. Its results can be useful for government agencies in developing crime prevention strategies and improving the conditions of detention of convicts.

Keywords: penitentiary crime, penal enforcement system, resocialization of convicts, crime prevention, international standards.

Introduction

Penitentiary crime is a specific type of criminal behavior that occurs in a closed environment of correctional institutions. This phenomenon includes various forms of illegal actions committed by both convicts and employees of the penal enforcement system, violating established law and order and hindering the performance of tasks assigned to penitentiary institutions. In a legal sense, penitentiary criminality covers violations provided for by criminal and administrative legislation that occur within the framework of the functioning of correctional institutions. At the same time, criminal punishment serves as a tool for protecting a wide range of public relations, including the rights and freedoms of citizens, property, public order and security [1].

Penitentiary crime is a set of crimes committed in institutions of the penal enforcement system by convicts, employees and other subjects. According to a number of researchers, this phenomenon has a regressive nature, as it is generated by the peculiarities of conditions of imprisonment, criminal traditions and an aggravated situation of social isolation. According to O.V. Starkov, who is one of the main developers of the private criminological theory – criminopenology, penitentiary crime is an independent type of crime, which emphasizes its specificity [2]. An important factor is that this phenomenon includes crimes committed by both convicts and prison staff, which expands its social and legal framework.

The legal understanding of penitentiary crime is based on the norms of criminal law governing responsibility for crimes in the penitentiary system. Although the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan (CC RK) [3] does not have a separate chapter on penitentiary crimes, responsibility for such actions is provided for in various articles. For example, Article 426 of the Criminal Code regulates the evasion of a convicted person from restriction of freedom, articles 103-108 relate to violence, articles 361-369 cover corruption crimes, and article 427 – escapes.

One of the most significant problems of the penitentiary system is the spread of corruption. In conditions of isolation of convicts, corruption schemes become particularly relevant, as they create opportunities for violating the detention regime and obtaining illegal privileges. Bribery of employees, distribution of prohibited items and abuse of official position pose a serious threat to the functioning of the entire penal enforcement system.

Another characteristic manifestation of penitentiary criminality is violence between convicts. Correctional institutions often become an arena for conflicts caused by both personal contradictions and the structure of informal relationships within a group of prisoners. These conflicts often lead to physical violence, threats, and sometimes to the creation of criminal communities within penitentiary institutions, which significantly complicates the process of correction of convicts and rehabilitation.

Along with violent crimes, evasion of punishment poses a significant threat to the functioning of the penitentiary system. Escape attempts or deliberate violation of the detention regime have a destabilizing effect on the management of correctional institutions. These crimes indicate weaknesses in the supervision and control system, as well as insufficient measures to ensure security inside penitentiary institutions.

In addition to legal aspects, an important element of the analysis of penitentiary crime is its criminological dimension. To fully understand this phenomenon, it is necessary not only to

take into account legal categories and types of crimes, but also to analyze their dynamics and specifics, taking into account social and organizational factors affecting the growth of crime within penitentiary institutions.

Criminological aspects of penitentiary crime include the analysis of violent incidents and evasion of punishment, as well as the influence of social and organizational factors on its dynamics. One of these factors is the increase in the number of convicts, which increases the burden on correctional institutions and exacerbates the criminal situation. Increasing prison population density creates additional risks for the management of institutions, stimulating violence among prisoners and escapes, which requires more careful supervision and preventive measures.

Research methodology

This study, devoted to the study of penitentiary crime in Kazakhstan, is based on a comprehensive analysis of legal documents, statistical data and scientific publications. Special attention is paid to the analysis of statistical data of the Committee of the Penitentiary System of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan concerning the dynamics of penitentiary crime, the number of prisoners and the state of the infrastructure of institutions. For comprehensive coverage of the problem, the scientific works of Kazakhstani and foreign researchers on various aspects of penitentiary crime were studied. The following methods were used in the study: statistical analysis to process quantitative data, a comparative legal method to compare national legislation with international standards, analysis of documents to study normative legal acts and reports, comparative analysis to identify common features and differences in the functioning of penitentiary systems in different countries and a synthesis method to summarize the results obtained.

Discussion

As of July 2024, according to the Committee of the Criminal Executive System of the Ministry of Internal Affairs, more than 37 thousand convicts are serving their sentences in correctional institutions in Kazakhstan. There are 78 institutions in the country, including 62 colonies and 16 pre-trial detention centers. Of the total number of prisoners, about 7.5 thousand are held in pre-trial detention centers, and among them about 3 thousand women and more than 50 minors. Over the past four years, the prison population has increased by 7 thousand people, which is due to stricter legislation on theft, domestic violence and traffic accidents. Also, 93% of convicts are serving sentences for serious and especially serious crimes, and 45% of them already have a criminal record for intentional crimes [4].

When comparing the situation with other countries, several key differences can be identified. In Countries with more developed penitentiary systems, for example, in the Scandinavian countries, the rate of violent crimes among convicts is significantly lower.

In the Scandinavian countries, the emphasis is on a humanistic approach to punishment, which focuses on re-socialization rather than repressive measures. Norway and Sweden have

established programs aimed at reducing the level of conflict among convicts through job training, psychological support and improving conditions of detention. This, in turn, leads to a significant decrease in the level of violent crimes and recidivism in institutions.

In Norway, the rehabilitation program for prisoners includes intensive use of labor and educational training, as well as the provision of psychosocial assistance. One of the most striking examples of this approach is Halden Prison, which provides prisoners with conditions as close as possible to ordinary life. In this system, one prisoner is placed in a separate cell, which reduces the level of tension and conflicts within prison institutions. Such measures lead to a low level of violent incidents and create conditions for the successful reintegration of convicts into society [5].

In addition, the Scandinavian countries pay considerable attention to the training of prison staff. Professional development programs for staff are aimed at creating a safe environment and reducing the level of violence among convicts. It is important to note that the high levels of funding for penitentiary systems in these countries also play a key role in their success: the absence of overpopulation, access to high-quality medical and psychological care contribute to maintaining security and preventing recidivism [6].

In Kazakhstan, on the contrary, the penitentiary system faces problems of overcrowding in prisons and lack of resources to implement such humanistic programs. This leads to an increase in the number of conflicts and violent crimes among convicts. According to the Committee of the Criminal Executive System of the Ministry of Internal Affairs [7], there is a shortage of places in a number of pre-trial detention centers in Kazakhstan. Currently, the number of detainees in six pre-trial detention centers exceeds the limits, which creates additional difficulties in the management of the penitentiary system. The total capacity of the pre-trial detention center is 8 thousand places, while about 7 thousand people are already being held, and with the adoption of the law on domestic violence, an increase in the number of detainees is expected, which will only worsen the problem. It is expected that the influx will amount to about 5,000 violators, which can lead to a serious overload of the prison system.

In order to reduce penitentiary crime, it is necessary to strengthen legal guarantees for the protection of convicts, reduce violence and fight corruption. Kazakhstan demonstrates its commitment to international standards, including compliance with the Nelson Mandela Rules, receives technical assistance from UNODC and participates in international programs to improve the penitentiary system. The translation of the online course on the Rules of Nelson Mandela into Kazakh has improved access to training for prison staff [8]. These measures are aimed at humane treatment of prisoners, their re-socialization and reduction of recidivism.

Kazakhstan's commitment to international standards, such as the Nelson Mandela Rules, is aimed at improving the conditions of detention of convicts and their re-socialization. However, the legal aspects of penitentiary crimes require special attention. In conditions of strict control in places of detention, many actions that would not be considered crimes in freedom can be qualified as offenses. This underlines the need to take into account the specific nature of the penitentiary system in the legal assessment of such crimes.

The legal nature of penitentiary crimes requires special attention to their qualification and measures of responsibility, since these crimes are committed in a specific social environment.

Places of deprivation of liberty create certain legal and organizational conditions that must be taken into account when legally evaluating the actions of both convicts and employees of penitentiary institutions. For a proper understanding of the essence of penitentiary crimes, it is important to consider them not only from the point of view of criminal law, but also taking into account administrative and disciplinary regulation.

The legal features of the qualification of crimes committed in places of deprivation of liberty are based on a number of factors that distinguish them from similar crimes committed at large. First of all, this is the closed nature of penitentiary institutions, where the state exercises control over all aspects of the life of convicts, and convicts, in turn, are limited in their rights. Such control means that many violations of the regime, which would not be considered crimes outside places of detention, may have the status of criminal offenses inside the penitentiary system. For example, failure to comply with the requirements of the institution's administration or disobeying internal regulations may result in disciplinary sanctions and, under certain conditions, qualify as crimes.

In addition, the qualification of crimes in penitentiary institutions is based on special attention to violations that undermine the regime of detention of convicts or pose a threat to the safety of both convicts and employees [9]. For example, escapes or attempts to evade serving a sentence are considered crimes against public order and include additional criminal liability. The peculiarity of the qualification of such crimes is that they can be combined with other criminal acts, such as violence or corruption, which complicates their legal assessment.

Corruption crimes within penitentiary institutions have their own legal features. They often involve complex patterns of interaction between convicts, employees, and outsiders. Article 31 of the Criminal Code indicates responsibility for crimes committed by a group of persons, including organized groups and criminal communities, which confirms the possibility of such schemes. Corruption in places of detention may include bribing employees to assist in the transfer of prohibited items or arrange an escape. These actions are qualified under the articles of the Criminal Code concerning abuse of official authority (articles 361 and 370), and provide for serious penalties, including imprisonment and confiscation of property.

Corruption crimes in the penitentiary system are particularly difficult to investigate and prove because they involve informal connections and covert activities. This requires the active participation of law enforcement agencies to identify and suppress such offenses.

Legal liability for offenses in the penitentiary system varies depending on the severity of the committed actions. The mechanism of accountability provides for several levels of sanctions, starting with disciplinary and administrative measures and ending with criminal liability. Disciplinary offenses, such as refusal to perform work duties or non-compliance with the daily routine, may entail internal sanctions, which are established by regulatory acts of correctional institutions. Such measures include isolation in penal facilities, transfer to stricter conditions of detention, deprivation of privileges such as receiving parcels or visits.

Administrative responsibility in the penitentiary system is applied in cases where offenses do not reach the level of criminal responsibility, but violate public order and the established regime. An example is petty hooliganism, which acquires special legal significance inside a correctional institution and can be considered a threat to the maintenance of discipline and order. Administrative measures include fines, time limits on certain actions, or other sanctions.

In the case of serious crimes committed by convicts or employees of institutions, such as violence, escape or participation in corruption schemes, criminal liability is applied. For convicts who commit offenses in places of deprivation of liberty, criminal penalties may include additional terms of imprisonment or increased detention. This not only complicates the process of correcting them, but also reduces the likelihood of early release measures being applied to them. For employees of penitentiary institutions, criminal offenses, especially of a corrupt nature, can lead to imprisonment and disqualification from holding positions in government bodies, which also strengthens measures to prevent crime within correctional institutions. Responsibility for crimes in places of detention plays an important role in ensuring law and order and discipline. The effective functioning of the penitentiary system is impossible without clearly defined mechanisms of legal responsibility, which should be aimed not only at punishing the perpetrators, but also at preventing new crimes.

The effective functioning of the penitentiary system is impossible without clearly defined mechanisms of legal responsibility aimed at preventing and punishing crimes among both convicts and employees. The introduction of criminal and administrative responsibility helps to maintain discipline and law and order within institutions. However, despite these measures, penitentiary crime in Kazakhstan continues to grow. To understand the causes of this phenomenon, it is important to consider a set of factors that contribute to the growth of crime within correctional institutions, including social, economic and organizational conditions.

The analysis of penitentiary crime in Kazakhstan requires attention to various factors that contribute to its growth. The penitentiary system, as part of the State criminal policy, should contribute to the correction and re-socialization of convicts. However, in practice, there are certain obstacles that hinder the fulfillment of these tasks and create conditions for the growth of crime within penal institutions. It is important to note that many of these factors are systemic and require a comprehensive approach to eliminate them.

One of the main reasons for the growth of penitentiary crime is a combination of social, economic and organizational factors. The low standard of living of convicts, lack of resources and weak support during the period of imprisonment and after release lead to a deterioration of the moral climate in correctional institutions, which creates favorable conditions for offenses. In addition, the lack of social programs aimed at employment and education of convicts increases their sense of isolation and hopelessness, which also contributes to the growth of crime. Let's consider the influence of these factors in more detail.

The social and economic conditions in which convicts find themselves play a significant role in their behavior and attitude to punishment. Overcrowding in prisons, low levels of logistical support, unsatisfactory living conditions such as low hygiene standards and limited access to medical services create an atmosphere of alienation and stress. This negatively affects the mental and physical condition of convicts, increases the level of aggression, maladaptation and leads to an increase in violence, conflicts and criminal activity.

Public monitoring of penitentiary institutions in Kazakhstan, including through the National Preventive Mechanism (NPM), has revealed significant problems related to the material and technical condition of many colonies and pre-trial detention facilities. Most of these institutions were built at the beginning of the last century and require serious modernization [10]. For

example, in the GM-152/6 facility, the collapse of the building led to the death of three convicts and injured 11 people, which indicates the critical condition of the infrastructure.

Another disturbing example is the ICH 167/4 women's colony in Shymkent, located in a 19th-century building that does not meet international standards such as the Nelson Mandela Rules and the UN Bangkok Rules for the Treatment of Female Offenders. Despite the recommendations of human rights defenders to close such institutions, improvements are limited to cosmetic repairs, which does not solve the root problems related to safety and conditions of detention.

Inspections of sanitary and epidemiological services and the Ministry of Emergency Situations reveal numerous violations, but no significant changes occur due to insufficient funding and lack of major repairs. These problems highlight the need for more significant reforms of the penitentiary system to bring it into line with international standards.

There are systematic attempts to transfer prohibited substances to institutions of the penal correction system, which negatively affects the maintenance of order and security inside correctional institutions. These incidents require constant strengthening of control, the introduction of modern screening technologies and increased vigilance of employees. Such violations make it difficult to re-socialize convicts and create additional difficulties in the work of the prison staff [11].

Another important social factor is the lack of social programs aimed at the labor and educational employment of convicts. In correctional institutions, work and education play a key role in the process of re-socialization, providing convicts with the opportunity to engage in useful activities, develop professional skills and restore lost social ties. The low level of employment of convicts leads to the fact that many of them remain idle, which contributes to their involvement in criminal activities, the creation of informal criminal groups and the strengthening of the prison subculture.

In Kazakhstan, the labor activity of convicts is organized insufficiently effectively, which is associated with a limited number of modern jobs, low wages and a lack of vocational training programs. As of May 2024, over 11 thousand out of 32 thousand convicts are employed in closed colonies [12]. The employment of convicts is considered as an important tool for their correction and adaptation to life in freedom, and also helps in paying off material claims, paying alimony and supporting the families of prisoners. As a result, a significant number of convicts are deprived of the opportunity to actively participate in work, which significantly reduces their chances of successful re-socialization. As one of the preventive measures, the development of new forms of industrial relations in institutions of the penitentiary system is proposed. More active involvement of convicts in labor processes would contribute not only to reducing the crime rate, but also to the successful re-socialization of convicts. One of the main causes of incidents in institutions of the penal enforcement system is the insufficient employment of convicts and a low percentage of their participation in paid work [13]. Lack of work activity increases the criminogenic atmosphere, contributing to an increase in offenses among convicts.

Social programs, such as labor and educational employment, contribute to the reduction of penitentiary crime and the re-socialization of convicts. However, in order to achieve sustainable results, a clear legal framework governing the functioning of correctional institutions is also needed. These legal norms define key aspects of the management of the penitentiary system and

the protection of the rights of both convicts and employees, which creates a balance between legal and social measures.

Further, legal factors are an integral part of the analysis of the penitentiary system, as they determine the basic principles of its functioning and the establishment of a legal framework for the activities of correctional institutions. The legal norms governing the penitentiary system include a wide range of normative acts concerning both convicts and employees of penitentiary institutions.

In our country, the activities of the penitentiary system are regulated by the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, the Penal Enforcement Code and a number of by-laws. The most important articles of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan are provisions concerning the execution of punishments, conditions of detention of convicts, their rights and obligations. The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan details the conditions for the execution of various types of punishments, the procedure for applying disciplinary measures and the rights of convicts to seek legal assistance.

One of the theoretically and practically difficult problems is the legal regulation of the execution of such a procedural measure of restraint as arrest [14]. The CPC of the Republic of Kazakhstan regulates the procedure for appointing an arrest, however, the norms concerning the very execution of this measure and ensuring the rights of those arrested under investigation remain insufficiently detailed in legislation. For example, pre-trial detention facilities, which are functionally part of the structure of the penal enforcement system, need clear legal regulation of their activities. The lack of such norms creates legal uncertainty, which complicates the protection of the constitutional rights of persons under investigation.

After considering the legal regulation of arrest, attention should be paid to broader issues related to the protection of the rights of convicts in correctional institutions in Kazakhstan. Despite the existence of a regulatory framework, such as the Penal Enforcement Code, a number of important aspects related to the protection of vulnerable groups of convicts remain insufficiently regulated. This leads to numerous violations, which are reflected in the NPM reports [10] mentioned earlier.

One of the most serious problems is discrimination against convicts, whom the prison subculture classifies as "outcasts". These individuals are exploited by performing the dirtiest and most obscene jobs, often without pay. Discrimination also applies to convicts belonging to the LGBT community, who are isolated from other prisoners and subjected to humiliation, which is contrary to international human rights standards, such as the Nelson Mandela Rules.

The issue of the rights of convicts with disabilities is no less relevant. Many penitentiary institutions lack the necessary conditions for their detention, including adaptation facilities and access to medical care. Despite the transfer of medical services to the civilian system, problems with the provision of quality treatment and social support remain unresolved, which is also indicated in the NPM reports.

Issues related to the filing of complaints by convicts also require attention. According to the NPM, in many institutions, complaint terminals either do not function properly or do not provide an opportunity for convicts to file a complaint. This violates the convicts' right to legal protection and limits their ability to seek fair consideration of their appeals.

These problems highlight the need not only to improve control over the activities of penitentiary institutions, but also to further improve the regulatory framework in order to ensure the protection of the rights of all categories of convicts and eliminate existing gaps in legislation.

The regulations pay special attention to the issues of humanizing criminal policy, which implies compliance with international standards, such as the Nelson Mandela Rules. These norms enshrine the basic principles of protecting the rights of convicts, including the right to respectful treatment, access to medical care, educational programs and work. The introduction of these standards into national legal acts confirms Kazakhstan's desire to adapt the penitentiary system to international standards, but this requires systematic work on their implementation in practice.

The identified factors of the growth of penitentiary crime – social, economic and legal – create the need to develop comprehensive prevention measures. These measures should address the systemic problems identified in the previous stages of the analysis and include legal, institutional and criminological aspects.

Comprehensive prevention measures based on legal, social and institutional approaches are key to addressing the identified systemic problems. It is necessary to take into account all the identified factors of the growth of penitentiary crime and develop mechanisms that will improve the conditions of detention of convicts, improve the quality of their re-socialization and reduce the likelihood of repeat offenses. These measures should take into account both international standards and national peculiarities of the functioning of the penitentiary system.

Penitentiary crime, being a complex and multidimensional phenomenon, requires an integrated approach to its prevention. Preventive measures should cover various levels of the penal enforcement system – from legal regulation and organizational work to social and psychological aspects. The main purpose of preventive measures is to create conditions under which convicts not only receive a well-deserved punishment, but also get the opportunity to improve and return to society without the risk of reoffending.

Today, Kazakhstan is making significant efforts to improve its penitentiary system, including holding international forums and legal reforms. For example, at the International Forum on Penal Reform, which took place in July 2021, key issues related to the rights of convicts and the further development of the penal enforcement system were discussed. One of the achievements was the expansion of access to medical services: starting in 2023, medical care in penitentiary institutions was transferred to the Ministry of Health, which contributes to improving the quality of medical care.

In addition, the conditions of detention of prisoners have been improved – food standards have been increased by almost 40%, and the share of convicts involved in labor activities has increased to 49% in 2021, which contributes to their re-socialization. However, serious challenges remain, such as a lack of legal regulation and a lack of resources to implement all necessary changes. These problems require further improvement of legislation and increased funding to improve infrastructure and training.

Additional measures are also being implemented, such as a video surveillance system in all correctional facilities, which helps prevent violations of prisoners' rights and facilitates rapid

response to incidents. International cooperation aimed at sharing experiences and bringing the system in line with international standards remains an important part of the reform. Despite the successes achieved, overcoming these challenges remains a priority for sustainable reform of the penitentiary system [15]. Although important steps have already been taken to improve infrastructure and create a safe environment for convicts, further efforts should be directed at developing legal mechanisms that will ensure long-term changes. These legislative measures will help achieve a sustainable balance between compliance with international standards and national interests in the field of justice.

One of the key areas in the fight against penitentiary crime is the improvement of legislation regulating the activities of correctional institutions. It is important that legislative norms not only comply with international human rights standards, but also protect the interests of both convicts and prison staff. Kazakhstan has signed and ratified a number of international agreements, such as the UN Convention against Torture and the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). These documents set high standards for the treatment of convicts, guaranteeing respect for their rights, including access to medical care, education, work and psychological support. To better understand the relationship between victimization and criminal behavior, as well as to develop effective prevention measures, it is important to take into account the results of longitudinal studies. For example, a study based on AddHealth data made it possible to analyze the impact of various factors on victimization among offenders over a long period of time [16]. To improve the situation, it is necessary to review legislation regarding the conditions of detention of convicts, bring it into line with international standards, as well as develop mechanisms to ensure the observance of the rights of convicts. Legislative initiatives should include specific measures to improve conditions of detention, expand access to educational programs and employment, which are important elements of crime prevention in places of detention.

In addition, one of the aspects of legal regulation is the strengthening of legal responsibility for violations within the penitentiary system. It is important that both convicts and correctional officers are held accountable for the offenses they have committed. This applies not only to crimes such as violence or corruption, but also to violations of the rights of convicts. For example, ill-treatment by employees, violation of the detention regime or concealment of criminal acts by the administration of correctional institutions should be severely suppressed and punished in accordance with the law.

Special attention should be paid to increasing responsibility for corruption crimes that undermine the foundations of law and order in correctional institutions. Corruption promotes the spread of prohibited items, worsens the safety of convicts and creates informal privilege systems, which contradicts the tasks of correction. Strengthening penalties for corrupt practices, the creation of independent commissions to monitor the observance of the rights of convicts and regular inspections by law enforcement agencies can be important steps towards reducing the crime rate in penal institutions.

The work of S.M. Rakhmetov [17] criticizes the wording of article 46 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan concerning the conditions of serving sentences by convicted persons for corruption crimes. The author considers it unreasonable to mitigate the conditions for those

convicted in this category of cases and proposes to exclude a number of paragraphs from the article, arguing that corruption crimes pose a serious threat to society and the economy.

Legal measures for the prevention of penitentiary crime should be aimed at creating a balanced system where respect for human rights is combined with strict control over the observance of law and order within institutions. Targeted legal reforms and strengthening of the system of legal responsibility will create conditions under which penitentiary institutions will fulfill their main task – correction and re-socialization of convicts.

In addition to institutional changes aimed at improving the work of correctional institutions, it is equally important to apply criminological preventive measures. These measures are based on a scientific approach to the analysis of the causes of crime in penitentiary institutions and allow the use of international best practices to minimize the risks of offenses.

Institutional measures for the prevention of penitentiary crime occupy an important place in the overall strategy for combating offenses within correctional institutions. These measures are aimed at improving the structure and organization of the penitentiary system, as well as at creating conditions conducive to the effective re-socialization of convicts. The importance of institutional changes lies in the fact that they form the basic conditions under which offenses can be minimized. The well-established work of penitentiary institutions, the high level of training of staff and the introduction of modern rehabilitation programs for prisoners contribute to reducing the level of violence and recidivism.

Comprehensive reform of the penitentiary system, including modernization of infrastructure and staff training, is a key condition for reducing crime in correctional institutions. It is important to note that the qualifications of prison staff play a central role in creating a safe and fair environment for convicts. Employees with the necessary knowledge and skills can more effectively deal with conflict situations, prevent violent acts among convicts and identify potential threats in a timely manner. The introduction of regular professional development programs, including training in modern conflict management methods, psychological support and compliance with international standards for the treatment of convicts, will significantly improve the quality of correctional institutions.

Improving the conditions of detention of convicts is also an important component of institutional reforms. Overcrowding in correctional facilities, poor sanitary conditions, lack of medical care and psychological support create an environment conducive to criminal activity. The modernization of infrastructure aimed at improving conditions of detention plays a key role in reducing the level of violence and offenses among convicts. It is important that the reforms are not limited to cosmetic changes, but include systemic measures aimed at improving the quality of life of convicts and preparing them for return to society.

With regard to the institutions of the penal enforcement system and the revision of approaches to probation, it is important to take into account international experience and involve representatives of civil society. A pilot project was launched in Kostanay region with the participation of representatives of local authorities, departments of the Criminal Justice System, the Prosecutor's Office, the police, the Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs and non-governmental organizations. The aim of the project is to develop new forms of interaction with local authorities, the probation service and non-profit organizations to

improve the process of resocialization of convicts and their further reintegration into society. In case of successful implementation, the project will be extended to other regions of Kazakhstan [18].

In addition to infrastructure reform and staff training, special attention should be paid to the introduction of effective programs for the re-socialization of convicts and the prevention of recidivism. The importance of these programs is due to the fact that the successful re-socialization of convicts directly affects the reduction of the rate of recidivism and the general criminogenic situation in the country. In countries with developed penitentiary systems, such programs are central to criminal justice policy. They include educational courses, employment, vocational training, psychological rehabilitation programs and social support, which allows convicts to acquire the necessary skills and prepare for life in freedom.

Effective re-socialization programs should include employment, vocational training, psychological support and post-release support. This will create conditions under which convicts will be able to successfully return to society and avoid criminal situations.

An important step towards improving the system of re-socialization was the introduction of educational programs for convicts. For example, in institution No. 50 of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan in the North Kazakhstan region, 45 convicted women completed their studies and received diplomas in the specialties "Master of finishing construction works" and "Seamstress" [19]. These programs allow convicts not only to acquire skills that are in demand on the labor market, but also contribute to successful reintegration into society after release. Educational and professional programs for convicts play a key role in their successful re-socialization and reduction of the level of recidivism. However, in order to achieve sustainable results, it is necessary to combine these measures with a deeper analysis of the factors contributing to crime in places of detention. In this context, criminological preventive measures are an important aspect, which help to develop strategic solutions to minimize offenses within correctional institutions.

Criminological preventive measures are aimed at an in-depth analysis of the factors contributing to the development of crime in the penitentiary system and the development of effective strategies that can minimize the risks of offenses. These measures are based on the application of a scientific approach based on the study of the experience of other countries that have achieved success in reducing crime within correctional institutions. International practices provide a wide range of methods and tools that can be adapted to the conditions of the penitentiary system in Kazakhstan.

One of the most important aspects of criminological prevention measures is the analysis of successful international practices in the fight against penitentiary crime. Countries with highly developed prison systems, such as Norway, Sweden and the Netherlands, have demonstrated significant success in creating a humane and safe environment for convicts. The main focus in these countries is on the re-socialization and reintegration of convicts, rather than on repressive measures. For example, in Norway, great attention is paid to creating conditions as close as possible to life in freedom, which includes freedom of movement within the institution and the ability to make independent decisions on various issues. This approach has led to a reduction in the recidivism rate to one of the lowest in the world. In Sweden, a similar emphasis is placed on employment, which is perceived as an instrument of social adaptation, rather than an obligation.

In her report "Incarceration and Recidivism: Lessons from Abroad", Caroline Didi analyzed the re-socialization programs in Germany, the Netherlands and Norway in terms of their impact on the prevention of recidivism [20]. Despite the fact that there is still no consensus on a direct link between re-socialization programs and a decrease in the rate of recidivism, some studies show a positive trend among participants in such programs. The key factor is the design of each specific program, which confirms the need for an individual approach to their development.

In order to adapt successful international practices to the conditions of Kazakhstan, it is necessary to take into account local peculiarities and the structure of the penitentiary system. The introduction of humanistic methods requires significant organizational changes, including a revision of approaches to the management of penitentiary institutions and the reform of the regulatory framework. One of the important steps in this direction is the development of programs aimed at reducing the level of violence among convicts. In Kazakhstan, the high rates of violent crimes in places of detention indicate the need for more active use of conflict management methods, psychological assistance and preventive measures. The introduction of mediation and conflict management programs among convicts can reduce the level of tension and the number of violent incidents [21].

In addition, in order to reduce the level of offenses in correctional institutions in Kazakhstan, it is necessary to strengthen control over the observance of the rights of convicts and ensure their access to legal assistance. One of the common problems faced by many penitentiary systems is the insufficient protection of convicts from misconduct by the administration and other convicts. The creation of independent monitoring bodies that would monitor the observance of the rights of convicts, as well as the introduction of a system of complaints and appeals, can significantly increase the level of confidence in the penitentiary system and reduce the number of violations.

Special attention should be paid to the prevention of recidivism. Programs aimed at post-retirement adaptation, such as social support, employment and educational assistance, can significantly reduce the rate of repeat crimes. In countries with successful prison systems, helping prisoners integrate into society after release is a key element of recidivism prevention. In Kazakhstan, it is necessary to develop social support systems that would help former convicts find work, get housing and restore social ties.

An integrated approach to the implementation of criminological prevention measures based on international practices is an important step to reduce penitentiary crime and the successful re-socialization of convicts. However, in order to achieve real changes, not only criminological work is needed, but also the improvement of the legal regulation of the penitentiary system. It is legislative measures that can strengthen control over the situation and ensure the protection of the rights of convicts, creating a basis for more effective crime prevention.

The legal regulation of penitentiary crime in Kazakhstan faces a number of problems related to the insufficient effectiveness of legislation, as well as difficulties in law enforcement practice. Despite the existence of regulations aimed at regulating the activities of the penitentiary system, their implementation is often insufficient to ensure an appropriate level of law and order within correctional institutions. As a result, problems such as violence among convicts, corruption, and violation of prisoners' rights persist.

One of the central issues is the compliance of national legislation with international human rights standards. Kazakhstan, as a party to a number of international treaties and agreements, undertakes to comply with established standards for the treatment of convicts, but in practice there are a number of shortcomings that prevent their full implementation. This includes problems both at the legislative level and in its practical implementation. Improving the legal regulation of the penitentiary system is a key step in reducing the level of penitentiary crime and improving the conditions of detention of convicts.

The prospects for improving legislation in the field of the penitentiary system are largely related to the introduction of new draft laws aimed at humanizing the conditions of detention of convicts. Humanization involves softening the conditions of serving a sentence, which includes respect for the fundamental rights of convicts, ensuring their human dignity and providing opportunities for re-socialization. Draft laws play an important role here, which may provide for more flexible forms of punishment, expanding the rights of convicts to receive education, vocational training, medical and psychological assistance.

One of the directions of such bills may be the revision of the system of disciplinary measures against convicted persons. Today, disciplinary measures often contribute to the escalation of tension within institutions and negatively affect the emotional state of prisoners. Alternative measures aimed at conflict resolution and dealing with the psychological state of convicts can significantly increase the effectiveness of crime prevention. The introduction of these changes requires not only the adoption of new laws, but also the training of prison staff to work in conditions of humanization.

The adaptation of international human rights standards into Kazakhstan's penitentiary policy is another important step towards improving legal regulation. Kazakhstan is a party to international agreements such as the UN Convention against Torture, as well as the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). These documents set high standards in the field of human rights, which must be applied in the penitentiary system. To ensure compliance with these standards, it is necessary to review existing legislation aimed at protecting the rights of convicts and introduce legal mechanisms that will improve their conditions of detention.

Special attention should be paid to the integration of international norms relating to the rights to decent conditions of detention, access to medical care, work and education. Kazakhstan is already taking steps in this direction, but further adaptation of international standards will strengthen the legal protection of convicts and increase the overall effectiveness of the penal enforcement system.

For the successful implementation of international standards in the penitentiary system of Kazakhstan, several key factors must be taken into account: legal adaptation, economic opportunities of the state and social characteristics of local institutions. First, the legislative framework should provide mechanisms for monitoring compliance with international standards, including the creation of independent inspection bodies that would monitor penitentiary institutions for compliance with established standards. For example, the integration of the Nelson Mandela Rules can be supported by the introduction of mandatory regular inspections of the conditions of detention of convicts with the participation of independent human rights organizations.

Secondly, it is important to take into account the economic resources needed to implement these standards. The introduction of humanistic methods, such as expanding access to education and employment for convicts, requires a significant increase in government funding. To do this, it is possible to consider the possibility of attracting international grants and cooperation with non-governmental organizations that could provide staff training and the introduction of modern rehabilitation programs. The State needs to develop a long-term investment strategy for the modernization of penitentiary institutions aimed at improving sanitary conditions, reducing prison congestion and ensuring access to medical and psychological care.

In addition, the legal adaptation of international standards should take into account the cultural and social characteristics of Kazakhstan. This includes the creation of a flexible punishment system that would allow convicts to access re-socialization programs integrated into the local legal culture. For example, a gradual transition to the use of alternative punishments, such as conditional release or electronic surveillance, can reduce the burden on the prison system and at the same time increase the effectiveness of rehabilitation of convicts.

Conclusion

The conducted study of penitentiary crime in Kazakhstan revealed its complex nature due to the close interaction of social, economic, institutional and legal factors. In the context of Kazakhstan's desire to comply with international standards in the field of human rights, the analysis of this problem is becoming particularly relevant.

The study showed that, despite the efforts made by the State to modernize the penitentiary system, it faces a number of systemic problems that hinder the effective correction and re-socialization of convicts. The low standard of living of convicts, including overcrowding in institutions, unsatisfactory living conditions and limited employment opportunities, creates an atmosphere of tension and social isolation, contributing to an increase in violence, conflict and recidivism.

Despite the signing by Kazakhstan of a number of international agreements, such as the UN Convention against Torture and the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), aimed at humanizing the conditions of detention of convicts, their implementation in practice faces difficulties. The lack of clarity of certain legal norms regulating the activities of the penitentiary system creates problems in law enforcement practice, which negatively affects the protection of the rights of convicts and employees of institutions.

The analysis confirms that the existing measures for the prevention of penitentiary crime, focused mainly on the punitive function of punishment, do not fully meet modern challenges and require revision. In order to effectively counteract penitentiary crime, it is necessary to implement an integrated approach, including improving legislation, improving the conditions of detention of convicts, as well as developing effective programs for re-socialization and post-penitentiary adaptation.

Further study of penitentiary crime in Kazakhstan should be aimed at developing specific recommendations for improving criminal and penal enforcement legislation, as well as

developing effective programs for the social rehabilitation and reintegration of convicts, taking into account international experience and the specifics of Kazakhstani society.

The contribution of the authors.

Kemeshev R. the author for correspondence made significant contributions to the concept or design of the work; collection, analysis or interpretation of the results of the work and agreed to be responsible for all aspects of the work, appropriately examining and resolving questions related to the reliability of the data or the integrity of all parts of the article, edited the text of the manuscript.

Muratova A. edited the text of the manuscript and designed it, translated the references, abstract and information about the authors of the article.

Turegeldiyev B. carried out an analysis and synthesis of literature data, wrote the text and/or critical revision of its content, analyzed and summarized the research results.

References

1. Бижанова А., Османова Г., Тұрлыханқызы Қ. Қылмыстық жаза, оның мақсаттары жайлы// Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Құқық сериясы. – 2022. – №139(2). – С.88-99. <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2022-139-2-88-99>
2. Старков О.В. Пенитенциарная преступность и ее закономерности в СССР и России // Человек: Преступление и наказание. – Рязань: Рязанский институт экономики и права МВД России. – 1996. – №3-4. – С. 22-24.
3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226> (дата обращения: 25.10.2023)
4. В Казахстане выросло тюремное население. –URL: <https://www.zakon.kz/obshestvo/6441974-v-kazakhstane-vyroslo-tyuremnoe-naselenie.html> (дата обращения: 01.08.2024)
5. What the rest of the world can learn from Norway's prison system. – URL: <https://www.weforum.org/agenda/2019/03/incarceration-can-be-rehabilitative/> (дата обращения: 26.10.2023)
6. John Todd-Kvam. Penal Welfarism and Rehabilitation in Norway: Ambitions, Strengths and Challenges//The Palgrave Handbook of Global Rehabilitation in Criminal Justice. – 2022. – P.467-483. https://doi.org/10.1007/978-3-031-14375-5_27 (дата обращения: 26.10.2023)
7. "Ожидаем 5 тысяч дебоширов" - замглавы МВД о переполненных СИЗО. –URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/ojidaem-5-tyisyach-deboshirov-zamglavyi-mvd-perepolnennyih-529084/ (дата обращения: 02.08.2024)
8. "We are the champions of the Nelson Mandela Rules in Kazakhstan": The impact of local ownership in the promotion of international prison standards. – URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/cpcj-prison-reform/news/nelson-mandela-rules-kazakh-language.html> (дата обращения: 14.11.2023)
9. Хохрин С.А. Пенитенциарная преступность как предмет правового и криминологического исследования / Под ред. К.А. Сыча. – М.: Юрлитинформ, 2015. – 176 с.

10. Текущие проблемы пенитенциарной системы РК. Выступление на презентации Консолидированного доклада участников НПИМ по итогам 2021 года. – URL: <https://bureau.kz/novosti/tekushhie-problemy-sistemy/> (дата обращения: 27.11.2023)
11. В Кызылорде знакомый пытался пронести в колонию наркотики, спрятав их в коже ореха. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ps/press/news/details/828608?lang=ru> (дата обращения: 25.08.2024)
12. Сколько казахстанцев отбывают наказание в тюрьмах. – URL: <https://www.zakon.kz/obshestvo/6435845-skolko-kazakhstantsev-otbyvayut-nakazanie-v-tyurmakh.html> (дата обращения: 09.07.2024)
13. Акимжанов Т.К. О некоторых направлениях дальнейшей модернизации уголовного и уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан в рамках реализации положений концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года // Модернизация уголовного, уголовно-процессуального и уголовно-исполнительного законодательства в условиях цифровой трансформации общества: Сборник материалов международного круглого стола (19 мая 2022 года). – Косшы: Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, 2022. – С. 79-88.
14. Скаков А.Б. Исполнение всех уголовных наказаний по прогрессивной системе – одно из направлений гуманизации уголовной политики // Уголовная политика Казахстана до 2030 года: новый взгляд и перспективы: Материалы международного круглого стола, г.Нур-Султан, 11 марта 2022 года / Университет КАЗГЮУ имени М. С. Нарикбаева. – Нур-Султан, 2022. – С. 95-101.
15. International Forum on Strengthening the Penitentiary System of Kazakhstan to be held annually. – URL: <https://www.penalreform.org/news/international-forum-on-strengthening-the-penitentiary-system-of/> (дата обращения: 01.10.2023)
16. Muratova A., Zhanibekov A., Aryn A., Nurmaganbet Y., Turgumbayev Ye., Kevin M. Beaver. What Separates Offenders Who are Not Victimized from Offenders Who are Victimized? Results from a Nationally Representative Sample of Males and Females//Victims & Offenders. – 2024. – №19(4). – P. 513-530. DOI: 10.1080/15564886.2023.2263849
17. Рахметов С.М. Уголовное законодательство нашей страны нуждается в оптимизации // Модернизация уголовного, уголовно-процессуального и уголовно-исполнительного законодательства в условиях цифровой трансформации общества: Сборник материалов международного круглого стола (19 мая 2022 года). – Косшы: Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, 2022. – С. 37-44
18. Информация по исполнению Плана действий по реализации Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года за 2022 год. – [URL: <https://www.example.com> (дата обращения: 01.10.2023)]
19. На волю – с дипломом: 45 осужденных женщин приобрели специальность в СКО. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ps/press/news/details/826311?lang=ru> (дата обращения: 01.10.2023)
20. Incarceration and Recidivism: Lessons from Abroad. – URL: https://www.salve.edu/sites/default/files/filesfield/documents/Incarceration_and_Recidivism.pdf (дата обращения: 01.10.2023)
21. Problems of Re-Socialization of Citizens Released from the Places of Deprivation of Liberty. – URL: <https://www.abacademies.org/articles/problems-of-resocialization-of-citizens-released-from-the-places-of-deprivation-of-liberty-12002.html> (дата обращения: 01.10.2023)

Р.С. Кемешов^{*1}, А.Ж. Муратова², Б.У. Турегелдиев³

¹Әлихан Бөкейханов университеті

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

³Тұран Астана университеті

(e-mail: ¹r.kemeshev@cso.com.kz, ²m-alua@mail.ru, ³bagdaulet.turegeldiyev@bk.ru)

Қазақстандағы пенитенциарлық қылмыс: өсу факторлары және алдын алу шаралары

Андатпа: Зерттеу Қазақстанда пенитенциарлық қылмыстың өсуіне ықпал ететін факторларды талдауға және алдын алудың кешенді шараларын әзірлеуге арналған. Мәселенің әлеуметтік, экономикалық, институционалдық және құқықтық аспектілері, сондай-ақ пенитенциарлық жүйелерді реформалаудың халықаралық тәжірибесі қарастырылады. Жұмыс сотталғандарды тиімді қайта әлеуметтендіруге кедергі келтіретін жүйелі проблемаларды анықтайды, мысалы, түрмелердің көптігі, ұстаудың қанағаттанарлықсыз жағдайлары, әлеуметтік бағдарламалардың болмауы, сыбайлас жемқорлық және заңнамадағы олқылықтар. Зерттеудің практикалық маңыздылығы заңнаманы жетілдіру, ұстау жағдайларын жақсарту және қайта әлеуметтендіру бағдарламаларын дамыту бойынша нақты ұсыныстар беру болып табылады.

Зерттеу әдістеріне нормативтік құқықтық актілерден, халықаралық ұйымдардың есептерінен және ғылыми жарияланымдардан алынған мәліметтер негізінде салыстырмалы талдау, статистикалық жалпылау және сараптамалық бағалау кіреді. Адам құқықтарының халықаралық стандарттарын ескере отырып, пенитенциарлық жүйені реттейтін құқықтық тетіктерді жетілдіру қажеттілігі анықталды.

Зерттеу Қазақстандағы пенитенциарлық қылмысқа егжей-тегжейлі талдау жасай отырып, криминология ғылымына үлес қосады. Оның нәтижелері қылмыстың алдын алу стратегияларын әзірлеу және сотталғандарды ұстау жағдайларын жақсарту кезінде мемлекеттік органдар үшін пайдалы болуы мүмкін.

Түйінді сөздер: пенитенциарлық қылмыс, қылмыстық-атқару жүйесі, сотталғандарды қайта әлеуметтендіру, қылмыстың алдын алу, халықаралық стандарттар.

Р.С. Кемешов^{*1}, А.Ж. Муратова², Б.У. Турегелдиев³

¹Университет имени Алихана Бөкейханова

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

³Университет Туран Астана

(e-mail: ¹r.kemeshev@cso.com.kz, ²m-alua@mail.ru, ³bagdaulet.turegeldiyev@bk.ru)

Пенитенциарная преступность в Казахстане: факторы роста и меры профилактики

Аннотация: Исследование посвящено анализу факторов, способствующих росту пенитенциарной преступности в Казахстане, и разработке комплексных мер профилактики. Рассматриваются социальные, экономические, институциональные и правовые аспекты проблемы, а также международный опыт реформирования пенитенциарных систем. Работа выявляет

системные проблемы, препятствующие эффективной ресоциализации осужденных, такие как перенаселенность тюрем, неудовлетворительные условия содержания, недостаток социальных программ, коррупция и пробелы в законодательстве. Практическая значимость исследования заключается в предложении конкретных рекомендаций по совершенствованию законодательства, улучшению условий содержания и развитию программ ресоциализации.

Методы исследования включают сравнительный анализ, статистическое обобщение и экспертные оценки на основе данных из нормативно-правовых актов, отчетов международных организаций и научных публикаций. Выявлена необходимость совершенствования правовых механизмов, регулирующих пенитенциарную систему, с учетом международных стандартов прав человека.

Исследование вносит вклад в криминологическую науку, предлагая детализированный анализ пенитенциарной преступности в Казахстане. Его результаты могут быть полезны для государственных органов при разработке стратегий профилактики преступности и улучшении условий содержания осужденных.

Ключевые слова: пенитенциарная преступность, уголовно-исполнительная система, ресоциализация осужденных, профилактика преступности, международные стандарты.

References

- 1 Bizhanova A., Osmanova G., Turlyhankyzy K. Qilmistiқ jaza, onin maqsattari jayli [About criminal punishment, its goals] L.N. Gýmilev atyndaғы Evrazia ulttyq ýniversitetiniń Habarshysy. Quqyq seriasy [Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Law Series] 139. 88-99(2022), <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2022-139-2-88-99>. [in Kazakh].
- 2 Starkov O.V. Penitenciarnaja prestupnost' i ee zakonomernosti v SSSR i Rossii [Penitentiary crime and its patterns in the USSR and Russia] Chelovek: Prestuplenie i nakazanie [Man: Crime and Punishment] 3-4. 22-24(1996), [in Russian].
- 3 Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. Code of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2014 No. 226-V LRK. Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226> (data obrashcheniya: 25.10.2023)
- 4 V Kazahstane vyroslo tjuremnoe naselenie [The prison population has grown in Kazakhstan]. Available at: <https://www.zakon.kz/obshestvo/6441974-v-kazahstane-vyroslo-tyuremnoe-naselenie.html> (data obrashcheniya: 01.08.2024)
- 5 What the rest of the world can learn from Norway's prison system. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2019/03/incarceration-can-be-rehabilitative/> (accessed 26.10.2023)
- 6 John Todd-Kvam. Penal Welfarism and Rehabilitation in Norway: Ambitions, Strengths and Challenges//The Palgrave Handbook of Global Rehabilitation in Criminal Justice. – 2022. – P.467-483. https://doi.org/10.1007/978-3-031-14375-5_27
- 7 "Ozhidaem 5 tysjach deboshirov" - zamglavy MVD o perepolnennyh SIZO ["We expect 5 thousand rowdies" - Deputy Interior Minister on overcrowded pre-trial detention centers]. Available at: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/ojidaem-5-tyisyach-deboshirov-zamglavyi-mvd-perepolnennyih-529084/ (data obrashcheniya: 02.08.2024)
- 8 "We are the champions of the Nelson Mandela Rules in Kazakhstan": The impact of local ownership in the promotion of international prison standards. Available at: <https://www.unodc.org/unodc/en/>

justice-and-prison-reform/cpcj-prison-reform/news/nelson-mandela-rules-kazakh-language.html (data obrashcheniya: 14.11.2023)

9 Hohrin S.A. Penitenciarnaja prestupnost' kak predmet pravovogo i kriminologicheskogo issledovaniya [Penitentiary crime as a subject of legal and criminological research]. (Moscow, 2015, 176 p.) [in Russian].

10 Tekushhie problemy penitenciarnoy sistemy RK. Vystuplenie na prezentacii Konsolidirovannogo doklada uchastnikov NPM po itogam 2021 goda [Current problems of the penitentiary system of the Republic of Kazakhstan. Presentation at the presentation of the Consolidated Report of the NPM participants on the results of 2021]. Available at: <https://bureau.kz/novosti/tekushhie-problemy-sistemy/> (data obrashcheniya: 27.11.2023)

11 V Kyzylorde znakomyj pytalsja pronesti v koloniju narkotiki, sprjativ ih v kozhure oreha [In Kyzylorda, an acquaintance tried to smuggle drugs into the colony by hiding them in a nut peel]. Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ps/press/news/details/828608?lang=ru> (data obrashcheniya: 25.08.2024)

12 Skol'ko kazahstancsev otbyvajut nakazanie v tjur'mah [How many Kazakhstanis are serving their sentences in prisons]. Available at: <https://www.zakon.kz/obshestvo/6435845-skolko-kazahstantsev-otbyvajut-nakazanie-v-tyurmakh.html> (data obrashcheniya: 09.07.2024)

13 Akimzhanov T.K. O nekotoryh napravlenijah dal'nejshej modernizacii ugolovnogo i ugolovno-ispolnitel'nogo zakonodatel'stva Respubliki Kazahstan v ramkah realizacii polozhenij koncepcii pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda [On some areas of further modernization of the criminal and penal enforcement legislation of the Republic of Kazakhstan in the framework of the implementation of the provisions of the concept of legal policy of the Republic of Kazakhstan until 2030] Sbornik materialov mezhdunarodnogo kruglogo stola [Collection of materials of the international round table]. 79-88(2022). [in Russian].

14 Skakov A.B. Ispolnenie vseh ugolovnyh nakazanij po progressivnoj sisteme – odno iz napravlenij gumanizacii ugolovnoj politiki [The execution of all criminal penalties under the progressive system is one of the directions of the humanization of criminal policy] Materialy mezhdunarodnogo kruglogo stola [Materials of the international round table]. 95-101(2022). [in Russian].

15 International Forum on Strengthening the Penitentiary System of Kazakhstan to be held annually. Available at: <https://www.penalreform.org/news/international-forum-on-strengthening-the-penitentiary-system-of/> (data obrashcheniya: 01.10.2023)

16 Muratova A., Zhanibekov A., Aryn A., Nurmaganbet Y., Turgumbayev Ye., Kevin M. Beaver. What Separates Offenders Who are Not Victimized from Offenders Who are Victimized? Results from a Nationally Representative Sample of Males and Females//Victims & Offenders. – 2024. – №19(4). – P. 513-530. DOI: 10.1080/15564886.2023.2263849

17 Rakhmetov S.M. Ugolovnoe zakonodatel'stvo nashej strany nuzhdaetsja v optimizacii [The criminal legislation of our country needs to be optimized] Sbornik materialov mezhdunarodnogo kruglogo stola [Collection of materials of the international round table]. 37-44(2022). [in Russian]

18 Informacija po ispolneniju Plana dejstvij po realizacii Koncepcii pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda za 2022 god [Information on the implementation of the Action Plan for the implementation of the Concept of Legal Policy of the Republic of Kazakhstan until 2030 for 2022]. Available at: <https://www.example.com> (data obrashcheniya: 01.10.2023)

19 Na volju – s diplomom: 45 osuzhdennyh zhenshhin priobreli special'nost' v SKO [At liberty – with a diploma: 45 convicted women acquired a specialty in the North Kazakhstan region]. Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ps/press/news/details/826311?lang=ru> (data obrashcheniya: 01.10.2023)

20 Incarceration and Recidivism: Lessons from Abroad. Available at: https://www.salve.edu/sites/default/files/filesfield/documents/Incarceration_and_Recidivism.pdf (data obrashcheniya: 01.10.2023)

21 Problems of Re-Socialization of Citizens Released from the Places of Deprivation of Liberty. Available at: <https://www.abacademies.org/articles/problems-of-resocialization-of-citizens-released-from-the-places-of-deprivation-of-liberty-12002.html> (data obrashcheniya: 01.10.2023)

Information about the authors:

Кемешов Р.С. – хат-хабар үшін автор, Әлихан Бөкейханов университетінің докторанты, 071400, Семей қ., Қазақстан

Муратова А.Ж. – PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Заң факультетінің Қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының меңгерушісі, 010000, Астана қ., Қазақстан

Турегелдиев Б.У. – Тұран-Астана университетінің «Ұлттық және Халықаралық құқық» кафедрасының аға оқытушысы, 010000, Астана қ., Қазақстан

Кемешов Р.С. – автор для корреспонденции, докторант, Университет имени Алихана Бокейханова, 071400, г. Семей, Казахстан,

Муратова А.Ж. – PhD, заведующая кафедрой уголовно-правовых дисциплин юридического факультета, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 010000, г. Астана, Казахстан

Турегелдиев Б.У. – старший преподаватель кафедры «Национальное и международное право» университета Туран-Астана, 0100006 г. Астана, Казахстан

Kemeshov R. – the author for correspondence, doctoral student, Alikhan Bokeikhan University, 071400, Semey, Kazakhstan

Muratova A. – PhD, Head of the Department of Criminal Law Disciplines, Faculty of Law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010000, Astana, Kazakhstan

Turegeldiyev B. – senior Lecturer, Department of National and International Law, Astana-Turan University, 010000, Astana, Kazakhstan

IRSTI 10.79.35
Scientific article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-170-185>

The collection of digital traces in the investigation of online crimes

N.M. Apsimet*¹, Ye.T. Alimkulov², G.Zh. Duisenbayeva³

^{1,2}Al-Farabi Kazakh National University

³«Q» University

(e-mail: ¹apsimet.nurdaulet@gmail.com, ²erbol.alymkulov@kaznu.edu.kz, ³sweet_303@mail.ru)

Abstract: The article is devoted to the study of methods of collecting digital traces in investigations of online crimes. The purpose of the study is to systematize existing approaches and evaluate their effectiveness. The scientific significance of the work lies in a comprehensive analysis of the legal, technical and ethical aspects of the use of digital traces. The article describes the stages of the data collection process, including the detection, identification, collection and preservation of information, as well as modern cyberforensics technologies. Special attention is paid to the use of artificial intelligence and machine learning methods to improve the accuracy and speed of data processing. The main results of the study demonstrate the importance of digital traces in establishing the facts of crimes. The work makes a significant contribution to the development of digital forensics, improving data analysis methods and law enforcement practice.

The article emphasizes the importance of integrating digital traces into the criminal investigation process and their role in building an evidence base. The findings obtained have practical value for professionals in the field of digital forensics and can be used to develop new approaches to the investigation of cybercrimes and improve existing techniques.

Keywords: digital traces, online crimes, cyberforensics, data analysis, investigation, collection methods, cybercrimes.

Introduction

The growing number of online crimes, such as cyberbullying, fraud, hacking and the distribution of malicious software, highlights the relevance of studying methods for collecting digital traces in the course of their investigation. Digital traces represent important evidence that may include user data, metadata, access logs, and network footprints. They play a key role in establishing the facts of crimes and identifying suspects, as well as in subsequent court proceedings. The main purpose of this work is to study the methods of collecting and analyzing digital traces, as well as to consider their legal and ethical aspects. The objectives of the research include the classification of digital traces, the analysis of modern methods of their collection, the discussion of existing problems and limitations, as well as the prospects for the development of technologies in the field of digital forensics. A review of existing research shows that, despite significant progress in the field of cyberforensics, there remain unresolved issues related to ensuring data confidentiality, respect for citizens' rights and the legality of using the collected data in court. This work is aimed at filling these gaps and offering recommendations to improve the practice of investigating online crimes.

Research methods

The article uses an integrated approach to the study of methods for collecting and analyzing digital traces in the context of investigating online crimes. The main method includes an analysis of existing literature and scientific publications on digital forensics, which allows to systematize current knowledge about the types of digital traces, their significance and methods of analysis. Additionally, a comparative analysis of various approaches to digital data processing is carried out, including methods for analyzing network traffic, metadata and user behavior, based on the study of published studies and investigation reports.

A qualitative analysis of real cases and court cases in which digital traces played a key role is also performed. This includes examining documents related to investigations and analyzing their results, which confirms the effectiveness of the proposed methods and identifies existing limitations. The applied research methods make it possible to combine theoretical and practical analysis, providing sound conclusions and recommendations for the further development of digital forensics.

Discussion

In the modern digital world, the amount of information available about users is constantly growing. At first glance, this phenomenon may seem positive, but it also carries hidden threats. Whereas the storage of information on natural media, such as stone or papyrus, which did not present a significant risk to humans, the advent of technology has led to an increase in the digitisation of data. Unlike traditional media, digital information has a high degree of vulnerability.

Modern users, often without hesitation, leave a lot of digital traces, posting photos on social networks or just walking around the city with geolocation devices turned on. Each such trace increases the risk of becoming a victim of digital intruders. In these circumstances, it is especially important to understand the methods of protecting and preserving data. Digital footprint analysis is becoming an integral part of countering cyber threats and plays a key role in investigating online crimes. This article is devoted to the issues of collecting digital traces and their importance in the process of investigating crimes in the digital environment, as well as methods for minimizing the risks associated with information leakage.

In recent years, Kazakhstan has seen a significant increase in the number of cybercrimes, which underscores the importance of developing and applying effective investigative methods, including the collection and analysis of digital traces. According to the data provided by the Deputy Minister of Internal Affairs of Kazakhstan, the number of cybercrimes has increased more than tenfold over the past seven years. In 2024, 3,645 cases of online fraud were reported, representing an increase of 8.3% compared to the same period of the previous year. These cases account for 18% of the total number of crimes registered this year, and 43% of all fraud cases [1].

Statistics highlight the growing importance of cybercrime and the need to improve methods for collecting and analyzing digital traces. Law enforcement agencies should not only improve their technical capabilities to detect and record such traces, but also develop comprehensive approaches to their analysis to effectively identify and prevent cyber threats. Digital traces left by users and their devices on the network are becoming a key tool in investigations, helping to establish facts, identify suspects and form an evidence base. They allow us to identify patterns of behavior, connections between suspects and potential threats. In the context of the growing number of cybercrimes, the analysis of digital traces is becoming an integral part of the work of law enforcement agencies, contributing to both the detection of crimes and the prediction of offenses, which increases the effectiveness of measures to prevent cyber threats.

According to S.R. Nizayeva [2], the digital footprint is a unique set of actions of subjects in the information and telecommunications environment and the information they leave when interacting with web pages. Such traces created by individuals and legal entities are an important object of research in cybersecurity and criminology.

Nizayeva identifies two types of digital traces: active and passive. An active trail is created when a user knowingly leaves data on the Internet, for example, through posting on social networks, registering on platforms, participating in chat rooms or agreeing to use cookies. The passive footprint, on the contrary, is formed without the user's knowledge and includes automatically collected data such as IP addresses, geolocation and browsing history, used to analyze behavior and targeted advertising.

Different types of digital traces are of unique importance in investigations. The key ones include user data such as names, email addresses and phone numbers, which help identify users and understand their activity in the digital environment. Metadata, including timestamps, geolocation, and device parameters, play an important role in determining the time and location of crimes and interactions between participants.

Network traces, including web server logs, network traffic records, and IP addresses, allow to track data transmission routes and identify suspicious activity. In combination with other types of digital traces, they help to reconstruct the picture of criminal activity in the digital space.

Digital traces are also important for reconstructing the sequence of events, identifying suspects, identifying their connections, and verifying alibis. Given the rapid development of technology and the growth of cybercrime, effective collection and analysis of digital traces is becoming an essential element of investigations, requiring in-depth technical knowledge and compliance with legal and ethical standards.

The study of the types and classification of digital traces, as well as methods of their analysis and use, is an important area in the field of digital forensics. Modern approaches include the integration of traditional methods and new technologies such as artificial intelligence and machine learning, which can significantly improve the efficiency of working with digital traces and their interpretation.

Effective collection of digital traces requires adherence to a rigorous methodology that includes the identification, identification, collection and analysis of data from digital devices and network infrastructures. Digital traces can include system logs, files on hard drives, network connection records, metadata, and data that has been deleted or encrypted. These traces serve as key evidence for reconstructing events, identifying suspects and confirming their involvement in criminal activities. The main purpose of the digital footprint collection process is to ensure the integrity and authenticity of data at all stages, from their discovery and extraction to analysis and presentation in court. For this purpose, specialized methods and tools adapted to different types of data and sources are used. It is important to take into account legal and ethical standards so that the results can be used in court and do not violate human rights. The use of such approaches enables investigators not only to effectively collect and analyze digital traces, but also to guarantee their admissibility in the legal process.

The methodology for collecting digital traces includes several stages: data detection on devices (hard drives, memory), their identification and classification, as well as subsequent extraction and storage without changing the contents. For this purpose, specialized tools are used, such as predictive programs for data recovery and analysis. Important attention is paid to the protection of data from distortion and the need for technical knowledge for the correct interpretation of traces [3].

One of the elements, in gathering footprints involves examining file systems forensically to extract data from physical storage media like hard drives and other devices. Investigators use tools such as EnCase and FTK Imager to analyze the file system structure and retrieve deleted files while also examining metadata using software, like Autopsy [4]. We can use these tools to specify a timeframe for modifications, to files and reconstruct the series of computer activities performed. For instance. An examination of metadata can reveal the timing and authorship of file creation or alteration – an asset when probing instances of falsifying documents or stealing data.

Analyzing network traffic and log files plays a role, in detecting cybercrimes. By conducting network analysis, any activities can be promptly detected. Monitor the movements of potential intruders engaging in unauthorized access or DDoS attacks. This capability enables to pinpoint the origin of the threat and determine the timing of the incident vital during the initial phases of an investigation. The examination of network traffic mentioned aids, in piecing together an understanding of ongoing events. Log files keep track of all user activities and system operations

to help connect any occurrences, on the network with actions taken within the system itself. This enables a sequence of events to be established to pinpoint those implement strategies to avert potential risks. The merging of information, from network traffic and log files greatly enhances the precision of investigations giving a method for analyzing events.

In inquiries often involve examining data from mobile devices as a crucial component. Mobile devices store a wealth of information, like text messages. Call records along, with app usage flags that can serve as valuable evidence. This information frequently. Validates data acquired from other channels bolstering investigators evidential groundwork.

Analyzing RAM is crucial when dealing with cyber assaults since some malware operates in memory without leaving any traces, on disks; thus, necessitating this type of examination to detect them effectively. Data retrieved from RAM aids in uncover hidden processes and network links that might remain undetected, by means.

One crucial factor involves examining data gathered from social media channels and online platforms for insights, into the relationships among individuals and their actions. This aids investigators in gaining an understanding of criminals' motives and uncovering specifics about their behavior. Integrating information from networks with findings from analyses allows for a comprehensive overview of various events, by merging diverse evidence sources into a unified investigation.

Every technique applied in the inquiry supports one another to form a strategy, for addressing cybersecurity issues and solving cases effectively. Employment of a variety of techniques and tools enables an examination of evidence resulting in successful resolution of crimes in the digital realm. Adherence to protocols and standards during data gathering and analysis guarantees their acceptance and trustworthiness in proceedings – a crucial element in ensuring fairness, in matters concerning online offenses.

The process of gathering footprints is closely tied to the series of actions that guarantee the accuracy and dependability of the information obtained. One's ability to uncover, distinguish, take control and maintain the data at every point, within the process is crucial in assuring the credibility and acceptability of proof, within a framework. It's vital to execute these stages to avoid losing data or risking its distortion or manipulation which could potentially impede the outcome [5].

In the phase of investigation called detection the focus is, on pinpointing all digital trails that could aid in the inquiry process. This phase commences by examining the network setup, equipment utilized and plausible data storage spots. Detection encompasses evaluating which gadgets and platforms might have played a role, in actions. These could include servers, desktops, smartphones, cloud storage solutions and other elements of an IT setup. Furthermore, it's crucial to take into account resources and data backups during this stage. To detect effectively one needs to comprehend the structure of the system and the specific features of the tools and programs employed within a company or a system.

Upon detection of an incident or issue arises the step of identification which entails pinpointing information or evidence pertinent, to the inquiry at hand. During this phase is when the decision is made regarding the types of data to gather; be it logs files network connections emails messages in chat apps or other forms of footprints. Identifying necessitates an evaluation

of the importance of the data for the investigation as well, as an assessment of the risks linked with their retrieval. In situations, like a data breach inquiry involving data databases or a website cyberattack where web server logs are crucial for investigation purposes; legal compliance with data protection laws and authorization requirements, for accessing information are also integral aspects to consider during the identification process.

Once the important digital traces are identified and marked for extraction the next step involves extracting them to maintain their integrity and authenticity as evidence intact, throughout the process. To ensure alteration, to the data state during extraction a commonly used approach involves generating images of disks or other relevant media. Generating an image involves making a replica of all information in a systems storage without alterations even to deleted files, for future examination purposes. This method allows investigators to handle a duplicate of the data of the original version to prevent the possibility of losing evidence.

To safeguard data, against alterations or modifications effectively deploy write blockers – tools that inhibit data writing onto the device itself during examination especially crucial with tangible storage media, like hard drives or flash drives; additionally verifying data integrity using hash functions is another vital measure to undertake. Creating hash sums before and after extraction allows to make sure that the data has not been changed during copying.

The procedure for collecting and withdrawing data is regulated by the legislation of the Republic of Kazakhstan. In particular, article 253 of the Code of Criminal Procedure (CPC) describes the process of seizing specific items and documents, including digital evidence. This article requires strict rules to be followed so that the data is extracted correctly and with minimal risk of change. In addition, article 252 provides for the mandatory obtaining of judicial permission to conduct searches and seizure of data, which ensures the legality of the process [6].

Documenting all actions related to data extraction, including the tools used, timestamps, and responsible persons, plays a key role. This ensures transparency and accountability, which is necessary for the admissibility of data in court. It is also important to take into account the legal rules governing the process of data seizure, such as obtaining judicial permits to access confidential information.

The final stage, preservation, includes ensuring the safe storage of the collected data for further analysis and use in court proceedings. This stage requires the creation of reliable backups and the use of secure storage methods to prevent unauthorized access, modification or loss of data. Data retention may include the use of encryption and other security measures to ensure the security and confidentiality of the data. It is also important to comply with all legal requirements and regulations regarding the storage of digital evidence, such as requirements for the storage of personal data or compliance with the rules for handling confidential information. Proper data retention ensures their suitability for use in court proceedings and protects the rights of all parties involved.

In accordance with Article 221 of the CPC of the Republic of Kazakhstan [6], seized items and data recognized as material evidence must be stored in compliance with all procedural requirements. This includes inspection, documentation and transfer to safe custody, which guarantees their safety and suitability for use in court. Article 97 also includes security protocols

that can be used to control data access this is crucial, for safeguarding information. Maintaining data integrity ensures its admissibility in legal proceedings and safeguards the interests of all stakeholders, by reducing the chances of unauthorized access and data breaches.

Properly executing each step of gathering data – starting from discovery, to storage – not guarantees the accuracy and dependability of the gathered evidence but also ensures its acceptability in legal proceedings. It plays a role, in investigating and bringing to justice individuals engaged in criminal activities online.

Collecting digital footprints involves more, than using techniques and tools; it also involves taking into account technicalities along with legal and ethical factors throughout to maintain the legality and trustworthiness of the gathered data, for potential court use and safeguard the rights of all involved in the inquiry.

Utilizing technologies is crucial, in the data collection process to guarantee information extraction while avoiding any potential data tampering or alteration risks. For instance employing write blockers when handling drives helps maintain the data integrity by preventing any modifications. Additionally generating checksums using hash functions like MD5 or SHA256 enables the verification of data immutability, at processing stages. When dealing with deleted information data retrieval specialists and specialized tools are essential to ensure recovery of data is possible while maintaining transparency, for potential court cases by thoroughly documenting each step of the data handling process.

Legal considerations are just as important, as the aspects when dealing with data collections. It's crucial to ensure that any gathered digital information follows data protection laws and international guidelines – especially if the data is being moved between countries. This involves securing permissions to access private data in a way that ensures its validity in legal proceedings. Neglect of these requirements could result in evidence being deemed inadmissible and creating hurdles in the process.

Ethical considerations are intertwined with obligations when it comes to safeguarding individuals' privacy rights. Investigators must ensure intrusion into lives by acquiring only pertinent data tied to the ongoing criminal probe. Adhering to ethical norms safeguards citizens' rights and bolsters trust, in law enforcement entities, from the eye.

Ensuring adherence to technical guidelines as well as legal and ethical principles is crucial for effectively gathering and processing digital evidence. Next comes the analysis phase of the gathered data which's vital in uncovering crucial details related to the crime. Analytical techniques used vary based on the type of data and investigative goals such, as behavior analysis, network traffic examination and metadata scrutiny to gather evidence for legal proceedings.

The utilization of intelligence (AI) and machine learning (ML) in criminological analysis methods marks a significant advancement, in combating cybercrime by automating the examination of vast data sets to expedite anomaly detection and enhance result accuracy and dependability.

Artificial intelligence and machine learning offer benefits, in automating the examination of traces while cutting down on time and lessening the necessity for manual input from experts. As data volumes continue to soar and cyber threats multiply rapidly the conventional analysis approaches demand resources and time to handle data effectively. In times machine learning

methods, like neural networks and random forests have gained widespread adoption in the field of digital forensics. These algorithms help automate the data analysis process and enhance the precision of anomaly detection – an aspect, in warding off cyber attacks. For instance, utilizing networks to scrutinize log files allows for speedy identification of suspicious activities while employing random forest methods aids in spotting intricate patterns signaling fraudulent behavior. In comparison AI algorithms excel at executing this task effectively enabling responses, to new security risks. Utilizing learning methods to examine log records instantly enables the detection of irregularities, in network activity – a crucial measure, in thwart in possible cyber breaches or data breaches [7].

One of the benefits is its capability to spot patterns and irregularities, in vast data sets that might be overlooked with conventional methods. When it comes to scrutinizing network traffic containing billions of records AI algorithms can pinpoint patterns, like data flow directions or uncommon sequences of events that could signal malicious behavior. Neural network powered tools and clustering algorithms are already extensively employed in live data analysis to greatly enhance the chances of detecting threats.

Machine learning techniques enable algorithms to learn from data to enhance their capabilities, in fields like criminology for anticipating future events accurately and efficiently by recognizing trends and foresee potential cyber threats based on historical patterns of attacks. This plays a key role, in forecasting and preventing potential risks as machine learning algorithms can study past incidents to pinpoint common traits and unique characteristics of attacks thus aiding in the formulation of improved security measures. However, when predicting criminal behavior, it is important to take into account not only digital footprints, but also other risk factors such as low self-control, the influence of the criminal environment, and socio-economic conditions [8]. The implementation of algorithms can greatly cut down on the time it takes to address emergencies and lessen potential harm.

The effectiveness of AI and machine learning also stems from their capacity to adjust to evolving circumstances and emerging risks. Cyber attackers are consistently enhancing their strategies. Devisin methods to breach defenses. Machine learning techniques offer the required flexibility and adaptability enabling models to be regularly upgraded and trained with data. This enhances their resilience against shifts, in intruders behaviors. This is especially important in an environment where cyberattack methods are becoming more complex and sophisticated, requiring continuous updating and adaptation of security systems.

The use of AI and ML in real-world scenarios of digital forensics has already proven its effectiveness. For example, AI-based algorithms are actively used to analyze network traffic in order to identify anomalies and prevent attacks. ML methods also play an important role, which facilitate the creation to create behavioral models of normal network activity, automatically identifying any deviations indicating possible threats.

In addition, AI and ML play a key role in the investigation of cybercrimes, such as hacks or data leaks. Automatic analysis of data from devices and network logs enables investigators to quickly identify the source of the attack and determine the method of penetration of intruders. This significantly speeds up the investigation process and increases the likelihood of bringing the perpetrators to justice. In the financial sector and e-commerce, AI and ML are also actively

used to detect fraudulent transactions. For example, machine learning algorithms can analyze transaction data in real time and identify suspicious activity, preventing financial losses and protecting users from fraud.

The effectiveness of AI and ML in digital forensics has been confirmed by a number of international studies. These technologies not only speed up data analysis processes, but also significantly increase the accuracy of threat detection and prediction of cyber attacks.

The use of digital traces in real investigations confirms their importance for the successful detection of complex cybercrimes. For example, during the international investigation of financial fraud called «JuicyFields», the analysis of digital traces turned out to be a key factor in tracking the movement of funds through several banking institutions and identifying links between participants in a criminal network. Coordinated actions by law enforcement agencies from different countries, with the support of Europol, led to the arrests and liquidation of the criminal network, which became possible thanks to in-depth data analysis [9].

With the constant growth of data volumes and the increasing complexity of cybercriminal methods, the use of AI and ML is becoming a necessary tool for successful investigations and cybersecurity.

The development of AI and ML, playing a key role in adapting to new threats, lays the foundation for a more effective and comprehensive approach to the investigation of digital crimes. In combination with traditional methods such as behavioral analysis, network traffic analysis and metadata, these technologies allow investigators not only to automate the data processing process, but also to significantly deepen their understanding of the actions of intruders. The integrated use of these methods helps not only to accelerate the analysis of digital traces, but also to identify key evidence that is critical for the successful detection of crimes and ensuring fairness in law enforcement practice.

The analysis and interpretation of digital traces, as the final stages in the investigation of online crimes, provide investigators with the opportunity not only to reconstruct the sequence of events, but also to collect the necessary evidence for a trial. Practical examples of the use of digital traces in criminal cases demonstrate their importance in establishing facts and confirming the guilt of suspects. Every year, digital traces play an increasingly important role in law enforcement practice, helping to solve both cybercrimes and traditional criminal cases using digital technologies.

One of the most striking examples of the use of digital traces in the investigation of cybercrimes, such as hacks and attacks on information systems, is the analysis of network traffic to identify the sources of attacks. For example, investigators often use methods such as full packet capture and log analysis to track suspicious connections. These methods allow to identify abnormal patterns in network traffic that may indicate the use of stolen credentials or other types of unauthorized access.

One of the most striking examples of the use of digital traces in the investigation of cybercrimes is the attack on Ukrainian government institutions, known as NotPetya in 2017. In this case, the attackers used malware to compromise the systems, launching an attack from a popular Ukrainian tax website. This has led to the infection of computer systems in various countries, including the USA, Great Britain and Germany. Analysis of network traffic and data

packets played a key role in identifying the source of the attack and identifying the routes of the virus. Network analysis allowed the researchers to track the command servers, which helped stop the further spread of the virus and localize the damage [10].

This approach, as shown by real cases, allows not only to stop attacks, but also to use the digital traces obtained as evidence in court, which greatly facilitates the process of bringing charges and proving the guilt of intruders.

Digital traces are actively used in financial crime investigations around the world, and international practice shows how important digital forensics technologies are for uncovering complex fraudulent schemes. One example is the case of *United States v. Ganius* [11], where digital forensics was used to analyze electronic correspondence and financial documents that linked the accused to the illegal actions of his clients. This case showed how the seized digital data can be used to identify fraudulent schemes and establish the guilt of the accused. Another example concerns fraud using cryptocurrency. According to the U.S. Department of Justice, more than \$112 million has been seized related to fraudulent investment platforms, where digital traces such as blockchain transaction records have become a major source of evidence. These records allowed investigators to trace the movement of funds, which helped to uncover a complex financial scheme and identify those responsible for the crime [12].

Global practice also demonstrates the importance of digital forensics in cases involving identity theft and tax fraud. In one case reviewed by the U.S. Internal Revenue Service (IRS), digital traces helped expose a criminal network that stole more than \$6 million. Investigators used forged documents and digital correspondence to gather evidence and further prosecute [13].

These instances demonstrate the increasing significance of footprints, in investigations by equipping investigators with resources to accurately pinpoint perpetrators and uphold justice standards. Leveraging traces to establish facts and evidence helps construct an evidentiary foundation crucial in legal proceedings for ensuring a just trial while safeguard rights of everyone involved in the process. However this analysis of traces encounters challenges and constraints despite its critical role and efficacy, in modern investigations of cybercrimes. These issues can make it more challenging to determine facts and evidence accurately. Could impact the acceptance of data, in proceedings too. It's crucial to recognize these constraints to enhance analysis techniques and reduce the dangers linked with using information, in law enforcement activities.

A significant challenge lies in preserving the reliability and genuineness of the information gathered through means during its collection and analysis phase to maintain its credibility and safeguard it against manipulation or tampering attempts that could render it unacceptable, as evidence in proceedings ensuring data integrity necessitates employing specific techniques like hashing algorithms and encryption methods while controlling access, to the information [14]. However, with these precautions, in place there is no assurance, against all potential dangers particularly when assailants possess considerable technical prowess to tamper with information.

One other critical issue involves the evolving technologies and tactics used for hiding data that pose obstacles for investigators to overcome. Recent advancements, like encryption techniques,

steganography practices and the utilization of networks greatly increase the complexity of retrieving and examining information. Malicious actors are employing tools that enable them to conceal their activities and minimize their footprints within systems. For instance, by utilizing steganography individuals are able to embed information within types of files (such as images or videos) making it almost undetectable, through analysis methods. This makes it difficult to detect illegal data and requires the use of specialized tools to identify them [15].

Legal norms related to the protection of personal data and information security play a key role in the process of collecting digital traces. These laws impose restrictions on the amount and nature of data that can be collected as part of an investigation. In the same case about *United States v. Ganiyas* [11], special attention was paid to the volume of seizure of digital evidence. As part of this case, investigators confiscated much more data than was necessary for a specific investigation, which called into question the permissibility of such widespread seizures in digital forensics. In particular, the problem of the seizure of data that is not relevant to the case and their storage for a long time was discussed, which may violate the rights of citizens and cast doubt on the legality of using such evidence in court. This case highlights the need to limit the amount of data collected, following the principles of minimization and focus when collecting digital traces. Different jurisdictions have different legal requirements, which creates difficulties for international investigations, especially when access to data is required from foreign servers. Obtaining judicial permits to access private information can slow down the process and limit the capabilities of investigators, which can negatively affect the efficiency of the investigation. Moreover, non-compliance with legal norms can lead to the recognition of evidence as inadmissible in court, which jeopardizes the success of the entire case. These legal complexities are closely related to the ethical issues that inevitably arise when dealing with digital traces. Digital data analysis often involves personal information, which requires special attention to privacy and citizens' rights. Investigators are required to minimize interference with privacy by collecting only the data that is necessary for the investigation, so as not to violate ethical standards. Not abiding by these guidelines can not just hinder the investigation. Also shake the trust of the public in law enforcement operations. A situation that can have effects, on public safety.

In addition, one of the significant problems is the management of large amounts of data and the complexity of their analysis. Modern digital investigations often involve working with large amounts of data that need to be analyzed quickly and accurately. This requires the use of high-performance computing power and advanced analytical tools such as machine learning and artificial intelligence to automate analysis processes. However, even with the use of such technologies, there is a risk of errors or false positives, which can lead to incorrect conclusions and compromise of evidence.

These challenges and limitations highlight the need for continuous improvement of methods and tools for analyzing digital traces, as well as the development of a legal and ethical framework for their use. Overcoming these challenges requires cooperation between law enforcement agencies, information technology experts and legislators to ensure the effective and legitimate use of digital data in the fight against crime.

Conclusion

This research showed how crucial it is to take an approach when gathering and examining footprints in online criminal investigations. The rise, in cybercrimes like scams and hacking underscores the need to enhance techniques for forensics. The study reviewed methods, for analyzing information and highlighted the benefits of using artificial intelligence and machine learning technologies to enhance threat identification accuracy amidst the growing volume of data.

Methods, like examining network traffic and log files remain crucial in pinpointing the origins of attacks while leveraging AI and ML offers a chance to automate the analysis of data sets, for anomaly detection and reducing human error – a significant advantage when dealing with intricate and ever evolving cyber threats.

However, the successful application of these methods requires strict adherence to legal and ethical standards so that the results can be acceptable in court proceedings. An important area of further research is the development of approaches that will ensure not only technical accuracy, but also the legality of using the collected data in international investigations.

The practical significance of the analysis lies in recommendations for improving existing methods of working with digital traces and the use of advanced technologies, which can significantly increase the efficiency of law enforcement agencies and reduce the response time to cyber threats. Further development of digital forensics methods and deeper integration of modern technologies will ensure higher accuracy of threat forecasting and improvement of law enforcement practice in the digital world.

The contribution of the authors

Apsimet N. – the author for correspondence prepared the main content of the article, summarized previous research by the topic.

Alimkulov Ye. – prepared the materials of the legal practice and the conclusion of the research.

Duisenbayeva G. – prepared the introduction and methodology of article, translated the references, abstract and information about the authors of the article.

References

1. Количество киберпреступлений в Казахстане выросло в 10 раз, 04.03.2024 – URL: <https://inbusiness.kz/ru/last/kolichestvo-kiberprestuplenij-v-kazhastane-vyroslo-v-10-raz> (дата обращения: 27.03.2024).
2. Низаевой С.Р. Цифровые следы. Виды, перспективы использования в целях раскрытия и расследования преступлений // Государственная служба и кадры. – 2020. – №4. – С. 189-190. doi:10.24411/2312-0444-2020-10225.
3. С.В. Петраков, М.А. Гудкова, Д.П. Башук, А.А. Тимофеев, Д.Н. Пигильдин, И.С. Бедеров, Д.О. Сорокин, А.В. Пытайло. Сбор и анализ цифровых следов преступления: практическое пособие. – СПб: Санкт-Петербургская академия Следственного комитета, 2023. – 98 с.
4. Carrier B. File System Forensic Analysis. – Boston: Addison-Wesley Professional, 2005. – 382 с.
5. Jeff Darrington. The Phases of the Digital Forensics Investigation Process, 01.06.2023 – URL: <https://graylog.org/post/the-phases-of-the-digital-forensics-investigation-process/> (Accessed: 21.11.2023).

6. Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan. The Code of the Republic of Kazakhstan dated July 4, 2014 No. 231. – URL: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/K1400000231> (Accessed: 02.10.2023).

7. Md. Fazley Rafy. Artificial Intelligence in Cyber Security. Preprint, January 2024 – URL: https://www.researchgate.net/publication/377235308_Artificial_Intelligence_in_Cyber_Security (Accessed: 14.02.2024).

8. Muratova A., Zhanibekov A., Aryn A., Nurmaganbet Y., Turgumbayev Ye., Kevin M. Beaver. What Separates Offenders Who are Not Victimized from Offenders Who are Victimized? Results from a Nationally Representative Sample of Males and Females//Victims & Offenders. – 2024. – №19(4). – P. 513-530. DOI: 10.1080/15564886.2023.2263849

9. 9 arrests in EUR 645 million JuicyFields investment scam case, 12.04.2024 – URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/9-arrests-in-eur-645-million-juicyfields-investment-scam-case> (Accessed: 15.04.2024).

10. The 7 Biggest Government Cyberattacks since 2011.– URL: <https://swivelsecure.com/solutions/government/top-cyber-attacks/> (Accessed: 06.12.2023).

11. United States v. Ganas and the Case for Selective Seizures of Digital Evidence, 04.10.2016 – URL: <https://www.brennancenter.org/our-work/analysis-opinion/united-states-v-ganas-and-case-selective-seizures-digital-evidence> (Accessed: 24.10.2023).

12. Justice Department Seizes Over \$112M in Funds Linked to Cryptocurrency Investment Schemes, 03.04.2023 –URL: <https://www.justice.gov/opa/pr/justice-department-seizes-over-112m-funds-linked-cryptocurrency-investment-schemes> (Accessed: 24.10.2023).

13. Three individuals sentenced for roles in fraud and identity theft ring that stole over \$6 million in government funds, 12.01.2024 –URL: <https://www.irs.gov/compliance/criminal-investigation/three-individuals-sentenced-for-roles-in-fraud-and-identity-theft-ring-that-stole-over-6-million-in-government-funds> (Accessed: 05.02.2024).

14. Бисалиев М.С., Шакиров К.Н. Цифровые следы как фактор безопасности оборота персональных данных в сети Интернет //Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: Право. – 2023. – №142(1). – С. 81-98. <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2023-142-1-81-98>

15. Зиновьева Н.С. К вопросу о месте криптографии и стеганографии в криминалистической науке// Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – 2019. – №2. – С. 87-89.

Н.М. Әпсімет^{*1}, Е.Т. Алимкулов², Г.Ж. Дүйсенбаева³

^{1,2}*әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті*

³*«Q» University*

(e-mail: ¹apsimet.nurdaulet@gmail.com, ²erbol.alymkulov@kaznu.edu.kz, ³sweet_303@mail.ru)

Онлайн қылмыстарды тергеу кезінде цифрлық іздерді жинау

Аңдатпа: Мақала онлайн қылмыстарды тергеуде цифрлық іздерді жинау әдістерін зерттеуге арналған. Зерттеудің мақсаты – қолданыстағы тәсілдерді жүйелеу және олардың тиімділігін бағалау. Жұмыстың ғылыми маңыздылығы цифрлық іздерді қолданудың құқықтық, техникалық

және этикалық аспектілерін жан-жақты талдауда жатыр. Мақалада деректерді жинау процесінің кезеңдері, соның ішінде ақпаратты табу, анықтау, жинау және сақтау, сондай-ақ заманауи киберфорензика технологиялары сипатталған. Деректерді өңдеудің дәлдігі мен жылдамдығын жақсарту үшін жасанды интеллект пен машиналық оқыту әдістерін қолдануға ерекше назар аударылады. Зерттеудің негізгі нәтижелері қылмыс фактілерін анықтауда цифрлық іздердің маңыздылығын көрсетеді. Жұмыс деректерді талдау әдістері мен құқық қолдану практикасын жетілдіре отырып, цифрлық криминалистиканың дамуына айтарлықтай үлес қосады.

Мақалада цифрлық іздерді қылмыстық тергеу процесінде интеграциялаудың маңыздылығы және олардың дәлелдемелік базаны құрудағы рөлі аталып өтілді. Алынған нәтижелер цифрлық криминалистика саласындағы мамандар үшін практикалық құндылыққа ие және киберқылмыстарды тергеудің жаңа тәсілдерін әзірлеуге және қолданыстағы әдістемелерді жақсартуға пайдаланылуы мүмкін.

Түйін сөздер: цифрлық іздер, онлайн қылмыстар, киберфорензика, деректерді талдау, тергеу, жинау әдістері, киберқылмыс.

Н.М.Апсимет^{*1}, Е.Т. Алимкулов², Г.Ж. Дүйсенбаева³

^{1,2}*Казахский Национальный университет имени аль-Фараби*

³*«Q» University*

(e-mail: ¹apsimet.nurdaulet@gmail.com, ²erbol.alymkulov@kaznu.edu.kz, ³sweet_303@mail.ru)

Сбор цифровых следов при расследовании онлайн-преступлений

Аннотация: Статья посвящена исследованию методов сбора цифровых следов в расследованиях онлайн-преступлений. Целью исследования является систематизация существующих подходов и оценка их эффективности. Научная значимость работы заключается в комплексном анализе юридических, технических и этических аспектов использования цифровых следов. В статье описаны этапы процесса сбора данных, включая обнаружение, идентификацию, сбор и сохранение информации, а также современные технологии киберфорензики. Особое внимание уделено использованию методов искусственного интеллекта и машинного обучения для повышения точности и скорости обработки данных. Основные результаты исследования демонстрируют важность цифровых следов в установлении фактов преступлений. Работа вносит значительный вклад в развитие цифровой криминалистики, улучшая методы анализа данных и правоприменительную практику.

Статья подчеркивает важность интеграции цифровых следов в процесс уголовного расследования и их роль в построении доказательной базы. Полученные результаты имеют практическую ценность для специалистов в области цифровой криминалистики и могут быть использованы для разработки новых подходов к расследованию киберпреступлений и улучшению существующих методик.

Ключевые слова: цифровые следы, онлайн-преступления, киберфорензика, анализ данных, расследование, методы сбора, киберпреступления.

References

1. Kolichestvo kiberprestuplenij v Kazahstane vyroslo v 10 raz [The number of cybercrimes in Kazakhstan has increased 10 times]. Available at: <https://inbusiness.kz/ru/last/kolichestvo-kiberprestuplenij-v-kazahstane-vyroslo-v-10-raz> ((data obrashcheniya: 27.03.2024). [in Russian]
2. Nizaevoj S.R. Cifrovye sledy. Vidy, perspektivy ispol'zovaniya v celjah raskrytija i rassledovaniya prestuplenij [Digital traces. Types and prospects of use for the purpose of disclosure and investigation of crimes] // Gosudarstvennaja sluzhba i kadry [Public service and personnel]. 4. 189-190(2020), doi:10.24411/2312-0444-2020-10225. [in Russian]
3. S.V. Petrakov, M.A. Gudkova, D.P. Bashhuk, A.A. Timofeev, D.N. Pigil'din, I.S. Bederov, D.O. Sorokin, A.V. Pytajlo. Sbor i analiz cifrovyyh sledov prestuplenija: prakticheskoe posobie [Collecting and analyzing digital traces of crime: a practical guide]. (St. Petersburg, 2023. 98 p.) [in Russian]
4. Carrier B. File System Forensic Analysis. – Boston: Addison-Wesley Professional, 2005. – 382 c.
5. Jeff Darrington. The Phases of the Digital Forensics Investigation Process. Available at: <https://graylog.org/post/the-phases-of-the-digital-forensics-investigation-process/> (accessed: 21.11.2023).
6. Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan. The Code of the Republic of Kazakhstan dated July 4, 2014 No. 231. Available at: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/K1400000231> (accessed: 02.10.2023).
7. Md. Fazley Rafy. Artificial Intelligence in Cyber Security. Preprint. Available at: https://www.researchgate.net/publication/377235308_Artificial_Intelligence_in_Cyber_Security (accessed: 14.02.2024).
8. Muratova A., Zhanibekov A., Aryn A., Nurmaganbet Y., Turgumbayev Ye., Kevin M. Beaver. What Separates Offenders Who are Not Victimized from Offenders Who are Victimized? Results from a Nationally Representative Sample of Males and Females//Victims & Offenders. – 2024. – №19(4). – P. 513-530. DOI: 10.1080/15564886.2023.2263849
9. 9 arrests in EUR 645 million JuicyFields investment scam case. Available at: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/9-arrests-in-eur-645-million-juicyfields-investment-scam-case> (accessed: 15.04.2024).
10. The 7 Biggest Government Cyberattacks since 2011. Available at: <https://swivelsecure.com/solutions/government/top-cyber-attacks/> (accessed 06.12.2023).
11. United States v. Ganas and the Case for Selective Seizures of Digital Evidence. Available at: <https://www.brennancenter.org/our-work/analysis-opinion/united-states-v-ganas-and-case-selective-seizures-digital-evidence> (accessed: 24.10.2023).
12. Justice Department Seizes Over \$112M in Funds Linked to Cryptocurrency Investment Schemes. Available at: <https://www.justice.gov/opa/pr/justice-department-seizes-over-112m-funds-linked-cryptocurrency-investment-schemes> (accessed: 24.10.2023).
13. Three individuals sentenced for roles in fraud and identity theft ring that stole over \$6 million in government funds. Available at: <https://www.irs.gov/compliance/criminal-investigation/three-individuals-sentenced-for-roles-in-fraud-and-identity-theft-ring-that-stole-over-6-million-in-government-funds> (accessed: 05.02.2024).
14. Bisaliev M.S., Shakirov K.N. Cifrovye sledy kak faktor bezopasnosti oborota personal'nyh dannyh v seti Internet [Digital footprints as a factor in the security of personal data turnover on the Internet] Vestnik

Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva. Serija: Pravo [Bulletin of the L.N. Gumilev Eurasian National University. Series: Law]. 142(1). 81-98(2023), <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2023-142-1-81-98>. [in Russian]

15. Zinov'eva N.S. K voprosu o meste kriptografii i steganografii v kriminalisticheskoy nauke [On the question of the place of cryptography and steganography in forensic science] // Gumanitarnye, social'no-jekonomicheskie i obshhestvennye nauki [Humanities, socio-economic and social sciences]. 2. 87-89(2019). [in Russian]

Information about the authors:

Әпсімет Н.М. – хат-хабар үшін автор, докторант, қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасы, заң факультеті, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, әл-Фараби даңғылы 71, 050000, Алматы, Қазақстан

Алимкулов Е.Т. – заң ғылымдарының кандидаты, доцент, қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасы, заң факультеті, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, әл-Фараби даңғылы 71, 050000, Алматы, Қазақстан

Дүйсенбаева Г.Ж. – «Құқық» академиялық мектебінің аға оқытушысы, «Q» University, Байзақов көш. 125/185050000, Алматы, Қазақстан.

Апсимет Н.М. – автор для корреспонденции, докторант, кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, 71, 050000, пр. аль-Фараби, 71, 050000, Алматы, Казахстан.

Алимкулов Е.Т. – кандидат юридических наук, доцент, кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики, юридический факультет, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, пр. аль-Фараби, 71, 050000, Алматы, Казахстан.

Дүйсенбаева Г.Ж. – старший преподаватель Академической школы «Право», «Q» University, ул. Байзакова 125/185, 050000, Алматы, Казахстан.

Apsimet N. – the author for correspondence, doctoral student, department of criminal law, criminal procedure and criminalistics, faculty of law, Al-Farabi Kazakh National University, al-Farabi ave. 71, 050000, Almaty, Kazakhstan

Alimkulov Y. – candidate of law, associate professor, department of criminal law, criminal procedure and criminalistics, faculty of law, Al-Farabi Kazakh National University, al-Farabi ave. 71, 050000, Almaty, Kazakhstan

Duisenbayeva G. – senior lecturer, Academic School «Law», «Q» University, Baizakov str. 125/185, 050000, Almaty, Kazakhstan.

IRSTI 10.83.21
Scientific Article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-186-204>

International experience in the prevention of criminal offenses in correctional institutions

R.B. Turysbek*¹ , Sh.R. Zhumagulova² , A.B. Satayeva³

¹Al-Farabi Kazakh National University

²Korkyt Ata Kyzylorda University

³Turan-Astana University

(e-mail: ¹rysbeck.turysbek@inbox.ru, ²jumagulova_sholpan@mail.ru, ³satayevaazhan@gmail.com)

Abstract: The urgency of preventing criminal offenses in correctional institutions against the background of the growing prison population and an increase in the number of recidivism, especially among those convicted of serious and especially serious crimes, is becoming one of the key problems of the modern penitentiary system in Kazakhstan. The need to improve the penal enforcement system requires the analysis and application of successful international practices.

The research is aimed at studying foreign methods of crime prevention in places of detention and assessing their applicability in the conditions of Kazakhstan. The work examines various approaches, including criminological, legal and socio-psychological, as well as analyzes the factors influencing the criminal situation, such as social, economic and psychological aspects.

The methodological basis of the research combines the study of literature, comparative analysis of international crime prevention models and a qualitative analysis of real cases from foreign systems. As a result, effective strategies that have been successfully implemented in the countries of the European Union, North America and Asia are identified. Among them are programs for the re-socialization and vocational training of convicts, the humanization of conditions of detention, the use of modern security technologies, as well as strict control and discipline measures. The results of the study confirm the effectiveness of an integrated approach based on rehabilitation and social adaptation of convicts, which helps to reduce the rate of recidivism and improve the criminogenic situation.

Keywords: correctional institutions, crime prevention, international experience, re-socialization, convicts.

Introduction

The prevention of criminal offenses in correctional institutions remains an urgent problem for many countries, including Kazakhstan. Since gaining independence, Kazakhstan has ranked third in the world in terms of prison population, second only to the United States and Russia. This meant that in every seventh family there was a person serving a prison sentence. However, subsequent legal reforms gradually reduced the level of repression, which led to a reduction in the number of prisoners [1]. Modern penitentiary systems face a number of challenges, such as violence among prisoners, corruption, drug trafficking and the formation of criminal networks within institutions. These phenomena not only threaten the safety of both prisoners and prison staff, but also undermine the rehabilitation process of convicts, which makes it difficult for them to successfully adapt socially after release. In the light of these problems, it is especially important to consider international experience, which shows that the integration of preventive measures and rehabilitation programs can significantly reduce the crime rate in penitentiary institutions. Problems related to crimes within prison systems, such as violence, corruption and drug trafficking, are common in prisons around the world, regardless of the level of economic development or the political system of a country. International organizations such as the United Nations, in their documents, including the "Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners" (Nelson Mandela Rules) [2], emphasize the importance of creating safe and humanitarian conditions in prisons, as well as the introduction of programs aimed at preventing offenses and supporting the rehabilitation process of convicts.

At the international level, there is also a growing interest in the issues of re-socialization and the prevention of recidivism as part of an integrated approach to prison security. Programs aimed at rehabilitation and social adaptation of convicts are considered not only as a way to improve conditions of detention, but also as a long-term strategy to reduce the overall crime rate in society. Thus, at the international level, there is recognition that effective strategies for the prevention of criminal offenses in correctional institutions should include not only control and punishment, but also comprehensive rehabilitation measures, which makes the topic especially important for countries seeking to modernize their penitentiary systems.

In the Republic of Kazakhstan, the penal enforcement system is regulated by the Penal Enforcement Code, based on the country's Constitution and generally recognized principles of international law (article 1) [3]. The study of international approaches to this problem is particularly relevant in the context of Kazakhstan, where the penitentiary system is still in the process of reform. Despite ongoing efforts to modernize prisons and introduce rehabilitation programs, many of them are not effective enough, as evidenced by the high rate of recidivism and constant complaints about conditions of detention. An analysis of world experience, where some countries have made significant progress in reducing violence and crime in prisons, shows that improving the situation is possible through the introduction of thoughtful programs for the re-socialization and vocational training of prisoners.

Modern reforms carried out in other countries focus on creating conditions for the successful re-socialization of convicts through the education system, employment and psychological support. These measures make it possible not only to reduce the level of violence inside prisons,

but also to provide convicts with the necessary skills to return to a law-abiding life after release. It is important to note that in Kazakhstan, programs for the re-socialization and vocational training of convicts are not always mandatory, which limits their effectiveness and leads to insufficient preparation of convicts for life in freedom. The introduction of mandatory rehabilitation programs could help reduce recidivism and improve conditions in the prison system.

The purpose of this study is to analyze the international experience in the prevention of criminal offenses in correctional institutions and assess its applicability in Kazakhstan. The study of successful practices, such as the introduction of mandatory re-socialization and vocational training programs, allows us to identify the most effective measures that can be adapted to the Kazakh penitentiary system. This study is designed not only to identify key aspects of foreign experience, but also to offer specific recommendations for their implementation in Kazakhstan.

The study also includes an analysis of the methodology that will be used to compare international crime prevention practices. It examines strategies that have been successfully applied in other countries and assesses their potential effectiveness in the context of Kazakhstan's conditions.

Research methods

The methodology of this study is based on a comprehensive study and analysis of data on penitentiary systems in various countries, with an emphasis on the application of successful international practices in Kazakhstan. An important place is occupied by the use of scientific publications that provide a theoretical basis for the analysis of methods of crime prevention, the re-socialization of convicts and the organization of correctional institutions. Official documents of international organizations, such as the United Nations, set standards applicable to the assessment of the existing penitentiary system in Kazakhstan, which allows us to identify key areas for its reform. An important part of the study is the study of national legislation and statistical data that demonstrate the current state of the penal enforcement system in Kazakhstan. This analysis allows us to compare the approaches used in other countries with those implemented in Kazakhstan. The qualitative aspect of the work is based on an in-depth study of practical examples and programs aimed at preventing crimes and reducing the level of recidivism. Important criteria for the analysis are factors such as financial constraints, cultural and social characteristics.

An integrated approach was used in the research process, including a theoretical understanding of foreign programs, their critical assessment and adaptation to the realities of Kazakhstan. The combination of quantitative and qualitative analysis made it possible to identify both the strengths of programs aimed at the re-socialization of convicts, as well as potential problems in their implementation in Kazakhstan.

Discussion

The prevention of offenses in correctional institutions is a system of measures aimed at reducing the likelihood of crimes among convicts. In the conditions of the Kazakh penitentiary

system, where persons with a high level of criminal experience are held, ensuring law and order and security becomes a priority task. According to the Committee of the Penal Enforcement System of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan [4], over the past 4 years there has been an increase in the prison population by almost 7 thousand people, which is associated with stricter legislation in the areas of theft of other people's property, domestic violence, cattle theft and road accidents. Currently, there are 78 correctional institutions in the country, where more than 37 thousand convicts are serving their sentences, including about 3 thousand women and over 50 minors. It is noteworthy that 93% of those convicted have been sentenced for serious and especially serious crimes, and 45% have recidivism for intentional crimes. This indicates that penitentiary institutions work with the most difficult category of convicts. Nevertheless, despite the difficulties, the situation in the institutions remains stable and controlled.

Insufficient financing of correctional institutions in Kazakhstan is one of the central problems hindering the implementation of reforms and modernization of the penitentiary system. Various sources note that many institutions built at the beginning of the last century are significantly outdated. These facilities are often remnants of the past that do not meet modern standards of convict detention. In particular, many correctional institutions are described as "Stalin-era museums", where proposed improvements are limited to cosmetic repairs carried out at the expense of minimal budget funds. This approach not only does not solve the root problems, but also creates prerequisites for the occurrence of tragic incidents. One of the striking examples is the collapse of a building in the GM-152/6 facility, which led to deaths and injuries among prisoners [5].

The lack of funding also hinders the overhaul of existing prisons and the construction of new ones, which jeopardizes the implementation of tasks to bring conditions of detention in line with international standards. The leadership of the Committee of the Penal Enforcement System (CPES) and the Ministry of Internal Affairs have repeatedly stressed that existing institutions continue to operate in conditions of lack of funds. At the same time, the main focus is not on solving the problem, but on maintaining outdated infrastructure, which significantly reduces the efficiency of the system as a whole.

One of the most acute problems caused by insufficient funding is the issue of respect for human rights in places of detention. Although torture and ill-treatment are caused not only by material conditions, but also by the lack of clear standards and systemic knowledge among employees, the unsatisfactory state of institutions contributes to the creation of an environment where such violations may be more likely. Human rights defenders have repeatedly pointed out that inadequate conditions of detention exacerbate negative phenomena in the penitentiary system and create barriers to the successful rehabilitation of convicts.

In addition, there is a lack of accurate data on the amount of budgetary funding for correctional institutions, which makes it difficult to objectively assess the scale of the problem. Most of the information is based on statements by representatives of the CPES and the Ministry of Internal Affairs, as well as a description of the current state of the infrastructure of correctional institutions. For a comprehensive assessment and development of recommendations, an analysis of official budget data and statistics is necessary, which will allow us to more accurately identify the needs of the system and develop mechanisms to meet them.

The peculiarities of penitentiary institutions, where prisoners are kept in isolation and under strict control, impose their limitations on crime prevention mechanisms. It is here that structural and organizational factors are most evident, which can either contribute to law and order or create conditions for criminogenic activity. Therefore, preventive measures aimed at preventing offenses should take into account the specifics of these institutions and adapt to their unique conditions.

Various approaches are used to solve the problem of crime prevention in correctional institutions. One of them is the criminological approach, which focuses on identifying and neutralizing factors contributing to criminal activity within penitentiary institutions. The focus is on elements such as criminal subcultures, conflicts between prisoners and insufficient supervision. The identification of these factors makes it possible to develop effective preventive measures [6].

The legal approach complements the criminological one by establishing legal norms and standards governing the behavior of both convicts and correctional personnel. The improvement of normative acts concerning the detention of convicts and legal liability for violations contributes to strengthening control and improving the overall situation in institutions [7]. A key element of this approach is the formation of legal awareness among convicts through legal education, which allows reducing the number of offenses.

The socio-psychological approach pays attention to the internal states and social interactions of convicts. Individual work with prisoners aimed at their re-socialization has an important impact on crime prevention [8]. Programs of psychological assistance, mediation and behavior correction can mitigate the effects of stress, aggression and other psychoemotional factors that provoke criminal activity.

To understand the mechanisms of crime prevention in correctional institutions, it is necessary to take into account the influence of various factors. First of all, these are social factors, such as the peculiarities of the social structure within institutions, the interaction between convicts, as well as the influence of criminal subcultures. These factors often play a key role in the formation of a criminal environment, especially in cases where prisoners face problems of social isolation or conflict.

In addition, economic factors also have a significant impact. The lack of resources to organize effective employment programs and educational initiatives, as well as poor conditions of detention, can encourage convicts to participate in offenses. The economic justification for improving conditions of detention and providing convicts with opportunities for development is an important element of crime prevention [9].

Psychological factors such as the emotional state of the convicts, the level of aggression, and the tendency to impulsive actions are equally important. Conditions of detention can cause stress, which increases the likelihood of committing crimes. Working with the psychological state of convicts, including correction and psychological support programs, reduces risks and creates a more stable environment inside correctional institutions [10].

Preventive measures should take into account all these aspects in order to be effective in the context of the specifics of the penitentiary system.

The issue of crime prevention in correctional institutions attracts attention not only in Kazakhstan, but also in many other countries of the world. International experience is an

important source for study, as different States, faced with similar problems, have developed their own unique approaches and methods to address issues of criminality among convicts. Among the countries that have made significant progress in reducing the level of delinquency and recidivism, the States of the European Union, such as Germany, Norway and the Netherlands, deserve special attention. The analysis of their experience allows us to identify the most effective strategies and assess the possibility of their application in Kazakhstan conditions [11].

In the countries of the European Union, there is a well-developed policy aimed at preventing offenses in penitentiary institutions, which is based on the principles of humanization and re-socialization. In particular, Germany, Norway and the Netherlands demonstrate high rates of successful integration of convicts into society after serving their sentences, which is directly related to the low rate of recidivism and minimization of violent crimes in places of detention.

In Germany, the emphasis is on maintaining a balance between monitoring and ensuring the rights of convicts [12]. Programs aimed at training prisoners, their psychological support and professional development are being actively implemented here. It is important to note that Germany pays special attention to the organization of working conditions of convicts, which contributes to their subsequent integration into the labor market after release. Labor programs help to reduce the aggressiveness of prisoners and have a positive impact on the overall atmosphere in institutions.

Norway, known for its "soft" prison system, strives to minimize violence and recidivism by creating favorable conditions for the re-socialization of prisoners. The main purpose of the Norwegian system is to prepare convicts for life in society, so prisons in Norway are more like dormitories, where prisoners have access to educational programs, trainings and vocational training. Research shows that this approach helps to reduce the level of crime within institutions, as well as reduces the likelihood of repeat offenses after release [13].

The Dutch prison system stands out for its differentiated approach to convicts, which is reflected in the creation of specialized programs and groups for special categories of prisoners. An example is working with young criminals or people with mental disorders. This approach includes individual work aimed at adapting rehabilitation programs to the specific needs of each convict, which helps to reduce the level of violence and recidivism in places of detention.

Special attention is paid to young criminals, for whom specialized centers and programs have been developed, such as "Small-Scale Facilities". These institutions provide more lenient conditions of detention, which allows young people to continue their education and participate in social life, while maintaining ties with family and society. An important element is the collaboration with psychologists and social workers, which helps to improve their chances of successful reintegration into society [14]. Such measures, based on an individual approach, help the Netherlands to reduce the level of violence and reoffending among convicts, which confirms their effectiveness in the penitentiary system.

One of the key elements of the European crime prevention system are programs for the re-socialization and rehabilitation of convicts. Within the framework of these programs, much attention is paid to the psychological and social support of prisoners. For example, in Norway and the Netherlands, individual rehabilitation plans are used, which are developed based on the needs of each prisoner [15]. These plans include educational courses, psychological assistance

programs, as well as trainings on the development of social and professional skills. Convicts get the opportunity not only to get an education, but also to master professions that may be in demand on the labor market.

Germany also demonstrates a high level of effectiveness of rehabilitation programs aimed at preparing prisoners for life outside of penitentiary institutions. Special attention is paid to educational projects, professional training and psychological work [16]. For example, prisoners can access psychology courses, which helps them better understand their actions and the reasons for their commission. Thanks to this approach, Germany shows a low level of recidivism, which confirms the success of the resocialization measures applied.

An essential element of the European crime prevention model is reforms aimed at humanizing the conditions of detention of convicts. This applies both to the material conditions and the approach to the prisoners themselves. In Norway and the Netherlands, prisoners have access to significant opportunities for self-development, including participation in educational and work programs, which significantly reduces tensions and conflicts within institutions. In these countries, convicts are perceived as persons who have the right to a second chance, and therefore must be prepared to return to society through positive incentives.

The conditions of detention in Norway are the subject of considerable attention both in academic circles and in the public sphere, which is explained by the uniqueness and success of the Norwegian penitentiary model. According to sources [17], Norway has established itself as one of the leading countries in the field of penal reform. The early 1990s were marked by a number of progressive reforms aimed primarily at the rehabilitation of convicts, rather than strengthening punitive measures. These reforms have led to a significant reduction in the rate of recidivism. According to the data, two years after release, recidivism in Norway reaches only 20%, and five years later – 25%, which is noticeably lower than similar figures in the UK, where recidivism reaches almost 50% a year later.

The fundamental philosophy of the Norwegian penitentiary system is aimed at creating conditions as close to normal life as possible. This is a principled approach, which is manifested, for example, in Halden prison, where prisoners have the opportunity to participate in educational and professional programs, work in various workshops and play sports. Preparing prisoners for life after release is a key task of the system. It is important to note that graduates of such programs leave prison with the qualifications of mechanics, carpenters and cooks, which contributes to their further integration into society.

The accommodation of prisoners in Norwegian prisons is also organized at a high level. The cells are equipped with everything necessary for a comfortable stay: they have a toilet, shower, refrigerator, desk, flat-screen TV, as well as windows overlooking natural landscapes such as the forest. In addition, prisons have common rooms with upholstered furniture and a kitchen, which helps to maintain social activity among prisoners.

One of the key aspects of this system is to reduce stress among convicts and minimize violent incidents. At Halden Prison, prisoners and prison staff spend a significant amount of time together, including sharing meals and participating in leisure activities. Such interaction helps to build trusting relationships between prisoners and staff, which has a positive effect on the atmosphere in the institution. According to the prison authorities, violent incidents are extremely rare here.

Norway pays special attention to the training of personnel for work in prisons. Employees are trained for two to three years, studying not only law and ethics, but also disciplines such as criminology, social work and English. This highlights the importance of the role of prison staff in the rehabilitation of convicts and their successful re-socialization.

Nevertheless, it is worth noting that some sources mention a possible reduction in funding for penitentiary institutions in Norway. This raises concerns among representatives of the system, as a decrease in funding may lead to an increase in violence and an increase in recidivism, which may jeopardize the achievements of the reform of recent decades.

The Netherlands has also carried out a reform of the penitentiary system aimed at humanizing the conditions of detention of prisoners and increasing access to educational and work programs in prisons. This reform has significantly reduced the rate of violent crimes among prisoners and contributed to a reduction in recidivism. Educational and labor programs have become important tools for preparing prisoners for life after release, reflecting the trend towards re-socialization and restoration in society. Reforms in the Netherlands also included the closure of a number of prisons due to a decrease in the number of prisoners. This was the result of a decrease in crime rates and the active use of alternative punishment programs. Many prison facilities have been converted for socially useful purposes, such as educational centers and public spaces, reflecting a systematic approach to prison reform in the country.

The application of such humanistic measures has helped the Netherlands to become an example of the successful implementation of educational and labor programs in correctional institutions, which has a positive impact on reducing crime and recidivism among prisoners [18].

The examples of Germany, Norway and the Netherlands confirm the effectiveness of an integrated approach to crime prevention, in which a significant role is given to the humanization of conditions of detention, re-socialization and individual work with convicts.

European countries are focusing on creating favorable conditions for the rehabilitation of convicts, focusing on their re-socialization and psychological support. However, other regions of the world are using alternative approaches, where the main focus is shifting from humanization to strengthening security measures and technological control.

In North America, especially in the USA and Canada, the introduction of modern technologies to improve safety in correctional facilities plays a key role. The main focus is on strengthening the supervision of prisoners through video surveillance and biometric systems. Video surveillance provides round-the-clock control over the movements of prisoners, which helps to identify potential incidents in a timely manner and reduce the risks of violations. This is especially important in conditions where monitoring the movements of convicts inside prisons requires a high degree of security.

The introduction of biometric technologies, such as fingerprint, face and iris scanning, significantly improves the identification of prisoners. These systems are used not only to prevent escapes, but also to simplify management within the institution, increasing staff efficiency and reducing errors in the identification of convicts [19], [20]. In particular, the use of biometrics makes it possible to more effectively control access to various areas of the institution and the movement of prisoners, which is especially important for conflict prevention and maintaining general order.

Special attention is paid to the development of predictive analytics technologies, which is especially typical for the US penitentiary system. Algorithms based on big data help predict the likelihood of prisoners committing crimes and prevent potential incidents [21]. This allows the prison administration not only to respond to crimes, but also to take preventive measures based on an analysis of the behavior of prisoners. Such systems are also actively developing in Canada, which helps to create safe conditions of detention and minimize conflicts within institutions.

The Canadian prison system pays considerable attention to psychological support for prisoners. Correctional institutions have teams including psychologists, social workers and psychiatrists who provide both individual and group psychotherapy sessions to convicts. These programs help prisoners cope with emotional problems, stress and aggression, which is especially important for improving conditions and reducing violence in prisons. An important role is assigned to interdisciplinary teams that coordinate an integrated approach to mental health support for prisoners, as well as transitional programs for convicts upon their release [22].

In the United States, prisoner rehabilitation programs actively include educational and professional training aimed at preparing convicts for successful integration into society after release. One of the main components of such programs is job training, which helps prisoners acquire in-demand skills and increase their chances of employment. According to research, participation in such programs reduces the likelihood of recidivism by 43% and increases the chances of getting a job by 28% after release [23].

The experience of the USA and Canada demonstrates a variety of approaches to crime prevention in correctional institutions. The use of technology, rehabilitation programs and control strategies helps to reduce crime and improve overall prison security, although overly harsh measures can have negative consequences in the long run. These examples illustrate different approaches: in Canada, the emphasis is on rehabilitation and psychological support, and in the United States – on discipline and control. Both approaches have their strengths and weaknesses, and their effectiveness largely depends on the specifics of each country's legal and social system.

When compared with the approaches of North America, Asian countries offer a different model of correctional management based on traditions of strict control and discipline. While the United States and Canada focus on a combination of rehabilitation and technological control, Asian prison systems, in turn, focus on strict control measures and maintaining strict order. The prison systems of Asian countries such as Japan, South Korea and Singapore are known for their strict and conservative approaches to discipline and crime prevention. In Japan, great attention is paid to strict control over the behavior of prisoners and compliance with the rules. Penitentiary institutions here operate in an environment where hierarchy and order are highly valued, which helps to minimize offenses. Prisoners are required to strictly follow rules and discipline, which reduces the level of aggression and conflict.

Singapore's prison system is considered one of the strictest in the world. Preventive measures include not only strict control, but also physical punishment for serious violations. Singapore's prison system is widely known for its strict discipline and strict controls. Corporal punishment, including flogging, is part of the punishment system and is used for serious violations. This

method of punishment is aimed at maintaining order among prisoners and includes cane strikes, which are inflicted under controlled conditions. Punishment is applied for crimes such as vandalism, illegal immigration, armed robbery and sexual crimes. Flogging is carried out strictly within the framework of the legal system, and medical examinations are required to carry out the punishment in order to ensure the safety of the convicted person [24]. This suppresses criminal tendencies among convicts and maintains a high level of discipline.

In South Korea, correctional institutions pay significant attention not only to strict control and discipline, but also to programs for the re-socialization of convicts. The main measures include the labor and educational training of prisoners. Education programs for prisoners range from basic academic training to courses aimed at developing social skills and legal awareness, which helps convicts better adapt to life after release. These programs aim to reduce the rate of recidivism while maintaining strict discipline, which remains a key element for maintaining order in places of detention [25].

Corruption among prison staff in Japan is a serious problem, and it is being combated through the introduction of strict controls and accountability measures. Japan has developed regular checks to prevent corruption, and correctional staff are subject to strict disciplinary liability for any corruption violations. This approach was introduced as part of a broader government anti-corruption policy and is accompanied by regular inspections and reforms aimed at increasing transparency and accountability in the penitentiary system.

One of the key steps in the fight against corruption was the reform of the penitentiary system after the Nagoya prison scandal, which led to the creation of independent bodies to monitor the work of institutions. These authorities have gained access to data and mechanisms for convict complaints, which contributes to increased transparency. However, some aspects of the Japanese system are still criticized due to the lack of centralization of control and the possibility of abuse by individual officials [26].

Additional measures include detailed investigations using financial monitoring to track illegal flows of funds. This mechanism helps to identify and stop corruption schemes at an early stage.

The experience of Asian countries demonstrates that strict discipline, strict rules and a high level of control over both prisoners and prison staff contribute to minimizing offenses and corruption.

Although Asian countries are achieving high rates of reducing crime and corruption through strict disciplinary measures and enhanced control, approaches to the penitentiary system in other regions of the world, especially in Europe, are developing in a slightly different direction. While strict measures in Asian countries focus on the prevention of offenses within institutions, European models, on the contrary, focus on creating conditions for the rehabilitation and social adaptation of prisoners.

International crime prevention models demonstrate a variety of strategies applied depending on the socio-economic and cultural context of the country. European approaches, especially in Germany and Norway, are based on the principles of humanization of punishment, which implies the creation of conditions for the personal growth of prisoners and their integration into society. Such measures include educational and employment programs that help prisoners prepare for life after release. In comparison with this approach, Asian countries such as Singapore and

Japan are guided by strict disciplinary policies and severity of punishments, which maintains a high level of control, but creates less favorable conditions for rehabilitation.

The U.S. and Canadian prison systems also illustrate differences in approaches to crime prevention. The United States is focusing more on control through technological measures and strengthening the disciplinary regime, while Canada is paying more attention to psychological and social rehabilitation programs, which creates more stable conditions for reducing the rate of recidivism. These differences reflect the different cultural and political contexts in which the penitentiary systems of these countries operate.

One of the key factors for the success of crime prevention programs is the focus on long-term rehabilitation goals. In countries where measures are aimed at re-socialization, as in Canada and Norway, there are more stable results in reducing relapses. Programs that promote the social and psychological recovery of prisoners create prerequisites for successful integration into society, which leads to a decrease in the level of repeat offenses.

At the same time, systems focused on strict discipline and punishment, such as in Singapore or the United States, can demonstrate success in reducing crime within institutions in the short term, but their long-term effectiveness is being questioned. Harsh measures devoid of rehabilitation elements can lead to negative psychological effects and increased aggression among convicts, which negatively affects the levels of recidivism after release. Practical examples show that excessive rigidity often does not contribute to reducing crime in the long term.

Special attention should also be paid to the level of financing of penitentiary systems. In countries where significant resources are allocated to rehabilitation programs, such as Canada and Germany, there is a higher success rate of preventive measures. On the contrary, overloaded and underfunded systems, as in some US prisons, cannot offer prisoners adequate conditions for their re-socialization, which leads to an increase in violence and offenses.

The cultural attitudes of society have a significant impact on the formation of penitentiary policy and its effectiveness. In countries with a high level of respect for human rights, such as Norway and Germany, government policy is aimed at creating conditions for the social rehabilitation of convicts, which reduces the criminogenic potential of prisoners after release. The culture of support that dominates these societies encourages prisoners to make positive changes, which helps to reduce crime rates.

In countries such as Japan and Singapore, cultural traditions emphasize the importance of collective order and discipline. Strict control methods are perceived here as effective and justified measures. These countries demonstrate a high level of control over offenses, but limitations in the possibilities of re-socialization can create problems for the integration of convicts into society after release. The legal systems of these countries maintain a high level of punishment and strict measures to maintain order, which is effective within the penitentiary system, but requires attention to issues of social adaptation.

Economic conditions also play an important role in the success of crime prevention measures. In countries with high levels of funding for penitentiary programs, as in Canada, conditions are being created for more comprehensive work with convicts, which increases the effectiveness of rehabilitation measures. At the same time, in countries where resources are limited, as is often the case in some American states, crime control systems face problems of congestion and a lack of support programs, which contributes to an increase in offenses.

The conclusion, based on an analysis of international experience, shows that a combination of cultural, legal and economic factors determines the success of crime prevention models. The development of re-socialization and rehabilitation programs, as well as the creation of conditions for the successful integration of convicts into society, plays a crucial role in reducing the level of offenses in the long term.

Conclusion

An analysis of various international models shows that each country develops its own unique approaches depending on the national context. At the same time, successful practices can be adapted for use in other countries if their legal and social characteristics are taken into account. International experience in the prevention of crimes in correctional institutions can become an important source for the reform of the Kazakh penitentiary system. However, its application requires taking into account the peculiarities of the Kazakh legal framework, cultural and social conditions. In Europe and North America, rehabilitation programs are focused on humanizing conditions of detention and supporting convicts in the process of re-socialization. In Kazakhstan, such programs are in the formative stages, and their successful implementation requires serious reform of administrative mechanisms and infrastructure of correctional institutions.

The adaptation of foreign experience in Kazakhstan should take into account the specifics of Kazakh legislation, as well as the level of staff training. Work is needed to create conditions for the expansion of rehabilitation programs, including educational and labor initiatives, which will require changes in both the legal system and management practices. Kazakhstan will have to overcome the difficulties associated with the transition from a traditional approach to more humanistic methods of working with prisoners.

The main barrier to the introduction of international practices in Kazakhstan is related to the administrative structure of the penitentiary system, which remains focused on strict forms of control and punishment. This prevents the full implementation of rehabilitation programs, especially those that require flexibility in the management of prisoners and an individual approach. Administrative barriers also include insufficient coordination between the authorities responsible for the execution of sentences and for the implementation of reintegration programmes.

Financial constraints also play a significant role. Models that are successfully implemented in countries with higher budgetary expenditures on the penitentiary system, such as in Norway or Canada, require significant investments. Given the limited budget of Kazakhstan's correctional institutions, opportunities for the implementation of educational and rehabilitation programs remain limited.

The cultural aspect is also important for assessing the prospects of implementing international experience. In Kazakhstan, as in other post-Soviet countries, public perception of convicts is often negative, which creates barriers to reforming the penitentiary system towards humanization. This cultural specificity requires not only changes at the level of state policy, but also the formation of public opinion supporting the resocialization of convicts.

For the successful use of international experience in Kazakhstan, a strategy should be developed for the phased implementation of rehabilitation programs adapted to national conditions. First of all, it is worth paying attention to educational programs that can play a key role in reducing the rate of relapses. The experience of European and North American countries shows that providing prisoners with access to educational opportunities and vocational training contributes to their successful integration into society after release. In Kazakhstan, these programs can be expanded with the support of government and international organizations.

Another important recommendation is the development of psychological assistance for convicts. Programs aimed at reducing stress and aggression among prisoners can help create safer conditions of detention. Kazakhstan can adapt the Canadian experience, where much attention is paid to working with the psycho-emotional state of convicts through counseling and therapy. This can be useful for the prevention of violence and other offenses in places of detention.

For the successful implementation of these initiatives, it is also necessary to train prison staff in modern methods of working with convicts. The Kazakh system can learn from international experience, where personnel training includes not only legal aspects, but also methods of conflict management, rehabilitation and re-socialization. Professional development of employees will be an important step towards improving conditions of detention and reducing crime in places of detention.

It is also necessary to create a legal framework for broader cooperation between government agencies and non-governmental organizations working in the field of rehabilitation of convicts. Kazakhstan should take into account foreign experience, which shows that the participation of social services and civil society in working with convicts contributes to their successful integration and reduction of recidivism.

The introduction of these changes will make it possible to adapt international models of crime prevention to the realities of Kazakhstan and increase the effectiveness of the penitentiary system.

The contribution of the authors.

Turysbek R. – the author for correspondence prepared the main content of the article, summarized previous research by the topic.

Zhumagulova Sh. – prepared the materials of the legal practice and the conclusion of the research.

Satayeva A. – prepared the introduction and methodology of article, translated the references, abstract and information about the authors of the article.

References

1. Бижанова А., Османова Г., Тұрлыханқызы Қ. Қылмыстық жаза, оның мақсаттары жайлы // Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Құқық сериясы. – 2022. – №139(2). – С. 88-99. <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2022-139-2-88-99> (дата обращения: 12.10.2023)

2. The Nelson Mandela Rules: Protecting the Rights of Persons Deprived of Liberty, 18.07.2019 – URL: <https://www.un.org/en/un-chronicle/nelson-mandela-rules-protecting-rights-persons-deprived-liberty> (accessed: 15.09.2023).
3. Penal Execution Code of the Republic of Kazakhstan. Law of the Republic of Kazakhstan dated 5 July 2014 No. 234-V. – URL: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/K1400000234> (accessed: 05.10.2023).
4. Пенитенциарная система Казахстана: новые меры по защите прав осужденных, 18.07.2024 – URL: <https://dknews.kz/ru/v-strane/333782-penitenciarnaya-sistema-kazahstana-novye-mery-po> (дата обращения: 25.07.2024).
5. Текущие проблемы пенитенциарной системы РК. Выступление на презентации Консолидированного доклада участников НПМ по итогам 2021 года, 25.11.2022 – URL: <https://bureau.kz/novosti/tekushhie-problemy-sistemy/> (дата обращения: 10.09.2023).
6. Лукьянчук Е.О. Теоретические основы организации профилактики правонарушений среди лиц, содержащихся в исправительных колониях // Ведомости УИС. Ведомости уголовно-исполнительной системы. – 2015. – №2 (153). – С. 16-20.
7. Усеев Р.З. Уголовно-исполнительная правоприменительная деятельность исправительных учреждений: проблема выражения прав, обязанностей и иных смежных категорий в систематизированном виде в законах и подзаконных нормативно-правовых актах // Уголовная юстиция. – 2023. – №21. – С. 89-93.
8. Щербаков Г.В. Психосоциальный подход в ресоциализации и социальной реабилитации осужденных, освобождающихся из исправительного учреждения // Прикладная юридическая психология. – 2009. – №1. – С. 39-44.
9. Дятлов Ю.Н. Экономические и профессиональные аспекты трудовой адаптации осужденных в исправительных учреждениях открытого и полукрытого типа // Экономика Профессия Бизнес. – 2022. – №1. – С. 47-55.
10. Ковальчук И.А. Особенности коррекции эмоциональной сферы осужденных на различных этапах отбывания наказания // Векторы психолого-педагогических исследований. – 2023. – №1. – С. 108-117.
11. Батыров А.Х., Гандалоев Р.Б. Международные стандарты и зарубежный опыт условий отбывания лишения свободы в исправительных учреждениях // Криминологический журнал. – 2022. – №2. – С. 7-12. doi:10.24412/2687-0185-2022-2-7-12
12. Dünkler F., Morgenstern C. The monitoring of prisons in German law and practice // Crime Law Soc Change. – 2018. – Vol. 70. – PP. 93-112. <https://doi.org/10.1007/s10611-017-9721-3>
13. Бобешко А.В., Денисов А.Д. Механизм ресоциализации осужденных в зарубежных странах // Право и государство: теория и практика. – 2022. – №2 (206). – С. 256-258.
14. J. uit Beijerse. The new Dutch law and policy on young adult offenders // EuroVista: Probation and Community Justice. – Vol. 4 – Issue 2. – PP. 1-8.
15. Ежова О.Н. Зарубежный опыт организации процесса ресоциализации осужденных к лишению свободы // Юридический вестник Самарского университета. – 2018. – Т. 4. – №2. – С. 132-137.
16. Чорный В.Н. Реабилитационная работа с заключенными в пенитенциарной системе Германии // Ведомости УИС. – 2017. – №7 (182). – С. 27-31.
17. How Norway turns criminals into good neighbours, 07.07.2019 – URL: <https://www.bbc.com/news/stories-48885846?ysclid=m2aa1z6yju162479630> (Accessed: 20.09.2023).

18.Netherlands: Why the Dutch are closing prisons – and what they’re doing with empty ones, 23.12.2021 – URL: <https://www.prison-insider.com/en/articles/netherlands-why-the-dutch-are-closing-prisons-and-what-they-re-doing-with-empty-ones> (accessed: 02.01.2024).

19.How well do systems meet video surveillance needs in prisons? 26.10.2021 – URL: <https://www.sourcesecurity.com/insights/systems-meet-video-surveillance-prisons-co-2566-ga-co-9381-ga-co-14091-ga-co-1569244553-ga-off.1635227076.html> (accessed: 10.10.2023).

20.How biometric technologies will help correctional facilities, 16.05.2017 – URL: <https://www.corrections1.com/products/police-technology/investigation/biometrics-identification/articles/how-biometric-technologies-will-help-correctional-facilities-HAjTzVlupizKxEVV/> (accessed: 15.09.2023).

21.Predictive Analytics Drives Criminal Justice Reform with Recidivism Forecasting, 19.06.2021 – URL: <https://www.smartdatacollective.com/predictive-analytics-drives-criminal-justice-reform-with-recidivism-forecasting/> (accessed: 25.10.2023).

22. Transforming Canadian Corrections: Addressing Punitive Practices in Federal Prisons to Foster Rehabilitation for Inmates with Mental Health Conditions, 29.04.2024 – URL: https://summit.sfu.ca/_flysystem/fedora/2024-05/etd23016.pdf (accessed: 15.05.2024).

23.Education and Vocational Training in Prisons Reduces Recidivism, Improves Job Outlook, 22.08.2013 – URL: <https://www.rand.org/news/press/2013/08/22.html> (accessed: 10.09.2023).

24.Justice system in Singapore: caning, tough sentences and executions, 01.06.2015 – URL: https://factsanddetails.com/southeast-asia/Singapore/sub5_7c/entry-3763.html (accessed: 10.09.2023).

25.Strategies and policies to reduce recidivism in Korea – URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/ReducingReoffending/MS/Republic_of_Korea.pdf (accessed: 12.10.2023).

26.Croydon S. Prison Law Reform in Japan: How the Bureaucracy was Held to Account Over the Nagoya Prison Scandal // The Asia-Pacific Journal. Japan Focus. – 2016. – Vol. 14 (5). – No. 4. – PP. 1-29. (accessed: 01.10.2023).

Р.Б. Тұрысбек*¹, Ш.Р. Жумагулова², А.Б. Сатаева³

¹*Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті*

²*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті*

³*«Туран-Астана» Университеті*

(e-mail: ¹rysbek.turysbek@inbox.ru, ²jumagulova_sholpan@mail.ru, ³satayevaazhan@gmail.com)

Түзеу мекемелерінде қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алудың халықаралық тәжірибесі

Аңдатпа: Түрме тұрғындарының өсуі және қайталанулар санының артуы, әсіресе ауыр және аса ауыр қылмыстары үшін сотталғандар арасында түзеу мекемелерінде қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алудың өзектілігі Қазақстанның қазіргі заманғы пенитенциарлық жүйесінің негізгі проблемаларының біріне айналуға жазаларды орындау жүйесін жетілдіру қажеттілігі табысты халықаралық тәжірибелерді талдауды және қолдануды талап етеді.

Зерттеу бас бостандығынан айыру орындарындағы қылмыстардың алдын алудың шетелдік әдістерін зерделеуге және олардың Қазақстан жағдайында қолданылуын бағалауға бағытталған.

Жұмыс әртүрлі тәсілдерді, соның ішінде криминологиялық, құқықтық және әлеуметтік-психологиялық тәсілдерді қарастырады және әлеуметтік, экономикалық және психологиялық аспектілер сияқты криминогендік ортаға әсер ететін факторларды талдайды.

Зерттеудің әдіснамалық негізі әдебиеттерді зерттеуді, қылмыстың алдын алудың халықаралық модельдерін салыстырмалы талдауды және шетелдік жүйелердің нақты жағдайларын сапалы талдауды біріктіреді. Нәтижесінде Еуропалық Одақ, Солтүстік Америка және Азия елдерінде жүзеге асырылатын тиімді стратегиялар анықталды. Олардың ішінде сотталғандарды қайта әлеуметтендіру және кәсіптік даярлау бағдарламалары, ұстау жағдайларын ізгілендіру, қауіпсіздіктің заманауи технологияларын пайдалану, сондай-ақ қатаң бақылау мен тәртіп шаралары бар.

Зерттеу нәтижелері сотталғандарды оңалту мен әлеуметтік бейімдеуге негізделген кешенді тәсілдің тиімділігін растайды, бұл рецидив деңгейін төмендетуге және криминогендік жағдайды жақсартуға ықпал етеді. Жұмыстың үлесі ұлттық заңнаманың ерекшелігін және Қазақстанның пенитенциарлық жүйесінің әкімшілік құрылымын ескере отырып халықаралық тәжірибені бейімдеу бойынша ұсынымдар әзірлеуден тұрады.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы оның қорытындыларын Қазақстандағы жазаларды орындау жүйесін жаңғырту үшін қолдану мүмкіндігінде жатыр, бұл түзеу мекемелеріндегі қылмыс деңгейінің төмендеуіне және тұтқындарды қайта әлеуметтендіру тиімділігінің артуына әкелуі мүмкін.

Түйін сөздер: түзеу мекемелері, қылмыстың алдын алу, халықаралық тәжірибе, қайта әлеуметтендіру, сотталғандар

Р.Б. Турысбек*¹, Ш.Р. Жумагулова², А.Б. Сатаева³

¹Казахский Национальный университет имени аль-Фараби

²Кызылординский университет имени Коркыт Ата

³Университет «Туран-Астана»

(e-mail: ¹rysbe.turysbek@inbox.ru, ²jumagulova_sholpan@mail.ru, ³satayevaizhan@gmail.com)

Международный опыт предупреждения уголовных правонарушений в исправительных учреждениях

Аннотация: Актуальность предупреждения уголовных правонарушений в исправительных учреждениях на фоне роста тюремного населения и увеличения числа рецидивов, особенно среди осужденных за тяжкие и особо тяжкие преступления, становится одной из ключевых проблем современной пенитенциарной системы Казахстана. Необходимость совершенствования системы исполнения наказаний требует анализа и применения успешных международных практик.

Исследование направлено на изучение зарубежных методов предупреждения преступлений в местах лишения свободы и оценку их применимости в условиях Казахстана. В рамках работы рассматриваются различные подходы, включая криминологический, правовой и социально-психологический, а также анализируются факторы, влияющие на криминогенную обстановку, такие как социальные, экономические и психологические аспекты.

Методологическая основа исследования сочетает в себе изучение литературы, сравнительный анализ международных моделей предупреждения преступлений и качественный анализ реальных кейсов из зарубежных систем. В результате выявлены эффективные стратегии, реализуемые в странах Европейского Союза, Северной Америки и Азии. Среди них программы ресоциализации и профессиональной подготовки осужденных, гуманизация условий содержания, использование современных технологий безопасности, а также строгие меры контроля и дисциплины.

Результаты исследования подтверждают эффективность комплексного подхода, основанного на реабилитации и социальной адаптации осужденных, что способствует снижению уровня рецидивов и улучшению криминогенной обстановки. Вклад работы заключается в разработке рекомендаций по адаптации международного опыта с учетом специфики национального законодательства и административной структуры пенитенциарной системы Казахстана.

Практическая значимость исследования заключается в возможности применения его выводов для модернизации системы исполнения наказаний в Казахстане, что потенциально может привести к снижению уровня преступности в исправительных учреждениях и повышению эффективности ресоциализации заключенных.

Ключевые слова: исправительные учреждения, предупреждение преступлений, международный опыт, ресоциализация, осужденные

References

1. Bizhanova A., Osmanova G., Turlykhankyzy K. Kylmystyq jaza, onyn maqstattary zaily [Criminal punishment and its objectives] L.N. Gumilyev Eurasian National University Bulletin. Law Series. 139(2). 88-99(2022), <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2022-139-2-88-99> (data obrashcheniya: 12.10.2023). [in Kazakh]
2. The Nelson Mandela Rules: Protecting the Rights of Persons Deprived of Liberty. available at: <https://www.un.org/en/un-chronicle/nelson-mandela-rules-protecting-rights-persons-deprived-liberty> (accessed 15.09.2023).
3. Penal Execution Code of the Republic of Kazakhstan. The Code of the Republic of Kazakhstan dated 5 July 2014 No. 234-V. available at: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/K140000234> (accessed 05.10.2023).
4. Penitentsiarnaya sistema Kazakhstana: novye mery po zashchite prav osuzhdennykh [Kazakhstan's penitentiary system: new measures to protect the rights of prisoners]. available at: <https://dknews.kz/ru/v-strane/333782-penitentsiarnaya-sistema-kazahstana-novye-mery-po> (data obrashcheniya: 25.07.2024). [in Russian]
5. Tekushchie problemy penitentsiarnoy sistemy RK [Current problems of Kazakhstan's penitentiary system]. available at: <https://bureau.kz/novosti/tekushhie-problemy-sistemy/> (data obrashcheniya: 10.09.2023). [in Russian]
6. Luk'yanchuk E.O. Teoreticheskie osnovy organizatsii profilaktiki pravonarusheniy sredi lits, soderzhashchikhsya v ispravitel'nukh koloniyakh [Theoretical foundations of crime prevention organization among persons held in correctional colonies] Vedomosti UIS. Vedomosti Ugolovno-ispolnitel'noy sistemy. 2(153). 16-20(2015). [in Russian]
7. Useev R.Z. Ugolovno-ispolnitel'naya pravoprimeritel'naya deyatel'nost' ispravitel'nukh uchrezhdeniy [Penal enforcement law enforcement in correctional institutions] Ugolovnaya yustitsiya [Criminal justice]. 21. 89-93(2023). [in Russian]

8. Shcherbakov G.V. Psikhosotsial'nyy podkhod v resotsializatsii i sotsial'noy reabilitatsii osuzhdennykh [Psychosocial approach to resocialization and social rehabilitation of prisoners] Prikladnaya yuridicheskaya psikhologiya [Applied legal psychology]. 1. 39-44(2009). [in Russian]
9. Dyatlov Y.N. Ekonomicheskie i professional'nye aspekty trudovoy adaptatsii osuzhdennykh [Economic and professional aspects of labor adaptation of prisoners] Ekonomika, professiya, biznes [Economics, profession, business]. 1. 47-55(2022). [in Russian]
10. Koval'chuk I.A. Osobennosti korrektsii emotsional'noy sfery osuzhdennykh [Features of correction of the emotional sphere of prisoners] Vektory psikhologo-pedagogicheskikh issledovaniy [Vectors of psychological and pedagogical research]. 108-117(2023). [in Russian]
11. Batyrov A.Kh., Gandaloev R.B. Mezhdunarodnye standarty i zarubezhnyy opyt usloviy otbyvaniya lisheniya svobody [International standards and foreign experience in serving prison sentences] Kriminologicheskii zhurnal [Criminology journal]. 2. 7-12(2022), doi:10.24412/2687-0185-2022-2-7-12. [in Russian]
12. Dünkkel F, Morgenstern C. The monitoring of prisons in German law and practice // Crime Law Soc Change. 70. 93-112(2018), <https://doi.org/10.1007/s10611-017-9721-3>.
13. Bobeshko A.V., Denisov A.D. Mekhanizm resotsializatsii osuzhdennykh v zarubezhnykh stranakh [The mechanism of resocialization of prisoners in foreign countries] Pravo i gosudarstvo: teoriya i praktika [Law and state: theory and practice]. 2(206). 256-258(2022). [in Russian]
14. Beijerse J. uit. The new Dutch law and policy on young adult offenders // EuroVista: Probation and Community Justice. 4(2). 1-8.
15. Ezhova O.N. Zarubezhnyy opyt organizatsii protsessa resotsializatsii osuzhdennykh [Foreign experience in the organization of the resocialization process for prisoners] Yuridicheskii vestnik Samarskogo universiteta [Legal bulletin of Samara University]. 4(2). 132-137(2018). [in Russian]
16. Chornyy V.N. Reabilitatsionnaya rabota s zaklyuchennymi v penitentsiarnoy sisteme Germanii [Rehabilitation work with prisoners in the German penitentiary system] Vedomosti UIS [Bulletin of the Penal enforcement systems]. 7(182). 27-31(2017). [in Russian]
17. How Norway turns criminals into good neighbours. available at: <https://www.bbc.com/news/stories-48885846?ysclid=m2aa1z6yju162479630> (accessed 20.09.2023).
18. Netherlands: Why the Dutch are closing prisons – and what they're doing with empty ones. available at: <https://www.prison-insider.com/en/articles/netherlands-why-the-dutch-are-closing-prisons-and-what-they-re-doing-with-empty-ones> (accessed 02.01.2024).
19. How well do systems meet video surveillance needs in prisons? available at: <https://www.sourcesecurity.com/insights/systems-meet-video-surveillance-prisons-co-2566-ga-co-9381-ga-co-14091-ga-co-1569244553-ga-off.1635227076.html> (accessed 10.10.2023).
20. How biometric technologies will help correctional facilities. available at: <https://www.corrections1.com/products/police-technology/investigation/biometrics-identification/articles/how-biometric-technologies-will-help-correctional-facilities-HAjTzVlupizKxEVV/> (accessed 15.09.2023).
21. Predictive Analytics Drives Criminal Justice Reform with Recidivism Forecasting. available at: <https://www.smartdatacollective.com/predictive-analytics-drives-criminal-justice-reform-with-recidivism-forecasting/> (accessed 25.10.2023).

22. Transforming Canadian Corrections: Addressing Punitive Practices in Federal Prisons to Foster Rehabilitation for Inmates with Mental Health Conditions. available at: https://summit.sfu.ca/_flysystem/fedora/2024-05/etd23016.pdf (accessed 15.05.2024).

23. Education and Vocational Training in Prisons Reduces Recidivism, Improves Job Outlook. available at: <https://www.rand.org/news/press/2013/08/22.html> (accessed 10.09.2023).

24. Justice system in Singapore: caning, tough sentences and executions. available at: https://factsanddetails.com/southeast-asia/Singapore/sub5_7c/entry-3763.html (accessed 10.09.2023).

25. Strategies and policies to reduce recidivism in Korea. available at: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/ReducingReoffending/MS/Republic_of_Korea.pdf (accessed 12.10.2023).

26. Croydon S. Prison Law Reform in Japan: How the Bureaucracy was Held to Account Over the Nagoya Prison Scandal // The Asia-Pacific Journal. Japan Focus. 14(5). 1-29(2016), (accessed 01.10.2023).

Information about the authors:

Тұрысбек Р.Б. – хат-хабар авторы, заң ғылымдарының магистрі, докторант, қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрa, заң факультеті, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, әл-Фараби даңғылы 71, 050000, Алматы, Қазақстан.

Жумагулова Ш.Р. – заң ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, «Құқықтану» кафедрасы, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Айтеке би көшесі, 29А, 120000, Қызылорда, Қазақстан.

Сатаева А.Б. – аға оқытушы, «Туран-Астана» Университеті, Дүкенов көшесі, 29, 010013, Астана, Қазақстан.

Тұрысбек Р.Б. – автор для корреспонденции, магистр, докторант, кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики, юридический факультет, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, пр. аль-Фараби, 71, 050000, Алматы, Казахстан.

Жумагулова Ш.Р. – кандидат юридических наук, старший преподаватель, кафедра «Правоведение», Кызылординский университет имени Коркыт Ата, ул. Айтеке би, 29А, 120000, Кызылорда, Казахстан.

Сатаева А.Б. – магистр права, старший преподаватель, Университет «Туран-Астана», ул. Дукенова, 29, 010013, Астана, Казахстан.

Turysbek R. – corresponding author, master of law, doctoral student of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics, Faculty of Law, Al-Farabi Kazakh National University, Al-Farabi Ave., 71, 050000, Almaty, Kazakhstan.

Zhumagulova Sh. – candidate of Law, Senior Lecturer, Department of “Jurisprudence”, Korkyt Ata Kyzylorda University, Aiteke bi street, 29A, 120000, Kyzylorda, Kazakhstan.

Satayeva A. – senior lecturer, Turan-Astana University, Dukenuly street, 29, 010013, Astana, Kazakhstan.

Халықаралық құқық / International law / Международное право

IRSTI 10.01.79
Scientific article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-205-215>

Analysis of the implementation of the recommendations of international organizations on the status of teachers in the Republic of Kazakhstan

V.M. Balmagambetova¹ , A.S. Kakhanov²

¹Baishev University

²L.N. Gumilyov Eurasian national university, Astana, Kazakhstan

(e-mail: e.venera@list.ru, kakhanov_as_3@enu.kz)

Abstract: The topic of this article is devoted to the study of specialized Kazakh and foreign legal acts, and norms related to the regulation of the status of university teachers. The legal issues of the status of teachers in the system of higher education are becoming relevant worldwide, in all states, including the Republic of Kazakhstan. In this regard, the Republic of Kazakhstan systematically raises the issue of the need to improve the status of teachers of higher education, which affects the quality of higher education. The relevance of the topic is also highlighted by the 1998 World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century. This article presents an analysis of the legislative acts of the Republic of Kazakhstan that regulate the status of teachers of higher education institutions. In addition, the article proposes a new draft of the Kazakh law: "On the status, powers and encouragement of the teacher of higher education institution", in order to improve the status of the country's teaching staff. Features, structure of the status of teachers in the system of higher education are studied in the context of Kazakhstan law and public international law. The recommendations of international organizations in the issue of raising the status of teaching staff have been studied. In addition, some international documents dealing with the status of teachers were analyzed.

Keywords: teacher, higher education institution, system of higher education, status of teachers, advanced training of teachers, professionalism of teachers, elements of teachers' status.

Introduction

In the Republic of Kazakhstan, teachers hold a significant and influential position within society. Their role extends beyond simply imparting knowledge; it also involves shaping the values of future generations. University professors play a key role in building the intellectual and moral potential of the country. They have special education and professional skills that allow them to successfully carry out the educational process. It is important to note that the status of teachers of universities in Kazakhstan should gradually increase, which will contribute to improving the quality of higher education in the country and strengthen the role of teachers in society.

After all, higher education serves as a means to achieve a large-scale goal - improving the living conditions of individuals and the socio-economic development of society [1].

The teacher also plays an important role in the formation of professional and moral ethics of students, transferring not only knowledge but also values that will help them in their future professional activities. Professionalism and honesty of the teacher affect the formation of ethical standards among students, which is an equally important aspect of the quality of higher education.

In addition, the teacher must be able to inspire and motivate their students, creating a supportive and stimulating learning environment. His list of abilities includes supporting dialog with each student, understanding their needs and helping them to develop and achieve their goals. It is important that the teacher is available to students not only in the classroom, but also outside the learning process to help them with learning problems and issues.

Methods

In this study, scientific methods of system analysis and synthesis are applied. In addition, the formal-legal method, the method of interpretation and concretization were used. This article examines the specialized provisions outlined in Kazakhstan's Legal Policy Concept for 2030, the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education", and UNESCO's Recommendations on the status of teachers of higher education institutions.

Discussion

The teacher is a key factor in successful education, and its impact on the quality of education and development of university students is invaluable. The teacher must be tolerant, respectful and empathetic in order to build a trusting relationship with the students and promote their development as independent individuals. Listening to and understanding students, supporting their aspirations, and helping them overcome challenges are essential to their success and self-confidence. Thus, the teachers of universities have a huge responsibility for the training and development of spiritual and moral qualities of students.

Despite such a significant role of university teachers, the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" (July 27, 2007) [2], the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Status of

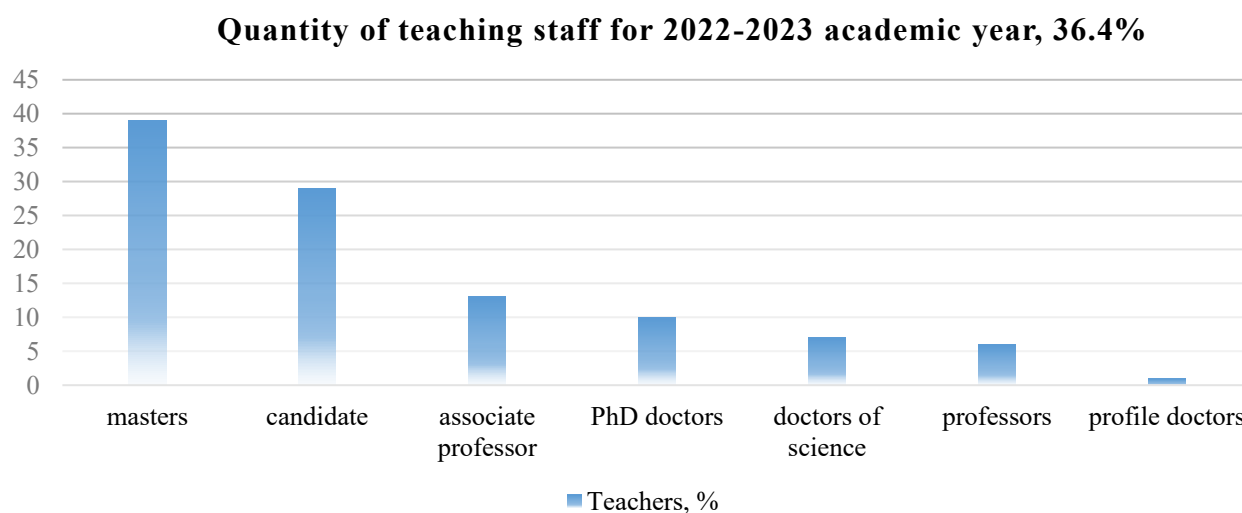
Teachers" (December 29, 2019) [3] lacks an interpretation of the definition of "teacher". The latter law defines the term "educator". However, it does not apply to higher education.

However, it is obvious that the international and national system of higher education needs highly qualified teachers who meet the modern trends of the studied system. Thus, according to the UN Sustainable Development Goal 4, the issue of shortage of these personnel is [4]. At the international level, the goal of preventing a shortage of professional educators by 2030 is set, reflected in the United Nations Sustainable Development Goals 4.

The Concept of Legal Policy of the Republic of Kazakhstan until 2030 [5], along with the Concept for the Development of Higher Education and Science in Kazakhstan for 2023-2029 [6], highlights a critical shortage of qualified and skilled university faculty.

According to the Bureau of National Statistics of Kazakhstan, the total number of university teachers for the 2022-2023 academic year was reported to be 36,400 [7].

Histogram 1

Turning to the definition of the concept of "status", meaning from the Latin language position or condition, it should be noted that we consider the status of university teachers in society and in higher education. At the same time, the structure of the status of teachers of higher schools consists of legal, professional, social and moral elements.

The Constitution of the Republic of Kazakhstan (30 August 1995), the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" (27 July 2007), the Labor Code (23 November 2015) and other normative legal acts regulate the legal status of teachers of higher education, enshrining their rights, obligations and responsibilities.

I would like to note that the legal status of teachers of higher education is subject to reform, which is influenced by academic and scientific degrees, publication activity, participation in scientific research. Accordingly, the improvement of professional skills of university teachers leads to the transformation of the legal status.

In this context, it is important to highlight that the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" (July 27, 2007) [2] guarantees the right of university teachers to take creative leave for conducting research, while retaining their work experience.

Thus, this year the Majilismen at the next meeting of the Chamber approved the draft law, according to which scientists working in higher schools will be able to use the creative leave, which will retain their wages [8]. This may be due to the expansion of the boundaries of sabbatical for further productive professional activities of teachers of educational institutions of the country, contributing to the quality of higher education. Thus, every teacher of the university of our country can use the right to receive a creative leave.

The impact of the professional factor on the status of university teachers is obvious. This is reflected in the regular updating of the knowledge and skills required in their activities.

After all, the teacher must be a professional in his business, have deep knowledge in their field, have experience and be ready for constant self-improvement. They should be skilled in modern teaching methods, capable of using various approaches to engage students, and able to tailor their lessons to meet the unique needs of each individual learner.

In this regard, it should be noted that according to the order of the Minister of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan dated January 5, 2024 No. 4 "On approval of the qualification requirements for educational activities of organizations providing higher and (or) postgraduate education and the list of documents confirming compliance with them" [9] established appropriate rules aimed at passing by teachers of higher schools of advanced training courses in the subjects they read.

In addition, the World Declaration on Higher Education for the 21st Century: Approaches and Practical Measures (5-9 October 1998) [10] also emphasizes the importance of teacher training as an element of higher education.

Concept of development of higher education and science in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029 [6] has established a norm on enhancing the professional development of university teachers.

It is obvious that the teacher must be an innovator and constantly introduce new teaching methods and technologies to ensure effective and modern training of students. He must monitor the development of his industry and update his knowledge to keep abreast of the latest trends and achievements. For example, teachers of universities in the direction of training "Law" should constantly monitor changes and additions in national legislation for their correct and timely clarification, which will ensure the receipt of relevant and useful knowledge by students within the "legal field".

It should also be noted that a report prepared by the International Labor Organization Office for Eastern Europe and Central Asia (Geneva, 2011) highlights the importance of continuing education by teachers. Implementation of this program depends not only on the financial component, but also on creation of all necessary conditions for teachers' training [11].

The next element of teacher status is the social one, which defines the social guarantees in modern society, such as wages and other social guarantees.

Minister of Higher Education and Science S. Nurbek at the reporting meeting with the President of the Republic of Kazakhstan K. Zh. Tokayev reported on the increase in salaries of university teachers, which proves the "factor of progress" of the status of a university teacher [12].

In addition, it should be emphasized that in December 2023, within the framework of the Cooperation Agreement between the Ministry of Science and Higher Education of the Republic

of Kazakhstan and JSC "Otbasy Bank", a loan program for young scientists (up to 40 years) of low-wage universities was launched. It should be noted that young scientists who work in universities under the jurisdiction of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan have the right to participate in this program.

The moral dimension is the final component that defines the status of university professors in the country. As key figures in the development of students, they are instrumental in shaping their personalities and fostering essential skills such as critical thinking, analytical reasoning, communication, and self-discipline. Professors are not just educators imparting knowledge; they also serve as mentors, guiding students through their academic and personal growth. Their authority and experience helps students gain confidence in themselves and their abilities. For example, it is important for law students to be able to confidently "behave" as one of the participants in the legal process, not be afraid to speak to the public, to defend their point of view, etc. Therefore, the moral and ethical qualities of the university teacher in the educational process are very important, which by its example makes the right adjustments to the behavior of students.

In this regard, it is necessary to pay attention to the order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan No. 190 of May 11, 2020 "On some issues of pedagogical ethics", which establishes a ban on the use of status positions for self-serving and other personal purposes by university teachers [13].

Thus, the influence of the teacher in ensuring the quality of higher education is undeniable. Professionalism, experience, knowledge and ethics of the teacher play a decisive role in the successful training of students and their further development as specialists.

Rationalization of the elements described, constituting the status of the faculty, contributes to the improvement of their status positions.

It is worth noting the UNESCO recommendation on the status of teachers in higher education institutions (1997) [14]. This recommendation presents practical proposals to improve the status of all faculty, to provide academic freedom, and to strengthen their rights without discrimination.

Increasing accountability and performance evaluation results in faculty being subjected to increasingly intrusive bureaucratic control and oversight [15].

In addition, the document adopted by the General Conference of UNESCO defines the concept of "teacher". This means persons who work within the walls of higher education and carry out one of the following activities:

- Teaching,
- scientific,
- research.

However, in addition to the activities described, it is not uncommon for teachers to perform "paper" work. Although non-standard employment is found in all sectors of education, it is especially common among employees of the institute of higher education [16].

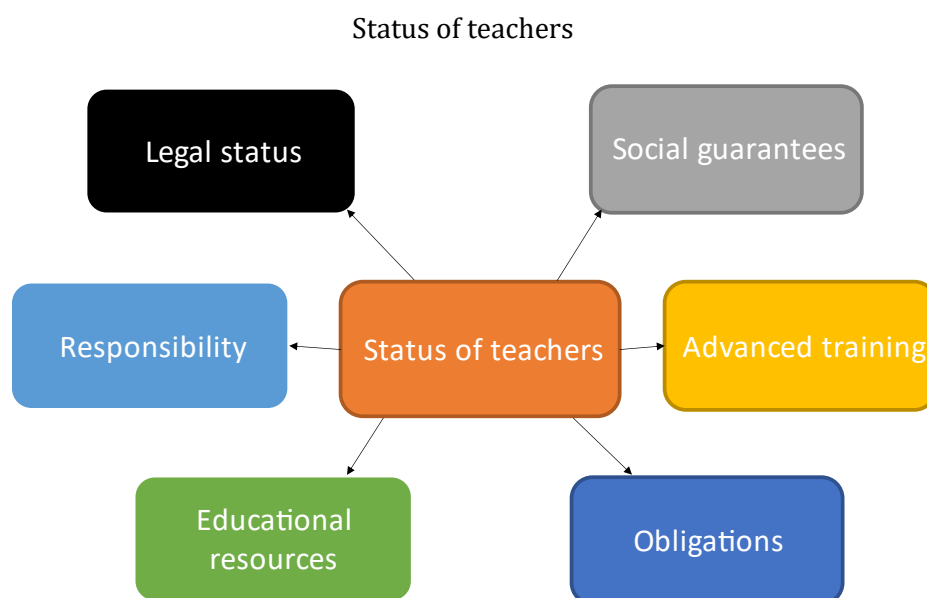
It is obvious that the status of university teachers affects the acquisition of new knowledge and values among students. At the same time, the professionalism and honesty of university teachers contribute to the formation of ethical standards among students.

In addition, it should be emphasized that the World Program for Human Rights Education (New York and Geneva, UN 2012) refers to the role of teachers in providing and disseminating knowledge, ideas about human rights, in the performance not only of professional duties, but also in the performance of their function as a model to be emulated. The recognition and observance of the professional status of teaching personnel is therefore of particular importance [17].

We believe that the improvement of the status of teachers is possible with the development and adoption of a new Kazakh law "On the status, powers and encouragement of a teacher of a higher educational institution." Such support will help the country's teachers to gain real access to high achievements in the studied system, efficiency in professional activities and dynamic development of the prestige of their status.

This law will ensure and consolidate the following elements for the country's teachers, as reflected in infographic 1.

Infographic 1

It will be rightly said that the place and role of the teacher in higher education has not lost its sharpness. Thanks to the modern unique mechanisms of modernization of the institute of higher education, detailed approaches to the study and study of the status of teachers are necessary.

Conclusion

Increasing the role of teachers in the Republic of Kazakhstan is of great importance for the development of higher education in the country. Teachers play a key role in the formation of knowledge, skills and values of students, as well as in the training of qualified specialists for various fields of activity. It was therefore important to provide teachers with appropriate working conditions, to improve their skills and to encourage professional development. Only thanks to the efforts of experienced and talented teachers higher education in the Republic of

Kazakhstan will be able to rise to a new level and meet modern requirements and challenges of the time.

Thus, in order to improve the status of teachers and the prestige of this profession, it is necessary to systematically improve the material and technical base, working conditions, wage increases, as well as to ensure access to library resources, information networks, international and national databases.

The role of the teacher in ensuring and improving the quality of higher education is a huge element of fruitful higher education. The university teacher plays an important role in the formation of knowledge, skills and competencies of students, as well as in the development of their professional qualities. The quality of higher education teaching has a direct impact on students' level of training and, therefore, on their future careers.

The democratic and mass system of higher education, which is undergoing transformation, in the context of modern trends of socio-economic and political and legal development, is of increasing importance, with the teacher playing a key role.

Данное исследование было осуществлено при финансовой поддержке Комитета по науке Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (ИРН АР 19680224)

Бұл зерттеу Қазақстан Республикасының ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің қаржылай көмегімен жүргізілді (АР 19680224)

This research was funded by the Science committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP 19680224)

References

1. Report of UNESCO Higher Education in Asia: expansion, expansion - growth of postgraduate education and university research, 2014. // <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/higher-education-in-asia-expanding-out-expanding-up-2014-en.pdf> (accessed: 06.02.2024);
2. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 г. (с изменениями и дополнениями на 27.04.2024 г.) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319> (дата обращения: 15.01.2024);
3. Закон Республики Казахстан «О статусе педагога» от 29 декабря 2019 г. (с изменениями и дополнениями на 27.04.2024 г.) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32091648 (дата обращения: 15.01.2024)
4. UN Sustainable Development Goal 4.// <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/education/>(accessed: 24.01.2024)
5. Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674 «Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674>(<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000020619> (дата обращения: 06.02.2024)
6. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 248 «Об утверждении Концепции развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023 – 2029 годы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000248>(<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000020619> (дата обращения: 06.02.2024)

7. Organizations of higher and postgraduate education in the Republic of Kazakhstan at the beginning of the 2022-2023 academic year // (<https://www.gov.kz/memleket/entities/stat/press/news/details/476731?lang=ru>) (accessed: 07.03.2024)

8. Scientists want to expand social guarantees in Kazakhstan, February 28, 2024 // <https://www.zakon.kz/pravo/6425881-uchenym-khotyat-rasshirit-sotsialnye-garantii-v-kazakhstane.html>(accessed: 15.03.2024);

9. Приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 5 января 2024 года № 4 «Об утверждении квалификационных требований, предъявляемых к образовательной деятельности организаций, предоставляющих высшее и (или) послевузовское образование, и перечня документов, подтверждающих соответствие им» (с изменениями и дополнениями на 05.01.2024 г.) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2400033892> (<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000020619>) (дата обращения: 07.03.2024)

10. World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century: Approaches and Practical Measures, 5-9 October 1998 // <https://fliphtml5.com/bzrca/dcpi/basic> (accessed: 24.01.2024)

11. Teachers and trainers for the future: vocational education and training in a changing world, report 29-30 September 2010, Geneva, International Labor Organization.//<https://www.ilo.org/ru/media/332211/download> (accessed: 06.02.2024)

12. Tokayev gave instructions to the Minister of Higher Education and Science on November 16, 2023. // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/tokaev-dal-porucheniya-ministru-nauki-vyisshego-obrazovaniya-517159/(accessed: 07.03.2024);

13. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 11 мая 2020 года № 190 «О некоторых вопросах педагогической этики» (с изменениями и дополнениями на 24.04.2024 г.) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000020619> (дата обращения: 24.02.2024)

14. UNESCO Recommendations on the Status of Teachers in Higher Education 1997//https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000160495_rus(accessed: 24.02.2024)

15. Vasileios Symeonidis. The Status of Teachers and the Teaching Profession: A study of education unions' perspectives, 2015 // https://www.researchgate.net/publication/305947470_The_Status_of_Teachers_and_the_Teaching_Profession_A_study_of_education_unions'_perspectives(accessed: 16.01.2024)

16. Robinson D. The Status of Higher Education Teaching Personnel in Australia, Canada, New Zealand, the United Kingdom, and the United States, 2006 // [https://www.caut.ca/docs/reports/the-status-of-higher-education-teaching-personnel-in-australia-canada-new-zealand-the-united-kingdom-and-the-united-states-report-prepared-for-education-international-\(mar-2006\).pdf](https://www.caut.ca/docs/reports/the-status-of-higher-education-teaching-personnel-in-australia-canada-new-zealand-the-united-kingdom-and-the-united-states-report-prepared-for-education-international-(mar-2006).pdf) (accessed: 07.01.2024);

17. World Program for Human Rights Education Second Phase Plan of Action, New York and Geneva, UN 2012 // https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/WPHRE_Phase_2_ru.pdf. (accessed: 25.02.2024)

В.М. Балмагамбетова¹, Ә.С. Қаханов²

¹*Баишев университеті*

²*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті*

(e-mail: e.venera@list.ru, kakhanov_as_3@enu.kz)

Қазақстан Республикасындағы оқытушы кадрлардың мәртебесі туралы халықаралық ұйымдардың ұсынымдарын іске асыруды талдау

Андатпа: Осы мақаланың тақырыбы мамандандырылған қазақстандық және шетелдік құқықтық актілерді және жоғары оқу орындары оқытушыларының мәртебесін реттеуге қатысты нормаларды зерттеуге арналған. Жоғары білім беру жүйесіндегі оқытушылар мәртебесінің құқықтық мәселелері бүкіл әлемде, барлық мемлекеттерде, оның ішінде Қазақстан Республикасында өзекті болып отыр. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Жоғары білім беру сапасын қамтамасыз етуге ықпал ететін жоғары оқу орындары оқытушыларының мәртебесін арттыру қажеттілігі туралы мәселені жүйелі түрде қояды. Сондай-ақ, тақырыптың өзектілігі 1998 жылғы ХХІ ғасырға арналған жоғары білім туралы Дүниежүзілік Декларациямен атап өтіледі. Жоғары оқу орындары оқытушыларының мәртебесін реттейтін қазақстандық заңнамалық актілерге талдау жасалды. Сонымен қатар, мақалада еліміздің профессорлық-оқытушылық құрамының мәртебесін арттыру мақсатында "жоғары оқу орны оқытушысының мәртебесі, өкілеттігі және көтермелеуі туралы" Қазақстандық заңның жаңа жобасы ұсынылды. Жоғары білім беру жүйесіндегі оқытушылар мәртебесінің ерекшеліктері, құрылымы қазақстандық құқық және халықаралық жария құқық контекстінде зерттелді. Оқытушы кадрлардың мәртебесін көтеру мәселесінде халықаралық ұйымдардың ұсыныстары зерттелді. Сонымен қатар, оқытушылардың мәртебесін қарастыратын кейбір халықаралық құжаттар талданды.

Түйін сөздер: оқытушы, жоғары оқу орны, жоғары білім беру жүйесі, оқытушылардың мәртебесі, оқытушылардың біліктілігін арттыру, оқытушылардың кәсібилігі, оқытушылар мәртебесінің элементтері.

В.М. Балмагамбетова¹, Ә.С.Қаханов²

¹*Баишев университет*

²*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева*

(e-mail: e.venera@list.ru, kakhanov_as_3@enu.kz)

Анализ реализации рекомендаций международных организаций о статусе преподавательских кадров в Республике Казахстан

Аннотация: Тема данной статьи посвящена исследованию специализированных казахстанских и зарубежных правовых актов, и норм, имеющих отношение к регулированию статуса преподавателей вузов. Правовые вопросы статуса преподавателей в системе высшего образования, становятся актуальными во всем мире, во всех государствах, в том числе в Республике Казахстан. В этой связи Республика Казахстан систематически ставит вопрос о необходимости повышения статуса преподавателей высших учебных заведений, влияющий на обеспечение

качества высшего образования. Также актуальность темы подчеркивается Всемирной декларацией о высшем образовании для XXI века 1998 года. Дан анализ казахстанских законодательных актов, которые регулируют статус преподавателей высших учебных заведений. Помимо этого в статье предложен новый проект казахстанского закона: «О статусе, полномочиях и поощрении преподавателя высшего учебного заведения», в целях повышения статуса профессорско-преподавательского состава страны. Особенности, структура статуса преподавателей в системе высшего образования исследованы в контексте казахстанского права и международного публичного права. Исследованы рекомендации международных организаций в вопросе повышения статуса преподавательских кадров. Кроме того, проанализированы некоторые международные документы, рассматривающие статус преподавателей.

Ключевые слова: преподаватель, высшее учебное заведение, система высшего образования, статус преподавателей, повышение квалификации преподавателей, профессионализм преподавателей, элементы статуса преподавателей.

References

1. Otchet YUNESKO Vysshee obrazovanie v Azii: rasshirenie, rasshirenie – rost poslediplomnogo obrazovaniya i universitetskikh issledovaniy, 2014 g. // <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/higher-education-in-asia-expanding-out-expanding-up-2014-en.pdf>(data obrashcheniya: 06.02.2024);
2. Zakon Respublike Kazahstan «Ob obrazovanii» ot 27 iyulya 2007 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami na 27.04.2024 g.) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319> (data obrashcheniya: 15.01.2024) _;
3. Zakon Respubliki Kazahstan «O statuse pedagoga» ot 29 dekabrya 2019 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami na 27.04.2024 g.) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32091648 (data obrashcheniya: 15.01.2024);
- 4.4-ya Cel' OON v oblasti ustojchivogo razvitiya // <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/education/>(data obrashcheniya: 24.01.2024)
5. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 15 oktyabrya 2021 goda № 674 «Ob utverzhdenii Konceptii pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674>(data obrashcheniya: 06.02.2024);
6. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 28 marta 2023 goda № 248 «Ob utverzhdenii Konceptii razvitiya vysshego obrazovaniya i nauki v Respublike Kazahstan na 2023 – 2029 gody» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000248>(data obrashcheniya: 06.02.2024);
7. Organizacii vysshego i poslevuzovskogo obrazovaniya v Respublike Kazahstan na nachalo 2022-2023 uchebnogo goda // (data obrashcheniya: 07.03.2024) <https://www.gov.kz/memleket/entities/stat/press/news/details/476731?lang=ru>;
8. Uchenym hotyat rasshirit' social'nye garantii v Kazahstane, 28 fevralya 2024 g. // (data obrashcheniya: 15.03.2024) <https://www.zakon.kz/pravo/6425881-uchenym-khotyat-rasshirit-sotsialnye-garantii-v-kazahstane.html>;
9. Prikaz Ministra nauki i vysshego obrazovaniya Respubliki Kazahstan ot 5 yanvarya 2024 goda № 4 «Ob utverzhdenii kvalifikacionnyh trebovaniy, pred'yavlyayemyh k obrazovatel'noj deyatel'nosti organizacij, predostavlyayushchih vysshee i (ili) poslevuzovskoe obrazovanie, i perechnya dokumentov, podtverzhdayushchih sootvetstvie im» (s izmeneniyami i dopolneniyami na 05.01.2024 g.) // (data obrashcheniya: 07.03.2024) <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2400033892>;

10. Vsemirnaya deklaraciya o vysshem obrazovanii dlya XXI veka: podhody i prakticheskie mery, 5-9 oktyabrya 1998 g. // (data obrashcheniya: 24.01.2024) <https://fliphtml5.com/bzrca/dcpi/basic>;
11. Prepodavateli i instruktory dlya budushchego: professional'no-tekhnicheskoe obuchenie i podgotovka v menyayushchemsya mire, doklad 29-30 sentyabrya 2010 g., ZHeneva, Mezhdunarodnaya organizaciya truda // (data obrashcheniya: 06.02.2024) <https://www.ilo.org/ru/media/332211/download>;
12. Tokaev dal porucheniya ministru vysshego obrazovaniya i nauki, 16 noyabrya 2023 g. // (data obrashcheniya: 07.03.2024) https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/tokaev-dal-porucheniya-ministru-nauki-vyisshego-obrazovaniya-517159/;
13. Prikaz Ministra obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan ot 11 maya 2020 goda № 190 «O nekotoryh voprosah pedagogicheskoy etiki» (s izmeneniyami i dopolneniyami na 24.04.2024 g.) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000020619>(data obrashcheniya: 24.02.2024);
14. Rekomendacii YUNESKO o statuse prepodavatel'skih kadrov vysshih uchebnyh zavedeniyah 1997 g. // https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000160495_rus(data obrashcheniya: 24.02.2024);
15. Vasileios Symeonidis The Status of Teachers and the Teaching Profession: A study of education unions' perspectives, 2015 // https://www.researchgate.net/publication/305947470_The_Status_of_Teachers_and_the_Teaching_Profession_A_study_of_education_unions'_perspectives(data obrashcheniya: 16.01.2024).
16. Robinson D. The Status of Higher Education Teaching Personnel in Australia, Canada, New Zealand, the United Kingdom, and the United States, 2006 // (data obrashcheniya: 07.01.2024) [https://www.caut.ca/docs/reports/the-status-of-higher-education-teaching-personnel-in-australia-canada-new-zealand-the-united-kingdom-and-the-united-states-report-prepared-for-education-international-\(mar-2006\).pdf](https://www.caut.ca/docs/reports/the-status-of-higher-education-teaching-personnel-in-australia-canada-new-zealand-the-united-kingdom-and-the-united-states-report-prepared-for-education-international-(mar-2006).pdf);
17. Vsemirnaya programma obrazovaniya v oblasti prav cheloveka Vtoroj etap Plan dejstvij, N'yu-Jork i ZHeneva, OON 2012 g. // https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/WPHRE_Phase_2_ru.pdf. (data obrashcheniya: 25.02.2024)

Information about authors:

Балмагамбетова В.М. – PhD, «Құқық» ҰК бойынша ББ басшысы, Баишев университеті, Братья Жубановых к-сі, 302А, 030012, Ақтөбе, Қазақстан.

Қаханов Ә.С. – халықаралық құқық кафедрасының докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтбаев к-сі 2, 010008, Астана, Қазақстан

Балмагамбетова В.М. – PhD, руководитель ОП по НП «Право», Баишев университет, Братья Жубановых 302а, 030012, Актөбе, Казахстан.

Қаханов Ә.С. – докторант кафедры Международного права, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Сатпаева 2, 010008, Астана, Казахстан.

Balmagambetova V. – PhD, head of the EP for «Law» DP, Baishev University, Zhubanov Brothers st., 302а, 030012, Aktobe, Kazakhstan.

Kakhanov A. – PhD student of the Department of International Law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satbaev st., 2, 010008, Astana, Kazakhstan.

IRSTI 10.19.31
Scientific article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-216-234>

International experience and national peculiarities of protection of the right to access to information: comparative legal analysis

D.A. Digay^{*1} , N.D. Tleshaliyev² , A.S. Persheyev³

¹Ilyas Zhansugurov Zhetysu University

²Caspian University

³Regional Innovation University

(e-mail: ¹damirdigay@gmail.com, ²ali_2301@mail.ru, ³alihoja90@mail.ru)

Abstract: The work explores the evolution of the right of access to information, analyzes international standards and national models of its implementation, and considers challenges and prospects in this area. The research contributes to the development of the theoretical foundations of the right to access to information and provides practical recommendations for its improvement. The research employs a approach to examine global and local legal statutes and court precedents alongside the practices of various nations in guarantee of information access rights. The study demonstrates that access, to information is a entitlement and a crucial component of a democratic community. The authors identify key international standards in this area, as well as analyze differences in national approaches to the implementation of this right. Special attention is paid to the challenges associated with the protection of state secrets, confidential information and personal data. The research categorizes data regarding the rights to access information and investigates procedures while acknowledging the national traits, in its implementation process. The results of this study can be used to improve legislation and regulations and develop programs to educate the public about their right to access information.

Keywords: the right to access information, transparency, accountability, freedom of expression, international standards, national characteristics, information society.

Introduction

Modern processes of globalization and digitalization make information an important resource in the life of society. In these conditions, the right of access to information acquires special importance, becoming not only an element of legal regulation, but also a mechanism for ensuring transparency of State institutions and citizen participation in governance. Open access to information creates conditions for more effective interaction between the state and society, as well as for the development of the rule of law and civil society. As information technology advances and political and legal processes become more complexed, new challenges arise that demand efforts to uphold this right.

Access to information is considered an aspect of rights and is governed by global legal agreements like the Universal Declaration of Human Rights [1] and the International Covenant on Civil and Political Rights [2]. These documents consolidate not only the possibility of free access to information, but also emphasize its importance for the democratic structure of society. Therefore examining the issues surrounding the implementation of the right to access information is crucial and essential, in crafting strategies to safeguard it.

In the contemporary context, where an information driven society the access to information is crucial for transparency in government agencies and empowering oversight [3]. The advancement of tools has broadened individuals ability to access a range of data, in real time. However, at the same time, new challenges have arisen, such as cyber threats, personal data protection and the need to ensure equal access for all segments of the population.

Despite the existence of international standards and national legislation, the process of realizing the right to access information in many countries faces a number of serious obstacles. Bureaucratic barriers, lack of awareness of citizens about their rights, as well as the lack of effective mechanisms for the implementation of these rights leads to a decrease in the transparency of State institutions. In this context, the study of international experience and national characteristics of the right to access to information becomes relevant and significant.

The research centers on the relationships that develop while carrying out the right to access information in todays society. Covering not sources of information but also digital data controlled by government entities. The study explores both methods and distinctive qualities in protecting the right, to information access. The significance of this aspect lies in the varying approaches to safeguard this right that can differ greatly across countries based on their systems diversity and the extent of development, along with the culture of transparency present within each society. The objective of this research is to examine the progression and current status as evaluate future possibilities for enhancing access to information rights by drawing insights, from global practices and unique national attributes. This goal involves the study of not only legal mechanisms, but also practical aspects of the implementation of this right in various countries.

In the modern era, the ability to information is crucial as it empowers citizens to engage in government affairs and oversee the actions of institutions. Despite significant achievements in the field of legal regulation, the implementation of this right remains relevant. The analysis of international experience and national characteristics allows us to better understand the specifics of law enforcement practice and identify areas for its improvement.

Research methodology

To achieve these goals, a set of methods was used, which includes comparative legal, historical, systemic and documentary analysis. The comparative legal method was used to compare international standards and national legislations, which made it possible to identify differences and similarities in law enforcement practice. The historical method was necessary to study the evolution of the right of access to information, and a systematic approach made it possible to consider this right as part of the general human rights system. The documentary analysis, in turn, was used to study the content of normative legal acts, court decisions and scientific publications.

The research is characterized by an integrated approach that combines international and national experience with an emphasis on national characteristics and modern challenges such as digitalization and personal data protection. The use of systematic and comparative legal methods allowed not only to identify key problems, but also to propose possible solutions to improve law enforcement practice in this area.

Discussion and results

Having access to information is vital when it comes to upholding our rights and freedoms as it allows people to freely obtain and exchange information that's, in the possession of government bodies and other public institutions. This access contributes to shaping a society while also supporting the principles of law and the development of civil society.

The concept of the right to access information can be seen as a guarantee that allows individuals to obtain information and documents without unnecessary limitations or barriers in a way that's accessible and understandable, by public authorities and organizations carrying out public duties. This right allows citizens to be informed about the activities of state institutions, make informed decisions and actively participate in the socio-political life of the country [4].

The core principle behind the right to access information is acknowledging that information is a resource accessible, to all individuals [5]. This right ensures transparency and accountability of public authorities, contributing to the prevention of corruption, abuse of power and improving the effectiveness of public administration. Furthermore it serves as a tool, for upholding rights and liberties such, as the freedom to express oneself the right to gather and form associations and the entitlement to engage in public affairs.

The legal basis, for the freedom to access information within the framework of rights is outlined in global and local legal documents.

Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights mentions that everyone is entitled to express their thoughts and access information without any limitations on how it's acquired and distributed globally. In a vein Article 19 of the International Covenant, on Civil and Political Rights [6] asserts that individuals are free to develop their own viewpoints independently from governmental influence and to communicate openly by exploring and exchanging information and thoughts without restrictions.

Regional pacts such as the European Convention, on Human Rights and Fundamental Freedoms [7] contain regulations that uphold this as well. The European Court of Human Rights has emphasized the significance of having information for maintaining freedom of speech and upholding democracy in its rulings. In cases the court has pointed out that restricting access, to information may be a breach of the freedom of expression right.

The right of access to information is closely linked to the principle of transparency of public administration, which implies openness of decision-making processes and accessibility of information about the activities of public authorities to citizens. Society's capability to monitor and regulate the behaviors of those in positions of authority plays a role in improving the efficiency of governmental processes and fostering trust among citizens, in institutions. Transparency plays a role in fighting corruption and upholding the principles of justice, within government organizations.

Access to information is crucial in today's society centered around digital advancements and connectivity through the Internet and various digital tools enhances the ability for people to access information and engage, in public discourse effectively. Nevertheless there are also obstacles that come up concerning safeguarding information, cybersecurity and controlling the flow of data. Governments need to find a ground, between guaranteeing access to information and safeguarding other rights and priorities, like privacy rights and national security [8].

The ability to obtain information is crucial, within the framework of rights. Serves as a foundation, for the establishment of democratic structures. It creates conditions for the implementation of the principles of openness, accountability and active participation of citizens in the management of public affairs, thereby strengthening democratic processes and contributing to the development of civil society [9]. The current perception of this privilege has evolved over time through a historical progression marked by a gradual shift from government confidentiality, to the values of openness and transparency.

The historical development of the right of access to information reflects the process by which information, originally considered a privilege of the ruling elites, became available to the public. In early societies, access to information was strictly limited, which served as a tool for maintaining power and control over the population. However, over time, the ideas of democratization and citizen participation in government have led to the recognition of the importance of transparency as the basis for effective public administration and the protection of citizens' rights.

Until the end of the XVIII century, many states adhered to a policy of secrecy, justifying this by the need to maintain public order and security. However, with the advent of Enlightenment ideas and the development of democratic values, a gradual recognition of the importance of citizen awareness began.

A landmark event was the adoption in Sweden in 1766 of the world's first Press Freedom Act [10], which provided for the right of citizens to access official documents. This piece of legislation laid the foundation for the subsequent development of freedom of information legislation in other countries. The ideas of openness and accountability of government were further spread after the French Revolution, when the principles of freedom, equality and fraternity became fundamental in the formation of new state systems.

In the 19th and early 20th centuries, the development of democratic institutions and the growth of civil society increased the demands for transparency of government agencies. However, in many countries, the culture of secrecy persisted, especially during the world wars and the Cold War, when national security considerations prevailed over the needs of society for information.

In the half of the century significant shifts occurred as a result of global human rights movements and the establishment of international human rights regulations that prompted nations to acknowledge information access, as a fundamental component of democratic communities fabric. The approval of the Universal Declaration of Human Rights in 1948 and the International Covenant on Political Rights, in 1966 solidified this belief on a scale.

In 1966, the USA passed the Freedom of Information Act (FOIA) [11], which became a model for many other states. This law gave citizens the right to request and receive information from federal authorities, which significantly increased the transparency of public administration. In the following decades, many countries adopted similar legislation reflecting the desire for openness and accountability.

The significance of information technology, on enhancing access to information is immense. Cannot be overlooked. The emergence of the Internet and digital communication towards the conclusion of the century brought about a transformation, in how information is stored transmitted and shared. Technological advancements have simplified the accessibility to volumes of data enabled global dissemination of information and fostered the growth of e government initiatives.

Government websites and online services have made it easier for people to access information nowadays. There are ways for citizens to get involved in activities through the internet like signing electronic petitions and discussing laws online. Technological advancements have raised concerns, about privacy protection, cybersecurity, reliability of information and digital disparities. Governments are tasked with updating laws and policies to align with changing circumstances while maintaining an equilibrium, between information access and safeguarding rights, like privacy and national security.

The historical development of the right of access to information, accompanied by a gradual transition from a culture of secrecy to the principles of openness and transparency, was directly related to the evolution of democratic values and significant technological changes. This procedure not helped enhance oversight of state operations but also laid the groundwork, for establishing worldwide norms governing information access, on a global scale.

Changes were. There was a push to set guidelines to ensure everyone's access to information rights during that time period. The international norms in this field draw from United Nations papers that uphold basic human rights and liberties and provide the legal framework, for safeguarding them worldwide.

The Universal Declaration of Human Rights was established in 1948 as a document that champions principles related to the human rights concerns of that era. A significant point made in Article 19 highlights the entitlement to freedom of opinion and expression for everyone without any limitations, on accessing and exchanging information and thoughts across all boundaries. This statement forms the foundation for acknowledging the privilege of having access to information, as a component of freedom of expression.

While the Declaration itself does not hold weight and is presented in a way that is not legally binding; it has had a significant impact, on the development of global treaties and local legislation by establishing a benchmark for defining legal norms concerning human rights.

The International Covenant, on Political Rights was adopted in 1966. Ratified in 1976 legally enforced various aspects of the Declaration and outlined responsibilities for countries involved. In particular Article 19 of the Covenant guarantees individuals freedom of speech by allowing them to freely access and share information and ideas irrespective of boundaries. The agreement states that using this right may come with obligations and duties well as restrictions outlined by law that are considered necessary for;

- Valuing the rights and standing of others;
- Safeguarding the security of the state and maintaining order and health are priorities.

The UN Human Rights Committee analyzed freedom of expression and information access, in General Comments No 34 [12] while overseeing Covenant compliance. It emphasized that the right to express includes accessing information and States must facilitate this access unless restrictions meet the Covenants criteria under article 19(3).

The Committee also highlighted the importance of implementing laws to guarantee efficient processes for enabling access, to information rights and establishing avenues for challenging refusals to disclose information. Furthermore it emphasized the role of authorities in fostering an environment and proactively sharing information that is of significance, to the public.

Information access is becoming more established. Improved at a global level in different regions, through specific agreements and conventions that are customized to suit each regions distinct characteristics and legal structure.

Article 10 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms guarantees freedom of expression by enabling people to exchange information and ideas without interference from the government or limits based on location. This fundamental concept introduced in the 1950 Convention has played a role in defining the norms for freedom of expression and information accessibility, in Europe [13]. The rulings of the European Court of Human Rights (ECHR) uphold that this freedom encompasses not the ability to access information that can be shared openly but also safeguarding individuals whose expressions might cause surprise or distress – in line, with the values of a community founded on pluralism and tolerance. However, this right may be restricted if the State can convincingly justify such restrictions, for example, on issues of national security or protection of private life (article 10, paragraph 2).

The European Court of Human Rights has expanded the boundaries of freedom of speech outlined in Article 10 by including aspects concerning access to information in its judgments. In cases the Court has acknowledged that withholding information by public bodies could potentially breach Article 10 of the Convention if the information requested is crucial, for public interest and democratic debate.

In the instance of "Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary" the Court decided that withholding information from a governmental organization focusing on public interest issues breaches the freedom of expression right. The Court highlighted the importance of media and civil society, in sharing information for oversight of government actions [14].

The Tromsø Convention of 2009, by The Council of Europe is the agreement focusing on the access to official documents aspect and is also referred to as the Council of Europe Convention on Access, to Official Documents [15]. This Convention outlines the entitlement of individuals to obtain documents maintained by authorities and sets out the guidelines that States need to follow to uphold this entitlement.

The primary objectives of the Tromsø Convention focus is to promote transparency in granting access, to records. The principle of openness implies that access to such documents should be a general rule, and any restrictions are possible only in exceptional cases strictly stipulated by law. States that have ratified the Convention are obliged to ensure transparent and predictable procedures for submitting requests for information, which includes clear rules for citizens wishing to access documents.

The guidelines mentioned in the Convention specify that limitations on access should be within boundaries such as safeguard of national security or privacy concerns and should only be applied when deemed necessary to safeguard rights and interests, in a democratic society. In case of refusal to provide information, citizens have the right to appeal such decisions to independent bodies or courts, which guarantees the protection of their access rights.

In addition, the Convention encourages countries to actively disseminate information and develop a culture of transparency in governance in order to promote open public administration. Even though not every nation, in the Council of Europe has officially approved this Convention yet it still acts as a reference point, for shaping laws in the realm of information accessibility and setting transparency benchmarks.

In addition to the agreements in Europe and other regions globally have regional documents as well existent in the Organization of American States (OAS). Key documents like the American Declaration of Human Rights and Duties from 1948 and the American Convention on Human Rights from 1969 were implemented to safeguard rights related to freedom of speech and access to information for people, in that area. The Inter American Court of Human Rights has underlined the importance of information access being linked to the freedom of expression in its judgments. One key legal example can be seen in the case of *Claude Reyes et. al. v. Chile*. The ruling stated that public authorities should provide individuals with access to information as it is tied to the right to freedom of speech as outlined in Article 13 of the American Convention, on Human Rights. The court recognized that freedom of speech encompasses beyond sharing information – it also entails the right to receive information that enhances democracy and ensures authorities are held responsible [16].

The 1981 African Charter on Human and Peoples Rights in Africa emphasizes the importance of freedom of expression and access to information for everyone in the region. The African Commission on Human and Peoples Rights outlined a series of guidelines in 2002 that address the issues surrounding freedom of expression and information accessibility, in Africa and shed light on the obligations of states in this regard. In 2019, a revised edition of this Declaration was accepted with a focus on emphasizing the significance of information access, in today's era [17].

Regional arrangements and suggestions are crucial, in tailoring standards to the circumstances and requirements of different regions. They help align regulations while fostering the sharing

of approaches and enhancing collaboration, among nations to uphold the right to access information.

The development of regional norms establishes a robust regulatory structure to safeguard the right to information access and mandates that governments uphold it at the local level as well. This promotes the advancement of systems and reinforces principles of transparency and accountability, in governance while enabling individuals to participate in public decision making processes.

The study of international experience in the field of protection of the right to access to information makes it possible to identify effective practices and models that contribute to strengthening democratic institutions and increasing transparency of public administration. Various countries have implemented their own approaches to the implementation of this right, taking into account national characteristics and legal traditions.

Countries with well-established democratic traditions, such as Sweden and the United States of America, have many years of experience in ensuring the right of access to information, which is reflected in their legislation and practice.

Sweden is a pioneer in the field of public administration transparency. In 1766 Sweden introduced the pioneering Press Freedom Act globally with guidelines concerning the transparency of records, in place this concept is referred to as "Offentlighetsprincipen" secured within the Swedish Constitution [18]. It ensures that all official documents are accessible, to the public unless otherwise specified by law.

Swedish law obliges public authorities to provide the requested information without the need to justify the reasons on the part of the applicant. Restrictions are possible only in exceptional cases related to the protection of national security, privacy or trade secrets. Such openness helps to strengthen citizens' trust in state institutions and stimulates their active participation in public affairs.

As mentioned above, in 1966, the Freedom of Information Act (FOIA) was passed in the United States of America [10], which was an important step in increasing transparency and accountability of public administration. This law gave citizens the right to request information from federal authorities. FOIA has established clear procedures for submitting requests, deadlines for their consideration and mechanisms for appealing refusals. In addition, the FOIA not only provided access to information, but also established legal grounds for refusing to provide data, which include nine exceptions, such as the protection of national security, trade secrets and personal data. These exceptions strike a balance between the right of access and the need to protect confidential information. This law has become a key tool for journalists, researchers and public organizations, allowing them to monitor government activities and disclose important data. As a result, FOIA fostered a culture of openness and accountability in U.S. government institutions, which was especially important in the context of democratic governance.

Developing countries such as India and Mexico are taking active steps to strengthen the right of access to information, seeking to increase transparency in public administration and fight corruption.

In 2005, India passed the Right to Information Act (RTI) [19], which gives citizens the right to request information from government agencies at all levels – from the central government to local administrations. The law obliges officials to respond to requests within the established time limits and provides for sanctions for unjustified refusals or delays.

A Central Information Commission and Staff Information Commissions have been established to monitor compliance with the law and consider citizens' complaints. RTI has become an effective tool in the fight against corruption and in increasing the accountability of civil servants.

In 2002, in Mexico the Federal Law on Transparency and Access to Public Information was passed leading to the creation of the National Institute for Access to Information and Protection of Personal Data (INAI) [20] an autonomous organization entrusted with ensuring access, to information and enforcing laws effectively.

The law obliges government agencies not only to provide information upon request, but also to actively publish data on their activities, budgets and programs. INAI has the authority to consider citizens' complaints, conduct investigations and apply sanctions to officials who violate the law.

The study of international experience demonstrates that effective enforcement of the right to access to information is possible if there is an appropriate legislative framework, independent supervisory authorities and a culture of openness in society. The examples of Sweden and the United States show how historically established democratic traditions contribute to the realization of this right. The practices of India and Mexico demonstrate the desire of developing countries to strengthen democratic institutions and increase transparency in public administration.

Continuing the analysis of international experience, it is necessary to pay attention to the national peculiarities of the realization of the right of access to information in various legal systems. These features have a significant impact on the formation of legislation and practice in this area.

The continental legal tradition, represented by countries such as Germany, demonstrates a highly developed legislative framework and well-established legal traditions that reflect the specifics of each country. In order to promote transparency within the sector in Germany the Federal Law on Freedom of Information (Informationsfreiheitsgesetz or IFG) [21] which was established in 2005 is currently active. This legislation allows individuals to request information, from government agencies. A distinctive feature of the legal framework is its decentralized nature, where each state has the authority to create its own regulations concerning information access. This allows us to take into account regional peculiarities and needs, making legislation flexible and appropriate to local conditions.

The federal law applies to federal authorities, and individual states such as Berlin, Hamburg and Schleswig-Holstein have their own laws governing access to information at the regional level. An important task is to balance transparency and the protection of confidential data, which is also regulated by a number of provisions of the law. In line with this strategy Germany adheres to global norms with its involvement in programs like the Argos Agreement and the European Convention, on Human Rights.

The legal system in Great Britain and Australia follows the Anglo Saxon tradition of law and precedent as opposed to the continental model approach. The focus here is on citizens having access to information from government agencies without restrictions on the reasons for their requests. This showcases an more inclusive perspective on upholding the right to access information, for all individuals. Both the continental and Anglo Saxon legal systems aim to enhance the transparency of administration despite their distinct approaches.

In the United Kingdom the Freedom of Information Act [22] was established in the year 2000 to give individuals the opportunity to seek information from bodies such as government departments and local councils as well as certain non governmental entities under a wide reaching definition of public authorities, in British law that requires information disclosure irrespective of the nature of the inquiry.

In Australia, a similar Freedom of Information Act was passed in 1982. The Australian model is characterized by an emphasis on proactive disclosure of information: government agencies are required to publish certain categories of documents without the need to submit individual requests. This helps to increase transparency and reduce the administrative burden on public institutions. The article by Margaret Allars [23] discusses the history and impact of the Freedom of Information Act 1982 on Australian society and public administration. This law has become fundamental for the creation of transparency systems and has been used as a model for legislative reforms in other countries. Proactive disclosure of information is seen as a central element in improving access to government data, especially after the 2009-2010 reforms. In both countries, there are effective mechanisms for appealing refusals to provide information and independent supervisory authorities responsible for compliance with the law.

Unlike these States, post-Soviet countries such as Kazakhstan, Russia and Ukraine continue the process of adapting their legal systems to new democratic conditions. In Kazakhstan, as an illustration of this issue is the Law "On Access to Information" [24] enacted in 2015 that gives citizens the privilege to obtain information from bodies; however encountering hurdles and lack of public awareness regarding available channels remains a common challenge for citizens in practice despite the existence of this law, in Kazakhstan. Sources [25] point to a number of problems that impede the effective exercise of this right. The challenges highlight the importance of enhancing law enforcement procedures in Soviet nations to ensure successful enforcement of the right, to information access [26].

In Russia, the right to access information is regulated by the Federal Law "On Ensuring Access to Information on the Activities of State Bodies and Local Self-Government Bodies" [27] of 2009. Despite the existence of a regulatory framework, the effective implementation of the right is complicated by limited access to information related to state secrets or official information, as well as insufficient transparency of State institutions [28].

Ukraine, having adopted the Law "On Access to Public Information" [29] in 2011, has achieved some success in the field of transparency of public administration. The law provides for short deadlines for reviewing requests and obliges authorities to actively publish information about their activities. A significant role is played by civil society, which actively uses mechanisms of access to information to monitor the activities of government agencies. However, challenges

remain related to incomplete compliance with legislation at the local level and the resistance of some government agencies to disclosure of information.

The analysis of national peculiarities shows that the legal tradition and the degree of development of democratic institutions significantly affect the effectiveness of the right of access to information. In countries with an established legal system and a culture of openness, citizens have greater opportunities to receive information and participate in the management of public affairs. In States in the process of democratic development, despite the existence of legislative frameworks, the practice of applying the law often faces obstacles due to institutional and cultural factors. Understanding these features makes it possible to identify areas for improving legislation and increasing the effectiveness of its implementation.

However, even in countries with advanced legal systems, the realization of the right to access information is not without problems. This process is accompanied by many challenges, both legal and practical. Restrictions on access related to the protection of State secrets and confidential information, as well as administrative barriers and insufficient awareness of citizens about their rights, remain significant obstacles to the full realization of this right.

Balancing the public's access to information with safeguarding interests, like state security and personal privacy poses a significant challenge.

The protection of State secrets is a generally recognized reason for restricting access to information. Information related to national security, defense, foreign policy and other sensitive areas may be legally closed from public access. This is necessary to prevent threats to national security and ensure the stability of the state.

In addition, the confidentiality of personal data and trade secrets serves as a basis for restricting access to certain information. The right to privacy and personal data protection is enshrined in international and national legal acts. Disclosure of such information without the consent of the subject may violate human rights and lead to negative consequences for individuals and organizations.

Establishing a fair balance between security requirements and the principle of transparency is a difficult task. Overly limiting access to information in the name of safeguarding state interests could result in a lack of transparency within operations. Diminish public trust in authorities. Conversely excessive transparency may pose risks to security and infringe upon rights.

International guidelines propose that limitations on access to information must be clearly outlined by legislation and be essential in a society while being proportionate to the objectives being sought after. This means that each restriction must have a clear justification, and the application of such restrictions must be subject to control by independent bodies or courts.

In addition to legal restrictions, there are practical obstacles that make it difficult to exercise the right of access to information. The main ones include bureaucratic barriers and lack of awareness among citizens.

The complexity of administrative procedures can significantly complicate the process of obtaining information. Long deadlines for processing requests, excessive requirements for paperwork, lack of uniform standards and insufficient competence of officials lead to the fact that citizens face difficulties in trying to exercise their right to access information.

In addition, the reluctance of some government officials to provide information or the deliberate delaying of the process may be a consequence of the lack of a culture of openness and accountability in public institutions. This undermines the effectiveness of legislation on access to information and reduces the level of public confidence in government institutions.

Many citizens are not aware of their rights to access information and do not know how to use them [30]. The lack of information campaigns, insufficient media coverage and lack of educational programs lead to the fact that the population does not actively use existing mechanisms of access to information. Transparency International's recent research [31] points out that citizens frequently lack awareness of their information access rights due, to media coverage and limited public knowledge levels. Furthermore, challenges in processes may deter individuals from asserting their rights by factors that obstruct information access, particularly prevalent in nations with bureaucratic systems and poor training, for government employees regarding information rights legislation.

Lack of awareness also affects the level of public control over the activities of government agencies. Citizens are unable to engage in democratic processes and impact decisions that affect public interests without a proper grasp of their rights and opportunities as highlighted by UNESCO's emphasis on the role of citizen awareness, in democratic participation. The absence of educational initiatives that focus on enhancing media literacy and understanding information access mechanisms contributes to citizens' inefficacy in utilizing their rights effectively. Moreover, without active efforts on the part of Governments to disseminate information, public control over the activities of State bodies remains limited [32].

A number of measures must be taken to solve practical problems. First, administrative procedures should be simplified, clear and transparent standards for processing requests should be established, response times should be shortened and the bureaucratic burden on applicants should be reduced. Secondly, it is important to provide training and professional development for civil servants so that they understand the importance of the right to access information and are able to effectively ensure it.

In addition, it is necessary to actively inform citizens about their rights and how to implement them. This can be achieved through information campaigns, educational programs in schools and universities, as well as cooperation with non-governmental organizations and the media.

Therefore, overcoming restrictions and practical obstacles in the realization of the right to access to information is an important step towards strengthening democratic principles and increasing transparency of public administration. Ensuring a balance between protecting legitimate interests and the public's right to information, as well as removing bureaucratic barriers and raising awareness among citizens, contribute to the development of an open and accountable State.

Conclusion

This study has confirmed that the right to access to information is a fundamental human right, an integral element of a democratic society. The transformation of this right, starting with the principles of secrecy and moving on to the ideas of transparency, reflects the desire

to increase the openness of State institutions and strengthen the accountability of authorities. The worldwide guidelines established in the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Political Rights alongside various other global legal instruments serve as a robust legal foundation, for safeguarding this right on a global scale.

An analysis of international experience has revealed that successful models for the realization of the right to access to information operate both in countries with long-standing democratic traditions (for example, Sweden, the USA) and in States with developing democratic institutions (India, Mexico). Despite the differences in legal systems and approaches, all these countries are united by the desire to increase the transparency of public administration and the active involvement of citizens in public processes.

At the same time, the study identified a number of significant challenges that impede the full realization of the right to access information. Among them is the need to find a balance between the right to information and the protection of state secrets, personal data and confidential information. Moreover obstacles arise from hurdles that hinder the access to information and citizens limited awareness of their rights along with the available mechanisms, for safeguarding them.

The results of the conducted research can serve as a basis for further improvement of legislation and practice in the field of access to information. The priority areas of improvement are simplification of administrative procedures and shortening the time for reviewing requests, professional development of civil servants and the formation of a culture of openness in public institutions, as well as information campaigns and educational events to raise awareness of citizens.

Prospects for further research include the study of the impact of digital technologies on the realization of the right to access information and the development of data protection mechanisms in the digital environment. It is also relevant to analyze the effectiveness of existing mechanisms for appealing refusals to provide information and develop recommendations for their improvement. An important task remains to study the role of civil society in promoting the principles of transparency and accountability of government.

The contribution of authors.

Digai D. the author for correspondence made significant contributions to the concept or design of the work; collection, analysis or interpretation of the results of the work and agreed to be responsible for all aspects of the work, appropriately examining and resolving questions related to the reliability of the data or the integrity of all parts of the article, edited the text of the manuscript.

Tleshaliyev N. edited the text of the manuscript and designed it, translated the references, abstract and information about the authors of the article.

Persheyev A. carried out an analysis and synthesis of literature data, wrote the text and/or critical revision of its content, analyzed and summarized the research results.

References

1. Universal Declaration of Human Rights. Adopted by the resolution 217 A (III) of the United Nations General Assembly on 10 December 1948. URL: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/O4800000001> (accessed: 25.10.2023).
2. International Covenant on Civil and Political Rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (accessed: 25.10.2023).
3. Аблаева Э.Б. Специализированные следственные суды и судьи в Республике Казахстан // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: Право. – 2024. – №3(148). – С. 8-29.
4. Французова М.С. Право граждан на доступ к информации // Экономика и социум. – 2017. – №12(43). – С. 1186-1188.
5. Кириленко В.П., Алексеев Г.В. Право доступа к информации и медиабезопасность // Теоретическая и прикладная юриспруденция. – 2019. – №1. – С. 39-49.
6. On ratification of the International Covenant on Civil and Political Rights. Law of the Republic of Kazakhstan of 16 December 1966. URL: https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z050000091_ (Accessed: 28.10.2023).
7. The European Convention on Human Rights and its protocols [Electronic resource]. URL: <https://www.coe.int/en/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> (accessed: 02.11.2023).
8. Liambomba, Didier Yangonzela. The Right of Access to Public Information: Human Rights Issues, Transparency and Good Governance // Constitutionale. – 2023. – Vol. 4(1). – PP. 1-28. <https://doi.org/10.25041/constitutionale.v4i1.2601>
9. Radi P. Romansky, Irina S. Noninska. Challenges of the digital age for privacy and personal data protection // Mathematical Biosciences and Engineering. – 2020. – Vol. 17, Issue 5. – PP. 5288-5303.
10. The World's First Freedom of Information Act. URL: https://www.chydenius.net/tiedostot/worlds_first_foia.pdf (Accessed: 15.11.2023).
11. Как работает Закон о свободе информации США. URL: <https://archive-share.america.gov/ru/%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BE-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B5-%D0%B8%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86/> (дата обращения: 02.12.2023).
12. General comment No.34 on Article 19: Freedoms of opinion and expression. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no34-article-19-freedoms-opinion-and> (accessed: 14.12.2023).
13. Guide to ECHR Article 10: Freedom of Expression. URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/publications/guide-to-echr-article-10-freedom-of-expression/> (accessed: 16.01.2024).
14. On the Road to more Transparency: Access to Information under Article 10 ECHR. URL: <https://cmpf.eui.eu/on-the-road-to-more-transparency-access-to-information-under-article-10-echr/> (accessed: 09.01.2024).
15. Tromsø Convention provisions as the legal guarantees for accessing official digital information. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3449/paper3.pdf> (accessed: 08.11.2023).

16. Claude Reyes v. Chile. URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/claude-reyes-v-chile/> (accessed: 03.01.2024).
17. Declaration of Principles on Freedom of Expression and Access to Information in Africa. URL: <https://africanlii.org/akn/aa/doc/declaration/2019-11-10/declaration-of-principles-on-freedom-of-expression-and-access-to-information-in-africa/eng@2019-11-10> (accessed: 23.11.2023).
18. The Constitution of Sweden. URL: <https://www.government.se/contentassets/7b69df55e58147638f19bdfb0984f97/the-constitution-of-sweden/> (accessed: 11.10.2023).
19. Prashant D. Satpute. Implementation and impact of right to information act in india: a comprehensive study // International Journal of Novel Research and Development. – 2023. – Vol. 8, Issue 6. – PP. 735-740.
20. Mexico's new freedom of information law. URL: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB68/#docs> (accessed: 06.12.2023).
21. Peter Schaar. Freedom of information and transparency in germany. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. – Hamburg, 2019. - 12 p.
22. Freedom of Information Act 2000. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/36/contents> (Accessed: 01.02.2024).
23. Margaret Allars. Freedom of information legislation in Australia: a review // International journal of open governments. – 2017. – Vol. 5. – PP. 1-12.
24. On access to information. Law of the Republic of Kazakhstan dated November 16 2015 № 401-V. URL: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1500000401> (accessed: 03.09.2023).
25. Kazakhstan. Freedom on the net 2023. URL: <https://freedomhouse.org/country/kazakhstan/freedom-net/2023>(accessed: 10.02.2024).
26. Muratova A., Zhanibekov A., Aryn A., Shansharbayeva B., Muratova A. Effectiveness of Applying Criminal Law Norms on Animal Cruelty in the Republic of Kazakhstan // Pakistan Journal of Criminology. – 2024. – Vol. 16, No. 03. – PP. 63-80.
27. Федеральный закон «Об обеспечении доступа к информации о деятельности государственных органов и органов местного самоуправления» от 09.02.2009 N8-ФЗ (последняя редакция). URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_84602/(дата обращения: 19.12.2023).
28. Freedom of Information and Data Protection Archive. International Focus. Russian Federation. URL: <https://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/research/research-archive/foi-archive/international-focus/russian-federation> (accessed: 20.01.2024).
29. Закон Украины о доступе к публичной информации. URL: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Ukraine_public-information-RU.pdf (дата обращения: 24.12.2023).
30. Saktaganova I., Surkova S., Smatlayev B., Zhussupov A., Abdilov K. Effectiveness of human protection from domestic violence under the administrative legislation of the Republic of Kazakhstan // Rivista di Studi sulla Sostenibilità. – 2023. – Vol. 0(1 suppl.). – PP. 279-294.
31. Right to information: knowledge is power. URL: <https://www.transparency.org/en/news/right-to-information-knowledge-is-power> (accessed: 26.11.2023).
32. What you need to know about access to information. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/what-you-need-know-about-access-information>

Д.А. Дигай*¹, Н.Д. Тлешалиев², А.С. Першеев³

¹*Лияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті*

²*Каспий қоғамдық университеті,*

³*Аймақтық инновациялық университеті*

(e-mail: ¹damirdigay@gmail.com, ²ali_2301@mail.ru, ³alihoja90@mail.ru)

Халықаралық тәжірибе және ақпаратқа қол жеткізу құқығын қорғаудың ұлттық ерекшеліктері: салыстырмалы-құқықтық талдау

Аңдатпа: Зерттеу ақпаратқа қол жеткізу құқығының эволюциясын зерттеп, оны жүзеге асырудың халықаралық стандарттары мен ұлттық модельдерін талдайды, сондай-ақ осы саладағы қиындықтар мен болашағын қарастырады. Зерттеу ақпаратқа қол жеткізу құқығының теориялық негіздерін дамытуға өз үлесін қосып, оны жетілдіруге арналған практикалық ұсыныстар ұсынады. Жұмыста ақпаратқа қол жеткізу құқығын қамтамасыз ету саласындағы халықаралық және ұлттық құқықтық актілерді, сот тәжірибесін, сондай-ақ түрлі елдердің тәжірибесін талдау үшін салыстырмалы-құқықтық әдіс қолданылады. Зерттеу ақпаратқа қол жеткізу құқығы адамның негізгі құқығы және демократиялық қоғамның маңызды элементі екенін көрсетеді. Авторлар осы саладағы негізгі халықаралық стандарттарды бөліп көрсетіп, осы құқықты жүзеге асырудағы ұлттық тәсілдердегі айырмашылықтарды талдайды. Мемлекеттік құпияларды, құпия ақпаратты және жеке деректерді қорғауға байланысты қиындықтарға ерекше назар аударылады. Жұмыс ақпаратқа қол жеткізу құқығы туралы білімді жүйелеп, халықаралық тәжірибені талдайды және оны жүзеге асырудың ұлттық ерекшеліктерін анықтайды. Зерттеу нәтижелері заңнаманы жетілдіру, білім беру бағдарламаларын әзірлеу және азаматтардың ақпаратқа қол жеткізу құқығы туралы хабардарлығын арттыру үшін пайдаланылуы мүмкін.

Түйінді сөздер: ақпаратқа қол жеткізу құқығы, ашықтық, есептілік, пікір білдіру бостандығы, халықаралық стандарттар, ұлттық ерекшеліктер, ақпараттық қоғам.

Д.А. Дигай*¹, Н.Д. Тлешалиев², А.С. Першеев³

¹*Жетысуский университет имени Ильяс Жансугурова*

²*Каспийский общественный университет*

³*Региональный инновационный университет*

(e-mail: ¹damirdigay@gmail.com, ²ali_2301@mail.ru, ³alihoja90@mail.ru)

Международный опыт и национальные особенности защиты права на доступ к информации: сравнительно-правовой анализ

Аннотация: Работа исследует эволюцию права на доступ к информации, анализирует международные стандарты и национальные модели его реализации, а также рассматривает вызовы и перспективы в этой области. Исследование вносит вклад в развитие теоретических основ права на доступ к информации и предоставляет практические рекомендации по его совершенствованию. В работе используется сравнительно-правовой метод для анализа

международных и национальных правовых актов, судебной практики, а также опыта разных стран в области обеспечения права на доступ к информации. Исследование показывает, что право на доступ к информации является фундаментальным правом человека и важнейшим элементом демократического общества. Авторы выделяют ключевые международные стандарты в этой области, а также анализируют различия в национальных подходах к реализации этого права. Особое внимание уделяется вызовам, связанным с защитой государственной тайны, конфиденциальной информации и персональных данных. Работа систематизирует знания о праве на доступ к информации, анализирует международный опыт и выявляет национальные особенности его реализации. Результаты исследования могут быть использованы для совершенствования законодательства, разработки образовательных программ и повышения осведомленности граждан о праве на доступ к информации.

Ключевые слова: право на доступ к информации, прозрачность, подотчетность, свобода выражения, международные стандарты, национальные особенности, информационное общество.

References

1. Universal Declaration of Human Rights. Adopted by the resolution 217 A (III) of the United Nations General Assembly on 10 December 1948. Available at: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/O4800000001> (accessed: 25.10.2023).
2. International Covenant on Civil and Political Rights. Available at: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (accessed: 25.10.2023).
3. Ablueva E.B. Specializirovannye sledstvennyye sudy i sud'i v Respublike Kazakhstan [Specialized Investigative Courts and Judges in the Republic of Kazakhstan] Vestnik Evraziiskogo natsional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva. Seriya: Pravo [Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Law Series]. 3(148), 8-29 (2024). [in Russian].
4. Frantsuzova M.S. Pravo grazhdan na dostup k informatsii [The Right of Citizens to Access Information] Ekonomika i sotsium [Economics and Society]. 12(43), 1186-1188 (2017). [in Russian].
5. Kirilenko V.P., Alekseev G.V. Pravo dostupa k informatsii i mediabezopasnost' [The Right to Access Information and Media Security] Teoreticheskaya i prikladnaya iurisprudentsiya [Theoretical and Applied Jurisprudence]. 1, 39-49 (2019). [in Russian].
6. On ratification of the International Covenant on Civil and Political Rights. Law of the Republic of Kazakhstan of 16 December 1966. Available at: https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z050000091_ (accessed: 28.10.2023).
7. The European Convention on Human Rights and its protocols. Available at: <https://www.coe.int/en/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> (accessed: 02.11.2023).
8. Liambomba D.Y. The Right of Access to Public Information: Human Rights Issues, Transparency and Good Governance. Constitutionale. 4(1), 1-28 (2023). <https://doi.org/10.25041/constitutionale.v4i1.2601>.
9. Radi P., Romansky, I.S., Noninska. Challenges of the digital age for privacy and personal data protection. Mathematical Biosciences and Engineering. 17(5), 5288-5303 (2020).
10. The World's First Freedom of Information Act. Available at: https://www.chydenius.net/tiedostot/worlds_first_foia.pdf (accessed: 15.11.2023).

11. Kak rabotaet Zakon o svobode informatsii SShA [How the U.S. Freedom of Information Act Works]. Available at: <https://archive-share.america.gov/ru/%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BE-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B5-%D0%B8%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86/> (data obrashcheniya: 02.12.2023).
12. General comment No.34 on Article 19: Freedoms of opinion and expression. Available at: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no34-article-19-freedoms-opinion-and> (accessed: 14.12.2023).
13. GuidetoECHRArticle10:FreedomofExpression.Availableat:<https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/publications/guide-to-echr-article-10-freedom-of-expression/> (accessed: 16.01.2024).
14. On the Road to more Transparency: Access to Information under Article 10 ECHR. Available at: <https://cmpf.eui.eu/on-the-road-to-more-transparency-access-to-information-under-article-10-echr/> (accessed: 09.01.2024).
15. Tromsø Convention provisions as the legal guarantees for accessing official digital information. Available at: <https://ceur-ws.org/Vol-3449/paper3.pdf> (accessed: 08.11.2023).
16. Claude Reyes v. Chile. Available at: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/claude-reyes-v-chile/> (accessed: 03.01.2024).
17. Declaration of Principles on Freedom of Expression and Access to Information in Africa. Available at: <https://africanlii.org/akn/aa/doc/declaration/2019-11-10/declaration-of-principles-on-freedom-of-expression-and-access-to-information-in-africa/eng@2019-11-10> (accessed: 23.11.2023).
18. The Constitution of Sweden. Available at: <https://www.government.se/contentassets/7b69df55e58147638f19bfd984f97/the-constitution-of-sweden/> (accessed: 11.10.2023).
19. Satpute P.D. Implementation and impact of right to information act in india: a comprehensive study. *International Journal of Novel Research and Development*. 8(6), 735-740 (2023).
20. Mexico's new freedom of information law. Available at: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB68/#docs> (accessed: 06.12.2023).
21. Schaar P. Freedom of information and transparency in germany. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. (Hamburg, 2019, 12 p.).
22. Freedom of Information Act 2000. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/36/contents> (accessed: 01.02.2024).
23. Allars M. Freedom of information legislation in Australia: a review. *International Journal of Open Governments*. 5, 1-12 (2017).
24. On access to information. Law of the Republic of Kazakhstan dated November 16 2015 № 401-V. Available at: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1500000401> (accessed: 03.09.2023).
25. Kazakhstan. Freedom on the net 2023. Available at: <https://freedomhouse.org/country/kazakhstan/freedom-net/2023> (accessed: 10.02.2024).
26. Muratova A., Zhanibekov A., Aryn A., Shansharbayeva B., Muratova A. Effectiveness of Applying Criminal Law Norms on Animal Cruelty in the Republic of Kazakhstan. *Pakistan Journal of Criminology*. 16(3), 63-80 (2024).
27. Federal'nyi zakon "Ob obespechenii dostupa k informatsii o deiatel'nosti gosudarstvennykh organov i organov mestnogo samoupravleniia" ot 09.02.2009 N8-FZ (posledniaia redaktsiia). Available at: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_84602/ (data obrashcheniya: 19.12.2023).

28. Freedom of Information and Data Protection Archive. International Focus. Russian Federation. Available at: <https://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/research/research-archive/foi-archive/international-focus/russian-federation> (accessed: 20.01.2024).

29. Zakon Ukrainy o dostupie k publichnoi informatsii [Law of Ukraine on Access to Public Information]. Available at: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Ukraine_public-information-RU.pdf (accessed: 24.12.2023).

30. Saktaganova I., Surkova S., Smatlayev B., Zhussupov A., Abdilov K. Effectiveness of human protection from domestic violence under the administrative legislation of the Republic of Kazakhstan. *Rivista di Studi sulla Sostenibilità*. 0(1 suppl.), 279-294 (2023).

31. Right to information: knowledge is power. Available at: <https://www.transparency.org/en/news/right-to-information-knowledge-is-power> (accessed: 26.11.2023).

32. What you need to know about access to information. Available at: <https://www.unesco.org/en/articles/what-you-need-know-about-access-information> (accessed: 10.12.2023).

Information about authors

Дигай Д.А. – хат-хабар үшін автор, докторант, І.Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті, Жансүгіров көшесі 187, 050043, Талдықорған, Қазақстан

Тлешалиев Н.Д. – PhD, «Әділет» ЖЗМ деканының орынбасары, Каспий қоғамдық университеті, Достық көш. 85А, 050000, Алматы, Қазақстан

Першеев А.С. – аға оқытушы, «Құқықтану» кафедрасы, Аймақтық инновациялық университеті, Қурманбеков көш. 4Б, 160006, Шымкент, Қазақстан

Дигай Д.А. – автор для корреспонденции, докторант, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, ул. Жансугурова 187, 050043, Талдықорған, Казахстан

Тлешалиев Н.Д. – PhD, заместитель декана ВШП «Әділет», Каспийский общественный университет, проспект Достык 85А, 050000, Алматы, Казахстан,

Першеев А.С. – старший преподаватель, кафедра «Правоведение», Региональный инновационный университет, ул. Курманбекова 4Б, 160006, Шымкент, Казахстан

Digay D. – the author for correspondence, doctoral student, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Zhansugurova street 187, 050043, Taldykorgan, Kazakhstan

Tleshaliyev N. – PhD, Deputy Dean of the Higher School of Economics "Adilet", Caspian Public University, Dostyk ave. 85A, 050000, Almaty, Kazakhstan,

Persheyev A. – Senior lecturer, Department of "jurisprudence", Regional Innovation University, Kurmanbekov str., 4B, 160006, Shymkent, Kazakhstan

IRSTI 10.19.31
Scientific article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-149-4-235-254>

On the “Creative Interpretation” of ICL: Causes, Ways and Limiting Methods

Wang He-yong¹, Liu Wen-hao², Liu Yu-qin^{2*}

¹ Al-Farabi Kazakh National University

² Harbin Institute of Technology

(e-mail: ¹307204815@qq.com, ²1192420107@stu.hit.edu.cn*, ²4s016016@stu.hit.edu.cn)

Abstract: The article examines the concept of "creative interpretation" of international criminal law (ICL), characterized as a form of "soft interpretation" driven by judicial activism. This approach aims to expand the sources of ICL in response to the international community's calls for the punishment of international crimes. The author analyzes the reasons for adopting "creative interpretation," including the lack of legal sources, the uncertainty of legal terminology, and the mixed nature of ICL. The article explores the methods used by international criminal justice institutions, such as reconstructing customary international law, resorting to natural law, and drawing analogies from national legislation. The importance of adhering to the principle of legality is emphasized, and recommendations are made to limit judicial activism: applying Article 22 of the Rome Statute to clarify the sources of ICL, affirming the priority of legal stability, developing more detailed sentencing guidelines, and introducing a "stay of proceedings" mechanism.

Keywords: principle of legality; creative interpretation; ICL; strict standard system; rank

Introduction

The principle of legality, which originated in the Enlightenment Era, presupposes the specificity, completeness and clarity of legal norms. With the in-depth development of the human rights movement and the rule of law, the principle of legality has become the “imperial principle” of criminal law. The principle of legality is of great significance to ensuring judicial fairness and safeguarding the legal rights of defendants. Therefore, judicial institutions should strictly interpret the relationship between crime and punishment set by legislators. However, the legislative procedures of ICL are so cumbersome that it is difficult to promote legislation. Moreover, due to the uncertainty of the language and mixed nature of ICL, and the continuous emergence of new forms of crime, judicial institutions regard case judgments as the simple literal meaning of norms is not enough to respond to the international community’s demand for justice. As a result, international criminal justice institutions often “respond through ‘soft’ interpretations of (international) criminal law when new types of behavior emerge that warrant punishment” [1]. It is undeniable that “criminal law interpretation theory should originally be purpose-oriented, substantive, responsive and consequence-oriented” [2]. However, in many judicial practices, international criminal justice institutions have adopted “creative interpretations” with a distinctive color of natural law, and “in the name of interpreting and clarifying vague provisions of ICL, they have implemented judge law making” [3], making the trial no longer credible. It was so foreseeable that the principle of legality was sidelined, triggering a crisis of legitimacy in international criminal justice. In modern society where judicial problems arise one after another, how judicial institutions adhere to the principle of legality when responding to the international community’s demands for the rule of law is of great significance both in theory and in practice. It is also an important way to solve the crisis of legitimacy of international criminal justice.

The Methodology

This paper applies literature analysis method and empirical analysis method to analyze the creative interpretation actions of the International Criminal Court.

Literature analysis method – This article adopts the “creative interpretation” theory shaped by Japanese scholars, pointing out the conflict between “creative interpretation” and “rule of law principle”.

Empirical analysis method – This article analyzes the practices of creative interpretation in the judicial practice of the International Criminal Court and analyzes the reasons why the International Criminal Court makes creative interpretations.

Discussion

1. The Causes of Creative Interpretation in ICL

“Creative interpretation refers to situations in which judicial organs apply criminal law creatively and flexibly” [4]. In situations where it is difficult to advance criminal legislation,

"the demand for dynamic, substantive, and functional interpretation of criminal law continues to increase," because "creative interpretation" can fill legal gaps and safeguard social justice. Recently, in criminal justice practice, the fundamental reason for creative interpretation is the lack of positive law - this is also one of the reasons why "creative interpretation" appears frequently in international criminal justice. Because ICL is an emerging legal department, its legal sources are relatively scarce and cannot effectively deal with the emerging new international criminal phenomena. For example, current ICL cannot regulate "automatic weapon systems" in war. This is also the fundamental reason why judicial institutions carry out "creative interpretations" of ICL. At the same time, "ICL is a complex legal discipline composed of several parts," [5] and each part has its own value positioning, but ICL has not established clear weighing standards. That makes judges more inclined to make judgments that embody substantive justice when facing heinous international crimes and weighing the value of legal stability and justice. In addition, ICL is a mixture of many legal departments and inherits the structural characteristic of "uncertainty" in international law. The "uncertainty of language" in ICL also provides ample space for judges to carry out "creative interpretations".

1) the fundamental cause of "creative interpretation": lack of legal sources

From the perspective of limited rationality, the gap between criminal law norms and social life is difficult to bridge. Because of that, no matter how complete a law seems to be, from the beginning of its promulgation, many difficult problems that legislators could not foresee will be put before judges. Generally speaking, in the face of omissions and shortcomings in criminal law, judicial agencies often rely on judicial activism, take existing regulations as a logical starting point, and make the norms more comprehensive and clearer through careful reasoning and explanation. But "in the face of real legal loopholes, dogma is really powerless." Because within the framework of the principle of legality, areas that are not regulated by criminal law belong to the "extra-legal space" [6] – *Nullum crimen sine lege*. If the judicial institutions make "creative interpretation" of existing laws to fill legal gaps, it is likely to violate the principle of legality.

As for ICL, as a new legal department, its legal sources were very scarce at the beginning of its birth. For example, although the Charter of the International Military Tribunal for Nuremberg provides legal basis for the trial of Nazi war criminals, the Charter's provisions on specific crimes are very brief. At that time, the specific sources of ICL were very scarce. Taking into account the necessity of punishment from the perspective of the international community, the European International Military Tribunal had to flexibly deal with the principle of legality and conduct "creative interpretations" of the Charter to expand the sources of ICL. Taking "individual criminal responsibility" as an example, at the beginning of the birth of ICL, there were no legal provisions and judicial practices on individual criminal responsibility in the field of international law. But as Robert H. Jackson said: "I cannot subscribe the perverted reasoning that society may advance and strengthen the rule of law by the expenditure of morally innocent lives but that progress in the law may never be made at the price of morally guilty lives" [7]. The European International Military Tribunal therefore provided a "creative interpretation" of the rules of criminal liability for international crimes. The Trial Chamber held that: "The pursuit of individual criminal responsibility is a trend in modern international law, and related practices are also quite abundant, including punishment for piracy and human trafficking. The attempt to

try the German Emperor Wilhelm II von Deutschland is also an example.” As a result, the Allied Powers and Germany’s confirmation of the war crimes cited in the Leipzig Trial became the source of customary international law for European International Military Tribunals to pursue individual criminal responsibility, filling the gap in the legal source of the principle of individual criminal responsibility. Although the outcome of the trial was unparalleled in justice, the Tribunal’s use of customary international law and natural law to fill the legal gaps clearly broke through the limitations of the principle of legality and provided a basis for future international criminal justice institutions to resort to customary international law and natural law, providing a precedent for “creative interpretations” of existing ICL. For example, in the Furundzija case, that the ICTY incorporated the act of “oral sex” into the constitutive elements of the crime of rape based on the abstract concept of “human dignity” is a typical example [8]. For another example, in the Celebic case, the ICTY extended the subjective constitutive element - “knowing or having reason to know” - of the commander’s responsibility to “negligence” [9]. This is another example of judicial institutions resorting to natural law basis to conduct “creative interpretations” of ICL. With the continuous development of ICL, the sources of ICL, including international humanitarian law and international human rights law, have been greatly enriched. In addition, international criminal justice practices are also carried out around the world, such as the ICTY, ICTR, and the Special Tribunal for the Kosovo Region. These practices not only enhance the influence of ICL, but also enrich the sources of case laws of ICL. In addition, the Rome Statute clearly stipulates the scope of the sources of ICL and the principle of legality in Articles 21-23. Some methods of flexibly handling the principle of legality in international criminal judicial practices in the past have been clearly excluded. The richness of legal sources and the focus on the principle of legality have, to a certain extent, the effect of restricting the “creative interpretations” of judicial institutions and tightening the scope of sources of conviction. For example, in the Vasiljevic case, the Trial Chamber held that although there is a prohibition on “violence against life and person” in article 3 common to the four Geneva Conventions of 12 August 1949, the concept of “prohibition” and “crime” are not equivalent, and the degree of clearness of the provision is relatively low, so that the defendant cannot be found guilty on this basis [10]. For example, in the Kordic & Cerkez case, the ICTY clearly pointed out that “unlawful attacks against civilians” is a prohibitive provision, and its content does not meet the degree of certainty and clarity required by the elements of a crime, so it cannot be used as a basis for conviction [11].

In summary, it can be seen that the fundamental reason for the emergence of “creative interpretations” of ICL is the lack of sources of ICL. Taking into account the necessity of punishment from the perspective of the international community, international criminal justice institutions have to fill the legal gaps through “creative interpretations” to avoid impunity. With the in-depth development of ICL, the sources of ICL have become increasingly rich, and the “creative interpretations” of ICL has also been reduced under the restrictions of the principle of legality.

2) The direct cause of “creative interpretations” of ICL: the uncertainty of language

ICL has the attributes of international law, which also determines that it has the structural characteristics of “uncertainty” in international law. The “uncertainty” characteristic of international law can be traced back to the critical legal studies movement that began in the

1980s [12]. The critical legal school believes that the "uncertainty" of international law originates from multiple dimensions: in the linguistic dimension, because language is elastic, legal language itself is open and ambiguous; in the dimension of legal sources, different rules of international law conflict with each other, resulting in "uncertainty" in the effectiveness of the rules; in the dimension of judicial practice, when judicial institutions handle specific cases, it is a matter of dispute whether to apply the rules of international law or exceptions. As for ICL, because of its "uncertainty" in the dimensions of language, legal resources, and legal applications, it retains greater discretion for judges. Therefore, judges are able to conduct "creative interpretations" of ICL.

First, in the legal language dimension, "ICL emerges gradually through legislative proceedings in which the participants are diplomats rather than experts in ICL, comparative criminal law or procedural law" [5]. Due to insufficient professional knowledge, ICL formulated by diplomats has many flaws in legal terms. For example, the provisions on crime of aggression of Rome Statute cited United Nations General Assembly resolution 3314 (XXIX) of 14 December 1974 (Article 9 of the Rome Statute). However, there is huge controversy over this provision. That is, is Article 9 of the Rome Statute citing the full text of resolution 3314 (XXIX), or the specific provisions thereof? Pursuant to Article 31(1) of the Vienna Convention on the Law of Treaties, a treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose. Therefore, the content cited in the Rome Statute should be the content on the crime of aggression in Articles 1 and 3 of the annexes to resolution 3314 (XXIX). However, from the perspective of literal interpretation, the content cited in Article 8(2) of the Rome Statute may include other articles including Articles 1 and 3 of the Annex. If it is believed that Article 8(2) of the Rome Statute quotes the full text of resolution 3314 (XXIX), then according to the provisions of Article 4, the list of acts of aggression is open-ended. Because the United Nations Security Council can decide other forms of aggression on its own in addition to the current provisions - this increases the "uncertainty" in the definition of the crime of aggression and leaves ample room for "creative interpretations" made by judicial institutions.

Secondly, in the dimension of legal sources, "all legal rules in a legal system should be as non-conflicting as possible to establish an effective order for human beings to live together" [13]. However, since there is no supranational organization in the international community and the makers of ICL come from different cultures and legal systems, "differences in style and language have led to many inconsistencies in the drafting techniques of these conventions" [5]. The "policy" element in crimes against humanity is a typical example. Article 7(2) of the Rome Statute clearly stipulates that the elements of crimes against humanity include "policy" elements – "Attack directed against any civilian population" means a course of conduct involving the multiple commission of acts referred to in paragraph 1 against any civilian population, pursuant to or in furtherance of a State or organizational policy to commit such attack. However, the Charter of the International Military Tribunal, the Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, and the Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, which are the early sources of ICL, did not include the "policy" element in crimes against humanity. It is worth noting that the early judicial practices of ICTY and ICTR recognized "policy" elements as constitutive elements of crimes against humanity [14], but the attitudes of the two tribunals

changed in subsequent trials. The two Tribunals held: “It is sufficient to prove the existence of a widespread or systematic attack, and there is no need to prove the existence of the ‘policy’ element” [15]. Furthermore, according to a report by the George Washington University Law School, “currently, more than 19 of the 34 States that have legislation specifically addressing crimes against humanity have omitted the ‘policy’ element, and 17 out of 19 States are parties to the Rome Statute” [16]. It shows that there are conflicts in the provisions on what constitutes crimes against humanity, whether between different sources of ICL or between domestic law and ICL. Conflicts between different rules of ICL not only endanger the implementation of the principle of legality, but also make ICL a “argumentative practice, which is about persuading target audiences such as courts, colleagues, politicians, and readers of legal texts about the legal correctness – lawfulness, legitimacy, justice, permissibility, validity, etc.” [17], thereby creating space for judicial institutions to conduct “creative interpretations” of ICL.

Finally, in judicial practice dimension, the recognized principle of legal application in the field of international law is “*lex specialis derogate legi generali*”. This principle means that “whenever two or more norms deal with the same subject matter, priority should be given to the norm that is specific.” According to this logic, international criminal justice institutions should give the Rome Statute the status of “*lex specialis*” when applying legal rules, because the content of the Rome Statute is clearer and more specific than customary international law. However, international criminal justice institutions sometimes cause “controversies” when applying ICL. For example, Article 27(2) of the Rome Statute provides that immunities or special procedural rules which may attach to the official capacity of a person, whether under national or international law, shall not bar the Court from exercising its jurisdiction over such a person. In a short, “irrelevance of official capacity”. However, “Immunity of State Officials from Foreign Criminal Jurisdiction” is an ancient rule of customary international law and is observed by States around the world. On March 4, 2009, the ICC issued an arrest warrant for Sudanese President Bashir in accordance with the Rome Statute, accusing President Bashir of committing crimes against humanity and war crimes. The Court issued a second arrest warrant in 2010 and sent arrest warrants together with documents requesting arrest and surrender of President al-Bashir to all States Parties to the Rome Statute. However, neither Jordan, Chad, nor other African Union countries have implemented the ICC’s request for cooperation. Even though the ICC believes that “Article 27(2) of the Rome Statute is not only a treaty provision, it has also been known as customary international law” [18], there are still many scholars in the international community who believe that Article 27(2) of the Rome Statute violates the rules of traditional customary law [19]. Even many members of the International Law Commission believe that “[Crimes under ICL in respect of which immunity *ratione materiae* shall not apply] was essentially embarking on a policymaking exercise, as opposed to seeking the codification or progressive development of the law.”

In summary, it can be seen that in the three dimensions of language, rules, and justice, ICL has the structural feature of “uncertainty”, and “uncertainty” provides ample space for judicial institutions to carry out “creative interpretations” of ICL. That is the direct cause of the “creative interpretations” of ICL.

3) Indirect causes of "creative interpretation" of ICL: conflicts between multiple purposes

As pointed out above, ICL is a mixture of international law, criminal law, procedure law and many other law departments, and each law department has its own value positioning. However, ICL does not establish clear weighing standards, which also leads to conflicts among different purposes in the ICL system. For example, ICL requires that it has the purposes of "retaliation, deterrence, education, and rehabilitation"; and ICL also requires ICL to assume the responsibilities of "responding to the demands for justice of the international community", "summarizing and recording history", "regulating international social conflicts", and "conveying the concept of international rule of law and indirectly promoting the construction of trial capacity of the domestic judicial system" [20]; at the same time ICL also require it to undertake the function of "fair and impartial trial". However, there are intense tensions among the different purposes of ICL. For example, there is a conflict between the "punishment" purpose of ICL and the "recording of history" purpose. Because ICL pursues individual criminal responsibility, achieving this goal requires precise application of the law. But the purpose of "recording history" requires that the trail should be open to the play of political forces and has a certain degree of performability. It can be seen that there is a great tension among the different purposes of ICL.

So far, the international community has not developed any clear standards to deal with conflicts among different purposes. This makes judges, when faced with international crimes that "shock human conscience", whether based on their own moral cultivation, strong sympathy for the victims, or in response to the international community's call for the necessity of punishment, tend to make substantive justice judgments. When faced with situations where there is no positive legal basis, international criminal justice institutions often make "creative interpretations" of existing rules of ICL to achieve the purpose of punishing criminals. For example, Japan committed heinous crimes and caused huge disasters to Asian countries including China in World War II. However, in the context of international law at that time, except for the Charter of the International Military Tribunal, customary international law and numerous international law treaties not only did not clearly define "acts of aggression" as a crime, but also lacked provisions or precedent that individual who committed war crimes should hold criminal responsibility. In order to bring Japanese war criminals to justice, French judge Henri Bernard pointed out: "Aggression is (and always has been) a crime in the eyes of common sense and universal conscience - common sense and universal conscience embodying the natural law by which an international tribunal can and must judge the conduct of the defendants brought before it" [21]. For example, in the Furundzija case, ICTY included "sexually violent crimes" into war crimes by adopting the "ejusdem generis" [8] standard, holding that if a crime is not stipulated in the existing laws, but its gravity is the same as the crime stipulated in the laws, then the court also has jurisdiction over such conduct. These cases all show that if there are no clear standards to deal with the ranking issue among the multiple purposes of ICL, judges are likely to be inclined to make judgments of substantive justice in the balance of values, thereby conducting "creative interpretations" of ICL.

2. Common ways of "creative interpretation" in ICL

The purpose of "creative interpretations" of ICL is to expand the sources of ICL to respond to the international community's demand for the necessity of punishment. When international

criminal justice institutions expand the sources of criminal law, they mainly creatively interpret ICL by three ways – “reconstructing” customary international law, resorting to natural law basis and resorting to similar rules in domestic legislations.

1) The way of “reconstructing” customary international laws

The practice of international criminal justice institutions to regard customary international law as a source of ICL has gained widespread recognition in the international community. For example, in 1993 Boutros-Ghali, then Secretary-General of the United Nations, pointed out: “the application of the principle *nullum crimen sine lege* requires that the international tribunal should apply rules of international humanitarian law which are beyond any doubt part of customary law so that the problem of adherence of some but not all States to specific conventions does not arise.” And article 21(1) of the Rome Statute lists customary international law as a formal source of ICL. International criminal justice institutions often resorts to customary international law to fill gaps in ICL when exercising jurisdiction, convicting and sentencing. However, due to the inherent characteristic of customary international law – it is always in a state of evolution and development, so the contents of customary laws are not as specific as positive laws. This provides space for international criminal justice institutions to “reconstruct” customary international law, and “reconstructing” customary international law has also become a common way for international criminal justice institutions to expand their legal sources.

For example, Articles 4 to 11 of the Responsibility of States for International Wrongful Acts(Draft) are considered to be general rules of “attribution” under customary international law, that is, if a person or group of people is actually acting in accordance with the instructions of the state or under his command or control, his act shall be considered as the act of a state referred to in international law – effective control standard. That means only when the state controls the specific behavior of the criminal at a micro level, will it assume responsibility for the crimes committed by the criminal. However, the ICTY gave a “creative interpretation” of this “attribution” standard in the Tadic case, holding that “the Nicaragua Test would not seem to be consonant with the logic of the law of State Responsibility” [14]. And the Tribunal also claimed that: “In order to attribute the acts of a military or paramilitary group to a State, it must be proved that the State wields overall control over the group, not only by equipping and financing the group, but also by coordinating or helping in the general planning of its military activity. Only then can the State be held internationally accountable for any misconduct of the group” [14]. It can be seen that ICTY replaced the “effective control” standard with the “overall control” standard, which in fact “reconstructed” attribution rules in customary international law, triggering huge controversy in the international legal community. Compared with the “effective control” standard, the “overall control” standard does not require proof that a State controls the rebels to the extent of issuing specific instructions, which greatly lowers the threshold for conviction and facilitates the court’s use of existing evidences. However, the ICTY’s application of the “overall control” standard is not only inconsistent with the content of customary international law, but also contradicts common international judicial practices. For example, after the ICJ clearly proposed the “effective control” standard in the case of “Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua” [22] in 1986, it reiterated the “effective control” standard in the case of “Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro” in 2007. The

ICJ held that: "It has to be proved that they acted in accordance with that State's instructions or under its 'effective control'. It must however be shown that this 'effective control' was exercised, or that the State's instructions were given, in respect of each operation in which the alleged violations occurred, not generally in respect of the overall actions taken by the persons or groups of persons having committed the violations" [22]. These judgments of the ICJ essentially rejected the "overall control" standard established by the ICTY in the Tadic case.

The ICTY's "creative interpretation" of the Draft Articles on the Responsibility of States for Wrongful Acts is essentially "reconstruction" of customary international law. It is also a classic example of international criminal justice's conflict with other institutions when it conducts "creative interpretations" of customary international law.

2) the way of resorting to natural law basis

The two world wars prompted the international community to deeply reflect on the "rule of positive law" and also promoted the revival of natural law. As Nussbaum puts it: "The renewed invocation of natural law simply expresses the awareness that treaties and customs cannot fully describe international law, and the awareness that decisions on disputed issues can only be obtained through a process of reasoning, which includes limited considerations of justice and equity in addition to given empirical materials" [23]. In the context of the revival of natural law, traditional positivism has become "softened", and the way in which international criminal justice institutions flexibly deal with the principle of legality and expound the value of natural law in the language of positive law has become acceptable. The trials after World War II are examples. However, resorting to the basis of natural law and "creatively" interpreting positive laws under the guidance of natural law is nothing more than an attempt by international criminal justice institutions to "create the appearance of conforming to the principle of legality and cover up the lack of a basis for positive laws" [24]. It will also lead to legitimacy crisis in international criminal justice.

The most typical examples are the trials after World War II. At that time, international laws did not define aggression as a crime. Even before the United Nations General Assembly adopted the Definition of Aggression on December 14, 1974, the international community did not reach an agreement on the definition of aggression. However, in face of the tremendous suffering caused by fascist Germany and Japan to the people of the world, it is obviously unreasonable to acquit war criminals. Therefore, at the International Military Tribunal for the Far East, Sir William Flood Webb from Australia resorted to natural law. Judge Webb believed: "International law can be supplemented by rules of justice and general legal principles, and rigid positive legalism is no longer consistent with international law. Natural law between States is of equal importance to positive law." Although President Webb's interpretation was recognized by all judges except Indian judge Radha Binod Pal, the two trials after World War II were considered by some scholars to be "victor's justice" [5] because of their application of interim law and ex post facto law. Since the sources of ICL include precedents, and "judgment precedents are not independent sources of law...it is not the adjudication precedent itself, but the standards declared in the adjudication that are binding." [6] Therefore, the standard of "resorting to natural law to fill legal gaps" adopted in the two trials was also inherited. For example, in the Akayesu case, which was "the first trial and conviction of genocide criminals in human history",

facing the brutal crime of genocide, ICTR broke through the restrictions on the four categories of “protected groups” in the Genocide Convention and defined Tutsi as a “protected group”. The court held that: “it appears that the crime of genocide was allegedly perceived as targeting only ‘stable’ groups, constituted in a permanent fashion and membership of which is determined birth, with the exclusion of the more ‘mobile’ groups which one joins through individual voluntary commitment, such as political and economic groups” [25]. Moreover, the “stable and permanent” standard is the “legislator’s original intention” [26]. Based on the legislator’s original intention, protected groups are not limited to the four categories listed in the Genocide Convention. However, is the “legislator’s original intention” considered by the Court really the “legislator’s original intention”? If legislators intend to protect “stable and permanent” groups, and the groups protected by the Convention are not limited to the four categories of groups listed in the Convention, should legislators set up a bailout clause as in Article 3 of the Statute of the Tribunal for the Former Yugoslavia? Or should it be like Article 8(2) of the Rome Statute, setting up an abstract concept and then giving examples? The ICTR’s interpretation of “protected groups” has also raised controversies in the international community, so that some scholars bluntly pointed out: “This result is inconsistent with the principle of legality that also applies to international law.”

3) resorting to similar provisions in national laws

Article 21(1) of the Rome Statute stipulates that “general principles of law derived by the Court from national laws of legal systems of the world including, as appropriate, the national laws of States that would normally exercise jurisdiction over the crime.” Therefore, drawing on similar crimes and rules in domestic criminal laws to fill legal gaps has become a common way for international criminal justice institutions to expand sources of ICL. However, as stipulated in the Rome Statute, specific rules of domestic law cannot be directly used as sources of law. Only general legal principles that have become customary international law can become sources of ICL. It is worth noting that domestic law is the product of a country’s public power, and its scope of effect extends to the boundaries of sovereignty, making it difficult to develop into customary international law. Because it is difficult for domestic legal rules to meet the standards of “*opinio juris*” and “consistent States practice” required by all countries in the world as required by “general legal principles”, the “principle of universal jurisdiction” that has been shelved by the international community for a long time is an example. However, although it is difficult for domestic law to contribute to the emergence of customary international law, it is undeniable that domestic legislation or domestic judicial practice can sometimes be used as a preliminary basis for identifying customary international law. In addition, there is an unexplainable “timing paradox” in the definition of customary international law in Article 38(1) of the Statute of the International Court of Justice. When resorting to national laws, the international criminal justice institutions often give national legal rules the status of customary international law.

For example, in the Myanmar/Bangladesh situation, Myanmar is not a party to the Rome Statute and Myanmar has not referred this situation to the International Criminal Court. According to Article 13 of the Rome Statute, the International Criminal Court has no jurisdiction over this situation. Even if one-third of the Rohingya population migrates to Bangladesh, and Bangladesh is a party to the Rome Statute and is the place where the results occurred, the ICC cannot exercise

jurisdiction over the Myanmar/Bangladesh situation. Because according to Article 31(1) of the Vienna Convention on the Law of Treaties, Article 12(2) of the Rome Statute means that the International Criminal Court does not have jurisdiction over the State where the crime results occurred (which is not a party and has not submitted the situation). However, in order to confer legitimacy on the jurisdiction, the Pre-Trial Chamber resorted to national laws to implement a "creative interpretation" of Article 12(2) of the Rome Statute. The pre-trial court pointed out: "A brief survey of State practice reveals that States have developed different concepts for a variety of situations that enables domestic prosecuting authorities to assert territorial jurisdiction in transboundary criminal matters...the effects doctrine, according to which the State may assert territorial jurisdiction if the crime takes place outside the State territory but produces effects within the territory of the State." By drawing on the territorial jurisdiction rules in domestic criminal law, the International Criminal Court replaced the "locus criminis" principle stipulated in Article 12(2) of the Rome Statute with the "principle of territorial jurisdiction" in domestic law. This decision of the International Criminal Court has been strongly questioned by the international community. First of all, even in domestic criminal law, there are different theories on territorial jurisdiction, such as "behavioral theory", "result theory", "intermediate theory" and "ubiquitous theory". It is difficult to think that the "ubiquitous theory" has become customary international law. For example, Article 693 of the French Criminal Procedure Code defines the principle of territorial jurisdiction as "*locus criminis*". Secondly, according to Article 21(2) of the Rome Statute, domestic law can only be applied when the Rome Statute, Elements of Crimes, Rules of Evidence and Procedure and the treaties and customary international laws listed in item 2 cannot be applied. Because the ranking of domestic law is lower than the Rome Statute, the International Criminal Court's approach of skipping the Rome Statute and directly citing domestic law obviously lacks legitimacy.

Results

As judicial activism rises around the world, "people have moved away from the belief in the completeness and absence of loopholes of the legal order, and since the prohibition against refusing to try without law cannot be changed, judges have been given the creative task of filling loopholes." In order to meet the international community's demand for the necessity of punishment, "creative interpretation" of ICL is reasonable to a certain extent. However, "creative interpretation" is essentially an act of "judge-made law" that deviates from the original intention of the legislators and violates the principle of legality. The principle of legality is the basic principle of ICL and an important prerequisite for establishing rule of ICL. It is also one of the basic forces for protecting human rights and maintaining the stability of the international society. Therefore, ICL, as an emerging legal department, should affirm the fundamental restrictive effect of "*nullum crimen sine lege*" on "judge-made law". Therefore, this article believes that adhering to and implementing the principle of legality in the emerging ICL and establishing a relatively strict standard system to impose necessary restrictions on "creative interpretations" is not only an effective way to solve the legitimacy crisis of international criminal justice, but also a conducive way to develop ICL rapidly.

1. Determine the scope and level of legal sources

The purpose of “creative interpretation” of ICL by international criminal justice institutions is to expand the sources of law to respond to the necessity of punishment by the international community, and there is constructive ambiguity in the definition of the sources of ICL in Article 21(1) of the Rome Statute. Therefore, clarifying the content of Article 21(1) of the Rome Statute to determine the scope of sources of ICL is crucial to controlling “creative interpretation” of ICL.

First of all, Article 21(1) of the Rome Statute clarifies the ranking of various sources of ICL, that is, the Rome Statute is at the core of various sources of ICL, and the “Elements of Crimes” and “Rules of Evidence and Procedure” are subsidiary sources and merely tools to “assist” the Court in interpreting and applying the Rome Statute, and their ranking is inferior to that of the Rome Statute. The “applicable treaties” and “principles and rules of international law” stipulated in Article 21(1)(2) have a lower level of effectiveness than the Rome Statute, the Elements of Crimes and the Rules of Evidence and Procedure, but “applicable treaties” have a higher level than “principles and rules of international law”. Because according to the widespread recognized principle of “*lex specialis derogate legi generali*” in international law – “whenever two or more norms deal with the same subject matter, priority should be given to the norm that is specific”, specific treaties more clearly declare the specific content of existing rules than abstract “principles and rules of international law”. The effectiveness of “general legal principles” in domestic law is at the end of the list and can only be invoked by international criminal justice institutions when no other sources are applicable. According to the principle of “*lex specialis derogate legi generali*”, any other form of legal sources shall not conflict with the content and purpose of the Rome Statute.

Secondly, strictly distinguish between “prohibitive provisions” and “crime”. International humanitarian law is an important part of the origin of ICL, but the international humanitarian law “did not provide for any international criminal liability for grave breaches. Rather, grave breaches constituted a category of violations of those conventions considered so serious that states agreed to enact domestic penal legislation, search for suspects, and judge them or hand them over to another state for trial” [27]. However, prohibitive provision does not mean that it provides a legal basis for the behavior to constitute a crime, and the two cannot be confused. Therefore, when international criminal justice institutions invoke prohibitive provisions that have neither become customary international law nor are clearly expressed as crimes in judicial practice, it is easy to cause controversy. There is constructive ambiguity in the “applicable treaties and principles and rules of international law” in Article 21(1)(2) of the Rome Statute, that is, are international humanitarian laws sources of ICL as a whole? Or only those provisions that have “become customary international law” or are “clearly expressed as crimes” are sources of ICL? The principle of *nullum crimen sine lege* not only has the function of distinguishing this crime from that crime, but also has the function of distinguishing crimes from non-crimes. In accordance with Article 31(1) of the Vienna Convention on the Law of Treaties and the principle of “favoring the accused when in doubt”, this provision should be interpreted restrictively, that is, only rules of international humanitarian law that have become customary international law and rules that are expressly expressed as crimes can be considered as a source of ICL. In addition, the object of international humanitarian law is the state. In other words, the subject responsible for

criminal acts is the state. While the subject responsible for criminal acts is individual in ICL, "the two (state responsibility and individual responsibility) are different in terms of the nature of responsibility and the definition standards." [22] Therefore, when the International Criminal Court invokes the provisions of international humanitarian law, it should pay attention to the difference between individual responsibility and state responsibility, and should avoid as much as possible the provisions that attribute responsibility to the state.

Thirdly, overly abstract principles of natural law are clearly prohibited from being used as a source of ICL. The logic of conviction under natural law is that "some behaviors are inherently vicious and can be convicted without the need for additional clarification of positive legal rules" [28]. Due to the moral superiority of natural law, judgments that comply with the principles of natural law are easily accepted by the international community. However, natural law does not have the clarity required by the principle of legality. If judges rely too much on natural law, positive law may be invalidated and violate the principle of legality. It is worth noting that natural law is not all abstract principles, but also includes concrete rules, such as "principle of legality", "fair trial", etc. In the view of this article, these concrete natural law rules can be regarded as sources of ICL, but overly abstract principles in natural law are strictly prohibited from being regarded as sources of ICL.

Finally, the general legal principles of domestic law should be the last applicable sources of law. Domestic criminal law principles are different from customary international law and natural law, because they are relatively clear. Moreover, domestic legislation and judicial practice are often regarded as proof that some international legal rules have developed into customary international law, and some domestic laws even have strong potential to develop into customary international law. However, as Article 21(1) of the Rome Statute stipulates, general legal principles in domestic laws may be invoked only when the sources listed in items 1 and 2 are not applicable. Therefore, international criminal justice institutions must regard general principles of domestic law as the last source of law, and rules of domestic law that have not been developed into general principles of law must not be used as sources of ICL. In addition, the Elements of Crimes has refined the four international crimes in the Rome Statute into more than 90 specific crimes. The constitutive elements of each crime are relatively clear and specific. If the specific rules in domestic law are inconsistent with the Rome Statute or the Elements of Crime, based on the principle of "*lex specialis derogate legi denerali*", domestic laws cannot be invoked.

2. Affirming the primary value of the stability of the law

ICL is a mixture of many legal departments, and each department has its own purpose and value positioning. ICL does not determine the order of two values: substantive justice (such as protecting the rights of victims, punishing the guilty, etc.) and formal justice (fair trial, etc.). When faced with heinous international crimes, "judicial institutions can easily interpret the value of punishing international crimes as a remedy to protect the rights of victims." In other words, when faced with the lack of sources of ICL, international criminal justice institutions are more likely to be influenced by substantive justice to make "creative interpretations" of ICL.

That the international judicial institutions often interpret international human rights law and international humanitarian law based on Articles 31 and 32 of the Vienna Convention on the Law of Treaties in human rights litigations is typical example.

However, although ICL is a mixture of many legal branches, “given that the principles of ICL depend on domestic criminal law...even if some parts of ICL are not dominated by domestic criminal law, criminal law theory is still needed.”[29] Therefore, it is not an exaggeration to say that ICL is a branch of criminal law. Among the many values and purposes of criminal law, the principle of *nullum crimen sine lege*, or the value of the stability of the law, is the primary value. As Radbruch said: “The existence of legal rules is more important than its justice and purposiveness; justice and purposiveness are the second major tasks of the law, and the first major task recognized by everyone is the stability of legal rules.”[30] ICL pursues individual’s criminal responsibility, and adhering to the principle of *nullum crimen sine lege* is an important part of protecting the human rights of criminals and maintaining a fair trial. Therefore, limiting “creative interpretation” and maintaining the stability of ICL should be the core purpose of ICL. Radbruch pointed out in his description of the relationship among the values of legal stability, justice and purposiveness: “The stability of law is a characteristic of any positive law due to its substantive nature. It occupies a remarkable intermediate position between purposiveness and justice” [31]. Specifically, when interpreting ICL, international criminal justice institutions should give priority to literal interpretation, and the interpretation of legal concepts must not go beyond the general understanding of the people, and analogical interpretations are prohibited; Secondly, the stability of law should be one of the important contents of the purpose interpretation.

First of all, it is necessary to clarify the “red line” in the interpretation of ICL, that is, the judicial body’s interpretation of the law must take into account the predictability of the international community. Since ICL is a provision for everyone in the international community, legislators will make more precise statements in terms that the public can understand, “so that everyone can directly enter the world of law” [6]. For this reason, even if some concepts in ICL cannot obtain clear literal meanings from daily life language, “it is by no means a symbolic language that is completely separated from the latter” [6]. Therefore, when international criminal justice institutions interpret ICL, they must do so within the context of the text that is predictable to the international community. If an interpretation conclusion surprises or shocks the international community, it may make the international community’s citizens and officials unable to foresee the possibility of criminalizing their behavior when engaging in social life, and ultimately, they will be at a loss as to what to do. The role of ICL in guiding the behavior of people in the international community cannot be developed. The huge controversy caused by the International Criminal Court’s conviction of Lubanga for the purpose of “ending impunity” is an example [32].

Secondly, the purpose interpretation should be strictly applied. Generally speaking, purpose interpretation means that when interpreting ICL, we must consider the many purposes that ICL wants to achieve, and then make a reasonable interpretation that is consistent with the purpose of ICL. As pointed out above, among the many purposes of ICL, the purpose of stability of law should be at the core position. Therefore, in the practice of international criminal justice,

the purpose of interpretation by judicial institutions is not to resort to purpose interpretation to expand the scope of punishment, but to provide appropriate punishment for those cases where punishment is necessary on the surface, but the conviction and sentencing are obviously inappropriate. In other words, the main function of purposive interpretation is not to “create laws” but to achieve the balance between crime and punishment.

3. Sentencing as a restraint on conviction

In the traditional relationship between crime and punishment, crime is primary, punishment is secondary, and punishment is an accessory to crime. However, with the continuous emergence of new crimes, the problem of atypicality between crimes and punishments has gradually emerged. Accurate convictions - unfair punishments, and legal but unreasonable phenomena have made the traditional relationship between crime and punishment face more and more doubts. China has put forward the theory of “sentencing as restraint on conviction” since the 1990s, and the United States has a similar theory. For example, the American scholar Van Schaack pointed out: “any lingering concerns about the rights of the defendants can and should be mitigated by sentencing practices-to a certain extent already in place and employed by the ad hoc criminal tribunals-that are closely tethered to extant domestic sentencing rules governing analogous domestic crimes” [33]. Although Van Schaack’s conclusion overstates the role of sentencing, sentencing can indeed relieve the rights of offenders to a certain extent and buffer the judicial institutions’ deviation from the principle of legality during the conviction process. Moreover, this conclusion has also been confirmed in the judicial practices of ICTY and ICTR. Both the ICTY and ICTR referred to the provisions of relevant domestic laws when sentencing, because “relying upon existing penalties for the same or analogous crimes in place in the *locus commissi delicti* can minimize the tangible impact of retroactive adjudication” [33].

In addition, the Rome Statute stipulates in Article 23 that “*nulla poena sine lege*”. Since Article 21 of the Statute provides vague provisions on the sources of ICL, there is reason to believe that legislators are trying to use sentencing to control the Court’s excessive expansion of the sources of ICL. If the judicial institution uses “creative interpretation” to convict acts that are not stipulated in the Rome Statute, but the Statute does not have corresponding penalty measures, or although there are penalty measures, the penalty is obviously disproportionate to the crime - this kind of situation where the contradictory results occur will prompt the judiciary to re-examine whether their judgments comply with the principle of legality. Adding statutory sentencing considerations into the process of conviction can help to achieve a more accurate understanding of the elements that constitute a crime. It is also a reflection and test on the legitimacy and legality of the Court’s interpretation. Regrettably, current ICL does not provide for sentencing details. Article 78 of the Rome Statute contains only a few words on sentencing, which fails to achieve the purpose of the Statute’s attempt to use sentencing to control Court’s expanding the sources of law. Therefore, the International Criminal Court needs to develop more detailed sentencing guidelines.

It is worth noting that although sentencing can to a certain extent limit the flexibility of judges in handling the principle of legality when convicting, when the judicial institution faces the same defendant, it is often the same group of people who convict and sentence the defendant. This means that if the judicial institution makes a “creative interpretation” of ICL

when convicting and violates the principle of legality, it will be difficult for the judicial institution to object or even detect the deviation from the principle of legality during sentencing, especially when international crimes are often acts that has brought huge disaster to the international community - without punishing the criminals, it is difficult to respond to the international community's demands for the necessity of punishment. Therefore, the International Criminal Court can introduce the "stay of proceedings" of the Anglo-Saxon legal system, which can provide guarantee for a fair trial. Because when the court cannot guarantee a fair trial, it can block the execution of the penalty by "stay of proceedings", thereby achieving control over "creative interpretation" by sentencing.

Conclusion

International Criminal Law (ICL) represents a synthesis of individual and collective goals, including the need to safeguard fundamental human rights from lawless states and, ultimately, to uphold human dignity and justify supranational punitive powers. [29] The emergence and development of ICL play a vital role in ensuring the well-being of humanity as a whole. However, it is undeniable that ICL remains a relatively young legal discipline, with inevitable shortcomings in both legislative techniques and law enforcement. Faced with the continuous rise of new international crimes in risk societies, international judicial bodies are understandably inclined to meet the global community's demand for justice through "creative interpretation" of ICL. Nevertheless, such "creative interpretation" inherently conflicts with the principle of legality and is not conducive to the consistent development of ICL.

From the practice of international criminal justice, this article summarizes three ways for judicial institutions to expand the sources of ICL through "creative interpretation", namely resorting to natural law basis, "reconstructing" customary international law and drawing on similar norms in domestic law. Furthermore, this article also points out that the fundamental reason for the "creative interpretation" of ICL by international criminal justice institutions is the lack of sources of ICL. As a branch of criminal law, ICL must abide by the principle of legality. The principle of legality is not only a normative source of social order [34], but also an authoritative source of political order and international governance [35]. It is also an important foundation for establishing international criminal rule of law.

Therefore, this article establishes a relatively strict standard system to restrict the "creative interpretation" of international criminal justice institutions from the three dimensions, namely sources of ICL, value positioning, and sentencing, hoping that the principle of legality can be implemented in ICL. In addition, the strict standard system established in this article aims to limit the "creative interpretation" of the judiciary that violates the principle of legality, but it does not ignore the importance of substantive justice, because the mission of ICL is to eliminate "impunity" and protect "well-beings". If those prosecuted for heinous crimes go unpunished due to lack of legal sources, international criminal justice will also be difficult to achieve. Therefore, this article advocates that the "creative interpretation" of judicial institutions that violates principle of *nullum crimen sine lege* should be strictly restricted. The problem of lack of legal sources should be actively taken by legislative bodies such as the International Law Commission and the Assembly of the International Criminal Court to promote legislation.

The Contribution of the authors:

Three authors contributed equally to this article. **Wang Heyong** wrote the first version of this article and verified the last version. **Liu Yuqin** corrected the form of this article according to the requirement of Bulletin of ENU, made comments on the first version and submitted the article. **Liu Wenhao** collected the materials according to the original idea of authors, and made comments on the first version. All of the comments given by **Liu Yuqin, Liu Wenhao** were accepted by **Wang Heyong**. All of the authors made equal contributions to publication of this article.

References:

1. Hitoshi S. The Way of Thinking of General Part of Criminal Law – The Way of Joy. - M.: China University of Political Science and Law Press, 2017. - 23C. [In Chinese]
2. Dongyan L. Judicial Activism and Criminal Law Interpretation Theory on the Functionalism//China Legal Science. - 2017. - No.5. - C.63-88. [In Chinese]
3. ICTY, Prosecutor v. Aleksovski, Appeals Judgement, Appeals Chamber, IT-95-14/1, May 30, 2001 - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2000/en/17044> (Accessed at 2020.3.29).
4. Guangquan Z. The Judicial Status and Control Path of "Creative Interpretation" in Criminal Law// Social Sciences Digest. - 2023. - No.5. - C.109-111. [In Chinese]
5. Bassiouni C. Introduction to International Criminal Law. - M.: Law Press, 2006. - 2C. [In Chinese]
6. Larenz K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft. - M.: The Commercial Press, 2003. -250C. [In Chinese]
7. Robert H. J. The Nürnberg Case. - M.: Alfred A. Knopf, Inc., 1947. - 8C. [In Chinese]
8. ICTY, Prosecutor v. Furundzija, Judgement, the Trial Chamber, IT-95-17/1-T, December 10, 1998. - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1998/en/20418> (Accessed at 2020.3.29).
9. ICTY, Prosecutor v. Delalic, Appeal Judgement, Appeal Chamber, IT-96-21-A, February 20, 2001. - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.icty.org/x/cases/mucic/acjug/en/cel-aj010220.pdf> (Accessed at 2020.3.29).
10. ICTY, Prosecutor v. Vasiljevic, Trial Judgement, Trial Chamber, 1T-98-32-T, November 29, 2002. - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.icty.org/x/cases/mucic/acjug/en/cel-aj010220.pdf> (Accessed at 2020.3.29).
11. ICTY, Prosecutor v. Kordic & Cerkez, Trial Judgement, Trial Chamber, IT-94-14/2, December 17, 2004. - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.icty.org/en/sid/8016> (Accessed at 2020.3.29).
12. Kennedy D. Theses about International Law Discourses//German Yearbook of International Law. - 1980. - No.23. - C.353-391.
13. Hanna-Maria Z. Juristische Methodenlehre. - m: Law Press, 2019. - 126C. [In Chinese]
14. ICTY, Prosecutor v. Tadic, Opinion and Judgement, Trial Chamber, IT-94-1-T, May 7, 1997. - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1997/en/40193> (Accessed at 2020.3.29).
15. ICTY, Prosecutor v. Kunarac et al., Judgement, Appeals Chamber, IT-96-23&IT-96-23/1-A, June 12, 2002. - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.icty.org/en/sid/8095> (Accessed at 2020.3.29).

16. Arturo J. C. & Annalise K. N. Comparative Law Study and Analysis of National Legislation Relating to Crimes Against Humanity and Extraterritorial Jurisdiction//The George Washington International Law Review. 2014. - No.241. - C. 481-530.
17. Koskeniemi M. Methodology of International Law, in Max Planck Encyclopedia of Public International Law, 2007. - [Electronic Resources] - Available at: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/978019923169/law-9780199231690-e1440> (Accessed at 2020.3.29).
18. ICC, The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, Judgement, Appeals Chamber, ICC-02/05-01/09 OA2, May 6, 2009. - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/05-01/09-73> (Accessed at 2020.3.29).
19. Arajärvi N. The Custom-Making Moment in Customary International Law, in Merkouris P., Kammerhofer J. & Arajärvi N.(eds.). The Theory, Practice, and Interpretation of Customary International Law. - M.: Cambridge University Press, 2022. - 29-61C.
20. Cassese A. Reflections on International Criminal Justice//The Modern Law Review. - 1998. - No.1. - C. 1-10.
21. Yuki T., McCormack T. and Simpson G.(eds.). Beyond Victor's Justice? The Tokyo War Crimes Trail Revisited. - M.: Shanghai Jiao Tong University Press, 2014. - 121C. [In Chinese]
22. ICJ, Application of Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Merits, Judgement, I.C.J. Report 2007. - [Electronic Resources] - Available at: <https://icj-cij.org/case/91> (Accessed at 2020.3.29).
23. Nussbaum A. Concise History of the Law of Nations. - M.: Law Press, 2011. - 212C. [In Chinese]
24. Cryer R. The Philosophy of International Criminal Law, in Orakhelashvili A.(eds.). Research Handbook on the Theory and History of International Law. - M.: Edward Elgar Publishing, 2011. - C.232-67.
25. ICTR, Prosecutor v. Akayesu, Judgement, Trial Chamber, ICTR-96-4-T, September 2, 1998. - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/1998/en/19275> (Accessed at 2020.3.29).
26. ICTR, Prosecutor v. Akayesu, Judgement, Trial Chamber, ICTR-96-4-T, September 2, 1998. - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/1998/en/19275> (Accessed at 2020.3.29).
27. Marko D. O. The Absorption of Grave Breaches into War Crime Law//International Review of the Red Cross. - 2009. - No.873. - C.163-183.
28. Hallevy G. A Modern Treatise on the Principle of Legality in Criminal Law. - M.: Springer-Verlag Berlin, Heidelberg, 2010. - 23C.
29. Ambos K. The overall function of international criminal law: striking the right balance between the Rechsgut and the harm principles: a second contribution towards a consistent theory of ICL//Journal of Soochow University (Law Edition). - 2019. - No.4. - C.137-148. [In Chinese]
30. Radbruch G. Rechtsphilosophie. - M.: Law Press, 2005. - 74C. [In Chinese]
31. Radbruch G. Aphorismen Zur Rechtsweisheit. - M.: China Legal Publishing House, 2001. -170C. [In Chinese]
32. ICC, The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dylio, Decision giving notice to the parties and participants that the legal characterization of the facts may be subject to change in accordance with Regulation 55(2) of the Regulations of the Court, Trial Chamber I, ICC-01/04-01/06-2049, July 14, 2009. - [Electronic Resources] - Available at: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/06-2049> (Accessed at 2020.3.29).
33. Beth V. S. Crimen Sine Lege: Judicial Lawmaking at the Intersection of Law and Morals//Georgetown Law Journal. - 2008. - No.1. - C.119-92.

34. Weber M. Collected Works of Weber: Sociology of Law. - M.: Guangxi Normal University Press, 2005. - 11C. [In Chinese]

35. Habermas J. Legitimation Crisis. - M.: Shanghai Century Publishing Co., Ltd, 2009. - 200C. [In Chinese]

Ван Хэюн¹, Лю Вунхао², Лю Ючинь^{2*}

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби

²Харбинский Технологический Университет

(e-mail: ¹307204815@qq.com, ²1192420107@stu.hit.edu.cn*, ²4s016016@stu.hit.edu.cn)

О "творческой интерпретации" международного уголовного права: причины, пути и методы ограничения

Аннотация: В статье исследуется концепция «креативного толкования» международного уголовного права (МУП), характеризуемого как форма «мягкого толкования», обусловленного судебным активизмом. Такой подход направлен на расширение источников МУП в ответ на запросы международного сообщества о необходимости наказания за международные преступления. Автор анализирует причины применения «креативного толкования», включая недостаток источников права, неопределенность правовой терминологии и смешанную природу МУП. Рассматриваются методы, используемые международными уголовными правовыми институтами, такие как реконструкция норм международного обычного права, обращение к естественному праву и заимствование аналогий из национального законодательства. В статье подчеркивается важность соблюдения принципа законности и предлагаются рекомендации для ограничения судебного активизма: использование статьи 22 Римского статута для уточнения источников МУП, закрепление приоритета стабильности права, разработка более детальных руководств по вынесению приговоров и внедрение механизма «приостановления производства».

Ключевые слова: принцип законности; творческая интерпретация; МУП; строгая стандартная система; ранг

Ван Хэюн¹, Лю Вунхао², Лю Ючинь^{2*}

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті

²Харбин технологиялық институты

(e-mail: ¹307204815@qq.com, ²1192420107@stu.hit.edu.cn*, ²4s016016@stu.hit.edu.cn)

Халықаралық қылмыстық құқықты "шығармашылық түсіндіру" туралы: себептері, жолдары және шектеу әдістері

Аннотация: Мақалада халықаралық қылмыстық құқықты (ХҚК) «креативті түсіндіру» ұғымы зерттеледі, ол «жұмсақ түсіндіру» ретінде сипатталып, сот белсенділігіне негізделеді. Бұл әдіс халықаралық қоғамдастықтың халықаралық қылмыстар үшін жазалау қажеттілігіне

сұранысына жауап ретінде ХҚҚ-ның дереккөздерін кеңейтуге бағытталған. Автор ХҚҚ-ны «креативті түсіндіру» себептерін талдайды, соның ішінде құқықтық дереккөздердің жеткіліксіздігі, құқықтық терминологияның айқын еместігі және ХҚҚ-ның аралас табиғаты. Халықаралық қылмыстық құқықтық институттар қолданатын әдістер қарастырылады, олардың ішінде халықаралық әдет құқығының нормаларын қайта құру, табиғи құқыққа жүгіну және ұлттық заңнамадағы ұқсастықтарды пайдалану бар. Мақалада заңдылық принципін сақтау маңыздылығы атап өтіледі және сот белсенділігін шектеу үшін келесі ұсыныстар беріледі: ХҚҚ дереккөздерін нақтылау үшін Рим статутының 22-бабын пайдалану, құқық тұрақтылығының басымдығын бекіту, айыптау үкімдерін шығару бойынша нақтырақ нұсқаулар әзірлеу және «өндірісті тоқтату» механизмін енгізу.

Түйін сөздер: заңдылық принципі; шығармашылық интерпретация; Халықаралық қылмыстық құқық; қатаң стандартты жүйе; дәреже

Information about the authors

Ван Хэюн – докторант; халықаралық құқық факультеті, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, әл-Фараби даңғылы, 71, 050000, Алматы қ, Қазақстан Республикасы.

Лю Ючинь – Халықаралық құқық магистрі, Харбин технологиялық институты, Си Да Чжи көшесі 92, 150001, Харбин қ., Қытай.

Лю Вунхао – Харбин технологиялық институтының ғылыми жетекшісі, Си Да Чжи көшесі 92, 150001, Харбин қ., Қытай.

Ван Хэюн – Докторант, факультет международного права, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, 050040 пр. аль-Фараби, 71, 050000, г. Алматы, Казахстан.

Лю Ючинь – Магистрант по специальности Международное право, Харбинский технологический институт, ул. Си Да Чжи 92, 150001, г. Харбин, Китай.

Лю Вунхао – Научный руководитель, Харбинский технологический институт, ул. Си Да Чжи 92, 150001, г. Харбин, Китай.

Wang He-yong – PhD, international law faculty, Al-Farabi Kazakh National University, 71 al-Farabi Ave., 050000, Almaty, Kazakhstan.

Liu Yu-qin – Master Student in international law, Harbin Institute of Technology, 92 Xida str., 150001, Harbin, China.

Liu Wen-hao – Supervisor, Harbin Institute of Technology, 92 Xida str., 150001, Harbin, China.

Бас редактор: И.С. Сактаганова
Компьютерде беттеген: Д. Нурушева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Құқық сериясы.
– 2024. – 4 (149). – Астана: ЕҰУ. 255 б.
Шартты б.т. – 30,25. Таралымы – тапсырыс бойынша
Ашық қолданыстағы электронды нұсқа: <http://bullaw.enu.kz/>
Басуға 29.12.2024 қол қойылды

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қаласы, Қ. Сәтбаев көшесі, 2
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-294)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасында басылды